

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การทำวิทยานาถภาคกลาง : การศึกษาทางดนตรีวิทยาและมานุษยวิทยาการดนตรี

.....
จันทรพร นวลแพ่ง

ผู้วิจัย

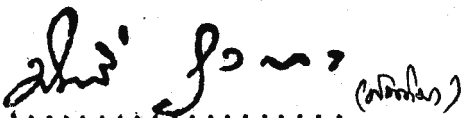
.....
วชิราภรณ์ วรรณดี, อ.บ., อ.ม.

ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

.....
ลักขณา ดาวรัตนหงษ์, ศศ.ม., Ph.D.

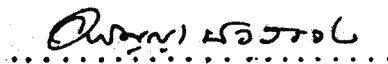
กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

.....
มนตรี จุลสมัย, พ.บ., Ph.D.

คณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย

.....
อภิญา บัวสว่าง, ศศ.บ., M.A.

ประธานคณะกรรมการประจำหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การทำขั้วขนาดภาคกลาง : การศึกษาทางดนตรีวิทยาและมานุษยวิทยาการดนตรี

ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา

วันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๙

.....

จันทร์พร นวลแพ่ง

ผู้วิจัย

.....

วชิราภรณ์ วรรณดี, อ.บ., อ.ม.

ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....

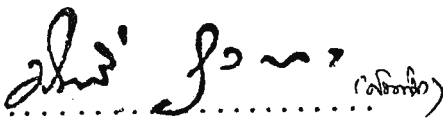
ลักขณา ดาวัตตพงษ์, ศศ.ม., Ph.D.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....

สังัด ภูเขาทอง, กศ.บ.

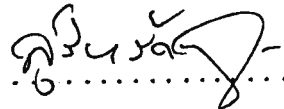
กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... (ฉบับนี้)

มนตรี จุลสมัย, พ.บ., Ph.D.

คณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

.....

คุณหญิงสุริยา รัตนกุล, อ.บ. (เกียรตินิยมอันดับ ๑), Ph.D.

ผู้อำนวยการ

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท

มหาวิทยาลัยมหิดล

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นางสาวจันทร์พร นวลแพ่ง

วัน เดือน ปี เกิด ๑๕ มีนาคม ๒๕๐๓

สถานที่เกิด กรุงเทพมหานคร

ประวัติการศึกษา วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา พ.ศ. ๒๕๒๒-๒๕๒๔
ครุศาสตรบัณฑิต (ดนตรีศึกษา)
มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. ๒๕๓๓-๒๕๓๙
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา
แขนงวิชาวัฒนธรรมการดนตรี

ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน พ.ศ. ๒๕๒๔-๒๕๒๕ โรงเรียนนดินทร์เดชา
พ.ศ. ๒๕๒๕-ปัจจุบัน สถาบันราชภัฏจันทรเกษม
กระทรวงศึกษาธิการ
ตำแหน่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ระดับ ๖

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาเรื่อง "การทำขวัญภาคกลาง : การศึกษาทางดนตรี วิชาและมานุษยวิทยาการดนตรี" ผู้วิจัยได้รับความเมตตากรุณาจากบุคคลหลายท่านที่ทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงได้ตามความมุ่งหมายและตามวัตถุประสงค์ ท่านที่มีอาลัยมิได้เลยคืออาจารย์ชวีราภรณ์ วรรณดี ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ทุกขั้นตอน รวมทั้งอาจารย์ ดร.ลักขณา ดาวรัตนหงษ์ กรรมการ ที่กรุณาสนใจและตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาในวิทยานิพนธ์เล่มนี้จนสำเร็จได้ด้วยดี และกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์สังัด ภูเขาทอง กรรมการสอบ ที่ได้กรุณาชี้แนะแก้ไขให้วิทยานิพนธ์มีความสมบูรณ์จนสำเร็จลุล่วงได้ในที่สุด

นอกจากนี้ผู้วิจัยต้องขอกราบขอบพระคุณท่านวิทยากรทั้งหลายดังรายนามต่อไปนี้ที่ได้กรุณาให้ความรู้และความกระจ่างในการทำขวัญภาคกลางดีจนงานสำเร็จลุล่วงไปได้ดีคือ ครูเชื้อ ดนตรีรส คุณชินกร ไกรลาศ คุณพวงทอง จันทร์วงศ์ จำเอกชูชีพ ม่วงศรีจันทร์ คุณจิรภา วงศ์ขวัญ คุณเหลื่อม บุญโชติ คุณล่าเจียก ตีบริสุทธี คุณชัมมอย ลิมมังกกร คุณทองเปลว ยอดยิ่ง อาจารย์บรรพต ปานจันทร์ คุณชิต แสงกลิ่น คุณศิโรตม์ แดงอ่อน คุณล่าเจียก ขวัญเสียงเสนาะ คุณพร สงแจ้ง คุณสมพงษ์ ชาราพรหม และคุณจักรกฤษ คุ้มทรัพย์ รวมทั้งบรรดานักดนตรีท่านอื่น ๆ ที่มีส่วนร่วมในการบรรเลงดนตรีประกอบการทำขวัญภาคที่ไม่ได้เอ่ยนามได้ในที่นี้อีกเป็นจำนวนมาก

ผู้ที่มีพระคุณอย่างสูงที่ผู้วิจัยจะลืมไม่ได้เลย คือ รองศาสตราจารย์ ธนู บุญรัตนพันธ์ รองอธิการบดีฝ่ายวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏจันทรเกษม ที่ได้กรุณาแนะนำ สั่งสอน ในเรื่องราวต่าง ๆ และคอยเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัยกระทำงานต่าง ๆ ได้สำเร็จลุล่วง อีกทั้งเป็นผู้สนับสนุนในด้านงานวิชาการต่าง ๆ จนผู้วิจัยเจริญก้าวหน้ามาจนทุกวันนี้

ท่านผู้หนึ่งที่เป็นแรงบันดาลใจให้งานวิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ดีคือรองศาสตราจารย์นายแพทย์พนพิศ อมาตยกุล ท่านเป็นเสมือนแรงจูง

ใจที่ทำให้ผู้วิจัยมีความมั่นใจที่จะทำงานชิ้นนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ นอกจากนี้ผู้วิจัยต้องกราบขอบคุณท่านอาจารย์นัฐพงศ์ โสวัตร ที่กรุณาตรวจแก้ไขโน้ตให้จนสำเร็จ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุกรี เจริญสุข ที่ได้กรุณาแนะนำในเนื้อหาวิชาการด้านต่าง ๆ ทำให้ผู้วิจัยมีแนวคิดที่กว้างไกลมากขึ้น

การค้นคว้าหาข้อมูลต่าง ๆ จะสำเร็จลงไปได้ถ้าไม่ได้รับความช่วยเหลือจากนักศึกษาวิชาเอกดนตรีไทย สถาบันราชภัฏจันทรเกษมทุกชั้นปี ที่ได้ให้ความร่วมมือในการสืบหาข้อมูลและค้นคว้า จนกระทั่งงานวิจัยได้สำเร็จลุล่วง ผู้วิจัยขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง

จันทร์พร นวลแพ่ง

ชื่อวิทยานิพนธ์	การทำขวัญภาคกลาง: การศึกษาทางดนตรีวิทยาและ มานุษยวิทยาการดนตรี
ผู้วิจัย	จันทร์พร นวลแพ่ง
ปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วัฒนธรรมศึกษา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	วชิราภรณ์ วรรณดี อ.บ., อ.ม. ลักขณา ดาวรัตนหงษ์ ศศ.ม., Ph.D. สังัด ภูเขาทอง กศ.บ.
วันที่สำเร็จการศึกษา	๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๙

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องการทำขวัญภาคกลาง : การศึกษาทางดนตรีวิทยาและมานุษยวิทยานี้ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการทำขวัญภาค และดนตรีที่ใช้ประกอบในการทำขวัญภาคโดยศึกษาเฉพาะกรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานีและสมุทรปราการ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะเฉพาะของเพลงที่ใช้ในการทำขวัญภาค เพื่อศึกษาการสืบทอดเพลงที่ใช้ในการทำขวัญภาค เพื่อศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงของเพลงที่ใช้ในการทำขวัญภาค เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมการบวชภาคกับวัฒนธรรมการดนตรีในพิธีบวชภาค

การศึกษารั้งนี้เป็นการศึกษาจากการสัมภาษณ์หมอลำทำขวัญภาค ๑๓ คน และรวบรวมขั้นตอนในการทำขวัญภาคจากงานบวชภาค ๑๓ งาน พร้อมทั้งรวบรวมเรื่องการทำขวัญภาคจากเอกสารต่าง ๆ และนำผลที่ได้จากการศึกษามาจัดแบ่ง และวิเคราะห์พบว่าการทำขวัญภาคเป็นความเชื่ออย่างหนึ่งของคนไทยที่นิยมให้ผู้ที่เข้าบวชในพระพุทธศาสนาได้รับการอบรมสั่งสอนให้รู้ถึงพระคุณของบิดามารดาที่ได้อบรมเลี้ยงดูมาจนกระทั่งเติบโตจนสามารถบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา และเป็นการสอนให้ภาคเตรียมตัวเข้าสู่เพศบรรพชิต

ในการทำขวัญภาค หมอทำขวัญจะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมโดยมีเครื่องพิธีต่าง ๆ และขั้นตอนในการทำขวัญภาคเริ่มจาก บูชาพระรัตนตรัย สักเคมคช สักเคแปล นะโมแปล เคารพคุณ ปฏิสนธิ นามนาค สมมุติบายศรี แกะบายศรี สอนนาค เคารพฟ้าไตร เชิญขวัญ และเวียนเทียน ขั้นตอนต่าง ๆ สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม การทำขวัญภาคแต่เดิมมีเฉพาะการร้องด้วยทำนองแห่เพียงอย่างเดียวโดยใช้คำประพันธ์ประเภทร่ายยาวซึ่งถือว่าเป็นภาษาที่ศักดิ์สิทธิ์ต่อมาจึงได้มีการนำวงดนตรีเข้ามาประกอบ จากการวิจัยพบว่าวงดนตรีที่ใช้มีวงปี่พาทย์ วงแตรวง วงแคนวง และวงดนตรีสากล เพลงที่ใช้ในการทำขวัญภาคแบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ เพลงที่ใช้ทำนองแห่ เพลงที่ใช้ทำนองเพลงไทยเดิม และเพลงที่ใช้ทำนองเพลงไทยลูกทุ่ง ส่วนบทร้องที่ใช้ในการทำขวัญภาคนั้นเดิมเป็นบทร้องที่ใช้ภาษาร่ายเป็นสำคัญ ต่อมาได้มีการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงโดยใช้บทร้องเป็นกลอนหกและกลอนแปด ซึ่งหมอทำขวัญสามารถคิดกลอนขึ้นเองได้หรือที่เรียกว่า ด้นกลอนสด หมอทำขวัญภาคต้องเป็นผู้มีคุณลักษณะที่ดีทั้งกาย วาจา และใจ เหมาะสมที่จะเป็นผู้อบรมสั่งสอนให้แก่กุลบุตรผู้ที่จะเข้าบวชในพระพุทธศาสนา

เนื่องจากสังคมในสมัยปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปทำให้การทำขวัญภาคต้องเปลี่ยนแปลงตามสภาพของสังคมไปด้วย และคนในสังคมปัจจุบันให้ความสำคัญของการทำขวัญภาคลดน้อยลงไป เพราะคนส่วนมากมองไม่เห็นความสำคัญของการทำขวัญภาคถือว่าเป็นความสิ้นเปลืองและเสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์

จากการวิจัยผู้วิจัยมีความเห็นว่าการทำขวัญภาคยังคงมีความสำคัญที่จำเป็นต้องมีการศึกษาและอนุรักษ์ให้อนุชนรุ่นหลังได้เรียนรู้กันต่อไป นอกจากนี้ยังมีการทำขวัญประเภทอื่น ๆ ที่น่าสนใจ เช่น การทำขวัญสิ่งของ และการทำขวัญสัตว์ เป็นต้น

9

Thesis Title "Tham Kwan Naga" in the Central part of Thailand
:a Study of Musicology and Ethnomusicology

Name Janporn nounpang

Degree Master of Arts(Cultural Studies)

Thesis Supervisory Committee

Wachiraporn Wandee , B.A.,M.A.
Lakana Daoratanahong , M.A.,Ph.D.
Sangud Pookhaotong , B.Ed.

Date of Graduation 5 March B.E.2539(1996)

Abstract

The research on "Tham Kwan Naga in the central part of Thailand : a study of musicology and ethnomusicology", is a thorough study on aspects of the religious rite "Tham Kwan Naga", and its accompanying music. The purpose of the study is threefold, that is, to study the characteristics of the tunes used in the rite; to study the form of propagation and continuation of the tunes through generations; and to study the relationship of the cultures pertaining to the monk ordination and the ritual music concerned.

The method of study comprises interviewing 13 masters of ceremony, and the collecting and documenting of the procedures performed in the 13 rituals, and also documentations from other sources. The findings are classified and analyzed, and it is found that the "Tham Kwan Naga" is a traditional belief of Thailand that those who will enter monkhood should be instructed to appreciate the work of their parents who nurtured them through their childhood until they are eligible to be ordained

into Religion, and, moreover, the ritual also teaches the "Nagas" to prepare themselves for monkhood.

During the "Tham Kwan Naga" ceremony, the master of ceremony begins the ritual with the necessary offerings, the procedure begins with the Bucha Phra Ratana Trai, Sakke Makhot, Sakke Plae, Namu Plae, Khaorop Khun, Patisonthi, Nam Naga, Sommut Baisi, Kae Baisi, Son Naga, Khaorop Pha trai, Choen Kwan and Wian Tian. Steps of the procedure may be changed as desired fit. Originally, "Tham Kwan Naga" consisted solely of singing "Lae" to "Rai Yao" verses, which is regarded as sacred, but the music was introduced into the ritual at a later date, It is found that the music can be in any forms of medium such as piphat bands, brass bands, khaenwong bands and modern bands. The tunes used in the ritual are classified as 'Lae' tunes, traditional Thai tunes and Luk Thung tunes. The verses used vary from "rai" vase to Klon Hok and Klan Paed improvised by the master of ceremony. According to tradition, the master of ceremony must be of excellent character, whether in deeds, speech and thinking, so as to be suitable to be ordained.

The change in the present society causes consequential change in the "Tham Kwan Naga" ceremony. The majority of the population do not feel inclined to think the ceremony important enough, because they thought it a waste of time and money.

The study strengthens the belief held by the researcher that "Tham Kwan Naga" is still important enough to deserve a study and conservation. Moreover, it is found that there are many "Tham Kwan" ceremony that should interest further study,

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
สารบัญ	จ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ในการศึกษา	๕
๑.๓ ขอบเขตในการศึกษา	๕
๑.๔ วิธีดำเนินการศึกษา	๖
๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๗
๑.๖ นิยามศัพท์เบื้องต้น	๗
บทที่ ๒ การทำขวัญนาค	๘
๒.๑ ความหมายและประวัติความเป็นมาในการทำขวัญนาค	๙
๒.๑.๑ ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับนาค	๑๖
๒.๑.๒ ความเชื่อของคนไทยกับการทำขวัญนาค	๑๙
๒.๒ ลักษณะและวิธีการทำขวัญนาค	๒๓
๒.๒.๑ อุปกรณ์และขั้นตอนในการทำขวัญนาค	๒๓
๒.๒.๒ การแหล่ส่อนนาค	๓๕
๒.๒.๓ การเวียนเทียน	๓๗
๒.๓ คุณลักษณะของหมอทำขวัญนาค	๔๒
๒.๓.๑ คุณลักษณะทางกาย	๔๑
๒.๓.๒ คุณลักษณะทางวาจา	๔๔
๒.๓.๓ คุณลักษณะทางใจ	๔๕
๒.๔ วิธีการสืบทอดการทำขวัญนาค	๔๘
บทที่ ๓ เพลงและดนตรีที่ใช้ในการทำขวัญนาค	๕๕
๓.๑ เพลงที่ใช้ในการทำขวัญนาค	๕๗

๓.๑.๑	เพลงที่ใช้ทำนองแท้	๕๘
๓.๑.๒	เพลงที่ใช้ทำนองเพลงไทยเดิม	๖๒
๓.๑.๓	เพลงที่ใช้ทำนองเพลงไทยลูกทุ่ง	๗๑
๓.๒	ดนตรีที่ใช้ประกอบในการทำขวัญนาคน	๗๓
๓.๒.๑	วงปี่พาทย์	๗๓
๓.๒.๒	วงแต้รวง	๗๖
๓.๒.๓	แคนวง	๗๘
๓.๒.๔	วงดนตรีสากล	๗๘
๓.๓	บทร้องเพลงที่ใช้ในการทำขวัญนาคน	๘๐
๓.๓.๑	บทร้องเพลงในอดีต	๘๑
๓.๓.๒	บทร้องเพลงในสมัยปัจจุบัน	๘๒
บทที่ ๕	สภาพการณ์ของการทำขวัญนาคนในปัจจุบัน	๘๘
๕.๑	ความเหมือนและความแตกต่างของการทำขวัญนาคน ในอดีตและในปัจจุบัน	๘๙
๕.๒	ความเชื่อ ค่านิยม และบทบาทของการทำขวัญนาคน ในสังคมปัจจุบัน	๙๓
๕.๓	แนวโน้มความเปลี่ยนแปลงของการทำขวัญนาคน ในอนาคต	๙๖
บทที่ ๕	สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๐๑
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๐๑
๕.๒	อภิปรายผลการวิจัย	๑๐๓
๕.๓	ข้อเสนอแนะ	๑๐๕
๕.๓.๑	ข้อเสนอแนะทั่วไป	๑๐๕
๕.๓.๒	ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป	๑๐๖
บรรณานุกรม		๑๐๗
ภาคผนวก		๑๑๓
ก	บทร้องเพลงในอดีต	๑๑๔
ข	บทร้องเพลงในสมัยปัจจุบัน	๑๔๖
ค	ประวัติหมอลำขวัญโดยย่อ	๑๔๖
ง	ภาพการทำขวัญนาคน	๑๕๙

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหา

พระพุทธศาสนาที่มีพระพุทธเจ้าเป็นศาสดาได้กำเนิดขึ้นเมื่อราว ๒๕๐๐ ปี มาแล้ว พระองค์ทรงค้นพบว่าการเกิด แก่ เจ็บ ตายล้วนเป็นทุกข์ สาเหตุของความทุกข์คือความต้องการที่จะดำรงอยู่ ดังนั้นเพื่อกำจัดทุกข์ทั้งปวงจึงต้องปฏิบัติเสขที่จะกลับมาเกิดใหม่ซ้ำแล้วซ้ำเล่าและบรรลุละความหลุดพ้นให้ได้ในที่สุด (สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ ๒๕๓๖ : ๑๘๔-๑๘๕) พระพุทธศาสนาในอินเดียเริ่มเสื่อมลงเนื่องจากอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์มีมาก และศาสนาพราหมณ์ค่อนข้างจะต่อต้านพระพุทธศาสนาเพราะพระพุทธศาสนาไม่สนับสนุนเรื่องการแบ่งชั้นวรรณะ พวกวรรณะพราหมณ์ซึ่งต้องรักษาผลประโยชน์ของตน จึงขัดขวางการขยายตัวของพุทธศาสนาประกอบกับพระสงฆ์ผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาไม่เคร่งครัดพระวินัย จึงทำให้พุทธศาสนาเริ่มเสื่อมลงแต่กลับมาเจริญรุ่งเรืองในลังกาประมาณปลายศตวรรษที่ ๑๗ เนื่องจากพระเจ้าปรักรมพาหุที่ ๑ (พ.ศ. ๑๖๙๖-๑๗๓๙) โปรดให้ทำการสังคายนาพระธรรมวินัยมีการประชุมแต่งฎีกาต่าง ๆ โดยมีพระสงฆ์ที่มีความรู้แตกฉาน (พิมพ์ไร่ไพ เปรมสมิทธี ๒๕๓๖ : ๖) นอกจากนี้ลังกายังได้เผยแพร่พระพุทธศาสนาไปยังพม่าและไทย ตามที่ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดี เช่น เสาธรรมจักร รอยพระพุทธรูปจำลอง ฐานที่ตั้งศิลาจารึกภาษาบาลีที่ค้นพบที่เมืองนครปฐม (พิมพ์ไร่ไพ เปรมสมิทธี ๒๕๓๖ : ๘) พระพุทธศาสนาในไทยได้เจริญรุ่งเรืองมากขึ้นเป็นลำดับ ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงได้ทรงนิมนต์พระสงฆ์จากนครศรีธรรมราชที่เดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัยจากลังกามาเผยแพร่พระพุทธศาสนาและสั่งสอนประชาชน เป็นการสร้างลักษณะของผู้ปกครองประเทศ ที่เป็นทั้งผู้นำและเป็นที่อยู่อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา อันเป็นความเชื่อถือร่วมกันระหว่างผู้ปกครองและประชาชน ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสและขอเข้าบวชในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น

การบวช ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๓๘ : ๘๖๕) หมายถึง "การถือเพศเป็นภิกษุสามเณรหรือนักพรตอื่น ๆ" การบวชเป็นการ

ละเพศของผู้ครองเรือนมาดำรงเพศของผู้ไม่ครองเรือน นับเป็นประเพณีของชาวไทยผู้เลื่อมใสพระพุทธศาสนาที่จะบวชเองหรือให้ลูกหลานของตนได้บวชเป็นพระภิกษุ เพื่อทำหน้าที่ศาสนทายาทในการดำรงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน การบวชช่วยให้ได้ศึกษาธรรมและปฏิบัติธรรมเพื่อการดำรงชีวิตที่ดีขึ้นเพื่อช่วยเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา ศาสตราจารย์ทอมัส เคิร์ช (Thomas Kirsch) (อ้างใน ปรีดตา เฉลิมเผ่า ๒๕๒๙ : ๒๕) อาจารย์ทางมานุษยวิทยาจากมหาวิทยาลัยคอร์เนล สหรัฐอเมริกา แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องการบวชในพระพุทธศาสนาว่าเป็นความแตกต่างในเรื่องการแบ่งแรงงานระหว่างชายและหญิงซึ่งเกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ กล่าวคือหญิงจะมีการทำงานในด้านธุรกิจค้าขาย ส่วนผู้ชายจะทำงานราชการเป็นส่วนใหญ่ จากการศึกษาค้นพบว่าพุทธศาสนาไม่อนุญาตให้หญิงบวชเป็นพระและถือว่าเพศที่มีคุณลักษณะเหมาะสมในการดำรงพระศาสนาในฐานะพระภิกษุผู้ที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับศาสนาโดยตรงคือผู้ชาย บทบาททางเศรษฐกิจซึ่งเป็นเรื่องทางโลกจึงตกเป็นของผู้หญิง การบวชในพระพุทธศาสนานั้นมีพระบาลีในคัมภีร์พระวินัย (ลือม เฟ็งแก้ว ๒๕๓๐ : ๘๗-๘๘) ว่า "...วฤทธิจฺ ภิกฺขเว...โอรสิตฺติ หมายความว่ากุลบุตรจะบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนามีข้อห้ามบุคคล ๑๑ จำพวก คือ กะเทย ลักเพศ ถอลัททวิเตียรธีร์นิครนถ์ สัตว์ดิรัจฉาน ปิตุฆาต มาตุฆาต อรหันตฆาต ภิกษุณีโทศก สังฆเภท โลหิตุปาท วุภเตเพียนชนก ทั้งหมด ๑๑ จำพวกนี้ห้ามบวชเด็ดขาด..." ตามประเพณีไทยนั้นชายจะบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาอย่างน้อยครั้งหนึ่งในชีวิต ส่วนมากจะบวชก่อนแต่งงาน ผลบุญที่ได้จากการบวชนั้นคือบวชให้พ่อแม่ให้แม่ ถ้าวิเคราะห์ในแง่ที่การบวชเป็น rite of passage ซึ่งมีการกลับบทบาทเช่นถ้าบิดามารดาต้องไปกราบบุตรที่เป็นภิกษุแล้วก็เป็นพิธีกรรมที่ตัดช่วงของการเป็นเด็กภายใต้การดูแลของพ่อแม่มาเป็นตัวของตัวเองและเป็นผู้ใหญ่ขึ้น (ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์ ๒๕๓๖ : ๙๖)

ไมเคิล ไรท์ (๒๕๒๘ : ๙๒) ได้แสดงความความคิดเห็นเกี่ยวกับศาสนาไว้ว่าในวงการนักประวัติศาสตร์ยอมรับอย่างกว้างขวางว่า อูษาคเนย์นี้มีภูมิความเจริญที่สุดก่อนชนชาติอื่น ๆ และชาวมอญรู้จักศาสนาพุทธดีกว่า ทำให้ชาติอื่น ๆ ได้เรียนรู้ศาสนาพุทธและอารยธรรมต่าง ๆ จากชาวมอญ ในสมัยทวารวดีชาวนาคที่อยู่ใต้อาณัติของทะเลลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนใต้น่าจะได้บวชเรียน

ในสำนักของชาวมอญที่อยู่กันตามเกาะ (ที่ดอน) และริมฝั่งหนองทะเลจึงกลายสภาพมาเป็นมนุษย์แต่ยังคงเรียกการอุปสมบทว่า การบวชนาค อยู่ นอกจากนี้ นาคยังมีบทบาทสำคัญทั้งในประติมากรรม และบนลวดลายเครื่องประดับทางสถาปัตยกรรมเขมร ด้วยเหตุที่ได้มีความสำคัญในเรื่องราวทางศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธ ในประเทศกัมพูชา ตำนานพื้นเมืองกล่าวว่าปฐมกษัตริย์ของเขมรได้เสกสมรสกับธิดาพญานาค และพญานาคผู้เป็นสัสสุระของพระราชาก็ได้ตุดน้ำทะเลให้แห้งและสร้างเมืองให้พระราชapakครอง ด้วยเหตุนี้จึงถือกันว่าพญานาคเป็นทั้งผู้ปกป้องรักษาราชอาณาจักรและในขณะเดียวกันก็เป็นผู้ปกป้องคุ้มครองศาสนสถานไปพร้อมกัน จึงไม่เป็นที่ประหลาดที่ได้พบรูปนาคแบบต่าง ๆ และมีการจำหลักรูปนาคในลักษณะที่หลากหลายอยู่ทั่วไป (ม.ร.ว. สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ ๒๕๓๕ : ๒๑๖-๒๑๗)

ทองสีบ คุุณะมาร์ค (๒๕๒๖ : ๗-๘) ได้อธิบายประวัติศาสตร์เขมรโบราณว่า ในพุทธศตวรรษที่ ๘ ที่เกาะโคกชลอก เมืองพนม มีลูกสาวชาวเขาชื่อนางนาค* เป็นผู้ปกครอง และได้มีชาวอินเดียตะวันออกเฉียงใต้ชื่อ "โกณฑัญญะ" ได้ยกพลขึ้นบกที่ปากแม่น้ำโขง และเข้าโจมตีเมืองพนมได้ชัยชนะจึงตั้งตัวเป็นกษัตริย์ปกครองกรุงชลอกแห่งเมืองพนม และให้นางนาคเป็นอัครมเหสี ชื่อว่า "นาคีโสมา" แต่ชาวบ้านเรียกว่า "พระทองนางนาค" อันเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชอาณาจักรเขมร** ในกัมพูชามีตำนานนางนาคเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และมีนิทานเล่าว่า ในปราสาทหินนครธมมีพญานาคสิงสถิตอยู่และจะกลายร่างเป็นสตรีคือนางนาคทุกคืนเพื่อจะสมสู่กับพระเจ้าแผ่นดินจนถึงสองยาม พระเจ้าแผ่นดินจึงจะเสด็จออกจากปราสาทหินไปบรรทมร่วมกับมเหสีและเหล่าสนมกำนัลได้ บรรดาเมสสิทั้งหลายต่างเกรงกลัวนางนาคจึงไม่กล้าเข้าไปในปราสาทหิน เพราะถ้าพระเจ้าแผ่นดินไม่เสด็จไปร่วมเสพสมครสังวาสกับนางนาคคืนใด พระเจ้าแผ่นดินก็จะต้องมีอันตรายคืนนั้น ในทำนองเดียวกันถ้านางนาคไม่ปรากฏตัวสมสู่กับ

* นค หมายถึงพนม, ภูเขา นาค หมายถึงชาวพนมหรือชาวเขา นาคี, นางนาค หมายถึงหญิงชาวเขา

** มีทำนองเพลงเขมรโบราณ ๒ เพลงชื่อ เพลงพระทองและเพลงนางนาค ใช้สำหรับร้องและบรรเลงเพื่ออำนวยความสะดวกเป็นสวัสดิมงคลมาจนถึงทุกวันนี้

พระเจ้าแผ่นดิน ก็หมายความว่าพระเจ้าแผ่นดินถึงคราวสวรรคต จะเห็นได้ว่านางนาคเป็นผู้ที่ยิ่งใหญ่เพราะควบคุมราชสำนักและบ้านเมืองทั้งหมด

นิทานนางนาคจากราชสำนักกัมพูชาแพร่เข้ามาในประเทศไทยหลายกระแส เช่น นางนาคเป็นมารดาของพระร่วง เพลงพระทอง เพลงนางนาค เป็นเพลงประจำงานแต่งงาน และเพลงนางนาคเป็นเพลงที่ใช้ประกอบพิธีเวียนเทียนทำขวัญนาค (ศิลปวัฒนธรรม ๒๕๓๖ : ๘๘-๘๙)

การทำขวัญเป็นคติความเชื่อของคนไทยเป็นการกระทำที่เชื่อว่าเกิดความ เป็นสิริมงคลแก่ผู้ที่ได้รับการทำขวัญ การทำขวัญมีหลายประเภท เช่น ทำขวัญในพิธีโกนจุก ทำขวัญนาค ทำขวัญเรือน ทำขวัญเสา พระยาอนูมานราชชน ๒๕๓๑ : ๒๓๙) ได้กล่าวถึงขวัญไว้ว่า คำว่า "ขวัญ" ตรงกับภาษาฝรั่งว่า soul และมีเพียงดวงเดียวเท่านั้น แต่ไทยได้คิดมาจากทางศาสนาพราหมณ์เกิดมีคำว่า "วิญญาณ" ขึ้น และแยกคำว่าขวัญให้มีความหมายไปเป็นอีกอย่างคล้าย ๆ จะเป็นคำเดียวกับเจตภูต ซึ่งเป็นคติของอินเดียเหมือนกันจึงเกิดเป็น ขวัญ เจตภูต และวิญญาณขึ้น ส่วนในภาษาฝรั่งใช้เพียงคำเดียวคือ soul การทำขวัญนาคเป็นพิธีเรียกขวัญเตือนสติให้ผู้ชายรู้คุณบิดามารดาก่อนเข้าอุปสมบทเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา การทำขวัญนาคเป็นประเพณีที่ยึดถือและปฏิบัติกันมาเป็นเวลานานโดยใช้ภาษาที่เรียกว่าภาษาร่าย หมายถึงในแต่ละวรรคหรือในแต่ละประโยคต้องให้ข้อความสัมพันธ์กันด้วยสัมผัสสระ เป็นภาษาที่ไพเราะละเอียดงดงามกว่าภาษาพูดธรรมดา ภาษาร่ายนี้เป็นภาษาที่เหมาะสมกับการณ์พิเศษว่าการพูดด้วยภาษาพูดหรือความเรียงอื่น ๆ ในสถานการณ์พิเศษนี้เป็นกรณีที่ต้องการพูดกับเทพ ผี หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นภาษาที่ใช้กันมาแต่โบราณ มีการเลือกคำและการส่งสัมผัสที่ดีทำให้เป็นภาษาที่ศักดิ์สิทธิ์ ในบททำขวัญนาคถือว่าเป็นความรู้พิเศษของหมอทำขวัญจึงไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงและยังคงรักษาลักษณะสำคัญของบทสวดของเดิมไว้เป็นส่วนใหญ่ (นิธิ เอียวศรีวงศ์ ๒๕๒๗ : ๒๒-๒๔)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กันระหว่างพระพุทธรูป การบวช นาค การทำขวัญ เพราะเหตุใดทั้งหมดนี้จึงมารวมกันได้เป็นการบวชนาคและการทำขวัญนาค การทำขวัญนาคนั้นมีจุดประสงค์เพื่อสิ่งสอนนาคให้รู้คุณบิดามารดาก่อนที่จะบวช การทำขวัญนาคในระยะแรกคงยังไม่มีดนตรีบรรเลงประกอบ ต่อมาเริ่มมีการนำวงดนตรีเข้าไปบรรเลงร่วมในพิธีบวชนาคและประกอบการทำขวัญนาค หมอทำขวัญแต่ละคน แต่ละถิ่นต่างมีวิธีการในการทำพิธีที่แตกต่างกันทั้งทำนองการสวด การแห่ การร้อง รวมทั้งบทที่ใช้ในการทำขวัญนาคด้วย ดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการทำขวัญนาคยังหาที่เป็นแบบแผนที่แน่นอนไม่ได้และยังไม่มีผู้ใดได้รวบรวมหรือบันทึกไว้เลยด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาและวิจัยเรื่อง "การทำขวัญนาคภาคกลาง : การศึกษาทางดนตรีวิทยาและมานุษยวิทยาการดนตรี"

๑.๒ วัตถุประสงค์ในการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาลักษณะเฉพาะของเพลงที่ใช้ในการทำขวัญนาค
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการสืบทอดเพลงที่ใช้ในการทำขวัญนาค
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงของเพลงที่ใช้ในการทำขวัญนาค
- ๑.๒.๔ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมการบวชนาคกับวัฒนธรรมการดนตรีในพิธีบวชนาค

๑.๓ ขอบเขตในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะการทำขวัญนาคในภาคกลาง เฉพาะกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียงได้แก่ สมุทรปราการ ปทุมธานี และนนทบุรี โดยจะศึกษาด้านดนตรีของการบวชนาคและศึกษาวิเคราะห์ทางมานุษยวิทยาการดนตรี ในช่วงระยะ พ.ศ. ๒๕๓๖-๒๕๓๗ เท่านั้น

๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีทางมานุษยวิทยา โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

๑.๔.๑ ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารและตำราต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๒ สัมภาษณ์บุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในพิธีบวชนาค ๑๓ งาน และหม่อทำขวัญ ๑๓ คน คือ

๑.๔.๒.๑ นายบรรพต ปานจันทร์	กรุงเทพมหานคร
๑.๔.๒.๒ นายชินกร ไกรลาศ	กรุงเทพมหานคร
๑.๔.๒.๓ นายพวงทอง จันทรวงศ์	สมุทรปราการ
๑.๔.๒.๔ นางจิรภา วงศ์ขวัญ	สมุทรปราการ
๑.๔.๒.๕ นายศิลป์ ทองอ่อน	สมุทรปราการ
๑.๔.๒.๖ นายชิต แสงกลิ่น	สมุทรปราการ
๑.๔.๒.๗ นายล่าเจียก ดีบริสุทธิ	ปทุมธานี
๑.๔.๒.๘ นางช้อย ลิมมังก	ปทุมธานี
๑.๔.๒.๙ นายทองเปลว ยอดยิ่ง	ปทุมธานี
๑.๔.๒.๑๐ นายเหลื่อม บุญยโชติ	ปทุมธานี
๑.๔.๒.๑๑ นายล่าเจียก ขวัญเสียงเสนาะ	นนทบุรี
๑.๔.๒.๑๒ จำเอกชูชีพ ม่วงศรีจันทร์	นนทบุรี
๑.๔.๒.๑๓ นายพร สังแจ้ง	นนทบุรี

๑.๔.๓ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้หลักทางมานุษยวิทยาการดนตรี คือ

ศึกษาทำนองร้องและทำนองดนตรีของเพลงที่ใช้ในการทำขวัญนาคที่ได้จากการสัมภาษณ์หม่อทำขวัญและนักดนตรีที่บรรเลงดนตรีในงานทำขวัญนาคทั้งหมด ๑๓ งาน รวมทั้งบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำขวัญนาค และจากการสังเกตศึกษาจากสถานการณ์จริง ด้านการประกอบพิธีกรรม การขับร้อง และการบรรเลงดนตรีในงานต่าง ๆ แล้วรวบรวมเรียบเรียงข้อมูลเหล่านี้วิเคราะห์นำเสนอเป็นประเด็นต่าง ๆ ด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลจากการวิจัยคาดว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์ดังนี้

- ๑.๕.๑ ทำให้ทราบเอกลักษณ์ของเพลงที่ใช้ในการทำขวัญนาคน
- ๑.๕.๒ ทำให้ทราบถึงวัฒนธรรมการสืบทอดเพลงและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องในการทำขวัญนาคน
- ๑.๕.๓ เป็นแนวทางในการศึกษาอิทธิพลของสังคมที่มีต่อดนตรีในการทำขวัญนาคน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

- ๑.๖.๑ สัตคเคมคช เป็นบทสวดภาษาบาลีที่หมอทำขวัญใช้ในการเริ่มต้นการทำขวัญนาคน
- ๑.๖.๒ สัตคเคแปล เป็นบทที่แปลจากภาษาบาลีของสัตคเคมคชใช้คำประพันธ์เป็นร้อยยาว กล่าวถึงการอัญเชิญเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้เข้ามาร่วมในมณฑลพิธีการทำขวัญนาคน
- ๑.๖.๓ นโมแปล เป็นบทที่แปลมาจากภาษาบาลี ใช้คำประพันธ์เป็นร้อยยาว กล่าวถึงการบูชาองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
- ๑.๖.๔ เคารพคุณ เป็นบททำขวัญนาคนที่กล่าวถึงคุณของพระรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย
- ๑.๖.๕ สำเภา เป็นการร้องแหม่มมีการดำเนินเรื่องราวเปรียบเทียบกับพระคุณบิดามารดาที่สั่งสอนอบรมเลี้ยงดูบุตรให้เหมือนเรือสำเภาที่ประกอบไปด้วยส่วนต่าง ๆ ที่จะใช้ในการเดินทางสู่ภยันอันตรายที่จะเกิดขึ้นในท้องทะเล
- ๑.๖.๖ หมอทำขวัญนาคน เป็นผู้ที่มีความสามารถในการร้องและแหม่มได้ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย
- ๑.๖.๗ ผู้ประกอบพิธีทำขวัญนาคน เป็นผู้ที่ดำเนินพิธีการทำขวัญนาคนทั้งหมดตั้งแต่ต้นจนจบซึ่งต้องเป็นผู้ชายเท่านั้น

บทที่ ๒

การทำขวัญนาคน

การศึกษาเรื่องการทำขวัญนาคนภาคกลางนั้น ผู้ศึกษาจำเป็นต้องรู้ความหมายและความเป็นมาของการทำขวัญนาคนเพื่อให้เข้าใจเสียก่อน หลังจากนั้นจึงทำความเข้าใจกับขั้นตอนและวิธีการต่างๆในการทำขวัญนาคน การเวียนเทียน ตลอดจนคุณสมบัติของหม้อทำขวัญที่ดีและเหมาะสมที่จะเป็นผู้อบรมสั่งสอนผู้ที่บวชเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาต่อไป

ในการศึกษาการทำขวัญนาคนภาคกลางนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาทั้งข้อมูลจากเอกสารที่ท่านผู้รู้ต่าง ๆ ได้จัดบันทึกไว้ เช่น จากหนังสือสารานุกรมสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ที่ทรงพระนิพนธ์ไว้บ้างเป็นบางตอน และหนังสือบันทึกความรู้เรื่องต่าง ๆ ที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ประทานแก่พระยาอนุমানราชชนน รวมทั้งเอกสารต่าง ๆ อีกมากมาย และการศึกษาทางมานุษยวิทยาโดยการออกภาคสนาม การออกภาคสนามนี้ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากการทำขวัญนาคนของหม้อทำขวัญจำนวน ๑๓ คนในจังหวัดต่าง ๆ ในเขตภาคกลาง ได้แก่

๑. นายบรรพต ปานจันทร์	กรุงเทพมหานคร
๒. นายชินกร ไกรลาศ	กรุงเทพมหานคร
๓. นายพวงทอง จันทร์วงศ์	สมุทรปราการ
๔. นางจิรภา วงศ์ขวัญ	สมุทรปราการ
๕. นายศิลป์ ทองอ่อน	สมุทรปราการ
๖. นายชิต แสงกลิ่น	สมุทรปราการ
๗. นายลำเจียก ดีบริสุทธิ์	ปทุมธานี
๘. นางชม้อย ลิ้มมังกร	ปทุมธานี
๙. นายทองเปลว ยอดยิ่ง	ปทุมธานี
๑๐. นายเหลื่อม บุญโชติ	ปทุมธานี

๑๑. นายลำเจียก ขวัญเสียงเสนาะ	นนทบุรี
๑๒. จำเอกภูชีพ ม่วงศรีจันทร์	นนทบุรี
๑๓. นายพร สงแจ้ง	นนทบุรี

นอกจากนี้ยังเก็บข้อมูลภาคสนามจากนักดนตรีที่บรรเลงดนตรีประกอบการทำขวัญาคอีกจำนวน ๑๓ วง แบ่งเป็นวงปี่พาทย์ ๑๐ วง วงแตรวง ๒ วง และวงสตริง ๑ วง นอกจากนี้ยังมีวงแคนวงที่ได้จากการสัมภาษณ์อีกด้วย

การศึกษาการทำขวัญาคจากข้อมูลทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาในบทนี้เป็น ๔ ตอนคือ

- ๒.๑ ความหมายและประวัติความเป็นมาในการทำขวัญาค
- ๒.๒ ลักษณะและวิธีการทำขวัญาค
- ๒.๓ คุณลักษณะของหมอลำทำขวัญาค
- ๒.๔ วิธีการสืบทอดการทำขวัญาค

๒.๑ ความหมายและประวัติความเป็นมาในการทำขวัญาค

ความหมายของการทำขวัญ

คำว่า "ขวัญ" ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ (๒๕๓๘ : ๑๓๑) กล่าวว่า

" ขวัญ น. หมายถึง ผมหหรือขนที่ขึ้นเวียนเป็นก้นหอย, มิ่งมงคล, ลีวี, ความดี เช่น ขวัญข้าว ขวัญเรือน ; สิ่งที่ไม่มีตัวตนนิสมกันว่ามีอยู่ประจำชีวิตของคนตั้งแต่เกิดมาซึ่งเชื่อกันว่าถ้าขวัญอยู่กับตัวก็เป็นลืริมงคล เป็นสุขสบาย จิตใจมั่นคง ถ้าคนตกใจหรือเสียขวัญ ขวัญก็ออกจากร่างไปเสียซึ่งเรียกว่า ขวัญหาย ขวัญหนี ขวัญบิน เป็นต้น ทำให้คนนั้นได้รับผลร้ายต่าง ๆ "

เห็นแต่เนื้อเสื่อสิ่งหึ่งลึงค่าง
ขวัญมาห่าฮ่าเถิดฮ่าเพลิดเพลิน

จะอ้างว้างเวียนวาระหกระเหิน
จงเจริญร้อยป้อฮ่ามีภัย

(หอสมุดแห่งชาติ ๒๕๑๓ : ๕๓๘)

นอกจากนี้ยังมีการทำขวัญอื่น ๆ อีก เช่น ตอนที่ ๑๑ นางพิมเปลี่ยนชื่อเป็นวันทอง เป็นการกล่าวถึงการทำขวัญผู้ที่ป่วยไข้ด้วยโรคร้ายต่าง ๆ เมื่อเรียกขวัญหรือทำขวัญได้แล้วก็กลับเป็นปกติสุขเหมือนเดิม ความว่า

"แล้วก็จัดข้าวปลาแลกล้วยอ้อฮ
จะทำขวัญเจ้าพิมพิลาไลย
ชายศรีประจันตักขวัญลูก
ขวัญเอ้อฮฮ่าเทียวไปในไพรพง
ฮฮ่าหลงชมเสื่อสีห์หมีเม่น
ฮฮ่าหลงชมแรดข้างแลกวางทราย
แล้วก็ตักข้าวปลาเข้ามาฟาด
เอาด้ายดำผูกมื่อหรือด้ายเทียน

ขนมเล็กขนมน้อยเอาลงใส่
ข้าวของจัดไว้ก็ใส่ลง
ผิดผิดถูกถูกแก้วาหลง
กลางดงคนเด็ยวอยู่เปลี่ยนวตาย
กระแตกกระเต็นต่นกระต่าย
ชะนี้ค่างนางทรายจะหลอนเลี่ยน
โรคภัยหายขาดบาดหนามเลี่ยน
เปลี่ยนพิมพลัดชื่อวันทองพลัน"

(หอสมุดแห่งชาติ ๒๕๑๓ : ๒๓๒-๒๓๓)

นอกจากคติความเชื่อของคนไทย เราจะเห็นได้ว่าคนเชื้อชาติอื่น ๆ ซึ่งอยู่ในวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกับคนไทยก็ให้ความเชื่อในเรื่องขวัญเหมือนกัน ดังในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนกล่าวถึงการทำขวัญโดยคนลาวและคนมอญ

"ให้สาวลาวสาวเวียงที่เสียงดี
พ่อเมืองเมืองดง เอาพงเป็นเหย้า
ขวัญอ่อนร่อนเร่ ว่าแห้วสู่กาย :
ขวัญเผื่อเมื่อเมิน ขอเชิญขวัญพ่อ
ข้าวเหนียวเต็มพ้อม ข้าวป้อมเต็มปลา
แล้วพวกมอญช้อนช่อเสียงอ้ออ้อ
ออรหน้ายพลาชงามพ้อทรามเขย
ให้ฮฮูดีกินดีมีเมียสาว
มวยบามาขวัญจงบันเทิง

มาขอป้อฮฮันที่ขวัญนาย
ฮิดปลาฮิดข้าว ขวัญเจ้าตทหาย
ฮฮูปลายชางชุง ท้องทุ่งท้องนา
พั้งช่อเสียงอ้อ ขวัญพ่อเจ้าจำ
ขวัญเจ้าจงมา สู่กายพลาชเฮย
ร้องทะแยฮฮองกะเหนาะเตาะเฮย
ขวัญเอ้อฮกกะเนียงเกวียงเกวียง
เนียงกะราวกนตะละเลิงเคลิ่ง
จะเปิงฮฮักกะฮฮอน"

(หอสมุดแห่งชาติ ๒๕๑๓ : ๕๓๗-๕๓๘)

พระยาอนุমানราชชน (๒๕๒๑ : ๒๓๙-๒๔๐) ได้กล่าวถึง "ขวัญ" ไว้
ในหนังสือบันทึกความรู้เรื่องต่าง ๆ ว่า

"...ขวัญตรงกับคำฝรั่งว่า soul แต่ขวัญของไทยเดิมและ
ของจีนและของชาติต่างๆในแหลมอินโดจีนตลอดไปถึงมลายู มี
ประจำคนอยู่หลายขวัญ ผิดกับ soul ของฝรั่งซึ่งมีอยู่กับมนุษย์
เท่านั้นและมีเพียงดวงเดียว เมื่อไทยได้รับคติอาตมันของพราหมณ์
เกิดมีคำว่า วิญญาณ ขึ้น ก็กั้นเอาคำว่าขวัญของเดิมให้มีความ
หมายไปอีกอย่างหนึ่ง ลางที่จะเป็นคำเดียวกับ เจตภูต ซึ่งคง
ได้คติมาจากอินเดียอีกเหมือนกัน จึงเกิดแยกเป็นขวัญ เจตภูต
และวิญญาณขึ้น ในภาษาฝรั่งไม่มีคำแยก เมื่อแปลคำว่า ขวัญ
เจตภูต ก็ใช้ soul คำเดียวรวมกันหมด..."

...เป็นการศึกษาลัทธิศาสนาต่าง ๆ ที่มนุษย์นับถือมาแต่แรก
เริ่มเดิมทีว่ามีความคิดเห็นและเชื่อถือกันมาอย่างไร จนมาเป็น
ลัทธิศาสนาต่าง ๆ ทุกวันนี้ เริ่มด้วยเรื่องคติความเชื่อถือ soul
ก่อน ต่อมานับถือผีมีผีปู่ย่า ผีคนที่น่ากลัวเกรง นับถือรูปบูชา ของ
ขลัง นับถือสิ่งธรรมชาติ มีการบูชาต้นไม้ บูชาไฟ บูชาแผ่นดิน
นับถือสัตว์ใหญ่คู่ร้าย จนกระทั่งนับถือเทวดาหรือพระเจ้ามากองค์
(polytheism) ต่อมาจึงเริ่มนับถือพระเจ้าองค์เดียว (monotheism)
นับถืออำนาจที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน (dualism) และต่อมาจึงนับถือ
สิ่งต่างๆในโลกว่าออกมาจากพระเจ้าองค์เดียวกันหรือแหล่งเดียว
กัน (pantheism)

(พระยาอนุমানราชชน ๒๕๒๑ : ๒๓๙-๒๔๐)

สุจิตต์ วงษ์เทศ (๒๕๓๓ : ๓) กล่าวถึงขวัญว่าต่างจากวิญญาณ
เพราะคนไทยเชื่อว่าแม้เจ้าของขวัญจะตายไปแล้วก็ตาม แต่ขวัญยังมีอยู่ได้
สามารถกลับเข้าบ้านเรือนได้และหลังจากได้รับคติความเชื่อทางพุทธศาสนา
แล้วความเชื่อก็เปลี่ยนไปเป็นขวัญจะอยู่เฉพาะกับคนที่มิชีวิตอยู่เท่านั้น เมื่อ
ตายไปแล้วจะไม่มีขวัญมีแต่วิญญาณแทน

จากข้อมูลทั้งหมดนี้ทำให้ผู้วิจัยสรุปได้ว่า คำว่า "ขวัญ" หมายถึงสิ่ง
ที่อยู่ในร่างกายของคน เมื่อมีเหตุร้ายขวัญจะออกจากตัวไป หรืออาจออกไป
เที่ยวเล่น จำเป็นต้องมีการเรียกขวัญกลับมาสู่ตัวเจ้าของขวัญ และคำว่า
"ทำขวัญ" หมายถึงการทำพิธีเพื่อเรียกขวัญให้กลับมาสู่ตัวเจ้าของขวัญ

การทำขวัญแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ

๑. การทำขวัญคน เป็นการทำขวัญเพื่อให้เกิดสิริมงคล และ
กำลังใจแก่บุคคลต่าง ๆ ได้แก่ทำขวัญเด็ก ทำขวัญในพิธีโกนจุก การทำขวัญ
นาค

๒. การทำขวัญที่เกี่ยวกับสิ่งของ เป็นการทำขวัญเพื่อเสริม
สร้างความเชื่อมั่นและกำลังใจรวมทั้งก่อให้เกิดสิริมงคลด้วยได้แก่ ทำขวัญข้าว
หรือแม่โพสพ ทำขวัญเรือ ทำขวัญเสา หรือพระราชพิธีสมโภชพระมหาเศวต-
ฉัตรซึ่งเป็นการทำขวัญในพระบรมมหาราชวัง และการทำขวัญเกวียน เป็นต้น

๓. การทำขวัญสัตว์ การทำขวัญประเภทนี้มีเป็นส่วนน้อย
เนื่องจากสัตว์ที่จะมีการทำขวัญจะต้องเป็นสัตว์ที่มีคุณประโยชน์ต่อคนส่วนรวม
เท่าที่ปรากฏมักจะมีการทำขวัญช้าง ซึ่งเป็นงานพระราชพิธีเรียกว่าการสมโภช
พระคชาธาร การทำขวัญควายของจังหวัดลำปาง จังหวัดนครนายกและที่อื่น ๆ
เป็นต้น

ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงการทำขวัญในข้อที่ ๑ การ
ทำขวัญคน และศึกษาเฉพาะการทำขวัญนาคเท่านั้น

การทำขวัญเป็นพิธีกรรมที่แสดงความผูกพันและความสัมพันธ์ในระบบ
เครือญาติระหว่างบุคคลกับครอบครัวและบุคคลกับชุมชน การทำขวัญแต่เดิมเป็น
พิธีที่ทำกันอย่างง่าย ๆ ต่อมาเมื่อได้คติจากศาสนาพราหมณ์ การทำขวัญจึงมีพิธี
และขั้นตอนมากขึ้นกว่าเดิม โดยทั่วไปการทำขวัญมีพิธีและขั้นตอนในการทำขวัญ
คล้าย ๆ กันคือ มีพานบายศรีที่ตกแต่งอย่างสวยงามภายในประกอบด้วย อาหาร
และขนมซึ่งแตกต่างกันออกไปตามสถานะและสถานที่ เช่น ในภาคเหนือ ในพาน
บายศรีจะมีข้าวปั้น กล้วย ไข่ต้ม ดอกไม้ ธูปเทียน (มณี พยอมยงค์ ๒๕๒๔ : ๕๑)

มีอาจารย์หรือพราหมณ์ หรือผู้ทำพิธี เรียกขวัญด้วยบทราชทานองโบราณ มีการ เวียนเทียน ๓ รอบ และตักอาหารในบาศศรีให้ผู้รับขวัญกินเพื่อเป็นสิริมงคล มีการผูกข้อมือด้วยด้ายสายสิญจน์ และตักขวัญข้างบาศศรีใส่ในลูกมะพร้าวป้อน ให้คนรับขวัญกิน บางคนว่ามีการตักเอาขนมในบาศศรีจริง ๆ เช่น ทองหยิบ เป็นต้น หลังจากนั้นคนทำพิธีเจิมหน้าผู้เข้ารับขวัญเป็นเสร็จพิธี ขั้นตอนต่าง ๆ ดังกล่าวนี้อาจมีการเปลี่ยนแปลงกันบ้างตามที่ได้เห็นสมควรแต่โดยทั่ว ๆ ไปจะ คล้ายคลึงกัน

การทำขวัญภาคจะมีขั้นตอนในพิธีเช่นเดียวกันกับการทำขวัญอื่น ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น แต่การทำขวัญภาคจะทำเฉพาะผู้ที่จะเป็นพระ ภิภษุในพระพุทธศาสนาเท่านั้น

ความหมายของคำว่าภาค

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕ (๒๕๓๘ : ๔๓๖) ให้ความหมายของคำว่า "ภาค" ไว้ว่า

- ๑ น. งูใหญ่มีหางอน เป็นสัตว์ในนิยาย
- ๒ ชื่อชนเผ่าหนึ่งอยู่บริเวณเทือกเขาภาค ทางตะวันออก เฉียงเหนือของประเทศอินเดีย และทางตะวันตกเฉียงเหนือของ ประเทศพม่ามีหลายสาขา เช่น อาโอนาค กูนิภาค
- ๓ ช้าง
- ๔ ไม้กาะกิง
- ๕ ผู้ประเสริฐ, ผู้ไม่ทำบาป, เรียกคนที่ไปอยู่วัดเตรียมตัว จะบวชหรือกำลังจะบวชว่า ภาค "

"การทำขวัญภาค น. พิธีเชิญขวัญหรือเรียกขวัญมาอยู่กับตัวผู้อุปสมบท"

(๒๕๓๘ : ๓๔๗)

ไมเคิล ไรท์ (๒๕๒๘ : ๗๑) กล่าวว่า ในสมัยทวารวดี มอญอยู่กันในเมืองตามเกาะ (ที่ดอน) และรอบฝั่งทะเล ในขณะที่ไทยอยู่ด้วยกันในน้ำบนเรือแพและเรือไม้ไถ่สูง จับปลาและทำสวนในน้ำ ชาวมอญทวารวดีน่าจะเจริญ (คือรับวัฒนธรรมอินเดีย) มาก่อน และน่าจะมองชาวไทยทวารวดีว่าเป็น "นาค" เพราะอยู่กับน้ำ เมื่อไทยเริ่มรู้จักอารยธรรมอินเดียจากมอญนับถือพระพุทธศาสนา และมาขอบวชในสำนักพระมอญ พระมอญจึงเรียกว่า "บวชนาค" คนสยามจึงเรียกว่า "บวชนาค" จนทุกวันนี้เพียงชาติเดียว ซึ่งเป็นเรื่องแปลกเพราะผิดพระวินัยนาคบวชไม่ได้ คนไทยต้องเคยถูกเรียกว่านาคโดยชาติอื่นที่อยู่ใกล้ขีด เพราะวิถีชีวิตของคนไทยผูกพันอยู่กับน้ำมาแต่ไหนแต่ไร

จิตร ภูมิศักดิ์ (๒๕๒๓ : ๑๒) กล่าวว่าพวกนาคเป็นชนชาติส่วนน้อยทางตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดียติดพรมแดนพม่าอยู่ ณ บริเวณเทือกเขานาค (Naga Hills) เดิมเป็นส่วนหนึ่งของแคว้นอัสสัม ชนเผ่านาคเป็นชนชาติในตระกูลภาษาทิเบต-พม่า เป็นชนชาติที่ล่าหลังตลอดมาในอดีต และลี้ภัยในประเพณีล่าหัตถมนุษย์ แต่พวกนาคได้ร่วมกันต่อสู้จนในปี ๑๕๐๗ ได้มีการยินยอมจากรัฐบาลกลางแห่งสหภาพอินเดียได้จัดตั้งเป็นรัฐนาค (Nagaland) ขึ้น ชนเผ่านาคถูกพวกอารยันโบราณดูถูกว่าเป็นคนป่า เป็นลิงค่าง เขาจึงเรียกตัวเองว่า nok แปลว่าคนหรือคนแข็งแรง เพื่อยืนยันว่าเขาเป็นคน และได้กล่าวอีกว่า (๒๕๒๓:๑๓) ในสมัยพุทธกาล พุทธศาสนาเผยแพร่ออยู่ในบริเวณภาคตะวันออกเฉียง และตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดีย พวกสกุลศากยะได้ถูกเหยียดหยามพวกนาคเป็นอมมนุษย์ และความเชื่อนี้คงมีอิทธิพลในพุทธศาสนาด้วย พุทธศาสนาเป็นปรัชญาของยุคที่อินเดียกำลังก้าวหน้ามาสู่ยุคศักดินา เป็นปรัชญาที่เกิดขึ้นคัดค้านปรัชญาของศาสนาพราหมณ์อันเป็นหัวใจของชนชั้นปกครองอารยันในยุคสังคมทาส พุทธปรัชญาเกิดขึ้นคัดค้านปรัชญาของศาสนาพราหมณ์ แต่คัดค้านบนพื้นฐานของสังคมนั้นและก้าวไปไกลที่สุดที่จะทำได้ในสภาพสังคมนั้น ๆ จึงพอเข้าใจได้ว่าทำไมวงการพระพุทธศาสนาจึงไม่ยอมรับว่านาค คือคน ในพิธีบวชจึงต้องมีระเบียบให้พระคู่สวด ๒ องค์พาคูที่บวชไปสอบถามว่า มนุสฺโส ลี เจ้าเป็นคนหรือเปล่า

แต่จากความคิดเรื่องนี้ของ จิตร ภูมิศักดิ์ มีผู้โต้แย้ง คือ นิชรา อิศววิบูลย์ (๒๕๓๓ : ๖๗) ว่าคำว่า มนุสฺโส เป็นคำภาษาบาลีมาจากคำว่า มน(ใจ)+ อฺสุส(สูง) มนุสฺยเป็นคำภาษาสันสกฤตมาจากคำ มน(ใจ)+อฺษย(สูง) รวมทั้งมนุสฺยและมนุสฺโส แปลว่าผู้มีใจสูง คำว่า มนุสฺโส ถ้าแปลตามพจนานุกรม กังอรรถกถาต้องแปลว่า ท่านเป็นผู้สามารถยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นใช่หรือไม่ เพราะการบวชเป็นพระภิกษุต้องทำจิตใจให้ข่มกลั้นต่อกิเลสตัณหา เพื่อปรับระดับจิตใจให้ไม่มีความยึดมั่น ถือมั่น(อุปาทาน) เหลืออยู่และทำไม่ต้องเรียก ผู้เข้าอุปสมบทในพระพุทธศาสนาว่า "นาค" เพราะนาคในภาษาบาลีแปลว่าผู้ ประเสริฐ การบวชเป็นพระภิกษุแสดงว่าเป็นผู้ประเสริฐ(ตามหลักการบวชที่ แท้จริง) คือการสลัดสิ่งทุกอย่างที่ทำให้ผูกพัน กังวลออกไป สละการครอง เรือน กินอาหารเพียงอยู่ได้ไม่มีที่อยู๋ มีเพียงอัฐบริวาร ๘ อย่าง เมื่อมีผู้เข้า มาขออุปสมบทในพระพุทธศาสนาก็นับได้ว่ามีจิตใจอันประเสริฐปลงตกในทุกสิ่ง ทุกอย่างตัดห่วงกังวลให้หมด โบราณจารย์รุ่นต่อมาจึงได้ตั้งสรรพนามผู้ที่ จะ เข้าขออุปสมบทว่า"นาค"

๓.๑.๑ ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับนาค

ศาสตราจารย์ ดร.ชอง บวลเชอเลียร์ (๒๕๓๐ : ๑๒๗-๑๒๘) ได้กล่าวถึงเรื่องพระพุทธรูปปางนาคปรกที่เกี่ยวข้องกับนาคว่า

"...พระพุทธรูปนาคปรกเป็นพระพุทธรูปที่นิยมกันมากใน แถบเอเชียอาคเนย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกัมพูชาและ ในประเทศไทย...ในคัมภีร์ทุกเล่มเห็นพ้องว่าพระพุทธรูปนาค ปรกหมายถึงปาฏิหาริย์ที่เกิดขึ้นในบริเวณใกล้ที่ตรัสรู้และเกิด ในสัปดาห์ที่สิบต่อจากการตรัสรู้...พระพุทธรองค์ได้ประทับอยู่ ใต้ต้นมุจลินท์เพื่อบำเพ็ญสมาธิ ซึ่งใช้เวลาตลอดสัปดาห์ ต้น มุจลินท์นั้นขึ้นริมแหล่งน้ำ หรือทะเลสาบ สระ หรือสายน้ำ และ ยังเป็นที่อาศัยของนาคซึ่งเป็นหนึ่งในบรรดานาคที่มีฤทธิ์หรือ "พญานาค" ที่มีชื่ออย่างเดียวกันด้วย

ขณะนั้นได้ เกิดมีพายุฝนอันแรงกล้าที่เป็นฝนนอกฤดูพัดกระหน่ำ พร้อมกับลมและความหนาวเหน็บ ลมได้พัดหม่นใต้ต้นไม้และพาบรรดาแมลง ทั้งหลายมารบกวนพระพุทธเจ้า

สิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวจะเป็นสิ่งที่คอยก่อกวนหรือขัดจังหวะการบำเพ็ญสมาธิที่ลุ่มลึก... พญานาคที่หวั่งใยและอยากได้บุญบารมีจึงได้ เลื้อยมาปกป้องการบำเพ็ญสมาธิของพระพุทธองค์ โดยการขนดตัวและแผ่พังพานปรก... เมื่อทุกอย่างคืนสู่สภาวะปกติแล้ว พญานาคจึงได้จำแลงร่างเป็นมนุษย์โดยที่นาคอาจจะ มีรูปร่างเป็นงูตามปกติหรืออยู่ในรูปมนุษย์จำแลง (คัมภีร์บางคัมภีร์ได้เห็นว่าพญามุจลินท์เป็นสัตว์ตัวแรกที่ได้รับพระธรรมเทศนา) คัมภีร์บางคัมภีร์ให้คุณค่าของการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเหตุการณ์ดังกล่าวของพญานาคตนนี้ โดยกล่าวว่าพญานาคตนนี้มีอายุยืนยาว เพื่อที่จะอธิบายได้ว่ามิใช่แต่สมณโคดมเท่านั้นที่นาคได้ปกป้อง แต่ได้เคยปกป้องพระพุทธเจ้าองค์อื่น ๆ ในอดีตมาแล้ว คัมภีร์กล่าวว่าในขณะที่พระพุทธองค์ทรงเข้าสู่สมาธิ พระองค์ได้เปล่งรัศมีออกมาจากพระวรกายเพื่อดึงดูดความสนใจของพญามุจลินท์ ซึ่งโดยธรรมชาติของมันมักให้ความสนใจกับสภาวะความแตกต่าง เช่น ร้อนหรือเย็นมากกว่าการใช้สายตา เหตุการณ์เช่นนี้เคยเกิดขึ้นแล้วในอดีตถึง ๓ ครั้งโดยตัวพญานาคเองมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย เคยปกป้องพระพุทธเจ้าถึง ๓ องค์ที่มีมาก่อนหน้าพระสมณโคดม กล่าวคือ พระกะกุสันโธ พระโกนาคม และพระกัสสปะซึ่งอยู่ในลำดับที่ ๒๒ ๒๓ และ ๒๔ ตามลำดับ ทั้งนี้พระพุทธเจ้าของเรา อยู่ในอันดับที่ ๒๕..."

ในประเทศอินเดีย ในคัมภีร์มหาวิสตุ กล่าวว่า นอกจากมุจลินท์ นาคราชแล้วยังมีพญานาคชื่อ วินิปาต อีกตนหนึ่งที่มาร่วมปกป้องพระพุทธองค์ ดังนั้นในภาพสลักของอมรวัตีบางภาพพญานาคจึงมีช้อนกัน ๒ ขึ้น เพราะมีนาค ๒ ตน และรูปแบบดังกล่าวนี้แตกต่างไปจากที่มีกล่าวไว้ใน คัมภีร์ลิลิตวิส-
ตะระ ซึ่งเป็นคัมภีร์ศาสนาพุทธนิกายมหายานซึ่งกล่าวว่าไม่ใช่พญานาค ๒ ตัว

แต่เป็นกองทัพพญานาคที่มาร่วมกันปกป้องพระพุทธองค์ และเราพบว่าในปฐม-
สมโพธิก็มีข้อความที่สื่อให้เห็นเช่นเดียวกัน(ช่อง บวลเชอเลียร์ ๒๕๓๐:๑๓๑)

สิทธิพร ณ นครพนม (๒๕๓๘ : ๘๕) กล่าวถึง นาคในพระพุทธ
ศาสนาว่า นาคซึ่งเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ถึงแม้ชาวอินเดียที่นับถือพวกพราหมณ์
จะเชื่อก่อนนาคยิ่งกว่าชาวพุทธ เช่นถือว่าเป็นเทพองค์หนึ่งเป็นพญานาคันตนาคราช
ทนต์พระนารายณ์บรรทมสินธุ์ หรือเป็นสิ่งวาลส์พระอิศวรก็ตาม แต่ที่มีอิทธิพล
ในศรัทธาความเชื่อของไทยลาว คือ พญานาคในพระพุทธศาสนานับตั้งแต่ก่อน
ตรัสรู้ ก็เชื่อว่ามีพญานาคคอยเฝ้าถาดมธุปายาสทองคำกันแม่น้ำนมทามหานที
และเมื่อทรงตรัสรู้แล้วได้ประทับเสวยวิมุตติสุขใต้ต้นจิก ผนตกหนัก พญานาค
ที่ชื่อมัจฉินท์ก็ได้ขุด และแผ่พังพานบังฝนให้ จนถึงพระโมคคัลลาอัครสาวก
เบื้องซ้ายผู้เลิศด้วยฤทธิ์ปราบพญานาคโศปนิทนะนาคราช จนเป็นพระสูตรป้อง
กัณฐะเงี้ยวเขียวขงทั้งปวง (๒๕๓๘ : ๘๕) และยังกล่าวว่า นาคของชาวลุ่ม
แม่น้ำโขงมิใช่หนุ่มสาวอย่างเดิยว บาดรซึ่งเป็นอัฐบริวารสำคัญจะต้อง
ใช้ผ้าหรือด้ายขดเป็นรูปงู รูปนาคด้วย ชวนให้สงสัยว่านาคหรือผู้เตรียมบวช
นั้นคงจะเริ่มจากแม่น้ำโขงก่อน

ในหนังสือไตรภูมิพระร่วง(๒๕๓๕ : ๕๕-๕๘)กล่าวถึงนาคพิภพไว้ว่า

"...เมื่อไฟไหม้กัลป์แล้วแลตั้งแผ่นดินใหม่ บมมิได้ตั้งทุกแห่ง
บมมิเป็นโดยธรรมดาแต่ก่อนมีที่เปล้า ยังมีลางแห่งเปล้าโดยกว้าง
โดยสูงได้แล ๓๐๐ โยชน์ก็มี ลางแห่งโดยกว้างโดยสูงได้ ๗๐๐
โยชน์ก็ดูตระการงามหนักหนา และมีเขือกเขาเถาว์วัลย์...ลางสิ่ง
เป็นดอกแดง ลางสิ่งเป็นดอกขาว ลางสิ่งเป็นดอกเหลือง ดู
รุ่งเรืองงามแต่ที่นั่น ทุกแห่งตั้งท่านสั่งแต่งตั้งไว้แล แห่งนั้นเรียก
ชื่อนานาคพิภพแล เป็นที่อยู่แก่ฝูงนาคทั้งหลายแล...

แต่แผ่นดินอันเราอยู่นี้ลงไปถึงนาคพิภพ อันชื่อว่าติรัจจานภูมิ
นั้น โดยลึกได้โยชน์หนึ่งแล ฉะนั้นด้วยวาได้ ๘๐๐๐ วาแล"

(ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก หน้า ๑๑๓-๑๑๔)

ธรรมชาติบางชนิดก็อาจจัดอยู่ในรูปของศาสนาดั้งเดิม (primitive religion) ก่อนที่จะมีการพัฒนามาเป็นศาสนาใหญ่ ๆ ในปัจจุบัน แต่ความเชื่อบางอย่างก็ไม่เกี่ยวข้องกับคติศาสนาแต่ประการใด

ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติอาจแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ (มรรยาท กิจสุวรรณ ๒๕๒๒ : ๑๔) ดังนี้ คือ

๑. ความเชื่อในเรื่องผีसाงเทวดา
๒. ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง
๓. ความเชื่อเรื่องคาถาอาคมและเวทมนต์
๔. ความเชื่อถือฤกษ์ยามและลางสังหรณ์
๕. ความเชื่อเรื่องความฝัน
๖. ความเชื่อเรื่องขวัญ
๗. ความเชื่อในสิ่งแวดล้อมและปรากฏการณ์ธรรมชาติ
๘. ความเชื่อเรื่องซากกลางบ้าน
๙. ความเชื่อเรื่องลักษณะบุคคล

ความเชื่อเหล่านี้จะเห็นได้ว่าเป็นลักษณะร่วมของคนแทบทุกท้องถิ่น ความเชื่อเหล่านี้มักเกิดมาจากปัญหาในการดำรงชีวิต เช่น เมื่อถึงคราววิบัติ เกิดโรคภัยไข้เจ็บ เกิดภัยธรรมชาติ ปัญหาเหล่านี้เกินขีดความสามารถที่คนธรรมดาจะแก้ไขได้ คนจึงเกิดความเชื่อว่าจะมีอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติบันดาลให้เป็นไปเช่นนั้น อำนาจนั้นอาจเป็นเทพเจ้า กูตผีปีศาจ พระอาทิตย์ พระจันทร์ ตลอดจนดิน น้ำ ลม ไฟ ฉะนั้นเพื่อป้องกันภัยพิบัติที่เกิดกับคน จึงเกิดการวิงวอน ภาวนาและหลอกหลอให้อำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้นช่วยให้ปลอดภัย และเมื่อพ้นภัยก็แสดงความกตัญญูด้วยการเช่นสรวงบูชาหรือประกอบพิธีกรรมอื่น ๆ จะเห็นได้ว่าแต่ละสังคมก็มีความเชื่อเป็นมรดกสืบทอดมาจนกระทั่งปัจจุบัน ในประเทศไทยมีวัฒนธรรมประเพณีแตกต่างกันตามภาคต่าง ๆ จึงมีความเชื่อที่มีลักษณะเหมือนและแตกต่างกันไป

ความเชื่อในประเภทที่ ๒ ความเชื่อเรื่องขวัญ เรื่องขวัญเป็นความเชื่อสืบต่อมาแต่โบราณว่าคนที่เกิดมาทั้งเด็กและผู้ใหญ่ไม่ว่าหญิงหรือชายย่อมมีสิ่งหนึ่งสิ่งอยู่ในร่างกายตั้งแต่กำเนิด เรียกว่า "ขวัญ" และถ้าสิ่งนั้นอยู่กับตัวก็มีความสุขสบายถ้าขวัญหนีหายไประยะตัวก็จะทำให้ผู้นั้นเป็นไข้ได้ทุกข์และอาจถึงแก่ความตายได้ถ้าขวัญไม่กลับเข้าสู่ร่างกาย

คนเมื่อเกิดมาเป็นทารกก็เชื่อว่าขวัญของเด็กนั้นยังอ่อนอยู่ถ้ามีอะไรผิดปกติขึ้นก็ตกใจง่าย อาจหนีออกจากร่างกายกระเจิดกระเจิงไปอยู่เสียในป่าในดง จนหาสติใจเป็นปกติแล้วจึงจะกลับมา และถ้าไม่กลับทารกซึ่งเป็นเจ้าของขวัญก็ต้องตายไป เมื่อทารกเจริญวัยมีร่างกายเติบโตกล้าแข็งขึ้น ขวัญของทารกนั้นก็กล้าแข็งตามไปด้วย

ความเชื่อเรื่องขวัญนี้ ไม่ใช่มีแต่เฉพาะชาวไทยในประเทศเท่านั้น ชาวไทยในถิ่นอื่น ๆ เช่น ไทยใหญ่ ลื้อ ลาว ก็มีความเชื่อเรื่องขวัญเป็นทำนองเดียวกัน (มารยาท กิจสุวรรณ ๒๕๒๒ : ๑๙) ความเชื่อนี้ฝังลึกอยู่ในจิตใจประชาชนสืบมาจนทุกวันนี้

ความเชื่อในการทำขวัญนาคน

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๕๐๕ : ๑๕๓) ทรงกล่าวไว้ในหนังสือสาส์นสมเด็จพระเจ้า ถึงเรื่องความเชื่อในการบวชนาคว่า "การบวชเณรเหมือนเรียนชั้นมัธยมศึกษา บวชเป็นพระเหมือนเข้ามหาวิทยาลัย"

สุภัตตรา สุภาพ (๒๕๓๑ : ๑๑๘) กล่าวถึงเรื่องความเชื่อในการบวชนาค ในหนังสือสังคมและวัฒนธรรมไทย คำนิยม ครอบครัวยุค ศาสนา ประเพณีว่า การบวชในสมัยก่อนเป็นการฝากลูกให้พระดูแลและอบรมสั่งสอน เพราะสมัยก่อนวัดเสมือนโรงเรียนหรือสถานที่ที่ขัดเกลาให้คนเป็นคนดี ตลอดจนเป็นการทดแทนบุญคุณบิดามารดาที่ให้กำเนิดและถือว่าถ้าใครบวชก่อนแต่งงานแล้ว ผู้ที่ได้บุญคือบิดามารดา การบวชจึงเป็นประเพณีอย่างหนึ่งที่ชายเมื่ออายุครบเกณฑ์พอจะบวชได้ควรบวชเพื่อให้บิดามารดาเป็นสุข

ความเชื่อของคนไทยที่ถือกันอีกอย่างคือ ห้ามคนที่จะบวชไม่ให้ไปเที่ยวเตร่ที่ไหนให้เก้บตัวอยู่ที่ในวัดเพราะเชื่อว่าจะมีมารมาผจญ มารก็มีมากทั้งมารผู้หญิงและมารผู้ชาย ซึ่งต้องระวังตัวไว้ให้มากถ้ามีอะไรเกิดขึ้นก็จะไม่ได้บวช ชาวบ้านเชื่อกันว่าการทำขวัญนาคเป็นการกล่อมจิตใจพ่อนาคโดยใช้คำพูดและเสียงในการแห่ที่เอือกเย็นไพเราะ ทำให้เจ้านาคเกิดความหรรษา(ส. พลายน้อย ๒๕๑๕ : ๔๑) คล้อยตามที่จะปฏิบัติ และเป็นการปลุกใจไว้สู้กับอำนาจของกิเลสที่จะมาผจญเวลาบวชเป็นพระ การทำขวัญนาคจะทำหรือไม่ทำก็ได้แล้วแต่ความสะดวกศรัทธาของเจ้าภาพ แต่เชื่อกันว่าถ้าทำขวัญนาคจะเป็นผลดีกับตัวนาคและเจ้าภาพ เพราะเป็นกลอุบายการสอนหลักธรรมโดยใช้หมอลำขวัญซึ่งเป็นคนทำพิธีมีผลทางจิตวิทยาแก่ตัวเจ้านาคและคนทั่วไปที่รับรู้ได้เห็น นอกจากนี้การที่ให้นาคใส่ซองที่มีราคา เช่น สร้อยทอง แหวน นาค เข็มขัดนาค เพื่อที่จะเอาของเหล่านั้นใส่บรรจุในบาตรของนาคที่จะบวชและพระอุปัชฌาย์จะทำพิธีสวดในพิธีอุปสมบท เพื่อให้ของเหล่านั้นศักดิ์สิทธิ์ต่อผู้สวมใส่ต่อไป

ส. พลายน้อย (๒๕๑๕ : ๒๕๘) กล่าวว่า

"...การทำขวัญเป็นของเก่าได้ปฏิบัติกันมาแต่โบราณ ในชั้นเดิม เห็นจะสืบเนื่องมาจากลัทธิพราหมณ์ สำหรับการทำขวัญนาคนั้นจะเริ่มมีมาตั้งแต่เมื่อไรยังไม่พบหลักฐานที่แน่นอน แต่ถ้าจะพูดประโยชน์ของการทำขวัญนาคพอจะมีอยู่บ้าง เช่น กวีได้บรรยายถึงความหมายของคำที่เรียกว่านาค และพรรณนาถึงพระคุณของบิดามารดาทำให้ผู้ที่บวชได้มีเวลาระลึกถึงคุณความดีของพ่อแม่ แต่การทำขวัญทุกวันนี้หมอลำขวัญแทรกเนื่อนอกเรื่องมากไป เช่น พรรณนาถึงตอนมารดาจะคลอดบุตรออกมาทีหยุดถามเจ้าของงานว่าไม่ทำขวัญข้าวหรืออย่างไรหมอลำจะมาคลอแล้วเมื่อยังไม่ได้เงินก็ยังพิธีพิธีอยู่ เจ้าของงานเห็นจะชักช้าเสียเวลาก็ต้องเอาเงินมาให้อย่างนี้ก็เป็นเรื่องที่หมอลำขวัญบางคนเพิ่มเติมเข้าไปเพื่อจะได้เงิน ประเพณีที่ทำมาจะตั้งมากี่เลศกลายเป็นเรื่องน่ารำคาญไปเสีย..."

๒.๒ ลักษณะและวิธีการทำขวัญนาค

การทำขวัญนาคในแต่ละถิ่นจะมีขั้นตอนในการทำที่แตกต่างกันออกไปตามความเหมาะสมที่เจ้าภาพประสงค์ นอกจากนี้ขั้นตอนอาจเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามที่หมอทำขวัญเห็นสมควร ในการออกภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลตามจังหวัดต่าง ๆ ผู้วิจัยพอจะสรุปวิธีการทำขวัญนาคได้ดังนี้ คือ

๒.๒.๑ อุปกรณ์และขั้นตอนในการทำขวัญนาค

๒.๒.๒ การหลั่งสนนาค

๒.๒.๓ การเวียนเทียน

๒.๒.๑ อุปกรณ์และขั้นตอนในการทำขวัญนาค

ในการทำขวัญนาคจะเริ่มในตอนค่ำ ๆ เป็นส่วนใหญ่ อุปกรณ์ที่หมอทำขวัญจะต้องใช้ในพิธีมีดังนี้คือ

- ๑) เครื่องบายศรี ๑ สำหรับ
- ๒) ใบตอง ๓ ทาง
- ๓) ไม้ขนาบบายศรี ๓ อัน
- ๔) ผ้าห่มบายศรี ๑ ผืน
- ๕) ไช้ ๑ ฟอง (เรียกว่าไช้ขวัญ)
- ๖) กล้วยน้ำว่า ๑ หัว
- ๗) ขันใส่ข้าวสารใช้ปักแวนเวียนเทียน
- ๘) ขันใส่น้ำเปล่า
- ๙) เทียนชัย ๑๐ เล่ม
- ๑๐) ใบพลู ๗ ใบใส่พานเวียนเทียน
- ๑๑) แป้งเจิม
- ๑๒) ของหวาน ๓ ทอง
- ๑๓) มะพร้าวอ่อน
- ๑๔) สายสิญจน์
- ๑๕) ดอกไม้ธูปเทียนของนาค
- ๑๖) พานครุ (ดอกไม้ ธูป เทียน เงินก้านล)
- ๑๗) แวนเวียนเทียน ๓-แวน

มีค่าโบราณ (จ.เปรี๊ญ ๒๕๓๐ : ๗๘) ท่านพรรณนาการจัดของในพิธีไว้ว่า นอกจากบายศรีแล้วยังมี

"...ยอดข้าวขวัญไข่ปอกใส่ ตองสามใบเอาแต่ดี หุ้มบายศรีตามโบราณ เครื่องตระการทุกสิ่ง ฝ้ายอย่างยิงลายเข็ม ขำเขียว ขจีน่าอย่างดี หุ้มบายศรีดุงดงาม เทียนชัยตามจุดบูชา เป็นสง่างามตามวิสัย แว่นปักไว้ทั้งสามอัน ปักในชั้นขอบข้าวสาร สำหรับจะเวียนเทียน มะพร้าวเจียนใส่พานรอง ช้อนเงินช้อนทองวางเรียง เรียบ ..."

สุจิตต์ วงษ์เทศ(๒๕๓๖ : ๙) กล่าวถึงบายศรีว่าบายศรีเป็นค่าเขมรปนสันสกฤตหมายถึงข้าวขวัญซึ่งจัดอยู่ในกระทงใบตอง ภายหลังจึงหมายรวมถึงกระทงใส่เครื่องสังเวศในพิธีทำขวัญ การจัดเป็นพิธีพราหมณ์ที่รับมาประสมกลมกลืนกับพิธีพุทธและระบบความเชื่อของผีท้องถิ่น ในพิธีทำขวัญภาคให้ความสำคัญกับบายศรีและการเวียนเทียนมาก

หลังจากที่ได้เตรียมอุปกรณ์เรียบร้อยแล้วก่อนที่นาจะออกมาประจำที่ หมอทำขวัญเริ่มทำพิธีตามขั้นตอนดังนี้คือ

๑) ทำน้ำมนต์ หมอทำขวัญน้ำมนต์โดยใช้คาถาอาคมที่ป้องกันอันตรายและป้องกันอัปรีภัยต่างๆ แล้วแต่หมอทำขวัญแต่ละท่านจะได้ศึกษามา

๒) "ลงนะฆ้อง" หลังจากทำน้ำมนต์เสร็จแล้วหมอทำขวัญจะเอาขมหวาน ๓ ทองคือ ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง ไปเช่นสังเวศฆ้อง (ฆ้องหุ่ยเป็นฆ้องขนาดใหญ่) และว่าคาถาปลุกเสกและ"ลงนะ"ที่ด้านหน้าของฆ้อง การลงนะนั้น หมอทำขวัญจะนำแป้งเจิมมาลงคาถา และนำฆ้องมาเจิมด้วยแป้งเจิมที่ลงคาถาไว้แล้วเป็นรูปยันต์หรือรูปอุณาโลม ในบางรายจะติดทองคำเปลวที่หน้าฆ้องบริ เวลที่ลงยันต์ไว้ด้วย ในขณะที่เขียนรูปนั้นหมอทำขวัญจะท่องคาถากำกับลงไป ซึ่งคาถานี้หมอทำขวัญถือเป็นการลับไม้ไม่สามารถบอกได้ การลงนะฆ้องเพื่อให้ฆ้องนั้นมีเสน่ห์ เสียงหวาน ไพเราะ หลังจากนั้นลั่นฆ้องเอาฤกษ์ ๓ ครั้ง

๓) นำไม้ไผ่ ๓ อันมาขนาบบายศรีให้ได้สามเส้า ใช้สายสิญจน์ผูกอีก ๓ เปลาะ

๔) ใบตอง ๓ ทาง ที่เตรียมไว้ให้มียอดแตก มาลงนะ เลขยันต์ เจริญด้วยแป้ง เจริญ หุ้มด้วยผ้าสีที่เตรียมไว้หุ้มบายศรี โดยคลี่ผ้าปูออกมาใบตอง วางลงม้วนตามทางยาวของใบตอง มัดด้วยสายสิญจน์ ๓ เปลาะ ที่หัว กลาง และท้าย (สมัยปัจจุบันมักใช้ฟิงที่บายศรีเพื่อโชว์ความงามของบายศรี)

ในขณะที่หมอบทำขวัญนาคทำพิธีต่าง ๆ เหล่านี้จะมีคาถากำกับตลอด คาถาต่าง ๆ เหล่านี้สุดแท้แต่หมอบทำขวัญนาคแต่ละท่านได้ศึกษามาซึ่งอาจมีข้อ แตกต่างกันไปบ้าง

๕) ตัดแว่นเทียน นำเทียนชัย ๙ เล่มติดที่แว่นเทียน ๓ แว่น แว่นละ ๓ เล่มนำไปปักไว้ในขันข้าวสาร (แว่นเอกจะมีลวดลายแตกต่างจากแว่นอื่น ๆ หรือมีสายสิญจน์ผูกไว้ เพื่อเป็นที่สังเกตได้โดยง่าย)

หลังจากเตรียมสิ่งของต่าง ๆ เรียบร้อยแล้วจะเริ่มพิธีทำขวัญนาค โดยให้นาคซึ่งแต่งตัวด้วยชุดขาวออกมายังโรงพิธี โดยให้นาคนั่งทางด้านข้าง ของหมอบทำขวัญนาค และมีพ่อของนาคนั่งทางด้านหลังขวา ส่วนแม่หนึ่งทางด้าน หลังซ้าย หากมีญาติ ๆ ให้นำทางด้านหลังเรียงลำดับให้เป็นวงเพื่อทำพิธีทำ ขวัญนาคต่อไป

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าการที่หมอบทำขวัญให้พ่อของนาคหนึ่งทางขวาและ แม่หนึ่งทางซ้ายนั้นเป็นคติความเชื่อของคนไทยว่าผู้ชายต้องเป็นใหญ่กว่าผู้หญิง การให้ทางขวาเป็นใหญ่นั้นเปรียบเช่นเดียวกับการทักษิณาวรรตคือการเวียน ไปทางขวา และคนไทยนิยมใช้คำว่าหญิงซ้าย ชายขวา มาตั้งแต่สมัยโบราณ แล้วนั่นเอง ยกตัวอย่างเช่น ตำแหน่งมเหสีฝ่ายขวาย่อมมีความสำคัญว่า ตำแหน่งมเหสีฝ่ายซ้ายนั่นเอง และในสังคมส่วนใหญ่ยอมรับให้ผู้ชายเป็นผู้นำ เป็นช้างเท้าหน้า การกระทำการสิ่งใดผู้ชายต้องมาก่อนเสมอ การที่ให้ ผู้ชายอยู่ทางขวามือนั้นก็คงมาจากเหตุผลเดียวกัน

ขั้นตอนในการทำวิทยานาค

แบ่งเป็น ๑๐ ขั้นตอนได้แก่

๑. บูชาพระรัตนตรัย
๒. อัญเชิญเทวดา สักเคมคช
๓. สักเคแปล
๔. เคารพคุณ
๕. ปฏิสนธิ
ร้องเพลงหรือขับเสภา
(สำเภา)
๖. นามนาค
(แหล่งสมมุติบาศศรี)
(แหล่งแกะบาศศรี)
(แหล่งแปลบาศศรี)
๗. สอนนาค
๘. เคารพผ้าไตร
๙. เชิญขวัญ
๑๐. เวียนเทียน
(การแสดงอื่น ๆ เพื่อความบันเทิง)

หมายเหตุ ข้อความในวงเล็บหมายถึงผู้ประกอบพิธีทำวิทยานาคจะทำหรือไม่ทำก็ได้

ขั้นตอนในการทำขวัญนาค

๑. บูชาพระรัตนตรัย

หลังจากเตรียมอุปกรณ์ที่จำเป็นในการทำขวัญนาคแล้วหมอทำขวัญจะหยิบหมอนซึ่งเป็นหนึ่งในเครื่องอัฐบริขารมาวางตรงหน้าพ่อนาคเพื่อจะให้พ่อนาคได้วางมือที่พนมอยู่ และหมอทำขวัญจะนำดอกไม้มงคลที่มัดติดกันไว้มาให้พ่อนาคพนมมือถือไว้และนั่งฟังหมอทำขวัญทำพิธีทำขวัญนาคต่อไป ถ้าในการทำขวัญนาคนี้มีวงดนตรีมาบรรเลงประกอบ วงดนตรีจะทำเพลงชุดโหมโรงเห็นจนจบลงท้ายด้วยเพลงว่า หมอทำขวัญเริ่มพิธีทำขวัญนาคโดยกล่าวนำเป็นการสังฆนาคก่อนเริ่มพิธี หลังจากนั้นจะทำพิธีบูชาพระรัตนตรัยด้วยบท (ว. จันประดิษฐ์ ๒๕๓๔ : ๑๙) ดังนี้

" นะโมตัสสะ ะคะวะโต ะระหะโต สัมมา สัมพุทฺธมัสสะ (๓ ครั้ง)
 ะระหัง สัมมา สัมพุทฺโธ ะคะวา พุทฺธัง ะคะวันตัง ะภิวาเทมิ
 สวากขาโต ะคะวะตา ัมโม ัมมัง นะมะสามิ
 สุปฏิปันโน ะคะวะโต สวะกะสังโฆ สังฆัง นะมามิ"

หลังจากบูชาพระรัตนตรัยเสร็จแล้วหมอทำขวัญจะเริ่มทำขวัญตามลำดับขั้นตอนต่อไปนี้

เริ่มจากบทอัญเชิญเทวดา เคารพคุณ ปฏิสนธิ นามนาค สอนนาค
 ลานาค เชิญขวัญและเวียงเทียน

๒. อัญเชิญเทวดา สัคเคมคย

หมอทำขวัญจะท่องบทสัคเคมคย ซึ่งเป็นการอัญเชิญเทพยดา
 (ว. จันประดิษฐ์ ๒๕๓๔ : ๒๐) ดังนี้

"สัจจะ กาเม จะรูปเป คิริสิขะระตะเถ
 จันตะลิกเข วิมานเ ที่เป รัฎฐเ จะ คาเม
 ตะรุวะนะคะหะเน เคหะวัตถุมหิ เขตเต
 ภูมมาจาขันตุเทวา ชะละณะละวิสะเม
 ยักขะคันถัพพะนาคา ติฏฐันตา สันติเก ยัง
 มุณีวะระวะจะนัง สาอะโวเม สุนันตุ
 ทัมมัสสะวะนะกาโล อะยัม ภะทันตา" (๓ ครั้ง)

๓. สัจจะแปล

ต่อด้วยบทสัจจะแปล ซึ่งเป็นการกล่าวถึงการอัญเชิญเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้เข้ามาร่วมในมณฑลพิธี (ว. จันประดิษฐ์ ๒๕๓๔ : ๒๐-๒๒) ดังนี้

" ณ บัดนี้ข้าพเจ้าจะขออน้อมเกล้า ประดิษฐานนมัสการอัญชูลี
 ประณมน้อมขึ้นเหนือเศียรสิโรตม์ เทพยดาเจ้าจงโปรดเปรมปรา-
 โมทษ์มโนสารจำนงแห่งองค์พระมหากษัตริย์ ชาติชะวงศ์อันเรือง
 เดช อีกท้าวไทยเทเวศร์ท้าวทศฯ..."

สาธุ สัจจะ อยู่ในช่องฉกามาพจรสวรรค์ กาเมอยู่ในภพ
 อันจังหวัดวงศ์ จะรูปเป เทพยาดำรงอยู่ในรูปภพ คิริสิขะระตะเถ
 อยู่ในห้วงมหรรมพ สิงขรเขตและขุนเขา..."

(ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก หน้า ๑๑๔)

หลังจากจบบทนี้วงปี่พาทย์จะทำเพลงสาธุการ

ต่อมาหม่อมท้าววิบูลย์จะร้องบทไหว้ครูซึ่งอาจจะร้องเป็นเพลงส่งปี่พาทย์
 หรือขับเป็นเสภาก็ได้ ถักร้องส่งจะใช้ทำนองเพลงสระบุหรง เพลงปิ่นตลิ่งนอก
 หรือเพลงเข็มเพลงใดเพลงหนึ่งใน๓เพลงนี้เท่านั้น เพลงอื่น ๆ ไม่ได้เพราะถือ
 เป็นเพลงครู (พวงทอง จันทรวงศ์ สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘) บทไหว้ครูนี้เป็นการ
 รำลึกถึงคุณครูอาจารย์ที่ได้อบรมสั่งสอนวิชาความรู้มา ด้วยบท

<p>" ตามตำรับ เรียนรู้ไว้ครูก่อน ต่างดอกไม้รูปเทียนที่ เรียนมา ทั้งครูร้องครุแหล่งที่ศักดิ์สิทธิ์ อีกพระวรรมยุต์ครบทุกตอน ครูพิราพพิรอดยอดตำรับ ท่านได้สร้างภาพพจน์บทเสภา ทั้งทางแหล่งทางร้องให้คล้องตัว ให้จำแม่นสำคัญเป็นมั่นคง</p>	<p>ขอขอกรประนมกัมเกศ ขอบูชาโดยกำหนดครูปทกลอน ทั่วทุกทิศได้เมตตามาสั่งสอน ตามบทกลอนดีดีที่ เรียนมา ทั้งคำร้องกลอนขับเพราะหนักหนา ขอวันทาพระมุนีร้อยแปดองค์ ทำพิธีโดยทั่วอย่าลุ่มหลง ขอท่านจงรับพานที่บูชา"</p>
---	---

หลังจากที่หมอกำชาวิญจะทำแล้ววางดนตรีบรรเลงเพลงร่ำ ต่อมา หมอกำชาวิญจะทำพิธีต่อในบทนะโมแปล ซึ่งหมายถึงเป็นการบูชาองค์พระสัมมา-สัมพุทธเจ้า (ว. จันประดิษฐ์ ๒๕๓๔ : ๒๔-๒๖) ดังนี้

" ตั้งนะโม ๓ จบ นะโมสิบนิ้ว ข้าพเจ้าจะขอขอกรอัญชูลีไหว้ พระศรีรัตนตรัยโมลีโลก ซึ่งอุบัติอยู่ในโอฆะทั้งสามภพ ไม่เทียม เทียบเปรียบปรารถนารับถึงสอง ตัสสะกะคะวะโต แห่งองค์ทรง เครื่องลิกษาเภท ข้าพเจ้าจะขอขอกรขึ้นเหนือเกศ..."

(ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก หน้า ๑๑๖)

๔. เคารพคุณ

ต่อจากนั้นหมอกำชาวิญจะทำพิธีทำชาวิญในบทเคารพคุณ (ว. จันประดิษฐ์ ๒๕๓๔ : ๓๓-๓๖) ดังนี้

" โยพุทโธ อันว่าสมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธองค์ อันทรงพระ คุณนามสิบประการ พระคุณนามเบื้องต้นเป็นประธาน คือพระอรหันต สันนิสิโน พระองค์ทรงสถิตนั่งเหนือรัตนบัลลังก์อันวิจิตร อันเกิด กับบุญคุณทุกขีบารมี วรโพธิมุเล ในดงไม้พระศรีรัตนมหาโพธิพุทธ กษมทล..."

(ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก หน้า ๑๑๗-๑๑๘)

๕. บทปฏิสนธิ

ต่อจากนั้นจะเป็นบทปฏิสนธิหรือการกำเนิดเป็นการแสดงให้เห็นถึงความยากลำบากของบิดามารดา ที่ให้กำเนิดและอบรมเลี้ยงดูมาตั้งแต่เล็กจนโต (ว. จินประดิษฐ์ ๒๕๓๕ : ๒๙-๓๑) ดังนี้

" ศรี ศรี บวรวิเศษ ข้าพเจ้าจะขออัญเชิญเทพยดาเจ้า ทุก
วิมานแมนเมืองสวรรค์ เทพยดาเจ้าอันทรงมหรณพเรื่องฤทธิ์
พระองค์ทรงอาศัยสิงสถิตในจักรวาล จงมาช่วยอวยพรเพิ่มโพธิ-
สมภารแห่งพ่อนาคให้พ่อภิญโญโสภาคเจริญผล อีกทั้งวงศ์ประชาชน
ทั้งข้าชชวา มีท่านบิดรและมารดาเป็นประธาน ล้วนแต่มีน้ำจิต
เบิกบานด้วยยินดี จึงให้พ่อนาคบวชเป็นเชื้อชีขินวงศ์ พ่อนาคเอ๋ย
วันพรุ่งนี้แล้วหนอ พ่อก็จะได้สอดทรงซึ่งกาสาวพัตร์..."

(ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก หน้า ๑๑๙-๑๒๐)

บทร้องแหย่หรือขับเสภา

เมื่อถึงตอนนี้หมอกำขวิญจะร้องทำนองแหย่ หรือเป็นบทเสภาก็ได้ที่
เรียกว่า "แหย่กำเนิด" (หมายถึง การกล่าวถึงการเกิดของพ่อนาคตั้งแต่อยู่ใน
ครรภ์ของมารดาจนกระทั่งคลอดออกมาเป็นตัว) ตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการ
หลังจากบทนี้แล้วจะมีการร้องต่อด้วย "สำเภา" ซึ่งเป็นบทที่บรรยายถึงพระคุณ
บิดามารดาที่ได้อบรมเลี้ยงดูมาจนถึงฝั่ง สามารถบวชเรียนเป็นพระภิกษุได้
ในการแหย่กำเนิด และสำเภาจะมีหรือไม่มีก็ได้สุดแต่หมอกำขวิญภาคเห็น
สมควร ถ้ามีเวลาที่จะร้องก็ร้องได้ แต่ถ้าไม่มีเวลาพอก็ตัดออกไปได้เลย

๖. บทนามนาค

ต่อมาจะถึงบทชานนามนาคซึ่งเป็นการบรรยายถึงนาคที่มาเกี่ยวพัน
ในพระพุทธศาสนา(พระมหาทองใบ ปฏิภาโณ ๒๕๒๔ : ๓๖-๔๓) ดังนี้

"ศรี ศรี สิทธิวิเศษ ท่านทศปาโมกษ์สังเกตประกอบเอิก
เกริกทำการกุศลพิธี เทพยเจ้าทศราศีพร้อมสะพรั่ง หมัญญาติก็
ชวนกันนั่งแน่นนับอนเณก นัยมีจิตอันเลื่อมใสศรัทธาด้วย ชวนกัน
ช่วยอนุโมทนา ท่านทั้งหลายนั่งอยู่ด้านหน้าข้าพเจ้าขออภิธ ด้วย
คำบุราณท่านกล่าวไว้ นั้นมีมาก ว่าพระชานาคฝากชื่อ กิตติศัพท์
ก็เล่าลือสนั่นก้อง..."

(ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก หน้า ๑๓๐-๑๓๓)

ในบทชานนามนาคนี้จะมีการร้องแผลด้วยก็ได้(ว.จินประดิษฐ์ ๒๕๓๕ :
๖๓-๗๑) ดังนี้

" ขอเกริ่นสำเนาเรื่องราวของนาค	เรื่องราวมีมากเหตุการณ์เกิดมี
ประวัติเก่าแก่เรื่องราวครั้งก่อน	จะขอกล่าวย้อนอย่าเพิ่งร้องฮึ
เหตุการณ์บ่งชี้ประวัติกล่าวขี้	ทิ้งในบาลีที่ของโบราณ
โบราณสมัยกล่าวไซกันมา	ว่ามีนาคตัวใหญ่ เข้าชั้น
ปลอมตัวมาบวชครั้งดึกดำบรรพ์	อยู่ในวัดนั้นรักษาวินัย...
...ลาหมู่พระสงฆ์ที่เคยสั่งสอน	นาคต้องลาก่อนเสียใจสุดกลั้น
มิได้กระเดื่องกลับเมืองบาดาล	ฝากชื่อนาคนั้นเอาไว้เป็นนาม นั้นแล"

(ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก หน้า ๑๓๓-๑๓๕)

บทแหล่สมมุติบาศศรี

หลังจากชานนามนาคเสรีจเรียบร้อยแล้วต่อมาจะเป็นบทสมมุติบาศศรี ร้องเป็นทำนองแหล่ เป็นการกล่าวถึงความงดงามของบาศศรีต้นที่อยู่ในพิธีทำขวัญนาค(พระมหาทองใบ ฎีกาโน ๒๕๒๕ : ๔๓-๔๙) ดังนี้

" ศรี ศรี สุภวามหามหุต เทวดามนุษย์เอิกเกริก มีสนั่นจะ
อัญเชิญบาศศรีทั้ง ๓ ชั้น อันอุดมงามโลกสมมติตามพิธีไตรเทพ
ทิสำปามอภัสสังเกิดว่า เขาพระสุเมรุราช ท้าวสัทม์ปดิพรหมา
ประสาทประสิทธิ์ไว้สำหรับมงคลการ นายช่างผู้ชำนาญจึงกระทำ
เป็นท่วงที่ กระทำด้วยตองตานเป็นกระจิง เลียบไม้กลัดจัดตั้ง
งามสะอาด งามกล้วฉลาดเป็นทองไม้..."

(ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก หน้า ๑๒๕-๑๒๘)

บทแหล่แกะบาศศรี

ในตอนนั้นหม่อมทำขวัญนาคอาจจะมีกรร้องแหล่ "แกะบาศศรี" หมายถึง การร้องบรรยายการทำบาศศรีตั้งแต่ต้นจนกระทั่งเสร็จทุกชั้นตอนด้วยก็ได้ (ว.จีนประดิษฐ์ ๒๕๓๕ : ๗๔-๘๐) ดังนี้

"แกะบาศศรีชั้นต้น	เลิศล้ำงามโสภ
บวรสะลิ่งไปด้วยนางมยุรา	ดูสง่างามโสภณ
ช่างประดิษฐ์คิดประดับ	แถมสลับตั้งสรว้อยสน
กุดั่นดวงพวงจงกล	ดังจะหล่นลงเรียงราย
ชั้นสองรองชั้นต้น	งามสกลมณีฉาย
มีทั้งแก้วรองทองประไพ	เลิศวิไลดังจะลอย..."

(ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก หน้า ๑๒๘-๑๓๐)

บทแหล่งแปลบาศรี

"แหล่งแปลบาศรี" หมายถึง การอธิบายความเป็นมาของบาศรีที่ใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์และเลขมาใช้ในการพิธีกรรมต่าง ๆ ด้วย (ว. จันประดิษฐ์ ๒๕๓๕ : ๘๑-๘๗) ดังนี้

"จะขอแกลงแจ้งคดี ในเรื่องบาศรีเป็นแก่นสาร
ผมจะขอขยอไว้พอประมาณ อดีตกาลเขาได้มีมา
เมื่อก่อนนั้นพราหมณ์นำเอามาใช้ มาเข้าเครือข่ายกับศาสนา
โบราณโบราณได้ทำกันมา จงฟังวาจาผมให้เข้าใจ..."

(ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก หน้า ๑๓๐-๑๓๑)

๓. บทสอนนาถ

ต่อมาจะเป็นบทสอนนาถ หมายถึงการร้องสอนนาถให้เข้าใจถึงการที่จะเข้าไปสู่รูปของพระภิกษุสงฆ์ต้องกระทำตัวเช่นไร (ว. จันประดิษฐ์ ๒๕๓๕ : ๘๘-๙๐) ดังนี้

" ศรี ศรี วิสุทฺธิโชค ข้าพเจ้าจะขออุปโลกนขยอ ขออุทิศ
ร้องปาวแต่หมู่ฝูงเทพยดาทั้งสิบหกห้องชั้นฟ้า แม่พระคงคา แม่พระ-
ชรรณี แม่พระพาย แม่พระเพลิง แม่พระโพสพ ข้าพเจ้าขอนบนอบ
เคารพถึงพระหทัยมงคล พระภูมิเจ้าที่ อีกทั้งท่านท้าวชมพูทวีป และ
เจ้ากรุงพาลี นายนิรบาลทั้งสี่เทโวตระเวน คอยจับบัญชีซึ่งคนที่
เคยทำการกุศล ..."

(ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก หน้า ๑๓๒-๑๓๓)

๔. บทเคารพผ้าไตร

บทเคารพผ้าไตร หมายถึงการกล่าวถึงผ้าไตรจีวรที่พ่อนาคจะต้องสวมใส่หลังจากที่บวชเป็นพระภิกษุแล้ว (ว. จันประดิษฐ์ ๒๕๓๕ : ๙๑-๙๒) ดังนี้

"ศรี ศรี วันนี้เป็นวันดีคือศรีพระยาวัน. ข้าพเจ้าได้เรียกมิ่ง

สิ่งขวัญ ก็จับสิ้นในคราวนี้ ข้าพเจ้าจะขอเคารพผ้ากาสาวังอัน
อย่างดี สมเด็จพระชินศรีองค์พระยศพลญาณ พระองค์ได้โปรด
ประทานบัญญัติไว้ ว่าผ้าทั้งสามผืนนี้ไซ้รมีในพระพุทธรูปกา...

(ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก หน้า ๑๓๓-๑๓๔)

๙. บทเชิญขวัญ

ต่อมาเป็นการเชิญขวัญพ่อนาค(ว.จีนประดิษฐ์ ๒๕๓๔ : ๙๓-๙๔) ดังนี้

" ศรี ศรี สวัสดิ์เดโชชัย ข้าพเจ้าขออัญเชิญขวัญพ่อนาคหน้า
พุทธรูปเวไนย อันโคจรจากไกลไม่ประจำองค์ ด้วยว่าแต่ก่อนขวัญ
ระเริงหลงแล้วไปในทางซรวาส ย่อมปรามาทมัวเมาด้วยเหี้ย
เรือน ขวัญพ่อน้ำเพื่อนหลงโลกก็เกิดกำหนด อย่าได้อาศัยในสมบัติ
ทุกสิ่งสารพัดอันอุดมเชิญพ่อนาคเข้ามาเชยชม เครื่องบริวารตระการเนตร
อย่าให้ผิดเคืองข้องขัดด้วยขันธมาร ให้พอสำเร็จพระนิพพานใน
คราวนี้..."

(ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก หน้า ๑๓๔-๑๓๕)

๑๐. เวียนเทียน

หลังจากจบจากการเชิญขวัญแล้วก็ถึงการเวียนเทียนเป็นอันจบพิธี
การทำขวัญนาค ซึ่งการเวียนเทียนนี้ผู้วิจัยจะขอนำไปกล่าวโดยละเอียดใน
เรื่องการเวียนเทียนในตอนต่อไป

จากการที่ได้ศึกษามาทั้งหมดนี้ผู้วิจัยพอจะสรุปได้ว่าการทำขวัญนาค
นี้มีขั้นตอนการทำพิธีต่าง ๆ โดยเริ่มจากการบูชา"ระรัตนตรีษ การอัญเชิญ
เทวดา เคารพคุณ ปฏิสนธิ นามนาค สอนนาค ลานนาค เชิญขวัญ และเวียน
เทียน ขั้นตอนทั้งหมดดังกล่าวนี้หมอบทำขวัญจะเป็นผู้ทำพิธีโดยมีพ่อนาค และ
พ่อของนาค แม่ของนาค พร้อมด้วยญาติ ๆ ที่มาร่วมในงานนั่งฟังอยู่ในพิธีด้วย

๒.๒.๒ การแหล่งสอนนาถ

การแหล่งสอนนาถ เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดในการทำวิชาญาณของหมอ
 ทำวิชาญาณซึ่งจะให้การอธิบายและสิ่งสอนนาถด้วยถ้อยคำที่ลึกลับซึ่งแสดงให้เห็นถึง
 คุณค่าของการเกิดมาเป็นคนและการทดแทนคุณบิดามารดา ที่ได้อบรมสั่งสอน
 เรามา ภาษาที่หมอทำวิชาญาณใช้ในการทำวิชาญาณนั้น เป็นภาษาที่แตกต่างไปจาก
 ภาษาพูดธรรมดาและไม่เป็นภาษาที่เรียงร้อยไปด้วยความวิจิตรบรรจงเหมือน
 ภาษาร้อยกรอง นิธิ เอียวศรีวงศ์ (๒๕๒๗ : ๒๓) กล่าวว่า

"ภาษาที่ใช้ในการทำวิชาญาณนี้เป็นภาษาที่สืบเนื่องของความ
 ละเอียดอ่อนไปสู่ความหยาบ เรียงกันโดยทั่วไปว่า "ภาษาร่าย"
 ร่ายนั้นเป็นคำประพันธ์ประเภทหนึ่งซึ่งในแต่ละวรรคหรือในแต่ละ
 ประโยคต้องมีการสัมพันธ์กันด้วยสัมผัสสระ และภาษาร่ายเป็น
 ภาษาที่ใช้ในสถานการณ์ที่พิเศษกว่าสถานการณ์ธรรมดาที่จะใช้
 ภาษาความเรียงและภาษาพูด เช่น ในกรณีที่ต้องการจะพูดกับ
 เทพ ผี หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นการเลือกสรรคำและการลงสัมผัส
 ทำให้ภาษาร่ายเป็นภาษาที่ศักดิ์สิทธิ์ "

ในการทำวิชาญาณ หมอทำวิชาญาณจะได้รับการถ่ายทอดภาษาที่ใช้ในการ
 ทำวิชาญาณมาโดยมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมากเนื่องจากถือกันว่าเป็นบทที่มีความ
 ศักดิ์สิทธิ์ไม่สมควรที่จะเปลี่ยนแปลงไป

ในบททำวิชาญาณนอกจากมีภาษาร่ายแล้วยังมีบทภาษาบาลีกำกับอยู่ด้วย
 ในวรรคแรกของบท เนื่องจากภาษาร่ายเป็นแบบอย่างของการแปลคัมภีร์บาลี
 เป็นไทยเพราะภาษาร่ายเป็นภาษาที่ศักดิ์สิทธิ์จึงเหมาะที่จะบรรจุความในคัมภีร์
 ซึ่งต้องการสวดให้คนฟังเอาบุญ แม้ว่าต้นฉบับบาลีมิได้เขียนเป็นภาษาร้อยกรอง
 แต่ผู้แปลในวัดก็สามารถใช้ภาษาร่ายเป็นภาษาไว้แปลคัมภีร์ กลายเป็นธรรมเนียม

ที่จะใช้ในการแปลคัมภีร์ศาสนาเกือบทั่วไป และมักเรียกว่า ภาษาร้อยแก้ว ซึ่งเกือบเหมือนภาษาในคำประพันธ์ชนิดที่เรียกว่า "ร้อยยาว" เพียงแต่ไม่เคร่งครัดว่าท่วงวรรณคดีต้องส่งสัมผัสกันเสมอไป ร้อยยาวเมื่อใช้กันลงตัวมีแบบแผนที่แน่นอน แล้วกวีราชสำนักจึงแต่งวรรณกรรมสำหรับสวดในวัดบ้าง (นิธิ เอียวศรีวงศ์ ๒๕๓๗ : ๓๔)

ตัวอย่างบทเพลงสอนนาคตอนเคารพคุณ

"ศรี ศรี เจริญสิริสวัสดิ์ ในเวลาวันนี้เป็นพิธีหมั้นมงคล ข้าพเจ้าจะขอแผ่ผลทุกขอบเขต ข้าพเจ้าขอเชิญเทเวศร์และอำมรา ทั้งปู่เจ้าห้วยเขาโป่งป่าทะเลหลวง และเทพยดาเทพเจ้าทั้งปวง ซึ่งสถิตอยู่ทุกตำแหน่งปริมณฑล จนถ้วนทั่วทุกตำบล ทั้งขอบเขต จักรวาล ทั้งทั่วจตุโลกบาลสิ้นทั้งสี่ ยังอีกทั้งนางขรณีและพระคงคา ทั้งนางอัปสรเมขลามหาสมุทร ทั้งทั่วอากาศพระยาครุฑ ที่เรื่องฤทธิ์ ขอเชิญมาสังสถิตในพิธี วันนี้เป็นวันฤกษ์ดีมีหมั้นมงคล ข้าพเจ้าขอแผ่กุศล กุศลโพธิสมาการ... จงมาพร้อมพริ่งหนึ่งในพิธี แล้วก็สิ้นฆ้องสามที่ โห่ร้องเอาชัย"

(นิธิ เอียวศรีวงศ์ ๒๕๓๗ : ๑๑๑-๑๑๒)

ตัวอย่างบทเพลงสอนนาคตอนปฏิสนธิ

"...พ่อภาคเอ๋ย วันพรุ่งนี้แล้วหนอ พ่อก็จะสอดทรง วังกาสำว ข้าพเจ้าจะขอกำจัดขันธมารห้า อย่าเบียดเบียน อย่าได้มาแวะเวียนราวี่ ขันธมารอย่าย่ำยีให้อาพาธ มัจจุราชมารอย่าพิฆาตให้ถึงชีวิต อิกกิเลสมารในดวงจิตให้จัดจาง ประหารขันธมาร ให้เห็นทางอย่าชวนยล ขอให้พ่อบวชสำเร็จ ผลถาวร จิตของพ่ออย่าย่อหย่อนให้ผ่องแผ้ว ดุจน้ำในคนโท แก้วใสบริสุทธิ์ พ่อเอ๋ย วันที่ว่าจะเกิดมาเป็นมนุษย์มิใช่่ง่าย โดยคำพระอาจารย์บรรพชาในบาลี พระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์

ก็แสดงไว้จะกล่าวถึง ปฏิสนธิในครรภ์ ปริณทลแห่งพระชนนี
 ประดุจขนทรายจามจู่ร้อนชุ่มเช็ด น้ำมันสลัดเสร็จถึงเจ็ดหน
 น้ำมันที่เหลือติดอยู่ที่ปลายขนแห่งฝูงสัตว์ พระบาลีท่านก็กล่าว
 ซัดอีกเจ็ดทิวา เป็นเค้ามูลโลหิตนั้นขึ้นก่อน ต่ออีกเจ็ดวันจึง
 ผันอ่อนเป็นเปลือกสาย...”

(สูมามาลย์ เรื่องเดช ๒๕๒๕ : ๒๗)

หมอกำขวิญนาทจะชี้แนะแนวทางธรรมให้แก่ภาคผู้จะบวชในพระ
 พุทธศาสนา โดยการสอนเหล่านั้นคือคำที่ใช้ในการแห่มีจุดมุ่งหมายให้ภาค
 เห็นความสำคัญของบพการีที่ให้กำเนิดเลี้ยงดูมา และให้พ่อนาคสำนักในบุญคุณ
 ของบิดามารดาที่ดูแลเลี้ยง รักษามาตั้งแต่เด็กจนกระทั่งโตและเพื่อให้ระลึก
 ถึงการตอบแทนพระคุณด้วยการบวชเป็นธรรมทายาท เพื่อให้บิดามารดาได้มี
 ความสุขและได้บุญกุศล

๒.๒.๓ การเวียนเทียน

การเวียนเทียนเป็นอีกขั้นตอนหนึ่งที่สำคัญในการทำวิญนาท ใน
 การทำวิญนาททุกครั้งหมอกำขวิญจะต้งทำพิธีเวียนเทียน ๓ รอบ การเวียน
 เทียนนี้ ชินกร ไกรลาส(สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘) ได้ให้ความคิดเห็นว่าการเวียน
 เทียน ๓ รอบหมายถึงภพทั้ง ๓ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ เป็นการแสดง
 ถึงการเวียนว่ายตายเกิดในภพทั้ง ๓ การใช้เทียน ๓ เล่มในแวนแต่ละแวน
 นั้นเปรียบได้กับธรรมะเป็นไฟกิเลส ตัณหาและราคะ ดังนั้นผู้ที่บวชไม่
 ควรมีไฟทั้ง ๓ กองนี้คือ ไม่มีกิเลส ตัณหา และราคะ การเวียนเทียนจึง
 เป็นการขจัดปิดเป่าไฟกิเลส ตัณหา และราคะ ทั้งหลายนี้ให้ออกจากตัวของ
 พ่อนาคไป เมื่อพ่อนาคมีใจที่บริสุทธิ์แล้วจึงสามารถบวชในพระพุทธศาสนาได้
 ดังนั้นการเวียนเทียนตามความเห็นของชินกร ไกรลาส เป็นการเอาชนะไฟ
 ทั้ง ๓ กอง นั้นเอง

ส่วนการเวียนเทียนในทัศนะของพวงทอง จันทรวงศ์ (สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘) หมอทำขวัญนาคจากสมุทรปราการหมายถึง พระพุทธ พระธรรม และ พระสงฆ์ เป็นการอวยพรชัยมงคลให้แก่พ่อนาคนั่นเอง

หลังจากหมอกำขวัญนาคแล้วสอนนาคเสร็จแล้วจะมีพิธีเชิญขวัญ การ เชิญขวัญนี้เป็นการลู่ขวัญพ่อนาคให้อยู่ในที่อันควรอย่าได้ระหกระเหิน ตาม ความในบทเชิญขวัญ(ว. จันประดิษฐ์ ๒๕๓๘ : ๘๓-๘๔) ดังนี้

" ศรี ศรีสวัสดิ์เดโชชัย ข้าพเจ้าขออัญเชิญขวัญพ่อนาคหน่อ พุทฺธเวไนย์อันโคจรจากไกลไม่ประจำองค์ ด้วยว่าแต่ก่อนขวัญ ระวังหลงแล้วไปในทางชราวาส ย่อมประมาทมัวเมาด้วยด้วย เหย้าเรือน ขวัญพ่อน้ำเพื่อนหลงโลกก็เกิดกำหนด อย่าได้อาศัย ในสมบัติทุกสิ่งสารพัดอันอุดม เชิญพ้อมมาเชยชมเครื่องบริหาร ตระการเนตร... ขวัญพ่อน้ำอย่าลงเล่นในสถานที่บรรพตคูหา หิมเวศน์ มีประเภททั้งสามเรื่องรูจี พ้องจับที่ภาชีซาญไป ใน ทางตรง อย่าโลกลากลุ่มหลงด้วยโลกก็ให้พอบวชเป็นชีศรีสวัสดิ์ อย่าให้ผิดเคื่องข้องขัดด้วยขันขमार ให้พ้อสำเร็จพระนิพพานใน คราวนี้"

(ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก หน้า ๑๓๕-๑๓๕)

หลังจากนั้นหมอกำขวัญจะร้องเพลงเชิญขวัญซึ่งเป็นบทเพลงเชิญ พระขวัญที่ใช้ในการแสดงนาฏศิลป์มีเนื้อร้อง (พวงทอง จันทรวงศ์ สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘) ดังนี้คือ

ขวัญเจ้าเอ๋ย	ขวัญเอ๋ยมาสู่องค์เอ๋ย (ข้า)
ขอเชิญพระขวัญเมื่อวันเดือนเพ็ญ	ให้อยู่ร่วมเย็นอย่าหนีไปไหน
ขวัญเจ้าเอ๋ย	ขวัญเอ๋ยขวัญเจ้าอย่าเลยไปไกล (ข้า)
อย่าเที่ยวจนเพลินอย่าระเหินระหก	อย่ามีวชมนกอย่ามีวชไม้
ขอเชิญขวัญเจ้าเร่งเข้าสู่กาย	อย่าลืมหายเลขนะขวัญเจ้าเอ๋ย"

หลังจากร้องเพลงเชิญพระขวัญแล้วหมอท่าขวัญจะทำพิธีเวียนเทียน โดยจุดเทียนชัยแล้วหยิบแว่นทั้ง ๓ อันที่ปักอยู่ในชั้นข้าวสาร จุดเทียนแล้วเวียน ต้นบายศรีที่ละแว่น แว่นละ ๓ รอบ แล้วส่งให้พ่อแม่ของพ่อนาคที่นั่งอยู่ทางซ้าย ของหมอท่าขวัญ ส่งเวียนกันต่อ ๆ ไปตามทางขวามือของผู้เวียนเทียนที่หันหน้า ไปทางบายศรีเรียงกันไปทางซ้ายมือทั้ง ๓ เล่มจนกระทั่งครบ ๓ รอบ (ในบาง ครั้งอาจเวียนถึง ๕ ๗ หรือ ๙ รอบก็ได้ สุดแต่แต่ความต้องการของเจ้าภาพ)

ในการเวียนรอบที่ ๑ ผู้เวียนเทียนจะพูดว่า "พุทึง ชัยยะ มังคะลิ่ง"
 ในการเวียนรอบที่ ๒ ผู้เวียนเทียนจะพูดว่า "ธัมมัง ชัยยะ มังคะลิ่ง"
 ในการเวียนรอบที่ ๓ ผู้เวียนเทียนจะพูดว่า "สังฆัง ชัยยะ มังคะลิ่ง"

ในระหว่างการเวียนแต่ละรอบ ทุกรอบนั้นหมอท่าขวัญจะเอาใบพลู จุ่มน้ำมนต์ในชั้นน้ำมนต์พรมบายศรีและเครื่องอัฐบริวาร ได้แก่ สบง จีวร สังฆาฏิ บาตร มีดโกน หรือมีดตัดเล็บ เข็ม ประคดเอว กระจบอกกรองน้ำ ในรอบที่ ๒ นั้น หมอท่าขวัญจะยกมะพร้าวอ่อนและตักขี้ผึ้งที่ต้นบายศรีใส่ลงในน้ำมะพร้าวอ่อน ตั้งแต่ต้นบายศรีขึ้นไปถึงยอดบายศรี หลังจากนั้นจะหยิบของหวานในเครื่อง เช่น บายศรีใส่ลงในมะพร้าวอย่างละเล็กน้อยจนครบ และแบ่งไข่ที่ยอดบายศรีใส่ลงในมะพร้าวอ่อนนั้นด้วย และในรอบที่ ๓ หมอท่าขวัญจะพรมน้ำมนต์พร้อมทั้งแกะ บายศรีออก ว่าคาถา แล้วนำผ้าที่ห่อใบตองออกจากต้นบายศรีมาให้พ่อแม่และแม่ ของพ่อนาคประคองไว้ หมอท่าขวัญนาคจะรับแว่นเทียนจากผู้ที่มาเวียนเทียนที่ ละแวก ปักไว้ในชั้นข้าวสารจนครบ ๓ แว่น และนำมาวมกันเวียนที่บายศรีอีก ๓ รอบ เอาใบพลูจุ่มในชั้นน้ำมนต์พรมที่บายศรีและเครื่องอัฐบริวาร พร้อมทั้ง เอาใบพลูรองเสยเทียนเป่าควันเทียนขึ้นตั้งแต่โคนบายศรีขึ้นไป แล้วหันมาเป่า ควันเทียนเข้าปากพ่อนาค ในขณะนั้นพ่อนาคต้องอ้าปากรับขวัญที่หมอท่าขวัญเป่า ให้ซึ่งก็คือควันเทียนนั่นเอง

เมื่อเป่าควันเทียน เทียนทั้งหมดจะดับ ถือเป็นครั้งที่ ๑ หมอท่าขวัญ จะทำดังนี้อีกจนครบ ๓ ครั้ง ในครั้งที่ ๓ หมอท่าขวัญจะเอาเทียนชัยมาด้วย

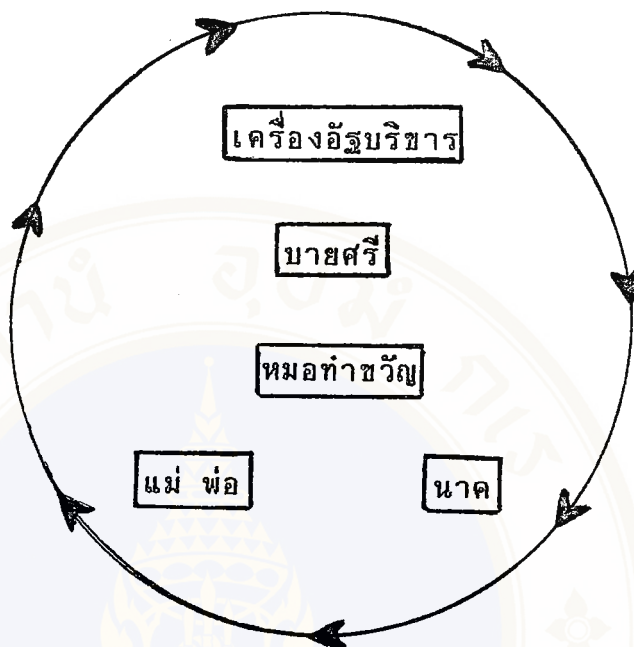
เมื่อตีบเทียนครบทั้ง ๓ ครั้งแล้ว จึงเอาแว่นเทียนปักไว้ในชั้นข้าวสารหมอกทำ-
 ขวัญจะนำเทียนขี้มาจุ่มลงในแป้งน้ำหอมที่ละลายไว้ เติมหน้าปากพ่อนาค ต่อมา
 จึงยกมะพร้าวอ่อนและตักน้ำมันมะพร้าวป้อนพ่อนาค ๓ ครั้ง พร้อมว่าคาถา หลังจากนั้นหมอกทำขวัญจะนำด้ายสายสิญจน์ให้บรรดาญาติ ๆ ที่อาวโสกกว่าพ่อนาคจับ
 ไว้เพื่อให้พ่อนาคได้ลา โดยพ่อนาคกล่าวตามหมอกทำขวัญว่า

กล่าวนะโม ๓ จบ

"กาชกรรรม วจิกกรรรม มโนกรรรม รวมกรรรมบททั้งสิบนี้ที่ข้าพเจ้า
 ได้สับประมาทพลาดพลั้งต่อหน้าก็ดี ลับหลังก็ดี ตั้งใจก็ดี มิได้ตั้งใจก็ดี
 ขอโทษกรรมนั้นให้แก่ข้าพเจ้า เพื่อความสุขของข้าพเจ้าไปจนกระทั่ง
 กราบเท้าลาเข้าสู่พระนิพพาน นิพพานะปัจจะโย โหตุ"

ญาติของพ่อนาคทั้งหมดกล่าวว่า "สาธุ" ต่อจากนั้นพ่อนาคก็มาราบ
 มารดา ๓ ครั้ง หมอกทำขวัญจึงให้พ่อและแม่ของพ่อนาคนำผ้าห่อขวัญคือผ้าห่อ
 ใบตองซึ่งสมมุติว่าเป็นขวัญ และเพื่อสมมุติว่าเป็นการรับเอาขวัญไปเก็บไว้
 ในห้องนอนเป็นเวลา ๓ วัน(หรืออาจจะเก็บไว้ ๗ วันก็ได้) และนำใบตอง
 ไปฝากแม่พระคงคา เป็นอันเสร็จพิธี

แผนผังภาพพิธีเวียนเทียน

ในการปฏิบัติจริงการนี้ อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม
แต่การเวียนเทียนต้องเวียนทักษิณาวรรตเท่านั้น

๒.๓ คุณลักษณะของหมอท่าชวัญนาค

ในการท่าชวัญนาค หมอท่าชวัญนาคจะเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมและเป็นผู้ที่ต้องอบรมสั่งสอนนาคให้เห็นพระคุณของบิดามารดาที่ได้อบรมเลี้ยงดูนาคมาจนเติบโตจนถึงวันที่บวชเป็นพระภิกษุ และหมอท่าชวัญนาคยังต้องเป็นผู้แนะแนวทางให้พ่อนาคประพฤติและปฏิบัติตามในทางที่เหมาะสมที่ควรก่อนจะเข้าสู่เพศบรรพชิต ดังนั้นหมอท่าชวัญจึงจำเป็นต้องเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติที่เพียบพร้อมไปด้วยกาช วาจา ใจ และต้องเป็นผู้ที่ประพฤติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีของพ่อนาคได้

ในอดีตการทำชวัญนาคของหมอท่าชวัญ ไม่มีการเรียกร้อยค่าจ้างเป็นเงินทอง และหมอท่าชวัญนาคในอดีตนั้นจะเป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่อง เคารพบูชาจากบุคคลทั่วไปในสังคมนั้น ๆ ว่าเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติเพียบพร้อม มีหลักมีฐาน มีหน้าที่การงานที่ดีมั่นคง เป็นบุคคลที่มีจิตใจโอบอ้อมอารีไม่ติดกับอบายมุขต่าง ๆ และเป็นบุคคลที่สามารถจะสั่งสอนคนอื่น ๆ ได้ เมื่อมีพิธีการใด ๆ บุคคลเหล่านี้จะได้รับเกียรติให้เป็นผู้ประกอบพิธีต่าง ๆ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่งานนั้น ๆ

จากการศึกษาหมอท่าชวัญนาค ๑๓ คน ในการวิจัยครั้งนี้พอจะสรุปได้ว่าหมอท่าชวัญนาคที่ดีควรมีคุณลักษณะเด่น ๓ ประการคือ

- ๒.๓.๑ คุณลักษณะทางกาช
  - ๒.๓.๒ คุณลักษณะทางวาจา
  - ๒.๓.๓ คุณลักษณะทางใจ
- ๒.๓.๑ คุณลักษณะทางกาช

หมอท่าชวัญที่ดีนั้นจำเป็นต้องมีคุณลักษณะทางกาชคือต้องมีรูปร่างที่สมบูรณ์ครบ ๓๒ ประการ ไม่พิการส่วนใดส่วนหนึ่ง จากการสัมภาษณ์หมอท่าชวัญส่วนใหญ่กล่าวว่าคุณสมบัติทางกาชนั้นหมายถึงต้องเป็นผู้ที่มีร่างกายแข็งแรงและสมบูรณ์ เนื่องจากการท่าชวัญนาคเป็นงานที่ต้องใช้เวลาในการเดินทาง

ไปตามบ้านของพ่อนาคซึ่งอาจเป็นสถานที่ที่อยู่ห่างไกล การเดินทางอาจไม่สะดวกสบายอาจต้องเจ็บไข้ได้ป่วยหรืออ่อนกำลังลงทำให้เป็นอุปสรรคในการทำขวัญ และเนื่องจากการทำขวัญนาคในอดีตจะต้องใช้เวลาในการทำขวัญค่อนข้างนานมาก โดยกินเวลาประมาณ ๓-๕ ชั่วโมงกว่าจะเสร็จขั้นตอนต่าง ๆ ดังนั้นถ้าหมอกำขวัญนาคมีสุขภาพร่างกายที่ไม่แข็งแรงสมบูรณ์แล้ว อาจทำให้การทำพิธีไม่สำเร็จดังวัตถุประสงค์ก็เป็นได้

นอกจากนี้สิ่งที่สำคัญที่สุดคือผู้ประกอบพิธีทำขวัญนาคต้องเป็นผู้ชายเท่านั้นจึงจะทำพิธีได้เพราะต้องมีการทำพิธีทางพุทธศาสนา เช่น มีการกล่าวคำบาลี มีการบูชาพระรัตนตรัย เป็นต้น ตามความเชื่อของคนไทยเชื่อว่าผู้ที่ทำพิธีทางศาสนาได้นั้นต้องเป็นบุคคลที่ได้บวชเรียนมาแล้วในพระพุทธศาสนา และได้รู้จักพระธรรมคำสั่งสอนอันสามารถนำมาอบรมสั่งสอนบุคคลอื่น ๆ ต่อไปได้ และผู้ชายเท่านั้นที่ได้บวชในพระพุทธศาสนาผู้หญิงไม่มีโอกาส ดังนั้นในการทำพิธีนี้ผู้ทำพิธีจึงต้องเป็นผู้ชายที่ได้ผ่านการบวชเรียนมาแล้วเท่านั้น สำหรับผู้ช้บกล่อมและสอนนาคอาจเป็นผู้หญิงหรือชายก็ได้ แต่ในสมัยปัจจุบันนี้มีหมอกำขวัญนาคที่เป็นผู้หญิงเข้ามาร่วมทำขวัญด้วย แต่หมอกำขวัญหญิงไม่สามารถทำพิธีต่าง ๆ ได้ จะทำได้เพียงช้บกล่อม และสอนนาคเป็นบางตอน เช่น ตอนแห่ปฏิสันธิ เป็นต้น หมอกำขวัญหญิงจะเป็นผู้ช่วยแบ่งเบาภาระในด้านการร้องเพลงและการแห่ได้มากพอสมควร ซึ่งแต่เดิมการทำขวัญนาคจะทำเพียงคนเดียวเท่านั้น จึงทำให้หมอกำขวัญเหนื่อยมากกว่าจะเสร็จพิธี แต่ถ้ามีหมอกำขวัญผู้ช่วยก็จะสามารถพักได้เล็กน้อยพอหายเหนื่อย จะเห็นได้ว่าในระยะหลัง ๆ จะมีหมอกำขวัญมากขึ้นเป็นกลุ่มคือมีตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป และบางครั้งอาจมีถึง ๕ คน แต่ในจำนวนนี้จะมีหมอกำขวัญที่เป็นผู้กระทำการทำพิธีต่าง ๆ ได้คือผู้ชายเท่านั้น

๓.๓.๓ คุณลักษณะทางวาจา

หมอทำชวีญนาคนอกจากจะมีร่างกายที่พร้อมแล้ว ยังจำเป็นต้องมีคุณลักษณะทางวาจาเป็นส่วนประกอบอีกด้วย เนื่องจากหมอทำชวีญจำเป็นต้องมีการขับกล่อมพ่อนาคให้เข้าบซึ่งถึงคุณบิดามารดาที่ได้เลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนมาจนกระทั่งเติบโตใหญ่และจนถึงวันที่ได้บวชเป็นการตอบแทนพระคุณ การขับกล่อมจึงต้องใช้ลีลาน้ำเสียงและภาษาที่ไพเราะงดงามสามารถสื่อให้ผู้ฟังประทับใจ ทำให้สะกิดอารมณ์ของผู้ฟังให้เกิดความซาบซึ้งและคล้อยตามได้โดยง่าย เสียงของผู้ขับกล่อมจะมีอำนาจสะกิดจิตใจให้เกิดความปิติยินดีในการมุ่งตอบแทนพระคุณ และเสียงที่ขับกล่อมต้องมีความอ่อนโยน นุ่มนวลแต่แฝงไว้ด้วยอำนาจ ดังนั้นหมอทำชวีญนาที่ดีควรมีเสียงที่ดีด้วยพร้อมทั้งมีการใช้ลีลาในการพูดขับกล่อมและการร้องที่เหมาะสม มีปฏิภาณไหวพริบในการเลือกสรรคำมาใช้ให้เหมาะกับพ่อนาคแต่ละบุคคล หมอทำชวีญที่ดีต้องมีเทคนิคในการร้อง การเอื้อน การผ่อนเสียง ทรยเสียงให้เหมาะกับเค้าโครงเรื่องที่กำลังทำพิธีขับกล่อมอยู่ เช่น ในตอนหลังปฏิสนธิเป็นการกล่าวถึงมารดาที่ได้รับความลำบากยากเข็นในการอุ้มท้องลูกมาเป็นเวลานานถึง ๙ เดือนกว่าจะคลอดออกมาเป็นตัวเป็นตนนั้น มารดาต้องได้รับความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสเพื่อให้ลูกที่เกิดมาได้เป็นตัวตน ในตอนนั้นหมอทำชวีญทั้งชายและหญิงจะร้องด้วยความอ่อนโยน ต้องมีการบังคับเสียงร้องให้แสดงถึงความทุกข์ของมารดาที่ได้รับเมื่อผู้ฟังได้ฟังจะเกิดอารมณ์คล้อยตามได้อย่างลึกซึ้ง แต่ถ้าหมอทำชวีญที่มีเสียงที่ไม่ไพเราะเหมาะสมกับการขับกล่อมและการขับร้อง อาจไม่ชักจูงจิตใจของผู้ฟังได้เพียงพอทำให้การทำชวีญนาคนั้นไม่ได้อรรถรสที่ดี

หมอทำชวีญนาดีต้องมีปฏิภาณไหวพริบที่ดีสามารถโต้ตอบกันได้ที่ทันที และทันใจสามารถอ้างอิงสถานการณ์ในขณะนั้นมาใช้ในการขับกล่อมได้ หมอทำชวีญบางคนจะมีการขับกล่อมไม่เหมือนกัน โดยต้องดูจากสิ่งแวดล้อมที่ไปไปในบริเวณงานและนำมาประกอบในการร้องได้อย่างเหมาะสม หมอทำชวีญบางคนจะมีคุณสมบัติในการคิดกลอนสดได้ในขณะนั้นหรือที่เรียกว่า "ต้นกลอน" ได้โดยไม่ติดขัด ถ้าหมอทำชวีญขาดลักษณะที่กล่าวมานี้ อาจทำให้การทำชวีญ

สะดวกหรือติดขัด และอาจต้องทำขวัญโดยการอ่านตำราตลอดซึ่งเป็นภาพที่ดู
ไม่ดีนักในสายตาของบุคคลอื่น ๆ อีกทั้งหมอทำขวัญต้องสามารถประยุกต์ ตัด
ต่อถ้อยคำในการทำขวัญให้เพียงพอกับเวลาที่เจ้าภาพกำหนดไว้ให้ ซึ่งบาง
ครั้งอาจมีเวลามากมายเพียงพอที่จะแสดงความสามารถในการทำขวัญได้อย่าง
เต็มที่ แต่บางครั้งอาจไม่มีเวลาเพียงพอ จึงทำให้ต้องตัดทอนข้อความบาง
ส่วนออกไปให้เหลือแต่พิธีที่สำคัญ ๆ จริง ๆ เท่านั้น

๓.๓.๓ คุณลักษณะทางใจ

หมอทำขวัญที่ดีควรจะเป็นคนที่มีจิตใจงดงาม โอบอ้อมอารี มีมิตร
ไมตรีต่อบุคคลอื่น ๆ ได้รับการยกย่องเคารพนับถือจากผู้คนต่าง ๆ และได้รับ
การยอมรับในสังคมนั้น ๆ ว่าเป็นคนดีพอที่จะอบรมสั่งสอนบุคคลอื่น ๆ ได้ ถ้า
หมอทำขวัญไม่สามารถทำตัวให้คนอื่น ๆ ยอมรับได้ ก็เป็นคนที่ไม่น่านับถือและ
ไม่สามารถที่จะสั่งสอนอบรมคนอื่น ๆ ได้

ในอดีต การทำขวัญไม่มีการเรียกร้อยค่าจ้างแต่อย่างใดสุดแต่แต่
เจ้าภาพจะเห็นสมควรและหมอทำขวัญจะยินดีรับทำขวัญให้ด้วยความเต็มใจถือ
เป็นบุญเป็นกุศลแสดงให้เห็นถึงความมีน้ำใจที่ดีต่อกัน แต่ในระยะหลังนี้การ
ทำขวัญภาคไม่เหมือนเดิม หมอทำขวัญจะมีการเรียกร้อยค่าจ้างในการทำขวัญ
เป็นอัตราที่กำหนดขึ้น เช่น ถ้าทำขวัญในสถานที่ชุมชนไม่ห่างไกลนักก็จะเรียกร
ราคาประมาณ ๒,๐๐๐-๓,๐๐๐ บาท แต่ถ้าสถานที่ไกลออกไปอีกจะมีอีกราคา
หนึ่งโดยเพิ่มค่าเสียเวลาไปด้วย ทำให้ค่าใช้จ่ายสูงขึ้นมากประมาณ ๔,๐๐๐-
๕,๐๐๐ บาท หรือบางครั้งจะคิดราคาตามจำนวนหมอทำขวัญที่ไปทำ เช่น ๒-๔
คน ต้องมีราคาสูงกว่าหมอทำขวัญภาคเพียงคนเดียว และนอกจากนี้ยังมีราคา
ของความมีชื่อเสียงอีกด้วย ถ้ามีชื่อเสียงมากอาจมีค่าตัวในการทำขวัญภาค
ครั้งละถึง ๓๐,๐๐๐ บาท แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของเจตนาคือมีผู้
ที่มุ่งจะทำเพื่อเป็นธุรกิจเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีหมอทำขวัญบางคนเรียกร้อย
เงินเป็นรางวัลพิเศษจากเจ้าภาพโดยการร้องขอ เช่น ในการทำขวัญภาคตอน
ปฏิบัติต้องมีการตามหมอตำแยและต้องขอค่ารถ ถ้าเจ้าภาพไม่ยอมจ่ายเงิน

ก็จะร้องข้อย่อยอย่างเดิมไม่ไปไหน จนกว่าเจ้าภาพจะส่งเงินรางวัลมาให้ถึง จะกล่าวตอนต่อ ๆ ไปได้ และยังมีกรขอซ้ำแล้วซ้ำอีกจนบางครั้งได้มากกว่า เงินที่ว่าจ้างมาเสียอีก ดังบทตอนแหล่งแพ้ท้องที่ว่า

“... การแหล่งแพ้ท้องร้องบอกให้ทราบ ไซ้กวนเจ้าภาพควรวางก็จ่าย
 ห้าสิบหรือร้อยอย่างน้อยหนึ่งใบ ตามแต่ที่ใจสร้างบารมี
 พอได้กินแบ่งก็มีแรงไม่น้อย คงแหล่งร้อยได้อีกหลายที
 เคี้ยวแบ่งก็เข้าไปช่างให้มันดี สงสารแม่นี้ตอนแพ้อูทร”
 (พร สงแจ้ง สัมภาษณ์, ๒๕๓๘)

วิธีดังกล่าวนี้ในปัจจุบันเป็นที่นิยมกันมากแสดงให้เห็นว่าหมอทำขวัญบางคนอยากจะได้แต่เงินรางวัล โดยไม่สนใจว่าจะมีผู้ใดเบียดหรือร่ำคาญ ส่วนใหญ่บุคคลที่เข้าไปฟังการทำขวัญาคจะเบียดหน่ายกับวิธีการดังกล่าวของ หมอทำขวัญมากต่างบอกว่าน่ารำคาญ จุกจิก และขอเงินบ่อยมากเกินไป จะมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้นที่เห็นว่าน่าจะสมควรให้ แต่ถ้าเป็นหมอทำขวัญในอดีตจะไม่คำนึงถึงสิ่งเหล่านี้มากนักเพราะถือว่าการได้รับเกียรติให้เป็นผู้บรมสิ่งสอนผู้ที่จะบวชถือเป็นที่สูงส่งอย่างยิ่ง และไม่มีการเรียกร้อยเป็นเงินทองเหมือนในปัจจุบัน คุณสมบัติทางใจนี้เป็นเรื่องส่วนบุคคลอาจจะไม่เหมือนกันในทุกคน แต่ถ้าหมอทำขวัญเป็นผู้ที่มีจิตใจดี มีเมตตากรุณา มีใจโอบอ้อมอารีก็จะเป็นผู้ที่ได้รับความเคารพนับถือจากบุคคลทั่ว ๆ ไป

จากการสัมภาษณ์บุคคลต่าง ๆ เกี่ยวกับตัวหมอทำขวัญาคว่าควรมีลักษณะเช่นไรพอจะสรุปได้ดังนี้

รองศาสตราจารย์ธนู บุญยรัตนพันธุ์ (สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘) ให้ความเห็นว่าหมอทำขวัญที่ดีนั้นควรมีลักษณะดังนี้

๑. ต้องเป็นบุคคลที่บวชเรียนมาแล้วเนื่องจากถ้ายังไม่ได้บวชก็ไม่สามารถไปสอนบุคคลอื่นได้
๒. เป็นผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากครูบาอาจารย์เป็นอย่างดีและถูกต้อง

๓. ต้องมีประสบการณ์ในการทำพิธีมามากพอสมควร
๔. ต้องเป็นบุคคลที่เป็นที่ยอมรับในสังคม
๕. ต้องเป็นผู้ที่มีน้ำเสียงไพเราะ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์เพ็ญศิริ ภักดีอุทธรณ์ (สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘) ให้ความเห็นเกี่ยวกับตัวหมอลำชาวยุโรปว่า

๑. ต้องเป็นผู้ที่มีเทคนิคในการจูงใจให้ผู้ฟังคล้อยตามในลีลาการกล่อมขวัญได้
๒. เป็นผู้มีน้ำเสียงไพเราะ
๓. เป็นผู้มีปฏิภาณไหวพริบ สามารถเขียนบทเองได้และต้องปรับสถานการณ์ต่าง ๆ ในเหตุการณ์เฉพาะหน้าได้
๔. เป็นตัวอย่างที่ดีในสังคม มีคนในสังคมให้ความเคารพยกย่อง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ลักขณา ศกุนสิงห์ (สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘) ให้ความเห็นเกี่ยวกับตัวหมอลำชาวยุโรปว่า

๑. ต้องเป็นผู้ที่บวชเรียนมาแล้ว
๒. ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้แตกฉานทางภาษาและต้องเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน
๓. ต้องเป็นผู้ที่มีจิตวิทยาที่ดีรู้จักโน้มน้าวจิตใจพ่อนาคและญาติ ๆ ให้คล้อยตามได้
๔. ต้องมีน้ำเสียงที่ไพเราะและมีลีลาในการใช้เสียงและถ้อยคำมีการกล่อมขวัญนาคให้เกิดความซาบซึ้ง

ผลจากการศึกษามาทั้งหมดนี้ทำให้ผู้วิจัยพอสรุปได้ว่าหมอลำชาวยุโรปที่ดีนั้นจำเป็นต้องมีคุณสมบัติ คือ ต้องมีคุณสมบัติทางกาย หมายถึงเป็นผู้มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงพอที่จะประกอบพิธีทำขวัญนาคให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี คุณสมบัติทางวาจา หมายถึง มีน้ำเสียงที่นุ่มนวลไพเราะ และใช้ถ้อยคำในการขับกล่อม

ให้ผู้ที่จะเข้าบวชเป็นพระภิกษุ และผู้ที่เข้าร่วมอยู่ในพิธีเกิดความเชื่อถือ เกิดความซาบซึ้ง และเกิดอารมณ์คล้อยตามได้ ข้อสุดท้ายคือคุณสมบัตินี้ทั้งหมดทำขวัญนาคนั้นต้องเป็นผู้ที่มีจิตใจงดงาม เป็นผู้ที่เป็นที่ยอมรับในสังคม มีคนนับถือ และให้ความเคารพ พร้อมทั้งเป็นผู้ที่ยินดีจะทำขวัญนาคนั้นเพื่อสั่งสอนผู้ที่จะเข้าบวชในพระพุทธศาสนาให้เห็นซึ่งถึงพระคุณของบิดามารดาด้วยความเต็มใจโดยไม่เห็นแก่สินจ้างรางวัลแต่อย่างใด

๓.๔ วิธีการสืบทอดการทำขวัญนาคนั้น

การทำขวัญนาคนั้นเป็นอาชีพหนึ่งซึ่งมีการสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน และหมอกทำขวัญจะถ่ายทอดให้ลูกศิษย์ที่เห็นว่าเหมาะสมที่จะได้รับวิชานี้โดยดูจากคุณสมบัตินั้น ๆ ไป และดูจากความพร้อมในด้านต่าง ๆ รวมทั้งความสนใจในการทำพิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ด้วย ศิษย์บางคนสนใจเฉพาะการขับร้องและการแห่ แต่บางคนสนใจในการทำพิธีกรรม ดังนั้นการถ่ายทอดการทำขวัญนาคนั้นขึ้นอยู่กับวิจารณญาณของครูผู้ถ่ายทอดแต่ละท่าน

พวงทอง จันทรวงศ์ (สัมภาษณ์, ๒๕๓๘) หมอกทำขวัญนาคนั้นจากจังหวัดสมุทรปราการกล่าวถึงการเรียนรู้การทำขวัญนาคนั้นต้องไปหาครู โดยขอให้ครูสอนการร้องแห่ให้โดยมุ่งเฉพาะเนื้อหาแท้ ๆ ส่วนครูจะบอกวิธีการร้อง วิธีการอื่น โดยใช้ในการต่อแบบปากต่อปากและต่อกันด้วยวิธีที่ท่องจำ ไม่มีการจดบันทึก และที่สำคัญคือผู้เรียนต้องได้รับการบวชเรียนมาแล้วอย่างน้อย ๑ พรรษา เพราะถ้ายังไม่ได้บวชจะถือเป็นคนดิบสอนผู้อื่นไม่ได้ และถ้าผู้ประกอบพิธีทำขวัญนาคนั้นใดยังไม่ได้บวชแต่ไปทำพิธีจะถือว่าเป็นลิริมงคลแก่งานนั้น ๆ ส่วนเทคนิควิธีในการทำขวัญต่าง ๆ นั้นต้องใช้ความสามารถในการพิจารณาเองและต้องขึ้นอยู่กับความชำนาญของผู้ทำพิธีด้วย

ชินกร ไกรลาศ (สัมภาษณ์, ๒๕๓๘) ได้รับการถ่ายทอดการทำขวัญนาคนั้นจากพี่ชายซึ่งเป็นหมอกทำขวัญคือ ประทวน ฝ่ายเทศ ด้วยการไปช่วยพี่ชายร้องเพลงในการทำขวัญหลายครั้ง เนื่องจากเป็นผู้ที่มีความสามารถ

และมีชื่อเสียงในการร้องเพลงอยู่แล้วจึงได้รับความนิยมจากเจ้าภาพมากกว่าตัวพี่ชายที่เป็นหมอทำขวัญจริง ๆ ดังนั้นพี่ชายจึงถ่ายทอดวิธีการการทำขวัญนาคนให้ทั้งหมดจึงเป็นคนทำพิธีได้ และเป็นหมอทำขวัญที่ได้รับความนิยมมาก การเรียนทำขวัญนาคน ชินกร ไกรลาศ ใช้วิธีการเรียนโดยการท่องจำ และได้ครูสอนร้องเพลงจากกรมศิลปากรมาช่วยสอนร้องให้คือ ครูกัญญา โรหิตาจล จึงทำให้ชินกร ไกรลาศเป็นหมอทำขวัญที่ร้องเพลงไทยได้ไพเราะมากที่สุดคนหนึ่งจนเป็นที่ขอมรับมากที่สุด

จำเอกขุชีพ ม่วงศรีจันทร์ (สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘) หมอทำขวัญจังหวัดอ่างทอง กล่าวถึงวิธีการถ่ายทอดว่าได้รับการถ่ายทอดการทำขวัญนาคนจากครู และการที่จะรับคนเป็นศิษย์นั้นต้องดูจากน้ำเสียงลีลา บุคลิกการแต่งตัวรวมถึงการพูดจาต้องมีความน่าเชื่อถือเป็นหลักเป็นฐาน ไม่มาเรียนแบบเล่น ๆ และการถ่ายทอดใช้วิธีการต่อร้องแบบตัวต่อตัวและการท่องจำ

จิรภา วงศ์ขวัญ (สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘) หมอทำขวัญหญิงจากจังหวัดสมุทรปราการ กล่าวถึงการถ่ายทอดการทำขวัญนาคนว่าได้รับการถ่ายทอดจากน้าชายซึ่งมีอาชีพในการทำขวัญอยู่แล้ว ต่อด้วยวิธีจดเนื้อร้องและนำมาท่องจำ ด้วยการเรียนแบบตัวต่อตัวแต่ไม่สามารถจะทำพิธีได้เนื่องจากเป็นผู้หญิง

เหลื่อม บุญชโยติ (สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘) หมอทำขวัญจากจังหวัดปทุมธานีได้กล่าวถึงการถ่ายทอดการทำขวัญนาคนไว้ว่าท่านจะให้ตำราแก่ลูกศิษย์ไปท่องจำและถ้าตรงไหนร้องไม่ได้ก็จะแนะนำให้ และจะให้ลูกศิษย์มีโอกาสร่วมในการทำขวัญนาคนทุกครั้งจนกว่าลูกศิษย์จะมีความสามารถทำขวัญได้เอง แล้วจึงจะปล่อยให้มีโอกาสเป็นหมอทำขวัญอย่างเต็มตัว นอกจากนี้เหลื่อม บุญชโยติยังกล่าวว่าเคยมีคนมาขอซื้อตำราการทำขวัญนาคนของท่าน แต่ท่านไม่ยอมขายให้ถึงแม้ว่าผู้ซื้อจะให้ราคาสูงถึง ๓๐,๐๐๐ บาทก็ตาม สาเหตุที่ท่านไม่ยอมขายตำรานั้นเนื่องจากว่าเขาจะนำไปพิมพ์ขายเมื่อมีวางขายอยู่ทั่วไปจะทำให้การทำขวัญหมดคุณค่าไปและอาจมีผลกระทบไปถึงลูกศิษย์ของท่านด้วย

ล่าเจียก ดีบริสุทธิ (สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘) หมอทำขวัญที่จังหวัด ปทุมธานี มีอาชีพหลักคือการทำนาและเลี้ยงเป็ด แต่เนื่องจากมีใจรักทางด้านนี้จึงแอบไปฟังครูทำขวัญภาคและหัดร้องตาม พอสามารถร้องได้บ้างเล็กน้อยจึงไปฝากตัวเป็นศิษย์ของครูและหัดการทำขวัญ โดยได้ตำรามาท่องจำ และ ล่าเจียก ดีบริสุทธิ ได้ให้ความเห็นว่าการที่ใครจะมาเรียนทางด้านนี้นั้น ต้องขึ้นอยู่กับตัวบุคคลว่ามีใจรักทางด้านนี้จริงหรือไม่ บางคนมีความสามารถสูงเมื่อฟังเพียงครั้งเดียวสามารถจดจำวิธีการร้องได้และร้องตามได้ แต่มีบางคนที่มีแม้จะฝึกอย่างไรก็ไม่สามารถที่จะทำได้

ชัมมอย ล้มมังกร (สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘) หมอทำขวัญหญิงมีอาชีพรับราชการครูแต่มีงานอดิเรกคือการทำขวัญภาค ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการถ่ายทอดการทำขวัญภาคว่าท่านได้เริ่มเรียนการทำขวัญภาคตั้งแต่อายุ ๑๗ ปี โดยใช้การฝึกจากตำราของบิดา และได้ซึมซาบการร้องและวิธีการทำขวัญจากบิดา เนื่องจากได้ติดตามบิดาไปทำขวัญภาคตั้งแต่เด็ก ๆ และเป็นลูกคู่ของบิดาตลอดมา ท่านมีลูกศิษย์ก็ให้ฝึกวิธีเดียวกันกับที่ท่านได้รับการฝึกฝนมาคือให้ตำราไปท่องและต่อเพลงอาศัยประสพการณ์ในการฟังให้มากที่สุดสามารถเป็นหมอทำขวัญได้

ทองเปลว ยอดยิ่ง (สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘) ได้รับการถ่ายทอดการทำขวัญภาคจากบรรพบุรุษคือคุณปู่และคุณพ่อ ดังนั้นท่านจึงได้ตำราที่เป็นของเก่าไว้มาก(แต่ไม่ยอมเปิดเผย) และท่านสามารถประสพต์แต่งบททำขวัญได้ตามเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้เป็นที่พอใจของเจ้าของงานเป็นอย่างยิ่ง ท่านได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการถ่ายทอดการทำขวัญไว้ว่า ท่านจะสอนให้ใช้วิธีการท่องจำพยายามให้จำให้ได้มากที่สุดจะได้ไม่ต้องเปิดตำรา และเรื่องของเพลงนั้นท่านว่าต้องขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละบุคคลที่จะร้องออกมาและขึ้นอยู่กับวิธีการฝึกฝนด้วย

บรรพต ปานจันทร์(สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘) หมอทำขวัญแห่งทุ่งบางเขน มีอาชีพหลักคือรับราชการเป็นอาจารย์อยู่ที่วิทยาลัยเซนต์จอห์น ในตำแหน่ง

หัวหน้าศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการถ่ายทอด การทำขวัญนาคว่า การเลือกลูกศิษย์ที่จะมารับวิชานี้ต้องดูที่ความสามารถ และ ความตั้งใจของเด็กเป็นสำคัญว่ามีความชอบในทางนี้จริงหรือไม่ ต้องมีความ ชยันที่จะต้องท่องอ่านตำรา และต้องมีเสียงที่ดีด้วย

พร สงแจ้ง (สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘) ได้รับการถ่ายทอดการทำขวัญนา จากบิดาที่เป็นทั้งหมอทำขวัญและเป็นนักดนตรีด้วย ดังนั้นจึงมีความสามารถ ทั้งดนตรีและการทำขวัญนา พร สงแจ้ง กล่าวว่า การเรียนการทำขวัญนา นั้นต้องขึ้นอยู่กับคน ๆ นั้นมีใจรักทางนี้จริงหรือไม่ ถ้ามีใจรักเสียแล้วพยายาม ฝึกไม่นานก็สามารถทำได้ แต่การที่จะไปฝึกคนที่ไม่มีใจรักนั้นต่อให้ฝึกมากเพียง ไรก็เอาดีไม่ได้

ลำเจียก ขวัญเสียงเสนาะ (สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘) กล่าวว่า การสอน ลูกศิษย์ให้ เรียนรู้การทำขวัญนาคนั้นที่สำคัญคือต้องสอนให้ร้องเพลงให้ได้ ต้อง รู้จักลีลาการใช้เสียง การใช้อาคม และต้องต่อกันตัวต่อตัวจึงจะรู้กลเม็ดที่ดี หลังจากนั้นก็ให้ไปท่องจำเอาเอง ครูที่ดีนั้นต้องไม่หวงวิชาต้องถ่ายทอดให้ ทั้งหมดเพื่อที่ลูกศิษย์นั้นจะได้ เป็นหมอทำขวัญที่ดีและมีชื่อเสียงต่อไป

ศิลป์ ทองอ่อน (สัมภาษณ์ , ๒๕๓๕) กล่าวว่า การถ่ายทอดวิชา การทำขวัญนาให้แก่ลูกศิษย์นั้น ต้องดูที่ความใส่ใจของเด็กว่าสนใจจริงหรือไม่ ต้องเป็นเด็กที่ขยันขันแข็ง เคารพครูบาอาจารย์ด้วยความจริงใจ ก่อนเริ่ม เรียนต้องมีการไหว้ครูเสียก่อน ต้องนำดอกไม้ธูปเทียนมาไหว้ครูในวันพฤหัสบดี เริ่มต่อร้องเพลงเกร็ดสั้น ๆ ก่อน หลังจากนั้นจึงต่อการแห่ และต้องท่องจำ ให้ได้เพื่อให้เกิดสติปัญญา

ชิต แสงกลิ่น (สัมภาษณ์ , ๒๕๓๕) กล่าวถึงการสืบทอดการทำขวัญ นาคว่า มีความต้องการให้เด็กรุ่นหลังได้ศึกษาแล้วเรียนจริง ๆ เพราะคิดว่า ในอนาคตคงไม่มีเหลือแน่ เนื่องจากเห็นเด็กรุ่นใหม่ไม่ค่อยสนใจในทางนี้มาก เท่าใดนัก การเรียนนั้นครูต้องให้เด็กมาหัดร้องเพลงก่อน หัดแห่อย่าง ๆ

เมื่อร้องได้แล้วนั้นจึงเริ่มฝึกในบทที่ยากขึ้น ต้องจดตำราเพื่อไปท่องจำด้วยกันลึ้ม และที่สำคัญผู้ที่หัดทำขวัญนั้นต้องมีน้ำเสียงที่ไพเราะพอสมควร ถ้าเสียงไม่เพราะเลขก็ไม่สมควรที่มาฝึก เพราะฝึกไปก็ใช้งานไม่ได้

ในการทำขวัญภาคมีพิธีไหว้ครูซึ่งกระทำกันปีละครั้งโดยหมอทำขวัญภาคที่อาวโส พิธีไหว้ครูจะจัดขึ้นที่บ้านในวันพฤหัสบดีหลังจากเข้าพรรษาแล้ว ในพิธีไหว้ครูจะมีเครื่องเซ่นสังเวยประกอบด้วย หัวหมู เป็ด ไก่ ขนมต้มแดง ขนมต้มขาว และผลไม้ต่าง ๆ โดยจัดเป็นพิธีเล็ก ๆ ภายในบ้านและมีลูกศิษย์ที่เรียนทำขวัญภาคมาเข้าร่วมพิธี หลังจากทำพิธีไหว้ครูเสร็จแล้วจะมี "การครอบ" ให้สำหรับผู้ที่จะเป็น "โหรา" หมายถึงเป็นผู้ที่กระทำพิธีได้ต่อไป การครอบผู้ทำพิธีซึ่งเป็นครูผู้ใหญ่จะจับมือผู้ที่ครอบ พร้อมทั้งพรมน้ำมนต์ให้ที่ศีรษะ และจับมือจุดเทียนชัยพร้อมทั้งท่องคาถาเพื่อให้เป็นโหราได้ เป็นอันเสร็จพิธีการครอบ (ล่าเจียก ดิบริสุทธี สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘) พิธีไหว้ครูนี้หมอทำขวัญจะไม่ทำพิธีที่บ้านกันทุกคน บางคนอาจจะไปร่วมไหว้ครูกับหมอทำขวัญคนอื่น ๆ ที่อาวโสกว่า

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษามาทั้งหมดนี้ พอจะสรุปได้ว่าการทำขวัญภาคนั้นมีมาตั้งแต่สมัยโบราณเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมา และความเชื่อทั้งในเรื่องของขวัญ ความเชื่อในเรื่องของภาค ทั้งที่จดบันทึกไว้เป็นหลักฐาน และที่เป็นเรื่องเล่าสืบทอดกันมา การทำขวัญภาคมีขั้นตอนและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการทำขวัญคล้าย ๆ กันคือ ใบตอง ไม้ขานบ ผ้าหุ้มบายศรี ชั้นใส่ข้าวสาร ชั้นใส่น้ำเปล่า เทียนขาว ใบพลู แป้งเจิม ของหวาน(ฝอยทอง ทองหยิบ ทองหยอด) มะพร้าวอ่อน กล้วยน้ำ บายศรีปากชาม ไข่ยอด สายสิญจน์ ดอกไม้ธูปเทียน พานครูมืออง และขั้นตอนพิธีต่าง ๆ คือ บูชาพระรัตนตรัย สักเคมคช สักเคแปล นะโมแปล เคารพคุณ ปฏิสนธิ นามนาค สมนติบายศรี แกะบายศรี สอนนาค เคารพผ้าไตร เทัญขวัญ และเวียนเทียน

นอกจากนี้บทที่ใช้ในการทำขวัญก็เป็นในลักษณะเดียวกันจะมีความแตกต่างกันบ้างเพียงเล็กน้อยอันเป็นรายละเอียดปลีกย่อยเท่านั้น ในส่วนสำคัญ ๆ

ยังคงเป็นในลักษณะเดียวกัน และจากการศึกษาครั้งนี้พบว่าหมอทำขวัญแต่ละท่านนั้นจะมีวิธีการในการทำขวัญลักษณะแตกต่างกันออกไป แล้วแต่ใครจะมีเทคนิคอย่างไร และจากการศึกษาผู้วิจัยยังพบว่าหมอทำขวัญที่นั่นต้องมีคุณลักษณะ ๓ ประการคือ คุณลักษณะทางกาย คุณลักษณะทางวาจา และคุณลักษณะทางใจ อีกทั้งต้องเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมนั้น ๆ ด้วย

การสืบทอดการทำขวัญภาคของหมอทำขวัญแต่ละคนมีวิธีที่เป็นของตัวเอง มีการคัดเลือกบุคคลที่จะมาสืบทอดการทำขวัญภาคและเรียนรู้การทำขวัญภาคจากครูอาวุโส พร้อมทั้งมี "การครอบ" ในพิธีไหว้ครูการทำขวัญภาคด้วยเพื่อรับมอบการเป็น "โหรา" สำหรับเป็นผู้ประกอบพิธีทำขวัญภาคสืบทอดไป

บทที่ ๓

เพลงและดนตรีที่ใช้ในการทำขวัญนาคน

จากข้อมูลในบทที่ ๒ ที่ได้จากการออกภาคสนามด้วยการสังเกตการณ์ การทำขวัญนาคนในแถบภาคกลางมาแล้วนั้น ในบทนี้ผู้วิจัยจะเสนอข้อมูลเฉพาะที่เกี่ยวกับเพลงและดนตรีที่ใช้ในการทำขวัญนาคน รวมทั้งข้อมูลจากเอกสารบางชิ้นที่เกี่ยวข้องกับเพลงและดนตรีเก่าที่มีหลักฐานปรากฏ และจะวิเคราะห์ลักษณะทางดนตรีของเพลงที่ใช้ในการทำขวัญนาคนด้วย

ในการทำขวัญนาคนจะมีดนตรีประกอบในการร้องและการแห่ของ หมอทำขวัญนาคน ดนตรีที่ใช้ประกอบการทำขวัญนาคนจะมีขึ้นตั้งแต่เมื่อใดไม่มีหลักฐานปรากฏที่แน่นอน แต่คาดว่าคงเป็นดนตรีที่ใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา เหมือนงานอื่น ๆ แต่เดิมอาจไม่มีดนตรีประกอบ มีเพียงหมอทำขวัญนาคนมา ขยับกล่อมพ่อนาคเท่านั้น และคงจะนำดนตรีมาแทรกในภายหลัง

การทำขวัญนาคนในสมัยรัชกาลที่ ๕ นั้นหมอทำขวัญเป็นคนที่เคยบวช เรียบมาแล้วแต่จะหามาทำขวัญนาคนหรือไม่ก็ได้ตามแต่ใจของเจ้าภาพ ส่วนเรื่องดนตรีนั้นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้กราบทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาอดิศราชานุกาภาพ (๒๕๑๕ : ๒๐๗) ในเรื่องปีพาทย์ในการทำขวัญนาคนว่า

"...เรื่องมีว่า เรือนหนึ่งเขามีปีพาทย์ในการทำขวัญนาคน แต่เรือนนั้นอยู่ข้างจะไกลเพราะมีท้องนาคั้น ท่านฟังว่าปีพาทย์ เขาจะเล่นอะไร แล้วก็นึกขึ้นมาได้ก็บอกแก่ตัวเองว่าไม่ใช่ชู้ระ แล้วก็ลืมนึกว่านั่นเพลงอะไร ทำให้รู้สึกว่ามันสับสนใครเคยมา อย่างไรก็ตามก็เป็นดังนั้นทั้งไม่ได้ ..."

จากคำกล่าวนั้นชี้ให้เห็นว่าวงปีพาทย์ที่ทำขวัญนาคนต้องเป็นวงปีพาทย์ ไม้แข็งเนื่องจากได้ยินมาแต่ไกล ในสมัยรัชกาลที่ ๕ คงมีวงดนตรีประกอบ การทำขวัญนาคนแล้วแต่จะให้เพลงใดบรรเลงนั้นต้องมีการค้นคว้ากันอีกกระยะหนึ่ง

ส. พลายน้อย (๒๕๒๕ : ๒๖๒) ได้กล่าวไว้ในหนังสือเล่าเรื่อง
พม่ารามัญเกี่ยวกับดนตรีที่ใช้ในการแห่หน้าว่า

"...ทำไมต้องมีเครื่องดนตรีแห่หน้าตามไปด้วย ถ้าหาก
ว่าการเวียนทักษิณาวรรตรอบโบสถ์ เป็นการเวียนเพื่อแสดง
ความเคารพก็ไม่น่าที่จะต้องมีแห่หน้าให้ตั้งอีกทีกกริกโครม
ถึงอย่างนั้น ควรจะให้หน้าได้ตั้งสัตรีสักถึงพระพุทธรูป พระธรรม
พระสงฆ์จะดีกว่า ความเห็นนี้ฟังดูแล้วน่าจะคิดแต่เป็นเรื่องที่ทำ
กันมานานจนไม่ได้คิดเสียแล้ว คนส่วนมากคิดแต่ว่าเมื่อแห่มา
จากบ้านได้ก็ควรแห่รอบโบสถ์ได้... การบวชนาคเดี๋ยวนี้ดูจะ
ต้องการให้ดริกรึ้นมากกว่าให้ถูกต้องตามธรรมเนียมของสงฆ์
ที่ต้องการความสงบและความสุภาพเรียบร้อย ถ้าหากการ
วินิจฉัยว่าการเวียนรอบโบสถ์เป็นการแสดงความเคารพเป็น
การถูกต้อง การแห่ประโคมดนตรีหรือการพ้อนรำต่าง ๆ ใน
ตอนนี้ก็ไม่ควรมี..."

นี่เป็นอีกความคิดหนึ่งต่อดนตรีที่ใช้ประกอบการทำขวัญนาค

ในส่วนของเพลงที่ใช้ในการทำขวัญนี้ กรมศิลปากรได้จัดทำหนังสือ
เพลงชุดทำขวัญพิมพ์เผยแพร่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๘ กล่าวถึง พิธีทำขวัญที่มีดนตรี
ปี่พาทย์ประกอบตอนพิธีเวียนเทียนว่า

"...โบราณจารย์ทางดนตรีจึงรวบรวมเพลงหลาย ๆ
เพลงเรียบเรียงเข้าเป็นชุดเรียกว่า เรื่องทำขวัญ แต่เนื่อง
จากเวลาที่บรรเลงนี้เป็นเวลาที่ทำพิธีเวียนเทียนจึงเรียกเพลง
ชุดนี้อีกอย่างหนึ่งว่า เรื่องเวียนเทียน..."

เพลงเรื่องทำขวัญมี ๑๖ เพลง (กรมศิลปากร ๒๕๓๗ : ๑๖) เรียง
ลำดับดังนี้

๑. นางนาค หมายถึง การแสดงความอ่อนน้อมและวิงวอนร้องขอความมั่นคงและมั่งคั่งหรือความอุดมสมบูรณ์จากเจ้าแม่ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดินและแผ่นน้ำให้แก่ผู้รับทำขวัญ ในสมัยก่อนใช้เพลงนางนาคเพลงเดียวตลอดพิธีทำขวัญ สมัยหลังได้รวบรวมเพลงมงคลต่าง ๆ เข้ามาเพิ่มเติมจนกลายเป็นแบบแผน

๒. มหาฤกษ์ ยกย่องเป็นเพลงศักดิ์สิทธิ์ที่มีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ในที่นี้หมายถึงโอกาสที่เป็นฤกษ์งามยามดีแล้ว

๓. มหากาล หมายถึงวาระอันยิ่งใหญ่สมควรแก่มงคลพิธีแล้ว

๔. สิ่งเล็ก สิ่งเล็กเป็นเครื่องมงคลที่พระวิฆณฑุตรทรงถือ สิ่งที่เกิดจากการเป่าสิ่งถือเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ น้ำที่หลังจากสิ่งถือเป็นน้ำสิริมงคล ในที่นี้หมายความว่าได้รับน้ำเทพมนต์หลังจากสิ่งแล้ว เพลงนี้บางที่เรียกว่า สิ่งน้อย

๕. มหาชัย หมายถึงขอให้ผู้อยู่ในมงคลพิธีนี้จงสวัสดิมีโชคชัย

๖. ดอกไม้ไทร หมายถึงขอความร่วมมือเป็นสุขดังอยู่ใต้ร่มไทร

๗. ดอกไม้ไพร หมายถึงโอกาสอันเป็นมงคลนี้แม้แต่ดอกไม้ในป่าดงพงไพรก็คลี่บานส่งให้รื่นรมย์

๘. ดอกไม้ร่วง หมายถึงเทพบุตรและเทพธิดาแสดงความยินดีโปรยดอกไม้มงคลให้ร่วงหล่นละลิวปลิวมายังสถานพิธี

๙. พัดชา หมายถึงการชั้บกล่อมให้สดชื่นรื่นรมย์ พัดชาเป็นเพลงเก่าที่มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา มีใช้ในการละเล่นโนราด้วยและในเพลงประกอบกระบวนรำเรียก รำพัดชา เป็นส่วนหนึ่งในตอนท้ายพระราชพิธีทอดเชือกตามเชือกซึ่งเป็นประเพณีเกี่ยวกับช้าง

๑๐. บ้าย่น หมายถึงพรัวรำพันเรียกขวัญที่อยู่ในแถวเถื่อนให้กลับมา บ้าย่นน่าจะเลื่อนมาจาก บ้ายระบุ่น อันเป็นเพลงสมัยกรุงศรีอยุธยา

๑๑. คู่บ้าย่น เพลงชุดเดียวกับกับบ้าย่น หมายถึงเรียกขวัญ

๑๒. เคียงบ้าย่น เพลงชุดเดียวกับกับบ้าย่น หมายถึงเรียกขวัญ

๑๓. มโนราห์โอด หนังสือเพลงชุดทำขวัญอุททิยาว่า หมายถึงขวัญที่ไปหลงระเริงอยู่ ณ ที่ใดจะกลับสู่สรรพางค์ ดั่งนางมโนราห์พอนรำเมื่อจะกลับบ้านเมือง

๑๔. ต้นกราวรำ หมายถึงขวัญกำลังกลับมาแล้วมีความสุขสดชื่นรื่น
เรียง

๑๕. กราวรำ หมายถึงขวัญที่หายไปได้กลับมาแล้วมีความสุขสดชื่น
รื่นเรียงอย่างสมบูรณ์แล้ว กราวรำเป็นเพลงเก่ามีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา มัก
บรรเลงส่งท้ายเพื่อให้หมายถึงอวยชัยให้พรในงานมงคล

๑๖. ดับควันเทียน หนังสือเพลงชุดทำขวัญอธิบายว่า หมายถึงเป่า
ควันอวยพรให้ผู้อยู่ในพิธีนั้นประสบสิริมงคลทุกประการ

ทั้งหมดนี้คือเพลงในเรื่องทำขวัญแบบเดิมที่มีไว้ แต่ในการทำขวัญ
ขนาดโดยทั่ว ๆ ไปไม่ได้ใช้เพลงตามที่กำหนดระเบียบแบบแผนนี้ทั้งหมด เพลง
บางเพลงไม่ได้มีโอกาสใช้เลยในงานทำขวัญขนาดแต่มีบางเพลงซึ่งยังคงใช้อยู่
เป็นประจำทุกครั้งที่มีการทำขวัญขนาด เช่น เพลงนางนาค เป็นต้น เพลงในชุด
ทำขวัญ ที่สมมุติกันว่าเทพเจ้าได้ประสิทธิ์ประสาทพรเพื่อความ เป็นมงคลแก่บุคคล
นั้น ๆ เพลงต่าง ๆ จึงได้ถูกกำหนดอาการและความหมายที่แตกต่างกันไป

อันที่จริงการให้ความหมายในเพลงต่าง ๆ ที่อยู่ในชุดเพลงเหล่านี้
หาใช่เป็นสิ่งเลื่อนลอยไม่... ความหมายต่าง ๆ ย่อมมีผลในทางจิตวิทยาคล้าย
กับเป็นแรงกระตุ้นให้เห็นคุณค่าในศิลปะชั้นสูง อันมีผลต่อการดำรงชีวิตอยู่ปลูก
ฝังความเชื่อถ้อยในสิ่งที่ตั้งงามที่วีรบุรุษได้สร้างสมเอาไว้แต่ในอดีต และรู้จักค่า
ในวิชาชีพของตนที่ควรจะหวงแหนอันเป็นหลักสำคัญที่บรรดาศิลปินทุกแขนงควร
ยึดถือไว้ แต่ความเชื่อถ้อยเหล่านี้มักค่อย ๆ จือจางเข้าไปทุกที เพราะคนรุ่นใหม่
ยึดถือหลักความจริงที่เป็นเหตุผลมากเกินไป (สังัด ภูเขาทอง ๒๕๓๒ : ๒๑๗)

จากหนังสือสารานุกรมเพลงไทย ณรงค์ชัย ปิฎกวิทย์ (๒๕๓๓ : ๑๒๔)
ได้กล่าวถึงเพลงเรื่องทำขวัญไว้ว่า

"... ๑. เพลงดับ ประเภทเรื่องทำนองเก่าสมัยกรุง
ศรีอยุธยาเป็นตำราฉบับหอพระสมุดฯ ใช้ลายมือเขียนครั้ง
รัชกาลที่ ๓ มี ๗ เพลงคือมอญแปลง สรรเสริญพระจันทร์
มหาชัย มโนราห์โอด ราโค เหรา และหงส์ใช้ดอกบัว

๒. เพลงเรื่อง เรียกเพลงเรื่องทำขวัญหรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าเพลงเรื่องเวียงเทียนใช้บรรเลงประกอบพิธีทำขวัญต่าง ๆ เช่น ทำขวัญเปลหากเป็นพระราชพิธีเรียกว่าขึ้นพระอุ้ ทำขวัญนาค ทำขวัญข้าว เป็นต้น พิธีเหล่านี้ประกอบด้วยขบาศรี แว่นสำหรับเวียงเทียน การทำพิธีจะมีผู้ชำนาญการเป็นผู้สาธยายกล่าวอัญเชิญเทพยดาและปลุกปลอบเรียกขวัญหรืออาจจะมีการสาธยายสั่งสอน เมื่อได้ฤกษ์เวียงเทียน ญาติมิตรจะนั่งล้อมวงส่งแว่นเทียนเป็นทักษิณาวรรต ปี่พาทย์บรรเลงเพลงประกอบเพลงเรื่องทำขวัญมีทั้งสิ้น ๑๖ เพลง คือ นางนาค มหาฤกษ์ มหากาล สังข์เล็ก มหาชัย ดอกไม้ไทร ดอกไม้ไพร ดอกไม้ร่วง พัดชา บ้ายัน คู้บายัน เคียงบายัน มโนราห์โอด ต้นกราวรำ กราวรำ และดับควันเทียน "

๓.๑ เพลงที่ใช้ในการทำขวัญนาค

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าการทำขวัญนาคในปัจจุบันนี้หมอทำขวัญนาคจะเป็นผู้กำหนดการใช้เพลงต่าง ๆ โดยหมอทำขวัญจะเป็นผู้เลือกเพลงบรรจูลงในบทขับร้องที่ใช้ในการกล่อมนาค การร้องอาจแบ่งเป็นช่วงสั้น ๆ สลับกับการขับกล่อมในตอนที่ได้เห็นว่าเหมาะสมเป็นบางตอน แต่ไม่สามารถจะใส่เพลงได้ทั้งหมด เพราะในบางตอนนั้นเป็นบทที่สำคัญไม่สามารถแทรกเพลงลงไปได้ เช่น บทนะโมแปล อันเป็นบทสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยไม่มีการใส่ทำนองเพลงร้องลงไปโดยเด็ดขาด จะมีบทที่ใส่ทำนองเพลงได้มากคือ บทปฐิสนธิ ในบทนี้ได้เปิดโอกาสให้หมอทำขวัญใส่รายละเอียดลงไปได้มากรวมทั้งเทคนิคในการร้องต่าง ๆ ด้วย

เพลงที่ใช้ในการทำขวัญนาคในการศึกษาคั้งนี้มีอยู่ ๓ ประเภทคือ

- ๓.๑.๑ เพลงที่ใช้ทำนองแห่
- ๓.๑.๒ เพลงที่ใช้ทำนองเพลงไทยเดิม
- ๓.๑.๓ เพลงที่ใช้ทำนองเพลงไทยลูกทุ่ง

๓.๑.๑ เพลงที่ใช้ทำนองแหล่

การแหล่ ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕(๒๕๓๘ : ๙๐๕) หมายถึง น. ตอนหนึ่งหรือบทหนึ่งของกัณฑ์ในเทศน์มหาชาติ (เนื่องมาจากคำ นั้นแล เพราะจบเทศน์ตอนหนึ่งลงท้ายว่า นั้นแล), ก. เทศน์หรือร้องทำนองเทศน์มหาชาติ. แหล่ นอก น. แหล่ เรื่องนอกคัมภีร์เทศน์มหาชาติ. แหล่ในแหล่ตามคัมภีร์เทศน์มหาชาติ.

ทำนองแหล่เป็นทำนองหนึ่งที่ใช้ในการเทศน์มหาชาติโดยมีพระนักเทศน์เป็นผู้แหล่ดำเนินเรื่องในเทศน์มหาชาติซึ่งอาจจะมีทั้งแหล่นอกและแหล่ใน การแหล่ได้รับความนิยมมาก จนกระทั่งมีการนำไปประยุกต์ใช้กับดนตรีทั้งไทยและสากลโดย เฉพาะลูกทุ่งเป็นที่นิยมร้องกันมาก นักร้องลูกทุ่งที่มีความสามารถในการร้องแหล่ได้แก่ ชัยชนะ บุญชูโชติ พร ภิรมย์ ไหวจน์เพชรสุพรรณ ชินกร ไกรลาศ เป็นต้น การแหล่มีเพียงทำนองเดียวแต่สามารถจะปรับเปลี่ยนบทขับร้องให้แตกต่างออกไปตามความเหมาะสมและความต้องการของผู้ร้องได้

คำประพันธ์ที่ใช้ในการแหล่

บทขับร้องที่ใช้ในการแหล่นี้จะใช้คำประพันธ์ประเภทกลอนหกหรือกลอนแปดและอาจใช้เป็นกาพย์ยานีก็ได้ดังตัวอย่างบทร้องแหล่เชิญขวัญของ ชินกร ไกรลาศ ที่ใช้คำประพันธ์เป็นกาพย์ยานี ๑๑

แหล่เชิญขวัญ

" ขวัญเอ๋ยโอ้ขวัญอ่อน	ขวัญอย่าจรจากไปไกล
ขวัญเอ๋ยอยู่ไหนใด	หรืออยู่ในไพรพนา
ป่าเขาลำเนาไพร	สัญจรไปในคูลา
หินห้อยย้อยลงมา	ดูเงาความามันดาล

มาช่วยอ่านวชิย
ได้ฤกษ์เบิกบายศรี
ไชโยโมทนา

พลังใจในศรัทธา...
ต่างยินดีกันทั่วหน้า
ด้วยศรัทธาสาธุการ"

(ดูรายละเอียดในภาคผนวก หน้า ๑๓๘-๑๓๙)

ตัวอย่างบทร้องแหล่งที่เป็นกลอนหก

ขึ้นที่สามงามไพบูลย์
สุบรรณฉาบคาบนาคา
ฉกกระชากปากก็กัด
ได้ทำดีฉลาดจับฟาดแผ่นดิน

สลักเป็นหุ่นงามเลิศล้ำ
แล้วโฉมวาโยกบิน
นาคก็รัดสุบรรณก็ตื่น
นาคก็สิ้นชีวิต "

(ว. จินประดิษฐ์ ๒๕๓๘ : ๗๔)

ตัวอย่างบทร้องเพลงแหล่งที่เป็นกลอนแปด

"แต่พอคล้อยเคลื่อนขึ้นเดือนที่สี่
ตั้งเป็นหน้าผากปฐมเหตุ
ห้าเดือนเป็นร่างวิญญูสังขารา
ตะโลว่าหนึ่งมึงสาวว่าเนื้อ
พอได้หกเดือนก็เคลื่อนออกไป
พอได้เจ็ดเดือนทะวิสติงษา
เป็นเด็กอ่อนอ่อนลงนอนในอ้อม

ตามพระบาลีได้พรรณนา
แล้วก่อดวงเนตรทั้งซ้ายขวา
แตกแยกออกมาเห็นเป็นร่างกาย
เสโทว่าเหงื่อเสโทว่าไคล
ท้องแม่ฉันไซ้รู้สิกว่าโต
ก็นับกันว่าน่าจะสุขไซ้
อยู่ที่คัพโพนของพระมารดา"

(พร สัจแจ้ง สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘)

ทำนองที่ใช้ในการแหล่ง

จากการออกภาคสนามเพื่อศึกษาการทำขวัญภาคในภาคกลางนั้นผู้
วิจัยพบว่าทำนองที่ใช้ร้องในการแหล่งทำขวัญภาคนี้มีเพียงทำนองเดียว หมอ
ทำขวัญทั้งหมดจะร้องในทำนองเดียวกันแต่จะแตกต่างกันที่ลีลาในการร้องเพื่อ

ความไพเราะของแต่ละคนว่าจะมีมากหรือน้อยเพียงใด

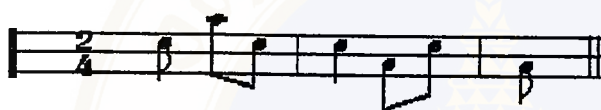
ทำนองดนตรีประกอบด้วยทำนองหลัก ทำนองดนตรี และทำนองหน้าทับ ในการเก็บข้อมูลการทำวิทยนาคทั้ง ๑๓ งาน มีแนวทางเพลงที่บรรเลงคล้าย ๆ กันตามโน้ตดังนี้

ตัวอย่างทำนองแหล่งทำขวัญนาค

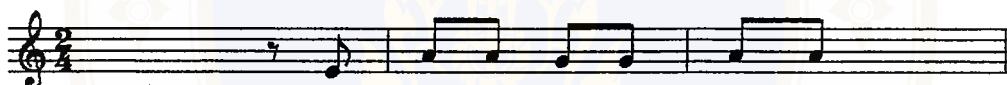
ทำนองดนตรีนำ

ทำนองหน้าทับ 2 ไม้ (ลาว)

ทำนองดนตรีขึ้นพื้น

ลักษณะโครงสร้างทำนองแหล่ง (1)

ลักษณะโครงสร้างทำนองแหล่ง (2)

ลักษณะโครงสร้างทำนองแหล่ง (3)

เมื่อหมอกำขวัญเริ่มร้องเพลงแหล่ ดนตรีจะบรรเลงท่อนนำมาก่อนประมาณ ๒ เที้ยว และจะปล่อยให้จังหวะหน้าทับสองไม้ (ลาว) ดำเนินจังหวะเรื่อยไป ต่อมาดนตรีบรรเลงทำนองขึ้นพื้นตามโน้ต ในขณะที่หมอกำขวัญต้องเข้าร้องให้ตรงกับจังหวะของเพลงด้วยทำนองแหล่ และนักดนตรีสามารถบรรเลงทำนองตามโน้ตโครงสร้างที่ ๑ อาจมีการเปลี่ยนทำนองไปตามโครงสร้างที่ ๒ และโครงสร้างที่ ๓ ได้โดยต่อเนื่อง อีกทั้งยังสามารถบรรเลงย้อนกลับในโครงสร้างที่ ๑, ๒ และ ๓ ได้อีก ทำนองตามโครงสร้างที่ ๓ นี้มีหลักมาจากทำนองดนตรีขึ้นพื้นทั้งสิ้น ในขณะที่นักดนตรีสามารถบรรเลงได้โดยอิสระไม่ต้องคำนึงถึงหมอกำขวัญที่กำลังขับร้องอยู่ เนื่องจากหมอกำขวัญจะยึดจังหวะหน้าทับสองไม้ (ลาว) ไว้เป็นหลักในการร้อง ทำนองเพลงดนตรีจะเปลี่ยนไปตามโครงสร้างเหล่านี้ จนกระทั่งเมื่อหมอกำขวัญหมดเนื้อร้องก็จะทอดเสียงลง ในขณะที่เดียวกับที่นักดนตรีต้องทอดเสียงลงตามไปด้วย

เพลงแหล่จะมีทำนองเดียวกันเช่นนี้ตลอดทั้งเพลงไม่ว่าเนื้อร้องจะเป็นเช่นไร ความไพเราะจะขึ้นอยู่กับคนร้องที่จะสามารถใช้ลีลาในการเอื้อนหรือเล่นลูกคอให้ดีที่สุดจึงจะเกิดความไพเราะน่าฟัง และบทขับร้องที่แต่งขึ้นนั้นต้องมีความหมายที่ดีมีความลึกซึ้งกินใจจึงจะทำให้ทำนองเพลงแหล่มีความไพเราะ

ในการทำขวัญหมอกำขวัญจะใช้ทำนองแหล่เป็นทำนองหลักในการขับร้อง ซึ่งจะใช้มากที่สุดกว่าทำนองอื่น ๆ ทั้งหมด การร้องแหล่จะมีดนตรีรับหรือไม้ก็ได้เพราะแต่เดิมการร้องแหล่ไม่มีดนตรีประกอบเพราะเป็นการเทศน์ของพระสงฆ์หลังจากที่ได้มีผู้นำมาประยุกต์ร้องโดยมีดนตรีบรรเลงประกอบ ทำนองดนตรีมักจะเดินทำนองตามบทร้อง หรือนักดนตรีอาจมีเทคนิคพลิกเพลงตามลักษณะของดนตรีที่เรียกว่า "ด้น" หมายถึงการคิดทำนองเพลงขึ้นเองโดยทันทีทันใด ให้ทำนองเพลงลื่นไหลไปตามความคิดในขณะนั้น แต่ยังคงต้องรักษาระดับเสียงของทำนองหลักไว้

จังหวัดที่ใช้ในการร้องทำนองแท้

หมอทำขวัญนาคนบางคนอาจจะร้องโดยใช้จังหวัดที่แตกต่างกันไป เนื่องจากความเคยชินในการร้องแบบเดิมคือไม่มีดนตรีประกอบ ดังนั้นเมื่อนาดนตรีมาใส่ร่วมด้วยจึงอาจทำให้ขับร้องไม่ตรงกับจังหวัดหน้าทับก็เป็นได้แต่ไม่ถือว่าผิด ในกรณีนี้คนดนตรีต้องเข้าใจและพยายามปรับจังหวัดให้เข้ากับคนร้องหรือหมอทำขวัญเอง หมอทำขวัญส่วนมากจะฝึกการขับร้องมาโดยไม่มีดนตรีบรรเลงประกอบ จากการศึกษาพบว่าหมอทำขวัญส่วนใหญ่มักจะร้องไม่ตรงกับจังหวัดที่ประกอบให้ จะมีหมอทำขวัญที่เหลือเป็นส่วนน้อยที่ยังคงรักษาจังหวัดตามแบบแผนของคนตรีไว้ได้อย่างดีเช่น ไหวพจน์ เพชรสุพรรณ และชินกร ไกรลาศ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะทั้งสองท่านเป็นนักร้องอาชีพมาก่อนที่จะมาทำขวัญนาคน และเมื่อฝึกฝนการทำขวัญนาจึงได้แล้ว เรียนการร้องเพลงให้เข้ากับจังหวัดได้เช่น ชินกร ไกรลาศได้เรียนร้องเพลงไทยเดิมกับครูภักฎญา โรหิตาจล นักร้องจากกรมศิลปากรทำให้การร้องของชินกร ไกรลาศ มีวิธีการร้อง และเทคนิคทางการร้องที่ถูกต้องและไพเราะน่าฟัง ซึ่งมีผลทำให้ชินกร ไกรลาศ เป็นหมอทำขวัญที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคนหนึ่ง และเป็นผู้ที่มีรายได้จากการทำขวัญนาคนดีมากกว่าการเป็นนักร้องลูกทุ่งเสียอีก

การใช้ทำนองแท้สามารถใช้ได้บ่อยครั้งมากเท่าที่หมอทำขวัญต้องการที่จะร้อง เพราะไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว เป็นมาตรฐานไว้ขึ้นอยู่กับความประสงค์ของหมอทำขวัญเองว่าต้องการให้เป็นอย่างไรและสามารถใช้ได้ในหลายบท เช่น บทเคารพคุณ บทปฏิสนธิ บทสมมติบายศรี บทชานนามนาคน และบทเชิญขวัญ เป็นต้นดังได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ ๒

๓.๑.๒ เพลงที่ใช้ทำนองเพลงไทยเดิม

ผู้วิจัยพบว่าการทำขวัญนาคนนอกจากการแท้ซึ่งใช้เป็นทำนองหลักแล้วยังมีการขับร้องเพลงไทยเดิมปะปนด้วยในบางโอกาส เพลงในวิทยานิพนธ์เล่มนี้หมายถึง เพลงที่ใช้ในการทำขวัญนาคนโดยส่วนใหญ่เป็นเพลงในอัตราจังหวัด ๒ ชั้นและจะมีเพลงชั้นเดียวบ้างเล็กน้อย

เพลง ๒ ขึ้นที่ใช้ในการทำวิทยุนี้แล้วแต่ความประสงค์ของหมอกำ-
 วิทยุว่าจะเลือกร้องเพลงใด ๆ ไม่มีกำหนดที่แน่นอนตายตัวสามารถจะประยุกต์
 เปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสมหรือตามความสามารถของหมอกำวิทยุแต่ละ
 ท่าน หมอกำวิทยุบางคนสามารถร้องเพลงไทยเดิมได้มากมายแต่บางคนอาจ
 ร้องได้เพียง ๒-๓ เพลงเท่านั้น เพลงที่นิยมในการทำวิทยุขนาดได้แก่

เพลงนางนาค เพลงปิ่นดั่งนกก เพลงขอมกล่อมลูก เพลงเขมร
 ปากท่อ เพลงขันพลับพลา เพลงแขกบรเทศ เพลงลาวเสียดึงเทียน เพลงลงสร้าง
 เพลงพิศข่า เพลงกล่อมนารี เพลงโล้ เพลงพราหมณ์ดีดน้ำเต้า เพลงสระบุหรง
 เพลงแขกอะหวัง เพลงแขกโหม่ง เพลงสร้อยสนตัด เพลงสร้อยเพลง เพลง
 ดาวทอง เพลงโนเน เพลงสิ่งเมือง เป็นต้น

หมอกำวิทยุขนาดบางคนสามารถร้องส่งเพลงไทยเดิมได้มากและ
 สามารถร้องได้ไพเราะ เช่น พวงทอง จันทรวงศ์ หมอกำวิทยุรุ่นเก่าสามารถ
 ร้องส่งเพลงไทยได้เช่น เพลงโนเน เพลงสระบุหรง เพลงตุลุ่มโปง เพลง
 พราหมณ์ดีดน้ำเต้า เพลงสิ่งเมือง เพลงแขกอะหวัง เพลงแขกโหม่ง เพลง
 สร้อยสนตัด เพลงสร้อยเพลง เป็นต้น

ส่วนชินกร ไกรลาศ สามารถร้องเพลงไทยเดิมได้มากเช่นเดียวกับ
 เช่น เพลงขอมกล่อมลูก เพลงลงสร้าง เพลงพิศข่า เพลงกล่อมนารี
 เพลงโล้ เป็นต้น

จำเอกชูชีพ ม่วงศรีจันทร์ หมอกำวิทยุจากอ่างทองก็เป็นอีกผู้หนึ่ง
 ที่มีความสามารถในการร้องเพลงไทยเดิมเช่น เพลงนางนาค เพลงขอมกล่อม
 ลูก เพลงขันพลับพลา เพลงเขมรปากท่อ เพลงแขกบรเทศ เพลงลาวเสียดึงเทียน
 เป็นต้น

ส่วนหมอกำวิทยุท่านอื่น ๆ นิยมใช้เพลงในการร้องประเภทเดียว
 กันคือเป็นเพลงเกเร็ดในอัตราจังหวะ ๒ ชั้นและขึ้นเดียว

ตัวอย่างเพลงไทยที่นิยมใช้ในการทำขวัญนาค

เพลงนางนาค

ทำนองหลักเพลงนางนาค อัตราร 2 ชั้น

ท่อน 1

Musical notation for the first section (ท่อน 1) of the song 'นางนาค'. It consists of four staves of music in 2/4 time, featuring a melody and accompaniment.

ท่อน 2

Musical notation for the second section (ท่อน 2) of the song 'นางนาค'. It consists of four staves of music in 2/4 time, featuring a melody and accompaniment.

ตัวอย่างทำนองเพลงนางนาค อังตรา 2 ชั้น (ทางเปลี่ยน)

ท่อน 1

Musical score for the first section (ท่อน 1) of the 'Naga' piece. It consists of four staves of music in 2/4 time. The first staff is the melody, starting with a quarter rest followed by a quarter note G4, then an eighth note A4, and a quarter note B4. The second staff is the accompaniment, starting with a quarter rest followed by a quarter note G4, then an eighth note A4, and a quarter note B4. The third staff is the accompaniment, starting with a quarter note G4, then an eighth note A4, and a quarter note B4. The fourth staff is the accompaniment, starting with a quarter note G4, then an eighth note A4, and a quarter note B4.

ท่อน 2

Musical score for the second section (ท่อน 2) of the 'Naga' piece. It consists of four staves of music in 2/4 time. The first staff is the melody, starting with a quarter rest followed by a quarter note G4, then an eighth note A4, and a quarter note B4. The second staff is the accompaniment, starting with a quarter rest followed by a quarter note G4, then an eighth note A4, and a quarter note B4. The third staff is the accompaniment, starting with a quarter note G4, then an eighth note A4, and a quarter note B4. The fourth staff is the accompaniment, starting with a quarter note G4, then an eighth note A4, and a quarter note B4.

ในการทำวิทยุภาคเพลงที่ใช้ในการร้องของหมอกำทำวิทยุมากที่สุด คือเพลงนางนาค ซึ่งเป็นเพลงในอัตราจังหวะ ๒ ชั้น เป็นเพลงโบราณ มนตรี ตราโมท(๒๕๓๓ : ๓๘๒) กล่าวไว้ในหนังสือ ฟังและเข้าใจเพลงไทย ว่า

"เพลงนางนาคเป็นเพลงสำหรับประกอบพิธี เวียนเทียน สโมสรในการทำวิทยุต่าง ๆ เช่น ทำวิทยุจุก ทำวิทยุภาค ตลอดจน เวียนเทียนสโมสรพระราชสมณเทียร... เพลงนางนาคเป็นเพลงที่อยู่ในอันดับแรกของเรื่องทำวิทยุสโมสร จึงมีผู้นิยมเอาไปใช้เป็นเพลง ร้องอวยพรกันอยู่อย่างแพร่หลายมากที่สุด ในโบราณใช้ร้องเป็นเพลง ในตัมมโหรีเรื่องกากี ..."

เพลงนางนาคเป็นเพลงเก่าสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นเพลงในอัตรา จังหวะ ๒ ชั้น ใช้หน้าทับปรบไก่ ๒ ชั้นซึ่งมีทำนองหน้าทับดังนี้

โจ่ง   จะ   ติง   ทัง

เพลงนางนาคนี้เป็นเพลงที่ใช้ในตอนเวียนเทียนซึ่งเป็นตอนที่สำคัญที่สุดในการทำวิทยุภาค เพราะเป็นตอนที่หมอกำทำวิทยุรับขวัญของพ่อภาคเพื่อเป็นสิริมงคลแก่พ่อภาคและผู้ที่เกี่ยวข้องอยู่ในพิธี ตอนเริ่มเวียนเทียนนั้นดนตรีจะต้องบรรเลงเพลงที่เป็นมงคลประกอบ และเนื่องจากการเวียนเทียนจะใช้เวลาค่อนข้างนานมาก เพราะกว่าจะเวียนเทียนจนครบ ๓ รอบ และถ้ามีผู้เข้าร่วมเวียนเทียนมากเท่าไรระยะเวลาในการเวียนเทียนย่อมมากขึ้นเท่านั้น ครูทางดนตรีจึงได้รวบรวมเพลงที่เป็นมงคลหลาย ๆ เพลง ใช้บรรเลงเป็นชุดดังที่ได้กล่าวไว้ตอนต้นแล้ว แต่เนื่องจากในระยะหลังหมอกำทำวิทยุภาคนิยมใส่เนื้อร้องในทำนองเพลงนางนาคซึ่งเป็นเพลงแรกของเพลงชุดเวียนเทียน จึงทำให้การบรรเลงยึดระยะเวลาออกไปได้อีกมาก เพราะหมอกำทำวิทยุจะร้องสลับกับวงดนตรีที่บรรเลงรับในแต่ละท่อนจนกว่าจะหมดเนื้อร้อง ทำให้วงดนตรีไม่มี

โอกาสบรรเลงเพลงอื่น ๆ ที่เหลือในเพลงชุดเวียนเทียนนอกเหนือจากเพลงนางนาค สาเหตุที่หมอกำขำวิญเลือกร้องเพลงนี้ เพราะเพลงนางนาคนี้เป็นเพลงโบราณที่มีชื่อเหมาะสมกับงานพิธีที่กำลังกระทำอยู่ และเป็นเพลงที่มีท่วงทำนองสง่างามในทุกวรรคของเพลง

เมื่อหมอกำขำวิญร้องจบหนึ่งเที่ยววงดนตรีจะบรรเลงรับทั้งวง ๑ เที่ยวหรือ ๒ เที่ยวก็ได้ แต่โดยปกติการบรรเลงรับร้องของเพลงไทยเดิมดนตรีนิยมบรรเลงรับ ๒ เที่ยว แต่ถ้าหมอกำขำวิญเห็นว่าช้าเกินไปอาจจะขึ้นร้องในเที่ยวที่ ๓ เลขก็ได้หมอกำขำวิญจะร้องและให้ดนตรีบรรเลงไปเช่นนั้นจนกว่าจะจบเนื้อร้องที่หมอกำขำวิญเป็นผู้กำหนดขึ้นมาเอง อาจยาวบ้างสั้นบ้างตามแต่ที่เวลาจะอำนวย เพลงนางนาคนี้เป็นเพลงที่มี ๒ ท่อนในระยะหลังโบราณจารย์ทางดนตรีได้ทำทางเปลี่ยนของเพลงนางนาคขึ้นโดยยังยึดทำนองหลักอยู่ การที่ทำทางเปลี่ยนนี้เพื่อให้นักดนตรีสามารถบรรเลงทำนองเพลงที่เปลี่ยนไปจากทำนองเดิม เพื่อเพิ่มความไพเราะให้กับทำนองเพลง นักดนตรีจะบรรเลงทางเปลี่ยนหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับวิจารณญาณของนักดนตรีในขณะนั้นว่าสมควรหรือไม่ ทำนองเพลงนางนาคนี้เป็นเพลงที่เมื่อร้องและบรรเลงแล้วทำให้เกิดอารมณ์ชื่นชมและปลื้มปิติ ท่วงทำนองของเพลงช้าเนิบนาบ ทำนองร้องมีการเอื้อนเสียงที่ยาวมากพอสมควร ในแต่ละวรรคแต่เมื่อฟังแล้วไม่เกิดความเบื่อหน่าย

ทำนองเพลงนางนาคนี้เมื่อฟังแล้วสามารถโน้มน้าวจิตใจผู้ฟังให้เกิดอารมณ์คล้อยตามได้อย่างดี และเพลงนางนาคเป็นเพลงในอัตราจังหวะ ๓ ชั้นที่ฟังง่ายไม่ยึดขาดจนเกินไป ผู้ที่เข้ามาร่วมในงานสามารถรับฟังได้โดยไม่เบื่อหน่าย แต่ถ้าหมอกำขำวิญนำเพลงในอัตราจังหวะ ๓ ชั้น มาบรรเลงซึ่งเป็นเพลงที่ช้ามาก ผู้ฟังที่อยู่ในงานอาจเบื่อหน่ายได้เพราะเป็นเพลงที่ฟังยากจนเกินไปสำหรับผู้ที่ไม่มีความรู้ทางด้านดนตรีมาก่อน และเพลงนี้ถือกันว่าเป็นเพลงสำคัญที่สุดในการทำขวัญนาค ในพิธีบวชนาคต้องบรรเลงและขับร้องเพลงนี้เสมอ อาจจะเพียงครั้งเดียวในตอนเวียนเทียนหรืออาจจะร้องในตอนอื่น ๆ อีกก็ได้

ทำนองดนตรีที่วงดนตรีจะต้องบรรเลงรับร้องนั้นเป็นทำนองที่มาตรฐานหมายถึงเป็นทำนองเพลงที่เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักดนตรี โดยมีทำนองหลักเหมือนกันแต่นักดนตรีในแต่ละวงสามารถที่จะบรรเลงพลิกแพลงเพื่อความไพเราะตามกระบวนการของดนตรีได้โดยยังคงยึดทำนองหลักไว้ ความไพเราะของเพลงนางนาคนี้อยู่ที่ผู้ขับร้องและผู้บรรเลงดนตรี สามารถขับร้องและบรรเลงให้เข้าถึงอารมณ์ของเพลงและเข้าซึ่งถึงบทร้องว่ากำลังกล่าวถึงอะไร ควรมีการเน้นคำร้องส่วนใดเป็นพิเศษเพื่อความไพเราะหรือไม่

เพลงนางนาคเป็นเพลงที่จะขาดเสียไม่ได้ในการทำขวัญนาค ส่วนเพลงอื่น ๆ นั้นสุดแท้แต่หมอทำขวัญจะเห็นสมควรเลือกนำมาขับร้องได้เช่นเดียวกัน

สำหรับเพลงเขมรปากท่อและเพลงปิ่นตลิ่งนอกนั้นเป็นเพลงที่หมอทำขวัญส่วนใหญ่ที่ผู้วิจัยได้ไปศึกษาและเก็บข้อมูลมาสามารถนำมาขับร้องได้ทุกคน แสดงให้เห็นว่าเพลงทั้ง ๒ เพลงนี้เป็นเพลงที่ได้รับความนิยมจากหมอทำขวัญโดยส่วนใหญ่มากเช่นเดียวกับที่หมอทำขวัญทุกคนต้องร้องเพลงนางนาค เพลงเขมรปากท่อเป็นเพลงในอัตราจังหวะ ๒ ชั้น ใช้บรรเลงและขับร้องประกอบการแสดงละคร เป็นเพลงไทยสำเนียงเขมรใช้หน้าทับปรบไก่ เพลงเขมรปากท่อนี้หมอทำขวัญนิยมขับร้องมาก เนื่องจากเป็นเพลงที่มีท่วงทำนองไพเราะเยือกเย็น สีสนาการขับร้องและการบรรเลงมีความงดงามในท่วงทำนองเพลงและที่สำคัญคือเป็นเพลงที่คันทูสามารถฝึกร้องได้โดยไม่ยากนัก ซึ่งเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่หมอทำขวัญนิยมร้องเพลงเขมรปากท่อกันโดยทั่วไป

สำหรับเพลงปิ่นตลิ่งนอกนั้นมีความสำคัญอยู่ที่ เป็นเพลงที่ต้องใช้ร้องในบทไหว้ครู ในตอนต้นของการทำขวัญนาค ซึ่งจากการสัมภาษณ์พวงทองจันทร์วงศ์ (สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘) หมอทำขวัญอาวุโสกล่าวว่าเพลงที่ใช้ร้องในบทไหว้ครูนั้น ใช้เพียง ๓ เพลงคือ เพลงเข็ม เพลงสระบุหรงและเพลงปิ่นตลิ่งนอก เพลงอื่น ๆ ไม่ใช้เพราะถือว่า เพลงทั้ง ๓ นี้เป็นเพลงครู แต่ถ้า

หมอบททำขวัญไม่สามารถขับร้องเพลงทั้ง ๓ ได้ก็ใช้เป็นการขับเสภาได้ เพลงปี่นตลิ่งเป็นเพลงในอัตราจังหวะ ๒ ชั้นเป็นเพลงโบราณใช้บรรเลงและขับร้องประกอบการแสดงละคร ถ้าเป็นละครในเรียกปี่นตลิ่งใน และถ้าเป็นละครนอกเรียกปี่นตลิ่งนอก เพลงปี่นตลิ่งนอกที่ใช้ร้องในการทำขวัญภาคนี้คงนำมาจาก การร้องประกอบการแสดงละครนอกนั่นเอง เพลงปี่นตลิ่งนอกเป็นเพลงที่มีทำนองไพเราะสง่างามเช่นเดียวกับเพลงทั้ง ๒ ที่กล่าวมาแล้ว และเพลงนี้ก็เป็นเพลงที่ขับร้องและบรรเลงไม่ยากจนเกินไปนัก เมื่อหมอบททำขวัญนำมาขับร้อง นักดนตรีวงต่าง ๆ สามารถบรรเลงรับได้โดยไม่ผิดพลาด

เพลงนี้เป็นเพลงท่อนเดียวเช่นเดียวกับเพลงนางนาคดังนั้น หมอบททำขวัญจะขับร้องเนื้อร้องเพียง ๑ ท่อน และให้วงดนตรีจะบรรเลงรับ ๑ ท่อนเช่นเดียวกันและหลังจากนั้นหมอบททำขวัญจะร้องสลับกับดนตรีเช่นนี้ต่อไปจนจบเนื้อร้อง

จากการศึกษาจะเห็นว่าเพลงปี่นตลิ่งนอกนี้เป็นเพลงที่มีทำนองสั้น ๆ และมีทำนองที่ง่ายมาก เป็นเพลงที่มีการร้องเนื้อเข้าในวรรคท้ายของบทร้อง และเป็นเพลงที่สามารถฝึกร้องได้โดยง่ายเพราะมีทำนองเพลงที่ไม่ยากจนเกินไป ด้วยเหตุนี้เพลงปี่นตลิ่งนอกจึงเป็นเพลงที่หมอบททำขวัญสามารถขับร้องได้แทบทุกคน

เพลงไทยเดิมที่หมอบททำขวัญมาร้องประกอบกับการทำขวัญภาคนี้ ส่วนใหญ่เป็นเพลงที่มีทำนองที่ง่าย มีกาเรื่อนที่ไม่ซับซ้อนจนเกินไปนัก และส่วนใหญ่เป็นเพลงที่มีอัตราจังหวะ ๒ ชั้น และเป็นเพลงท่อนเดียว ซึ่งทำให้ง่ายแก่การฝึกร้อง จากการศึกษาค้นคว้าพบว่าหมอบททำขวัญจะไม่นำเพลงไทยเดิมที่มีอัตราจังหวะ ๓ ชั้นมาใช้ร้องประกอบในการทำขวัญภาคนี้ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเพลงในอัตราจังหวะ ๓ ชั้นเป็นเพลงที่ยากจนเกินไปมีลีลาการเอื้อนที่ยากซับซ้อน ต้องใช้ความสามารถในการขับร้องเป็นอย่างมาก และใช้เวลาในการร้องนานมากไม่เหมาะสมที่จะนำมาแทรกในการทำขวัญภาคนี้ เพราะใน

การทำวิทยุที่มีการร้องเพลงที่ต้องใช้ลีลาการขับร้องมากมาย และเชื่องช้าอยู่ แล้ว ถ้านำเอาเพลงในอัตราจังหวะ ๓ ชั้น มาร้องด้วยซึ่งทำให้เสียเวลาไป โดยเปล่าประโยชน์และอาจทำให้ผู้ที่อยู่ในงานเกิดความเบื่อหน่ายได้

๓.๑.๓ เพลงที่ใช้ทำนองเพลงไทยลูกทุ่ง

ในปัจจุบันนี้การทำวิทยุภาคต้องประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัยและสังคมที่เปลี่ยนไปจากการสังเกตการณ์พบว่า การทำวิทยุและการร้องเพลงตามแบบโบราณไม่เป็นที่นิยมของคนทั่วไปเท่าที่ควร เนื่องจากผู้ฟังไม่สามารถแยกได้ว่า เพลงทำนองต่าง ๆ นั้นแตกต่างกันอย่างไร ดังนั้นหมอบทำวิทยุบางคนจึงได้มีการปรับปรุงและประยุกต์การทำวิทยุภาคเพื่อให้เข้ากับยุคสมัย โดยใช้เพลงโบราณที่มีเนื้อให้เนื้อลงและใช้เฉพาะเพลงหลัก ๆ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่าการใช้เพลงลูกทุ่งหรือเพลงไทยสากลประเภทสดริงมาเปลี่ยนเนื้อร้องใหม่ โดยใช้เนื้อร้องในเชิงทำวิทยุเหมือนเดิมแต่ทำนองเพลงที่ร้องเปลี่ยนไป และเพลงที่ได้รับความนิยมมากที่สุดคือเพลงลูกทุ่ง เช่น ทำนองเพลงสามสิบยังแจ้ว เพลงค่าน้ำนม เพลงสมศรี ๑๙๙๒ และเพลงอื่น ๆ อีกมากมายตามสมัยนิยม พวงทอง จันทรวงศ์ (สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘) ให้ความเห็นว่าบทร้องและทำนองนั้นต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ ต้องดูว่าเจ้าของงานชอบประเภทใดและคนที่มาในงานชอบฟังเพลงแบบใด การร้องเพลงต้องตามใจเจ้าภาพจะได้ไม่จืดและไม่เสื่อมศรัทธา บางงานเจ้าภาพชอบการแร็ปก็ต้องร้องแร็ป บางงานเจ้าภาพและแม่ครัวชอบเพลงลูกทุ่งก็ต้องร้องเพลงลูกทุ่ง เป็นต้น ชินกร ไกรลาศ เป็นหมอบทำวิทยุที่จะใช้การร้องแบบเดิมทุกอย่าง หมายถึง การร้องจะต้องใช้เพลงไทยเดิม ร้องแร็ปและขับเสภาแต่จะไม่ใช้เพลงลูกทุ่ง ในการทำวิทยุภาคเลย เพราะต้องการจะอนุรักษ์การทำวิทยุภาคแบบเดิมไว้ให้ดีที่สุด

ตัวอย่างเพลงค่าน้ำนม

" แม่ผู้มีบุญคุณอันใหญ่หลวง
แม่เราเฝ้าโอดระเห่
แต่เล็กจนโตโอ้แม่ถนอม
เติบโตโอ้เล็กจนใหญ่
ควรคิดพิณใจให้ดี
โอ้อ่าแม่เจ้าลูกคิดถึงค่าน้ำนม
ค่าน้ำนมควรชวนให้ลูกฝัง
บวชเรียนพากเพียรจนสิ้น

แม่เฝ้าหวงห่วงลูกแต่หลังเมื่อยังนอนเปล
กล่อมลูกน้อยนอนเปลไม่ห่างหันเหไปจนไกล
แม่ผ่าสอผอมย้อมเกิดจากรักลูกปักดวงใจ
นี้แหละหนาอะไรมิใช่ทรอกหนาเพราะค่าน้ำนม
ค่าน้ำนมแม่นี้จะมีอะไรเหมาะสม
เลือดในอกผสมกลั่นเป็นน้ำนมให้ลูกดื่มกิน
แต่เมื่อหลังเปรียบดังผืนฟ้าหนักกว่าแผ่นดิน
หยดหนึ่งน้ำนมกินทดแทนไม่สิ้นพระคุณแม่เอ๋ย"

(พวงทอง จันทรวงศ์ สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘)

นอกจากนี้ยังมีเพลงประเภทลูกทุ่งที่แต่งไว้เฉพาะในงานบวชขนาดโดยมีเนื้อร้องที่เกี่ยวกับการบวชขนาด แต่ไม่เกี่ยวกับการทำขวัญขนาด เช่น เพลงของไวพจน์ เพชรสุพรรณ ที่บริษัทว.มิวสิคซาวด์เทป ได้จัดจำหน่ายเป็นเพลงที่เกี่ยวกับการบวชทั้งหมด คือ ชุดไวพจน์ลาบวชและชุดรวมเพลงบวชขนาด อันประกอบไปด้วยเพลงต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการบวชขนาด ซึ่งในบางเพลงนั้นหมอลำทำขวัญขนาดสามารถประยุกต์ไปใช้กับการทำขวัญขนาดได้เป็นบางตอน

(ดูรายละเอียดได้ในภาคผนวก ข หน้า ๑๔๗-๑๔๘)

จากการศึกษาที่ผ่านมาผู้วิจัยพบว่าการทำหมอลำทำขวัญใช้เพลงลูกทุ่งหรือเพลงในสมัยปัจจุบันมาเปลี่ยนเนื้อร้องเป็นบทที่เกี่ยวกับการทำขวัญขนาดนั้น เพราะหมอลำทำขวัญคงต้องการเปลี่ยนบรรยากาศในการทำขวัญขนาดเพื่อให้คนที่อยู่ในงานนั้นได้สนุกสนานครื้นเครง เพราะได้ฟังการแห่และการร้องแบบโบราณมามากพอสมควรแล้ว ควรจะได้มีโอกาสที่จะพักผ่อนอริยาบทฟังเพลงสบาย ๆ กันบ้าง และที่สำคัญคือเพลงที่ทำขวัญเลือกมาใช้ขับร้องนั้นเป็นเพลงที่ผู้ฟังคุ้นหูเป็นอย่างดีและบทร้องที่ใช้นั้นก็ไม่ใช่บทที่น่าเกลียดหรือหยาบโลนแต่อย่างใด คงยังเป็นบทร้องที่เกี่ยวกับการทำขวัญขนาดเหมือนเดิมแต่

เปลี่ยนลีลาในการร้องเป็นเพลงสมัยใหม่เท่านั้น แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมไทยยังคงยกย่องผู้ที่เป็นมารดาอยู่เสมอ ถึงแม้จะเปลี่ยนรูปแบบออกไปแต่ก็ยังคงไว้ซึ่งการเทิดทูนพระคุณแม่เช่นเดิม

๓.๒ ดนตรีที่ใช้ประกอบในการทำขวัญนาคน

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า ในการทำขวัญนาคนต้องมีวงดนตรีที่ใช้บรรเลงรับขวัญนาคน โดยเจ้าภาพจะต้องจัดวงดนตรีมาเพื่อบรรเลงร้องรับกับหมอลำทำขวัญ วงดนตรีที่ใช้ประกอบในการทำขวัญนาคนนี้แต่เดิมใช้บรรเลงเฉพาะวงปี่พาทย์ไม้แข็งเท่านั้น (จ. เปรี๊ยะ ๒๕๓๐ : ๗๘) ต่อมาได้มีการประยุกต์ให้เข้ากับสมัยนิยมและให้เหมาะกับความต้องการของเจ้าภาพ โดยอาจแบ่งวงดนตรีที่ใช้ในการทำขวัญนาคนได้เป็น ๔ ประเภทคือ

- ๓.๒.๑ วงปี่พาทย์
- ๓.๒.๒ วงแต้รวง
- ๓.๒.๓ แคนวง
- ๓.๒.๔ วงดนตรีสากล

๓.๒.๑ วงปี่พาทย์

วงปี่พาทย์ เป็นวงดนตรีไทยประเภทหนึ่งที่ใช้บรรเลงในโอกาสต่าง ๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับพิธีทางศาสนา วงปี่พาทย์ประกอบด้วยเครื่องดนตรีดังนี้คือ

ระนาดเอก	๑	ราง (ใช้ไม้แข็ง)
ฆ้องวงใหญ่	๑	วง
ปี่ใน	๑	เลา
ตะโพน	๑	ลูก
กลองทัด	๒	ใบ
ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง อย่างละ	๑	

วงปีพาทย์วงนี้มีชื่อเรียกกันว่าวงปีพาทย์ไม้แข็งเครื่องห้า ถ้าในกรณีที่เจ้าภาพต้องการให้มีวงดนตรีขนาดใหญ่ขึ้นต้องเพิ่มระนาดทุ้ม และฆ้องวงเล็กอีกอย่างละ ๑ ชิ้น เป็นวงปีพาทย์เครื่องคู่ซึ่งประกอบไปด้วยเครื่องดนตรีดังนี้

ระนาดเอก	๑	ราง
ระนาดทุ้ม	๑	ราง
ฆ้องวงใหญ่	๑	วง
ฆ้องวงเล็ก	๑	วง
ปี่ใน	๑	เลา
ตะโพน	๑	ลูก
กลองทัด	๒	ใบ
ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง	อย่างละ ๑	

หากเจ้าภาพต้องการให้มีเครื่องดนตรีที่มากกว่านี้อาจเพิ่มระนาดเอกเหล็กและระนาดทุ้มเหล็กอีกอย่างละ ๑ ราง ซึ่งเรียกว่าวงปีพาทย์ไม้แข็งเครื่องใหญ่

วงปีพาทย์เป็นวงดนตรีที่มีการบรรเลงมาช้านานตามหลักฐานที่ปรากฏมีมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย(สังัด ภูเขาทอง ๒๕๓๖:๒๒๗) โดยมีเพียงวงปีพาทย์เครื่องห้าใช้บรรเลงเฉพาะในงานพิธีทางศาสนา ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา ยังคงบรรเลงกันเรื่อยมา จนกระทั่งสมัยกรุงรัตนโกสินทร์จึงมีการคิดประดิษฐ์เครื่องดนตรีใหม่ขึ้น ๒ ชิ้น คือ ระนาดทุ้มเพื่อให้เข้าคู่กับระนาดเอกและฆ้องวงเล็กเพื่อให้เข้าคู่กับฆ้องวงใหญ่ จึงเกิดเป็นวงปีพาทย์เครื่องคู่ขึ้นใช้ และหลังจากนั้นต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๔ ได้มีการคิดเครื่องดนตรีชิ้นมาใหม่ คือ ระนาดเอกเหล็กหรือระนาดทองและระนาดทุ้มเหล็กนำมาบรรเลงในวงปีพาทย์ทำให้เกิดเป็นวงปีพาทย์เครื่องใหญ่ขึ้น

การที่เจ้าภาพที่ต้องการวงปีพาทย์ไปบรรเลงประกอบการทำขวัญ-
 นาคนั้นไม่มีการกำหนดตายตัวว่าต้องใช้วงดนตรีขนาดใด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความ
 พอใจของเจ้าภาพเป็นหลักและอาจขึ้นอยู่กับกำลังทรัพย์ของเจ้าภาพด้วย เพราะ
 วงดนตรีที่มีขนาดใหญ่ขึ้นจะมีเครื่องดนตรีมากขึ้นขึ้น จำเป็นต้องเพิ่มค่าใช้จ่าย
 มากยิ่งขึ้นด้วย แต่โดยปกติจะนิยมใช้วงปีพาทย์เครื่องคู่ เพราะมีเครื่องดนตรี
 ที่ไม่มากและไม่น้อยจนเกินไปนัก

วงปีพาทย์นี้จะใช้บรรเลงสลับกับการร้องและแหล่งของหมอทำขวัญนาค
 โดยหมอทำขวัญนาคจะเป็นผู้เรียกเพลงให้ปีพาทย์บรรเลง เช่น เมื่อหมอทำ-
 ขวัญนาคร้องบทเคารพคุณจบแล้วจะพูดว่า "สาธุการ" วงปีพาทย์ต้องบรรเลง
 เพลงสาธุการรับในทันทีซึ่งหมายถึงเป็นการบูชาพระรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่
 เข้ามาร่วมอยู่ในมณฑลพิธีแล้ว ในบางกรณีหมอทำขวัญนาคจะไม่ยอมเรียกเพลง
 ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของนักดนตรีต้องทราบดีว่าเมื่อหมอทำขวัญหยุดร้อง ดนตรีต้อง
 บรรเลงรับ ทั้งนี้นักดนตรีจะมีข้อสังเกตที่บททำขวัญในตอนท้ายจะต้องลงด้วย
 คำว่า "ให้สิ้นฆ้องขึ้น ๓ ที ใครเสียงดีดีให้ด้วยช่วยอำนาจพระพรชัย" และ
 เมื่อหมอทำขวัญขึ้นร้องเป็นทำนองเพลง นักดนตรีต้องคอยฟังว่าหมอทำขวัญนั้น
 ร้องเพลงอะไรเมื่อร้องหมด ๑ ท่อน วงปีพาทย์ต้องบรรเลงรับ ๑ ท่อนเช่น
 เดียวกัน หลังจากบรรเลงจบแล้วต้องทอดลงเพื่อส่งร้องให้หมอทำขวัญร้อง
 ท่อนต่อไปด้วย นอกจากนี้ยังมีนักดนตรีบางวงที่ไม่สามารถบรรเลงดนตรีรับ
 เพลงที่หมอทำขวัญนาคร้องส่งได้เป็นเพราะบรรเลงทำนองของเพลงนั้นไม่ได้
 หรือบางที่อาจฟังเพลงที่หมอทำขวัญร้องไม่ออกว่าเป็นเพลงใด เนื่องจากหมอ
 ทำขวัญจะร้องในแบบของตัวเอง ซึ่งอาจไม่เหมือนกับที่นักดนตรีเคยได้ยินมา
 นักดนตรีอาจจะบรรเลงเพลงอื่น ๆ รับไปให้หมดจึงหวั่นหน้าทับซึ่งได้นับไว้แล้ว
 ก็ได้ หรืออาจจะคิดทำนองเพลงขึ้นโดยทันทีตามเนื้อทำนองเพลงที่หมอทำขวัญ
 ขับร้องมาก็ได้โดยให้ครบจังหวะหน้าทับเป็นสำคัญ แต่ถ้าหากว่านักดนตรีที่ไม่
 สามารถบรรเลงรับได้เลย หมอทำขวัญนาคก็จะร้องเพลงในท่อนต่อไปเลยโดย
 ไม่ต้องรอให้นักดนตรีรับ สถานการณ์เช่นนี้มักจะเกิดขึ้นกับนักดนตรีที่เป็นเด็กใหม่
 มีประสบการณ์ในการบรรเลงดนตรีรับทำขวัญน้อยมาก หรืออาจเป็นเพราะได้
 ศึกษาเพลงมาน้อยก็เป็นได้ ภาษาดนตรีจะเรียกว่า "จนเพลง" หมายถึงไม่
 สามารถบรรเลงดนตรีรับร้องได้นั่นเอง

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าวงดนตรีที่ใช้ประกอบการทำขวัญาคนี้จะใช้เฉพาะวงปี่พาทย์ไม้แข็งเท่านั้น ไม่นิยมใช้วงเครื่องสายหรือวงมโหรีเลย เพราะวงปี่พาทย์ไม้แข็งเป็นวงดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีทางศาสนามาตั้งแต่สมัยโบราณเครื่องดนตรีที่ใช้ในวงปี่พาทย์ เช่น ระนาดเอกที่ตีด้วยไม้แข็งจะมีเสียงดังกังวานได้ยินไปไกล เสียงของตะโพนและกลองทัดซึ่งเป็นกลองที่ใช้คู่กันจะมีเสียงที่ต้ออกมากกักก้องกังวาล และตะโพนนั้นเป็นเครื่องดนตรีที่มีอำนาจในน้ำเสียง เหมาะที่จะใช้ในพิธีทางศาสนา ส่วนวงดนตรีวงอื่น ๆ นั้นมีเสียงที่ค่อนข้างเบาจนเกินไป ทั้งเครื่องสายและมโหรีไม่เหมาะกับการบรรเลงในงานพิธีทางศาสนา

๓.๓.๓ วงแตรววง

วงแตรววงเป็นวงดนตรีอีกวงหนึ่งที่ใช้บรรเลงในการทำขวัญาคในสมัยปัจจุบัน จากหนังสือศาสน์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวไว้ (๕๓ : ๒๕๒๖) ว่า

"...แตรววงมีขึ้นในเมืองไทยเมื่อรัชกาลที่ ๔ ครุคนแรกเป็นคนอังกฤษชื่อโรหม่อมฉันทิมไปแล้ว เป่าแต่เพลงฝรั่งสำหรับนำทหารเดิน..."

แตรววงเดิมเป็นวงดนตรีทหารที่ใช้เป่านำแถวทหารเดินต่อมาได้มีการประยุกต์นำมาใช้เล่นในโอกาสต่าง ๆ ได้รับความนิยมนมาก โดยเฉพาะนิยมนำมาบรรเลงเพลงไทยเดิมหรือบรรเลงเพลงลูกทุ่งที่ใช้บรรเลงตามงานเทศกาลและงานรื่นเริงต่าง ๆ แตรววงประกอบด้วยเครื่องดนตรี คือ

Alto saxophone	๑ คัน
Tenor saxophone	๑ คัน
Trumpet	๑ คัน

Clarinet	๑ คัน
Ephonium	๑ คัน
Horn	๑ คัน
Suzaphone	๑ คัน
Drum	๑ ใบ

(มนตรี ภู่งาม ๒๕๓๐ : ๗๔)

นอกจากเครื่องดนตรีเหล่านี้แล้ววงแตรวงอาจผสมด้วยเครื่องดนตรีไทยประเภทเครื่องกำกับจังหวะบางชนิดเพื่อนำมาประกอบสำหรับใช้บรรเลงเพลงไทย เช่น ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง กลองแขก กลองยาว ตะโพน และ กลองทัด

แตรวงนิยมใช้บรรเลงในงานบวชนาคมากโดยเฉพาะในแถบชนบท เพราะเป็นวงดนตรีที่ทำให้เกิดความสนุกสนาน และสามารถบรรเลงได้หลายประเภท เช่น เพลงสากล เพลงไทยสากล เพลงลูกทุ่ง และเพลงไทยเดิม วงแตรวงจะบรรเลงเช่นเดียวกับวงปี่พาทย์คือบรรเลงรับสลັบกับการร้องและการแหล่ของหมอทำขวัญนาค เพลงที่ใช้บรรเลงนั้นเป็นเพลงประเภทเดียวกันกับที่ใช้ในวงปี่พาทย์ เช่น เพลงสาธุการ เพลงร่ำ และเพลงไทยเดิมในอัตราจังหวะ ๒ ชั้น และชั้นเดียวต่าง ๆ ที่หมอทำขวัญนาคร้องมา วงแตรวงต้องบรรเลงรับให้ได้ทุกเพลงเสมอ แต่มีในบางกรณีที่วงแตรวงบางวงไม่สามารถบรรเลงเพลงยาก ๆ เช่น เพลงสาธุการได้ ดังนั้นนักดนตรีจึงต้องเลือกบรรเลงเพลงอื่นมาทดแทนให้เหมาะสม เช่น อาจเลือกเพลงมหาฤกษ์หรือเพลงมหาชัยมาแทนก็ได้ สุดแต่แต่ความสามารถของนักดนตรีในวงนั้น ๆ จากการสัมภาษณ์นักดนตรีในวงแตรวง ทำให้ทราบว่าเพลงที่ใช้บรรเลงในวงแตรวงนี้จะเหมือนกับเพลงที่ใช้ในวงปี่พาทย์ทุกอย่างจะผิดกันเฉพาะที่เครื่องประกอบจังหวะ เช่น วงปี่พาทย์จะใช้ ตะโพน กลองทัด ส่วนวงแตรวงนั้นจะใช้กลองมะริกันแทนได้บ้างหรืออาจจะใช้ตะโพนในวงแตรวงด้วยก็ได้ (จักรกฤษ คุ้มทรัพย์ สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘)

นอกจากนี้วงดนตรียังสามารถบรรเลงเพลงตามที่เจ้าภาพต้องการได้ด้วย เช่น เพลงลูกทุ่งหรือเพลงสมัยใหม่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเจ้าภาพด้วยว่าต้องการให้บรรเลงเพลงประเภทใด

๓.๒.๓ แคนวาง

แคนวงเป็นวงดนตรีวงหนึ่งที่ได้พบในการทำขวัญภาคจากการสัมภาษณ์ ชมิ้อย ลิ้มมังกร (สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘) หมอทำขวัญหญิงของจังหวัดปทุมธานีเล่าว่า ได้เคยไปทำขวัญภาคและได้พบกับวงดนตรีแคนประยุกต์แถบจังหวัดราชบุรีประกอบไปด้วยเครื่องดนตรีคือ

แคน ๒-๓ ตัว

ซึง ๑- ๒ คัน

ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง และ กลองอย่างละ ๑

ในจังหวัดราชบุรีมีคนไทยเชื้อสายลาวอยู่มาก แต่วงดนตรีวงนี้จะมีปัญหาเกี่ยวกับการร้องและบรรเลงมากเนื่องจากเสียงไม่เข้ากัน ดังนั้นจึงต้องมีการซ้อมและปรับเสียงให้ลงตัวกันก่อนเริ่มงาน และหมอทำขวัญต้องเป็นผู้เปลี่ยนระดับเสียงหรือเปลี่ยนเพลงให้เข้ากับวงดนตรีเองเพราะวงดนตรีแคนวงจะไม่สามารถบรรเลงเพลงที่เป็นแบบไทย ๆ ได้มากนัก แต่วงแคนวงนี้เป็นที่นิยมมากเพราะสามารถบรรเลงได้อย่างสนุกสนานและคนในงานก็ชื่นชอบมากด้วย ในปีหนึ่ง ๆ ชมิ้อย ลิ้มมังกร จะต้องพบกับวงแคนวงอย่างน้อย ๒-๓ ครั้งเป็นประจำทุกปี

๓.๒.๔ วงดนตรีสากล

วงดนตรีที่ใช้บรรเลงในการทำขวัญภาคอีกประเภทหนึ่งคือวงดนตรีสากลหรือวงสตริงในสมัยปัจจุบันอันประกอบไปด้วยเครื่องดนตรีหลัก ๆ คือ

Guitar	๑	ตัว
Bass	๑	ตัว
Keyboard	๑	หลัง
Drum	๑	ใบ

นอกจากนี้อาจจะเพิ่มเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่าเช่น TRUMPET และ Saxophone เข้าไปด้วยก็ได้ วงดนตรีสากลนี้ปัจจุบันได้รับความนิยมมาก เนื่องจากสังคมเริ่มเปลี่ยนไปผู้คนฟังเพลงสมัยใหม่กันมากขึ้น หมอท่าขั้ววิทยุภาคบางกลุ่มได้ประสุกต์การร้องเพลงจากเพลงไทยเดิมมาเป็นเพลงลูกทุ่งและเพลงสมัยใหม่โดยยังคงใช้เนื้อร้องที่เกี่ยวกับการทำขั้วเหมือนเดิมและยังคงมีการร้องแหล่เหมือนเดิม แต่จะเปลี่ยนทำนองร้องที่ร้องด้วยเพลงไทยเดิมมาเป็นเพลงลูกทุ่งสมัยใหม่ เช่น นำทำนองเพลงสามสิบยังแจ้ว เพลงสาวนาสิ่งแพนมาใส่เนื้อร้องใหม่ นอกจากนี้ยังมีการร้องเพลงค่าน้ำนมอีกด้วย ดังนั้นดนตรีที่ใช้รับร้องจึงต้องเปลี่ยนไปตามสมัยนิยมด้วย และหลังจากบรรเลงรับขวัญภาคเสร็จแล้ววงดนตรีประเภทนี้ยังสามารถบรรเลงให้ผู้มาร่วมงานได้ฟังกันในช่วงของงานเลี้ยงได้อีก

สมพงษ์ ชาราทรม (สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘) เจ้าของวงแตรวงและวงสตริงที่ใช้บรรเลงในงานบวชภาค กล่าวว่าเพลงที่ใช้ในการบรรเลงรับหมอท่าขั้วภาคสำหรับแตรวงนั้นใช้เหมือนกับวงปี่พาทย์ทุกประการ แต่จะมีเพลงที่แตกต่างออกไปเพื่อความสนุกสนานของเจ้าภาพบ้างแล้วแต่กรณี และยังให้ความเห็นอีกว่าในอนาคตวงแตรวงและวงสตริงที่ใช้ในการทำขวัญภาคอาจต้องมีการพัฒนาไปอีกเนื่องจากเครื่องดนตรีสากลในสมัยปัจจุบันมีการพัฒนาที่สูงมาก นักดนตรีต้องมีการฝึกฝนและเรียนรู้ให้ทันเครื่องดนตรีให้ได้

นอกจากวงดนตรีทั้ง ๔ วงนี้แล้วที่เป็นหลักในการบรรเลงรับการทำขวัญภาค ยังมีวงดนตรีที่นอกเหนือไปจากนี้อีกที่สามารถบรรเลงรับการทำขวัญภาคได้แต่ค่อนข้างพบน้อยมากจะมีเฉพาะเป็นบางพื้นที่เท่านั้น เช่น ในจังหวัดอุษาคเนย์ จังหวัดราชบุรี ใช้วงกลองยาว ซึ่งวงดนตรีนี้ประกอบไป

ด้วย กลองยาว ๕-๑๐ ใบ พร้อมเครื่องประกอบจังหวะ คือ ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง นักดนตรีจะบรรเลงรับหลังจากจบการร้อง แต่วงกลองยาวนี้ไม่สามารถรับเป็นทำนองเพลงตามที่หมอทำขวัญร้องได้จะบรรเลงรับตามจังหวะเพลงของกลองยาวเท่านั้น

๓.๓ บทร้องเพลงที่ใช้ในการทำขวัญภาค

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าในการทำขวัญภาคนอกจากจะใช้บทร้องในการแห่แล้วยังมีการแต่งบทร้องที่ใช้ขับร้องในการทำขวัญภาคเพื่อเป็นการรำลึกถึงพระคุณของบิดามารดา บทที่ใช้ในการทำขวัญสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๓.๓.๑ บทร้องเพลงในอดีต

๓.๓.๒ บทร้องเพลงในสมัยปัจจุบัน

๓.๓.๑ บทร้องเพลงในอดีต

บททำขวัญภาคเป็นภาษาที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นภาษาที่มีความเปลี่ยนแปลงเข้ามาและยังคงรักษาลักษณะสำคัญของบทสวดของเดิมไว้เป็นส่วนใหญ่ (นิธิ เอียวศรีวงศ์ ๒๕๒๗ : ๒๒-๒๔) ตัวอย่างบททำขวัญที่มีลักษณะเป็นแบบโบราณ เช่น บททำขวัญของหมอทำขวัญ อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง

"...ข้าพเจ้าจะขอเรียนเชิญพี่น้องเฝ้าหมอนั้นนารถว่า
พระขวัญเจ้าเอชจะหนีไกลจะลุ่มหลงในดงดอนห้วยเหวผา
ในท้องซาราทะเลหลวง ไปหลงชมมัจฉาชาติทิ้งปวง อัน
แหวกว่ายปราศจากร่างกายแต่เก่าก่อน พระขวัญเจ้าเอช
จะไปชมช้อนนอนในปาน่าอนาถเป็นเชิงผาศิลาลาด ล้วนแต่
ออกกึ่ง บ้างเป็นห้วยเหวเปลวปล่อง เป็นปลีกเปลาะดลิ่งสิ้น
น้ำเซาะกระเซ็นชาน เป็นรโหโฬารขวัญพ่อจงลุ่มหลง พระ

ขวัญเจ้าเอษจงเข้ามาอยู่ในรูปทรงจะเรรวนลุ่มหลงในดง
ดอนแรมทุเรศ พ่อจะอยู่เอษในแถวถิ่นประเทศไม่มีคนเป็น
แถวเอษนอนเกลื่อนกล่น แรดข้าง..."

นิติ เอียวศรีวงศ์(๒๕๒๗:๒๕) กล่าวว่า ภาษาร่ายเป็นแบบอย่าง
ของการแปลคัมภีร์บาลีเป็นไทย เป็นการเลือกใช้ภาษาในการแปลสิ่งที่ฟังเข้าใจ
ใจได้และเนื่องจากภาษาร่ายเป็นภาษาที่ศักดิ์สิทธิ์อยู่แล้ว จึงเหมาะที่จะใช้
บรรจุความในคัมภีร์ ซึ่งมีความต้องการสวดให้คนทำเอาบุญ ภาษานี้กลายเป็น
เป็นธรรมเนียมที่จะใช้ในการแปลคัมภีร์ศาสนาทั่ว ๆ ไป

ตัวอย่าง บททำขวัญนาคตอนปฏิสนธิ

"...พ่อนาคเอษวันพรั่งนี้แล้วหนอ พ่อก็จะสะอาดทรวด
ซึ่งกาสาว ข้าพเจ้าจะขอกำจัดชั้นนั่มารห้า อย่าเบียดเบียนอย่า
ได้มาและเวียนราวี ชั้นนั่มารอย่าอย่าให้อาหาร มัจจุราชมาร
อย่าพิฆาตให้ถึงชีวิต อันกิเลสมีในดวงจิตให้จิตจางประหารชั้นนั่ม
มาร ให้เห็นทางอย่าขอมชล ขอให้พ่อบวชสำเร็จผลสถาวร จิตต์
ของพ่ออย่าย่อหย่อนให้พ่อองแผ้ว ดูหน้าคนโทแก้วใสบริสุทธิ์ พ่อ
เอษวันที่ว่า จะเกิดมาเป็นมนุษย์มีใ้ง่าย โดยคำพระยาภรย์
บรรชยายในบาลีพระอภิธรรม เจ็ดคำภีร์แสดงไว้จะกล่าวถึง
ปฏิสนธิในครรภ์ปริมณฑลแห่งพระชนนี ประดุจขนทรายจามจู้
อันรูนเข็ดน้ำมันสลัดเสร็จถึงเจ็ดหน น้ำมันที่เหลือติดอยู่ที่ปลาย
ขนแห่งผู้ศีกดาพระบาลีชั้นนั่มท่านก็กล่าวขี้ดอีกเจ็ดทิวา เป็นเค้า
มูลโลหิตนั้นขึ้นก่อน ต่ออีกเจ็ดวันจึงผันผอนเป็นเปลือกสาย..."

(สุ่มามาลย์ เรื่องเดช ๒๕๒๕ : ๒๗-๒๘)

ตัวอย่างบทเสภา

ตามตำรับเรียนรู้ครูไว้ก่อน
ต่างดอกไม้รูปเทียนที่เรียนมา
ทั้งครูร้องครูหลักที่ศึกษาศิลป์
อีกพระวรวงศ์ศุภเดชะครบทุกตอน
ครูพิราพพิรอดยอดตำรับ
ท่านได้สร้างภาพพจน์บทเสภา
ทั้งทางแหล่งทางร้องให้คล้องตัว
ให้จำแม่นสำคัญเป็นมั่นคง

ขอขอกรประนมก้มเกล้า
ขอบฟ้าครูกำหนดที่ครบกลอน
ทั้งทั่วทิศได้เมตามาสั่งสอน
ตามบทกลอนคดีที่เรียนมา
ทั้งคำร้องกลอนขับเพราะนักหนา
ขอวันทาพระมุนีร้อยแปดองค์
ทำพิธีโดยทิวอ้อลุ่มหลง
ขอท่านจงรับท่านที่บูชา

(พวงทอง จันทรวงศ์ สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘)

๓.๓.๒ บทร้องเพลงในสมัยปัจจุบัน

บทร้องเพลงในการทำขวัญภาคในสมัยปัจจุบันนี้มีการเปลี่ยนแปลง
ไปตลอด สุดแต่แต่หมอทำขวัญได้ร่ำเรียนและจดจำมา ผู้วิจัยพบว่าบทร้อง
นี้สามารถประยุกต์ให้เข้ากับสมัยและสภาพแวดล้อมในขณะนั้นได้ ตัวอย่างเช่น

บทหลักกำเนิด

"จะแหล่เบาเบาออกกล่าวกำเนิด
ตั้งคำโบราณกล่าวขานกันไว้
เข้าสู่ในครรภ์ของพระมารดร
ลำบากยากไร้พุงกายเรื้อยมา
ต้องทนระกำต้องกล้ำกลืนกลืน
เฝ้าแต่เป็นทุกข์หนึ่งลูกเป็นลม

เมื่อก่อนจะเกิดขึ้นมาเป็นกาย
ดวงดาราจางจืดลงมา
เริ่มตั้งอุทรนะพ่อนาคเจ้า
หัวอกมารดาภิเริ่มระทม
ของเปรี๊ยของหวานมันยิ่งพาลขม
เงยเงยก้มก้มไม่สมประดี"

(ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก หน้า ๑๓๘-๑๔๐)

แหล่งกำเนิด (อีกบท)

"ผมจะเริ่มกล่าวเรื่องราวกำเนิด
ปฐมจินดาท่านว่าเอาไว้
ประติดประต่อเป็นข้อเตือนตน
พ่อนาคจะเกิดกำเนิดเป็นคน
ตั้งผมจะได้กล่าวปฏิสนธิ
ให้นาคทราบผลแต่ต้นเดิมมา"

(ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก หน้า ๑๕๑-๑๕๒)

บทเสภา

"คืนวันหนึ่งเดือนเพ็ญเด่นเหลือหลาย
เสียงจิ้งหรีดกรีดร้องดังก้องมา
กลิ่นช่างหอมตลบกลิ่นอบอวล
ทั้งเสียงนกไก่แก้วแจ้วจับใจ
ทั้งบิดามารดาของพ่อนาค
สุขสำราญร่วมเรียงเคียงกันนอน
ทั้งคู่ผลอยเปลอพิบหลับสนิท
แหวนทองคำล้ำค่าน่าปลื้มใจ
พอตื่นขึ้นแหวนหายหาไม่เห็น
จึงปลุกผิวบอกกล่าวแล้วเล่าพลาง
จะดีร้ายช่วยท่านายให้ฉันทน้อ
ทั้งรูปร่างงดงามทองคำดี
ทั้งแสงดาวพรายพรายในเวหา
ลมพระพายพัดพาน่าชื่นใจ
แต่เหล่าล้วนบุหงาพาสดใส
แสงพระพายกระพือพาน่าหลับนอน
ทั้งสองคนเห็นอชหนักได้พิกผ่อน
ได้ร่วมหมอนมุ้งมานสำราญใจ
ก็นิมิตว่าพระอินทร์ประทานให้
จึงรับแหวนนั้นไซ้รัไสนี้วาง
หัวใจเต็มสุดเสียดายอยู่ไม่สร้าง
ก่อนสว่างฝันว่าได้ใส่แหวนฟรี
แหวนวงน้อยที่ใส่นั้นหน้ายหนี
สุดแสนที่จะเสียดายไม่วายเลย"

แหล่งแพ้ท้อง

"แสนสงสารพระมารดานัก
ไม่เคยมีสุขเป็นทุกข์เป็นร้อน
กระปลกกระเปลี่ยละเหี่ยละห้อย
ตั้งครรภ์ประจักษ์ขึ้นมาย่อมยอม
เริ่มตั้งอุทรพ่อนาคขึ้นมา
เรียวแรงก็น้อยปวดทั้งปวดขา...
...สงสารแม่ที่ตอนแพ้อุทรนั้นแล"

(ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก หน้า ๑๕๓-๑๕๓)

แหล่งกอดอยู่ในท้อง

"แต่พอคล้ายเคลื่อนขึ้นเดือนที่สี่
ตั้งเป็นหน้าผากปฐมเหตุ
ห้าเดือนเป็นร่างวิญญูะสังขาร
ตะโลว่าหนึ่งมั่งสิ่งว่าเนื่อ
...พอได้เก้าเดือนเจ็บเดือนบ่ย่อยบ่
ช่างเจ็บแท้แท้แม่สุดรำพรรณ

ตามพระบาลีได้พรรณนา
แล้วก่อดวงเนตรทั้งซ้ายและขวา
แตกแยกออกมาเห็นเป็นร่างกาย
เสโทว่าเหงื่อเสโทว่าไคล...
เจ็บแถวท้องน้อยแข็งชาชักสั่น
สุดท้ายจะกลั่นมาพรรณานั้นแล"

(ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก หน้า ๑๔๓-๑๔๔)

บทเสภา

"โอ้แสนสงสารมารดานัก
น้ำตาหลังไหลหล่อทรมาณ
เจ็บหน่วงถ่วงหนักแถวท้องน้อย
ปวดสันหลังแทบจะแยกแตกเรรวน
สามเจ็บเห็บเห็บชิวเสียวอกจืด
ในทรวงอกแม่แทบแยกกลางแตกพัง

เมื่อจะคลอดลูกรักสุดสงสาร
เสียวสะท้านเจ็บท้องร้องคร่ำครวญ
หน้าม่อยคือขมวดปวดบั้นปวน
โหยหวลละห้อยละเหี่ยเพ็ญกำลัง
หน้าขีดเหงื่อโทรมทั้งหน้าหลัง
เหลือกำลังแม่แล้วพ่อแก้วตา"

(จิรภา วงศ์ขวัญ สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘)

บทร้องเพลงโศก

"แสนสงสารมารดาตอนเจ็บท้อง
ให้เมื่อยเห็บเห็บเจ็บตัวทั่วสภนธ์
ให้เจ็บหน่วงถ่วงหนักที่นาภี
พลาบกลิ้งเกลือกเสือกกาชอยู่ไปมา

ได้แต่ร้องครวญคร่ำรำพรรณบ่น
อุตส่าห์ทนกัดฟันกลั่นน้ำตา
แสนทวิทุกข์เวทนาเกล้า
เพียงชีวิว่าจะพรากออกจากกาย"

(จิรภา วงศ์ขวัญ สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘)

บทเสภา

"เมื่อครรถ์ครบกำหนดทศมาส   นางนาฏคืนโดยโทยหวล
 ปวดกระชั้นสารพางค์ฝ้าครางครวญ   ยิ่งปวดป่วนเหลือล้นพันกำลัง
 ฝ่ายตาผิวเฒ่าแก่ชวีแม่เจ้า   ต่างคนเข้าพริกพร้อมล้อมหน้าหลัง
 บ้างวิ่งปรี๊ดเข้าประคองรองหลังนาง   เตรียมสะพรั่งพร้อมพริกพนักงาน
 บ้างก็เข้าประคองครรถ์ไม้ผืนแปร   พวกเฒ่าแก่วิ่งวุ่นกันงุ่มง่าม
 พร้อมหมอนวดหมอมายาภิบาล   หมอกุมารแหวดล้อมพร้อมเพรียงกัน"
 (จิรภา วงศ์ขวัญ สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘)

บทร้องเพลงคลอ

"ครั้นฤกษ์งามยามดีมีลมเบ่ง   ทิ้งมารดาช่วยเล็งเข้าด้วยหนา
 ได้ฤกษ์งามยามปลอดคลอออกมา   เป็นชายชาติสะอาดตาน่าเอ็นดู"
 (จิรภา วงศ์ขวัญ สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘)

บทร้องเพลงหลังคลอ

"เนตรขนงวงนลาฏไม่คลาดเคลื่อน   ละม้ายเหมือนบิดาน่าใจหาย
 เป็นกุมารปรากฏโอรสชาย   แม้โตใหญ่ให้บวชได้สวดมนต์
 ประนินบัติวัดวาทิฆาวาส   มิให้ขาดชอกว้ายฝ่ายกุศล
 สาธุขอให้ได้บวชทน   ขอนิมนต์ไว้ที่เดียวเดี๋ยวนี้เออ"
 (จิรภา วงศ์ขวัญ สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘)

เพลงพัดชา

"จึงวางลูกลงในเปลแล้วเห่ช้า   ทำขนมแข่งม้าเวลาตึก
 โอรสเห่เอระโห้โอรสทิก   อิกกระทิกทั้งเวลาในราตรี

ยามดึกตื่นนอนป้อนกล้วยน้ำ
ทั้งผูกเบาะเมาะหมอนอ่อนอินทรี
นอนเลีย เกิดพ่อนาคเอ๋ยแม่จะไกว
อย่าร้องให้ไปเลยนะลูกยา

พ่อนาคกล้ากลืนกินจนสิ้นหัว
มิให้มีอะไรไต่ที่ลูกยา
พอสายใจลูกของแม่หลับเกิดหนา
เดี๋ยวตุ๊กแกมันจะมากินตับเอช"

(จิรภา วงศ์ขวัญ สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘)

บทร้องเชิญขวัญ

"ขวัญเจ้าเอช
ขอเชิญพระขวัญเมื่อวันเดือนเพ็ญ
ขวัญเจ้าเอช
อย่าเที่ยวจนเพลินอย่าระเหินระหก
ขอเชิญขวัญเจ้าเร่งเข้าสู่กาช

ขวัญเอชมาสู่องค์เอช
ให้อยู่ร่วมเย็นอย่าหนีไปไหน
ขวัญเอชขวัญเจ้าอย่าเลยไปไกล
อย่ามีวชมนกอย่ามีวชไม้
อย่าลืมหินหยาเลยนะขวัญเจ้าเอช"

(พวงทอง จันทรวงศ์ สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘)

เนื้อร้องเวียนเทียน

"ครั้นได้เวลามหาฤกษ์
หมู่ญาตินั่งล้อมพร้อมเพรียงกัน
จากซ้ายซ้ายกลับมารับขวา
ทั้งโรคาปวงเสนียดอย่าเบียดเบียน
แวันปฐมพระพรหมอันเรืองเดช
แวันที่สอง่องงามนามนารายณ์
แวันที่สามนามบัลลังก์ว่าสุกรี
ทั้งสามแวันเรียงกันเป็นหลักันมา

จุดเทียนเวียนเบิกบาศศรีขวัญ
คอยรับแวันสุวรรณโปกควันเทียน
ทักษิณาวุธจนบนน้อมเศียร
โปกควันเทียนป้องกันอันตราย
ให้ชื่อแวันพระเกตุงามเจิดฉาย
พระหัตถ์ซ้ายทรงสิ่งข่มขี้คลา
ตามคัมภีร์ไตรเพทเทศนา
เสียงแข็งเข้าโห่ร้องขร้องอวยชัย"

(ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก หน้า ๑๕๕)

จากการศึกษามาทั้งหมดนี้พอจะสรุปได้ว่าการใช้เพลงและดนตรีในการทำขวัญนาควัฒน์ทั้งที่เป็นแบบดั้งเดิมและทั้งที่ประสูดต์ขึ้นใหม่โดยหมอทำขวัญเพื่อให้ทันกับสถานการณ์ในปัจจุบัน เพลงร้องที่ใช้มีทั้งทำนองแหล่ ทำนองเพลงไทยเดิมและเพลงในสมัยปัจจุบันซึ่งส่วนใหญ่เป็นเพลงลูกทุ่ง สำหรับวงดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการทำขวัญนาควัฒน์ นั้นมีทั้งวงปี่พาทย์ วงแตรววง แคนววง และวงสตริงสมัยใหม่ ส่วนบทร้องที่ใช้ในการทำขวัญนาควัฒน์นั้น มี ๓ ประเภทคือบทร้องที่เคยใช้ร้องอยู่ในอดีตเป็นบทร้องที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงหรืออาจมีการเปลี่ยนแปลงแต่มีไม่มาก ส่วนบทร้องอีกประเภทคือบทร้องที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นบทร้องที่แต่งขึ้นใหม่โดยหมอทำขวัญเพื่อใช้ในโอกาสต่าง ๆ ได้

บทที่ ๔

สภาพการณ์ของการทำขวัญนาศในปัจจุบัน

หลังจากที่ได้เก็บและรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ในการทำขวัญนาศมาทั้งหมดแล้ว ผู้วิจัยมองเห็นว่าการทำขวัญนาศในปัจจุบันเริ่มมีความเปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างมากทั้งในส่วนที่ดีและในส่วนที่ไม่ดี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและสังคมในปัจจุบันที่เป็นตัวแปรทำให้การทำขวัญนาศเริ่มเปลี่ยน ซึ่งผู้วิจัยพอจะสรุปสภาพการณ์ของการทำขวัญนาศได้ดังนี้คือ

- ๔.๑ ความเหมือนและความแตกต่างของการทำขวัญนาศ
- ๔.๒ ความเชื่อ ค่านิยม และบทบาทของการทำขวัญนาศในสังคมปัจจุบัน
- ๔.๓ แนวโน้มความเปลี่ยนแปลงของการทำขวัญนาศในอนาคต

๔.๑ ความเหมือนและความแตกต่างของการทำขวัญนาศในอดีตและปัจจุบัน

การทำขวัญนาศได้มีพัฒนาการตามสภาพของสังคมที่เปลี่ยนไป แต่เดิมการทำขวัญนาศยึดถืออยู่กับประเพณีดั้งเดิม แต่ในสมัยปัจจุบันการทำขวัญนาศนี้หมอทำขวัญนาศต้องทำตามความต้องการของเจ้าภาพเป็นใหญ่ นอกจากนี้ยังต้องปรับปรุงวิธีการทำขวัญนาศให้เข้ากับสถานการณ์ในปัจจุบันนี้ด้วย ผู้วิจัยพอจะแยกความเหมือนและความแตกต่างของการทำขวัญนาศได้ดังต่อไปนี้คือ

ความเหมือนและความแตกต่างของการทำขวัญภาค

อดีต	ปัจจุบัน
<p>หมอทำขวัญ</p> <ul style="list-style-type: none"> - เป็นบุคคลที่เป็นที่ยอมรับในสังคมของผู้เป็นนาคว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถมีสติปัญญาที่จะสั่งสอนผู้ที่จะเข้าบวชเป็นพระภิกษุได้ <p>บททำขวัญ</p> <ul style="list-style-type: none"> - เป็นบทที่ศักดิ์สิทธิ์ได้รับการสืบทอดมาจากครูอาจารย์หรือบรรพบุรุษ <p>เพลง</p> <ul style="list-style-type: none"> - ใช้เพลงพริ้วที่สำคัญๆ เช่น เพลงนางนาค เพลงปิ่นตลิ่งนอกและเพลงเข็ว ฯลฯ - เป็นเพลงไทยเดิมทั้งหมด - ใช้การแหล่มากกว่าการร้องเพลง 	<p>ปัจจุบัน</p> <ul style="list-style-type: none"> - เป็นบุคคลที่เป็นที่ยอมรับในสังคม เช่น เดียวกันแต่อาจไม่จำเป็นต้องเป็นบุคคลในสังคมของผู้ที่จะเป็นนาคจะเป็นบุคคลที่มาจากแหล่งที่อื่น ๆ ได้ <ul style="list-style-type: none"> - เป็นบทที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น เดียวกันแต่อาจมีการประยุกต์ให้เป็นปัจจุบันมากขึ้นกว่าเดิม เช่น การใช้เพลงหรือการไว้บทร้อง <ul style="list-style-type: none"> - ใช้เพลงพริ้วที่สำคัญบ้างแต่มีการประยุกต์เพลงสมัยใหม่เข้ามาร่วมด้วย - สามารถใช้เพลงในสมัยปัจจุบันเข้าร่วมด้วย เช่น เพลงลูกทุ่ง - มีการแหล่น้อยลง

อดีต	ปัจจุบัน
<p>วงดนตรี</p> <p>-ใช้เฉพาะวงดนตรีปี่พาทย์ไม้แข็งประกอบในการทำขวัญภาคเท่านั้นและใช้เพลงในเรื่องทำขวัญเป็นหลัก</p> <p>พิธีการ</p> <p>-มีขั้นตอนในการทำขวัญหลายกระบวนการโดยเริ่มตั้งแต่</p> <ul style="list-style-type: none"> ไหว้ครู บูชาพระรัตนตรัย เคารพคุณ ปฏิบัติ นามนาค สมมติบาศศรี แกะบาศศรี ส่อนนาค เชิญขวัญ 	<p>-นอกจากใช้วงดนตรีปี่พาทย์ไม้แข็งแล้วยังมีการประยุกต์ใช้วงดนตรีประเภทอื่น เช่นวงแตรวง วงกลองยาว และวงดนตรีสมัยใหม่ เช่น วงสตริง, วงชาโดว์, วงลูกทุ่ง, วงแคนประยุกต์ เป็นต้น</p> <p>-ส่วนใหญ่มีการตัดทอนขั้นตอนในการทำขวัญลงให้เหลือเพียงเท่าที่สำคัญ ๆ และให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันทั้งเวลาและสถานที่</p>

อดีต	ปัจจุบัน
<p>เวลา</p> <p>- ใช้เวลาในการทำวิทยุภาคนานมากโดยเฉพาะนิยมทำในตอนกลางคืนใช้เวลาประมาณ ๓-๕ ชั่วโมง</p> <p>เทคโนโลยี</p> <p>- ไม่มีเทคโนโลยีใดๆมาช่วยหมอบทำวิทยุต้องใช้ความสามารถในการร้องและการแห่เฉพาะตัวให้มากที่สุด</p> <p>จำนวนหมอบทำวิทยุ</p> <p>- เดิมมีเพียงคนเดียวเท่านั้นและต้องเป็นผู้ชาย</p> <p>ค่าใช้จ่าย</p> <p>- แต่เดิมไม่มีค่าใช้จ่ายทางการเงินในการทำวิทยุภาคหมอบทำวิทยุไม่มีการ</p>	<p>ปัจจุบัน</p> <p>- มีการลดขั้นตอนลงมากทำให้เวลาในการทำวิทยุลดลงจากเดิม ๓-๕ ชั่วโมงเหลือเพียง ๑-๒ ชั่วโมงหรืออาจน้อยกว่านั้นและยังมีการทำวิทยุในเวลากลางวันเพื่อสะดวกกับการไปมาของผู้ร่วมงานและนิยมทำกันในวันหยุดเสาร์-อาทิตย์เพื่อสะดวกกับการไปมาของผู้ร่วมงานด้วย</p> <p>เทคโนโลยี</p> <p>- มีเทคโนโลยีสมัยใหม่ช่วยได้มากเช่น ไมโครโฟน เทป แผ่นเสียง เครื่องขยาย ฯลฯ ทำให้หมอบทำวิทยุได้มีการผ่อนคลายหรือมีเวลาพักได้บ้าง</p> <p>- ใช้หมอบทำวิทยุหลายคนได้ทั้งชายและหญิง</p> <p>ค่าใช้จ่าย</p> <p>- มีค่าใช้จ่ายต่างๆมากมายมีการเรียกค่าตัวของหมอบทำวิทยุรวมทั้งค่ารถ</p>

อดีต	ปัจจุบัน
<p>เรียกร้องเงินทองจากเจ้าภาพแต่อย่างใด การทำขวัญด้วยความเคารพนับถือซึ่ง กันและกัน</p> <p>คุณลักษณะของหมอทำขวัญ</p> <p>- มีคุณสมบัติทางกาย วาจา ใจ อย่าง ครบถ้วน สัมกับเป็นบุคคลที่เป็นที่ยอมรับ ในสังคม</p> <p>การแสดง</p> <p>- การทำขวัญภาคแต่เดิมไม่มีการแสดง อย่างอื่น ๆ มาประกอบเลย หลัง จากทำขวัญภาคเสร็จแล้ว พ่อภาคจะ เข้าห้องเก็บตัวเพื่อเตรียมตัวเข้าพิธี อุปสมบทในตอนเช้า</p>	<p>ที่ฝึก อาหาร บางคนสามารถทำ เป็นอาชีพหารายได้</p> <p>- มีคุณสมบัติทางกาย วาจา ครบถ้วน แต่บางส่วนขาดคุณสมบัติทางใจ ซึ่งแตกต่างจากหมอทำขวัญรุ่นก่อน มาก</p> <p>- หลังจากทำขวัญภาคเสร็จแล้ว ในบางรายจะมีการแสดงต่าง ๆ ประกอบเพื่อความสนุกสนาน เช่น การแสดงนาฏศิลป์ การแสดงดนตรี สากล ซึ่งโดยมากจะเป็นการแสดง ของเพื่อน ๆ ของพ่อภาคที่มาช่วย งานและพ่อภาคต้องนั่งชมการแสดง ต่าง ๆ เหล่านี้จนกว่าจะจบด้วย</p>

๔.๒ ความเชื่อ ค่านิยม และบทบาทของการทำขวัญนาควในสังคมปัจจุบัน

ในการศึกษาการทำขวัญนาควภาคกลางนี้ ผู้วิจัยสามารถแบ่งความเชื่อค่านิยมและบทบาทของการทำขวัญนาควได้เป็น ๓ ข้อ คือ

๔.๒.๑ ความเชื่อและค่านิยมในการทำขวัญนาคว

๔.๒.๒ บทบาทในการทำขวัญนาคว

๔.๒.๑ ความเชื่อและค่านิยมในการทำขวัญนาคว

การทำขวัญนาควเป็นความเชื่อของคนรุ่นเก่าที่มุ่งสั่งสอนให้ผู้ที่จะโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีและมีอนาคต ผู้ที่ได้รับการสั่งสอนและบวชเรียนแล้วนั้นจัดว่าเป็นผู้ที่มีคุณค่าในสังคม แต่เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกปัจจุบันการศึกษาในระบบมีบทบาทมากขึ้นกว่าเดิม รัฐบาลกำหนดให้ประชาชนทุกคนในประเทศต้องเข้าโรงเรียนและศึกษาจนถึงระดับประถมศึกษาและโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบันให้ความสำคัญของการศึกษาเป็นอย่างมาก ผู้ที่จบการศึกษาในระดับต่าง ๆ จะได้รับการยอมรับจากสังคม ดังนั้นพ่อแม่ผู้ปกครองจึงนิยมส่งบุตรหลานเข้าศึกษาในระบบโรงเรียน ทำให้เด็กได้รับการอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดีและสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ในสังคม และหลังจากจบการศึกษาแล้วได้มีประสบการณ์สามารถประกอบอาชีพเป็นหลักเป็นฐาน และได้รับการยอมรับในสังคม ซึ่งต่างจากสมัยก่อนที่ต้องเข้ารับการศึกษากลับที่วัดที่ถือกันว่าเป็นสถานที่ที่ให้ความรู้กับประชาชนได้ดีที่สุด ดังนั้นผู้ที่จะได้ผ่านเข้ารับการบวชเรียนเท่านั้นจึงจะถือได้ว่าเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับ หมอทำขวัญนาควจะมีโอกาสได้สั่งสอนนาควในตอนนั้น แต่ในสังคมปัจจุบันการบวชถือเป็นการตอบแทนพระคุณพ่อแม่อย่างเด็ดขาดเท่านั้น และคนในสมัยนี้จะบวชก็ต่อเมื่อมีเวลาเท่านั้น เพราะชีวิตในสังคมปัจจุบันไม่เปิดโอกาสให้บุคคลได้มีเวลามากมายเกินไปนัก อีกทั้งปัญหาของสังคมเมืองต่างเป็นตัวเร่งเข้าให้เกิดความเร่งรีบในชีวิตประจำวัน สิ่งที่สำคัญที่สุดคือความรู้ที่ได้ร่ำเรียนมาในสังคมปัจจุบันทำให้มีการบวชน้อยลงซึ่งมีผลทำให้บทบาทของหมอทำขวัญนาจน้อยไปด้วย คนสมัย

ใหม่จะนิยมบวชพระกันน้อยมาก และเมื่อจะบวชนิยมที่จะให้พระสงฆ์เทศน์แทน การทำขวัญนาคของหมอทำขวัญ เพราะมีความเชื่อถือและเคารพในตัวพระสงฆ์ มากกว่าตัวหมอทำขวัญ ดังนั้นในอนาคตการทำขวัญนาคอาจจะไม่มีปรากฏให้เห็นอีกก็เป็นได้ หรืออาจจะมีแต่ลดน้อยลงไปรวมถึงขั้นตอนพิธีการต่าง ๆ ที่หมอทำขวัญนาคจะทำนั้นต้องปรับใหม่เพื่อให้เข้ากับสังคมที่แปรเปลี่ยนไปด้วย

ถึงอย่างไรก็ตามผู้วิจัยคาดว่าคงจะมีการปรับปรุงในส่วนที่เป็นสังคมเมืองเท่านั้น ในเขตชนบทที่ไกลออกไปอาจจะยังคงเหลือพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เป็นของเดิมอยู่บ้างถึงแม้ว่าจะไม่ทำพิธีตามแบบเดิมทั้งหมด เนื่องจากในสังคมชนบทนั้นยังมีความเปลี่ยนแปลงที่ไม่มากมายเท่าสังคมเมือง วิถีชีวิตของคนในสังคมชนบทยังเป็นรูปแบบของความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันอีกทั้งยังมีระบบครอบครัวที่เหนียวแน่นอยู่ ถึงแม้ว่ากระแสความเปลี่ยนแปลงสังคมเมืองจะหลั่งไหลเข้าสู่สังคมชนบทอย่างรวดเร็ว แต่ความเป็นพื้นบ้านของสังคมนั้น ๆ ยังคงไม่จางหายไป การดำเนินชีวิตยังคงอยู่ในรูปแบบเดิมที่ต้องอาศัยซึ่งกันและกันอยู่ เช่น เมื่อมีงานบุญในสังคมชนบทนั้นจะให้ความร่วมมือ และช่วยเหลือกันอย่างเต็มกำลัง เพราะในงานบุญนั้นจะเป็นการรวมความสามัคคีของคนในสังคมนั้น ๆ ไว้ และเป็นรวมหมู่ญาติพี่น้องที่อาจต้องแยกย้ายกันไปประกอบอาชีพให้กลับมาช่วยพบปะสังสรรค์กันบ้าง เช่น เดียวกันในการทำขวัญนาคในสังคมชนบทอาจจะยังคงรักษารูปแบบเดิมไว้บ้างแต่คงไม่ทั้งหมดทีเดียว

๔.๒.๒ บทบาทของการทำขวัญนาค

ในปัจจุบันสังคมเริ่มเปลี่ยนแปลงไป คนทั่วไปโดยเฉพาอย่างยิ่งคนในเมืองใหญ่ เริ่มมองเห็นถึงความสำคัญของสิ่งที่มองเห็นจับต้องได้ และไม่ค่อยให้ความสำคัญกับสิ่งที่มองไม่เห็นเท่าที่ควร การทำขวัญนาคโดยส่วนใหญ่เป็นพิธีกรรมที่ว่าด้วยความเชื่อ ขั้นตอนพิธีกรรมต่าง ๆ นั้น คนรุ่นใหม่ไม่สามารถเข้าใจได้ว่าหมายถึงอะไร และทำไมต้องเป็นเช่นนั้น เมื่อไม่มีใครสามารถให้คำอธิบายได้อย่างแจ่มแจ้งว่าการทำขวัญนาคนั้นทำเพื่ออะไรและทำไม มีประโยชน์อย่างไร หรือเป็นเพียงแค่นิยมที่ทำสืบต่อกันมา เป็นความเชื่อของคนในรุ่น

ก่อน ๆ ซึ่งคนรุ่นใหม่ไม่มีเชื่อเหล่านั้นหลงเหลืออยู่แล้วหรืออาจมีบ้างเล็กน้อยเท่านั้น คนรุ่นใหม่จึงมองไม่เห็นถึงความสำคัญของการทำขวัญนาค และอาจมองว่าเป็นการสิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์ การทำขวัญนาคของคนส่วนใหญ่โดยเฉพาะในสังคมเมืองจึงแปรเปลี่ยนไปอีกรูปแบบหนึ่ง การที่บุคคลจะเข้าบวชในพระพุทธศาสนานั้นไม่จำเป็นต้องมีการทำขวัญนาคก็ได้ในความคิดของคนรุ่นใหม่ ขอเพียงมีพระภิกษุมาเทศน์สอน ๑ กัณฑ์ และมีพิธีทางศาสนาเท่านั้นก็เป็น การเพียงพอสำหรับคนที่จะบวชแล้ว และโดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดบางวัดในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลก็ไม่นิยมนำให้มีพิธีกรรมต่าง ๆ มากมาย จะมีแต่ที่เป็นสิ่งหรือขั้นตอนสำคัญจริง ๆ เท่านั้น เช่น วัดธาตุทอง วรมหาวิหาร ในกรุงเทพมหานคร เป็นวัดหนึ่งซึ่งไม่ยอมให้จัดพิธีกรรมใด ๆ ในวัดเป็นอันขาด เพราะพระสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ที่นั่นไม่ให้ความสำคัญกับพิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านั้น เพราะถือว่าเป็นเกร็ดของศาสนาไม่ใช่เป็นแก่นของศาสนา แก่นของการบวชนาคนั้น คือการที่ผู้ที่เข้าบวชนั้นประพฤติและปฏิบัติตนให้สมกับผู้ที่เข้าบวชมีอาการสำรวม ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ พร้อมทั้งเป็นพระภิกษุในอนาคต เช่นเดียวกับวัดชลประทานรังสฤษฎ์ ที่จังหวัดนนทบุรี ในวัดนี้ท่านเจ้าอาวาสไม่ยอมให้มีพิธีกรรมใด ๆ ที่ไม่เป็นสิ่งสำคัญและเป็นที่ยึดถือโดยเด็ดขาด แม้แต่พิธีฉาบปลงก็ยังไม่ยอมให้มีพิธีที่ยุ่งยากมากมาย ไม่ยอมให้มีการเลี้ยงอาหาร ไม่ยอมให้มีการบรรเลงดนตรีหรือการแสดงใด ๆ เลยเป็นอันขาด เพราะถือว่าเป็นการรบกวนทั้งเจ้าภาพ คนที่มาร่วมงานต้องเสียเวลารวมทั้งเป็นการรบกวนพระสงฆ์และสามเณรที่จำพรรษาในวัดนั้นด้วย ในการบวชนาคทางวัดชลประทานรังสฤษฎ์ ไม่ยอมให้มีการทำขวัญนาคโดยเด็ดขาด ผู้ที่จะเข้าบวชต้องเตรียมตัวมาด้วยอาการสำรวม มีจิตใจตั้งมั่นที่จะบวชเรียนในพระพุทธศาสนา ไม่มีการแห่แห่น ไม่มีดนตรีประกอบใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะถือว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นเกร็ดของธรรมะ เช่นเดียวกันกับวัดสวนแก้วของพระพยอม กัลยาโณ ที่วัดสวนแก้ว ท่านพระพยอม กัลยาโณ ไม่เห็นด้วยกับการกระทำสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นการสิ้นเปลืองโดยใช่เหตุ และไม่มีมีความสำคัญเช่นเดียวกัน

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าบทบาทในการทำขวัญนาคในเมืองใหญ่เริ่มเปลี่ยนไป ไม่ค่อยมีคนให้ความสำคัญกับการกระทำพิธีกรรมดังเช่นแต่ก่อนอีกแล้ว ดังนั้นในอนาคตการทำขวัญนาคอาจจะไม่มีให้เห็นอีกโดยเฉพาะในสังคมเมืองก็เป็นได้

๔.๓ แนวโน้มความเปลี่ยนแปลงของการทำขั้ววิทยุภาคในอนาคต

จากการที่ได้ศึกษามาทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่าการทำขั้ววิทยุภาคมีความเปลี่ยนแปลงไปตลอดระยะเวลาและตามสภาพของสังคม อาจเป็นเพราะสังคมไทยในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วมากรวมทั้งสังคมเมืองและสังคมชนบทก็มีความแตกต่างกันออกไปอีกมากทำให้การทำขั้ววิทยุภาคมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนไปได้มาก

ในสังคมของคนกรุงเทพมหานคร มีความเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก เนื่องจากเป็นสังคมที่เร่งรีบมีการแข่งขันกันตลอดเวลา ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมเมืองหลวงก็เป็นอุปสรรคอย่างมากกับการประกอบอาชีพในการทำขั้ววิทยุภาค ปัญหาการจราจร ปัญหาชุมชนแออัด ล้วนแต่เป็นสิ่งที่เป็อุปสรรคกับการทำขั้ววิทยุภาคทั้งสิ้น เช่นในปัจจุบันถ้ามีการบวชชานานิยมจัดกันในเสาร์หรือวันอาทิตย์ เพราะสะดวกกับผู้ที่จะมาร่วมงานไม่ต้องเผชิญกับปัญหาการจราจรติดขัด และที่สำคัญคือบ้านเรือนในปัจจุบันอยู่ติดกันเป็นตึกแถวมีความถี่มาก ไม่เหมือนในสังคมชนบทที่บ้านเรือนอยู่ห่างกัน การทำขั้ววิทยุภาคในสังคมเมืองมักมีปัญหारेื่องเสียงไปรบกวนชาวบ้านใกล้เคียง ๆ เนื่องจากการทำขั้ววิทยุภาคนิยมใช้เครื่องขยายเสียง และจำเป็นต้องใช้เป็นเวลานานอาจเป็นที่รบกวนของคนที่อยู่รอบ ๆ บริเวณงาน จากปัญหาดังกล่าวนี้มีผลทำให้การทำขั้ววิทยุภาคในงานบวชลดน้อยลงไปมากเหมือนกัน เจ้าของงานบางรายหันมาใช้วิธีนิมนต์พระมาเทศน์สอนนาคแทนการใช้หม่อทำขั้ววิทยุ เพราะไม่เป็นการสิ้นเปลืองทั้งเวลาและทรัพย์สินมากจนเกินไปนั่นเอง

ผู้วิจัยคาดว่าในอนาคตถ้ายังมีการทำขั้ววิทยุภาคอยู่ หม่อทำขั้ววิทยุทั้งหลายคงต้องปรับปรุงวิธีการ และขั้นตอนต่าง ๆ ให้รวดเร็วขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและอาจต้องตัดทอนในสิ่งที่ไม่จำเป็นออกไป และคงไว้ในส่วนที่มีสาระสำคัญจริง ๆ เท่านั้น เพื่อให้คนรุ่นใหม่สามารถเข้าใจได้ไม่ยากเหมือนอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและนอกจากนี้ในส่วนของดนตรีที่ใช้ประกอบ อาจต้องมีการพัฒนาในรูปแบบของวงดนตรีและเพลงที่ใช้บรรเลงประกอบเพื่อให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่และคนรุ่นใหม่ ๆ ได้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ในปัจจุบันนี้เท่าที่ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลพบว่ายังไม่มีกลุ่มวัยรุ่นให้ความสนใจกับอาชีพหมอทำขวัญเท่าที่ควร จะมีแต่เฉพาะในกลุ่มของคนที่มีใจรักทางด้านนี้โดยตรงเพียงไม่กี่คนและส่วนใหญ่จะเป็นผู้มีอายุมากแล้วทั้งสิ้น ถ้าเป็นกลุ่มวัยรุ่นนั้น หมายถึงเป็นลูกหลานของหมอทำขวัญที่ถูกพ่อแม่บังคับให้หัดการทำขวัญภาคไว้เพื่อจะได้ช่วยเหลือและแบ่งเบาภาระจากพ่อแม่เท่านั้น เด็กบางคนไม่ได้มีใจรักทางด้านนี้เลย และโดยส่วนใหญ่หลังจากที่เรียนจบการศึกษาแล้วสามารถประกอบอาชีพด้านอื่น ๆ ได้เด็กเหล่านี้ก็จะหันไปประกอบอาชีพด้านอื่น ๆ กันเสียหมด แต่ยังคงยึดการทำขวัญภาคเป็นงานอดิเรกเท่านั้น การที่เราจะให้การทำขวัญภาคยังคงอยู่ต่อไปในอนาคตนั้นคงต้องพึ่งระบบการศึกษาให้เป็นแกนนำในการอนุรักษ์ โดยอาจจะใช้วิธีบรรจุหลักสูตรการทำขวัญภาคลงในระบบการศึกษาเป็นวิชาเลือกหรือเป็นวิชาบังคับ เพื่อให้เด็กเกิดความซาบซึ้งและเกิดความเข้าใจในการทำขวัญภาคมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ อาจต้องมีการแนะนำอาชีพในการทำขวัญด้วยเพื่อให้เด็กมองเห็นว่าเมื่อศึกษาทางด้านนี้จริง ๆ แล้วสามารถประกอบเป็นอาชีพได้

ผู้วิจัยพบว่าการทำขวัญภาคในปัจจุบันนี้เริ่มมีหมอทำขวัญหญิงมาร่วมในพิธีมากขึ้น ทั้งที่แต่เดิมหมอทำขวัญต้องเป็นผู้ชายเท่านั้น และต้องเป็นผู้ที่ได้รับการเคารพนับถือจากคนในสังคมนั้น ๆ แต่ในปัจจุบันคนเริ่มให้ความสนใจกับหมอทำขวัญหญิงมาก อาจเป็นเพราะความเป็นผู้หญิงที่สามารถเข้าใจความรู้สึกของผู้ที่เป็นแม่ว่าต้องทุกข์ทรมานเพียงใดเมื่อเวลาปวดท้องจะคลอดจึงทำให้ในการทำขวัญภาคบางตอน เช่น ตอนปฏิสนธิ หมอทำขวัญหญิงสามารถซึบกล่อมได้ดีกว่าหมอทำขวัญชายเป็นอันมาก เป็นไปได้ว่าในอนาคตอาจมีหมอทำขวัญหญิงมากขึ้นกว่าเดิม หรืออาจเป็นไปได้ว่าในอนาคตผู้หญิงสามารถเป็นโหราหรือผู้ที่ทำพิธีเปิดบายศรีได้ ซึ่งเท่าที่ผ่านมายังไม่มีผู้หญิงคนใดได้ทำพิธีนี้เลยเพราะถือกันว่าผู้หญิงไม่สามารถบวชเรียนได้ แต่จากการที่ผู้วิจัยศึกษามานี้พบว่าหมอทำขวัญหญิงจากจังหวัดปทุมธานีคือ ชัมมอช ลัมมิงกร ได้รับการครอบครูจากบิดาคือ เหลื่อม บุญยโชติ ครูอาวุโสให้ทำพิธีได้ แต่ชัมมอช ลัมมิงกรยังไม่กล้าที่จะทำ เนื่องจากเห็นว่าตัวเองเป็นผู้หญิงและกลัวหมอทำขวัญผู้ชายคนอื่น ๆ รวมทั้งประชาชนโดยทั่วไปไม่ยอมรับ ดังนั้นในอนาคตชัมมอช ลัมมิงกรอาจเป็นหมอทำขวัญหญิงคนแรกที่กระทำพิธีต่าง ๆ ในการทำขวัญภาคทั้งหมดเลยก็ได้

จากการศึกษาที่ผ่านมาทั้งหมดนี้ผู้วิจัยพอสรุปปัญหาที่ทำให้การทำขวัญ
นาคลดน้อยลงไปในช่วงปัจจุบันได้ ๔ ข้อ คือ

๑. สิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย
๒. สถานที่ไม่เอื้ออำนวย
๓. เวลาในการทำขวัญนานเกินไป
๔. ลดความเชื่อถือในหมอทำขวัญนา

๑. สิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย

เพราะการทำขวัญนาในแต่ละครั้งมีค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างสูงมาก
เช่นค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับเครื่องที่ใช้ในพิธีกรรม ค่าใช้จ่ายของหมอทำขวัญ
รวมทั้งค่าใช้จ่ายของวงศ์ญาติที่ใช้ประกอบในการทำขวัญ นอกจากนี้ยังมี
ค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการเลี้ยงอาหารแขกที่มาในงานซึ่งจัดว่าเป็นค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้าง
สูงมากในคราวหนึ่ง ๆ ประมาณ ๒๐,๐๐๐-๕๐,๐๐๐ บาท หรืออาจมากกว่า
นั้นตามกำลังทรัพย์ของเจ้าภาพ ดังนั้นเจ้าภาพที่มีฐานะปานกลางหรือค่อนข้าง
ต่ำจึงไม่สามารถที่จะจัดพิธีการทำขวัญนาครั้งนี้ได้

๒. สถานที่ไม่เอื้ออำนวย

โดยมากจะเป็นเฉพาะในสังคมเมืองเนื่องจากการที่ประชาชนใน
เมืองมีบ้านเรือนที่ติดชิดกันเป็นตึกแถวหรือทาวเฮ้าส์หรือคอนโดมิเนียม ทำให้
ไม่สามารถที่จะใช้สถานที่ทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้มากนัก เพราะอาจรบกวนเพื่อน
บ้านใกล้เคียงบริเวณงานได้และนอกจากนั้นการใช้เครื่องขยายเสียง การใช้
ดนตรี การทำพิธีต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องที่รบกวนเพื่อนบ้านข้างเคียง
มาก อาจทำให้มีปัญหาหลาย ๆ อย่างเกิดขึ้นได้ แต่ปัญหาเหล่านี้จะไม่เกิด
ขึ้นในสังคมชนบทเพราะในสังคมชนบทยังมีสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยกับการที่
จะประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ได้ และคนในสังคมนั้น ๆ ยังมีความเชื่อในเรื่อง
ของพิธีกรรมต่าง ๆ อยู่เป็นอันมาก

๓. เวลาในการทำวิทยุแนนเกินไป

เวลาเป็นสิ่งที่สำคัญอีกข้อหนึ่งที่ทำให้การทำวิทยุแนนเริ่มได้รับความนิยมลดน้อยลงไปโดยเฉพาะในสังคมเมือง เนื่องจากการทำวิทยุแนนเป็นพิธีกรรมที่ต้องใช้เวลาในการทำพิธีนานมาก มีขั้นตอนต่าง ๆ มากมายกว่าจะสำเร็จลุล่วงไปได้กินเวลานานหลายชั่วโมงอาจถึง ๓-๕ ชั่วโมง ทำให้ผู้ที่เข้าร่วมพิธีเสียเวลาในการอยู่ร่วมพิธีมากเกินไป และด้วยเหตุผลทางด้านการจราจรในสังคมเมืองเป็นตัวแปรที่สำคัญมากในการประกอบพิธีทำวิทยุแนน ในกรุงเทพฯ ต้องใช้เวลากับการจราจรที่ติดขัดมากกว่า ๓-๕ ชั่วโมงต่อเที่ยวต่อวัน จึงเป็นเหตุให้เวลาที่เหลือในแต่ละวันนั้นไม่เพียงพอกับการทำภารกิจอื่น ๆ ได้ การทำวิทยุแนนซึ่งต้องใช้เวลาอย่างมากจึงเป็นเหตุผลหนึ่งซึ่งคนในสังคมเมืองไม่นิยมทำกัน โดยมากจะใช้วิธีนิมนต์พระเทศน์ ๑ กัณฑ์ เป็นอันเสร็จพิธีหรือไม่ก็เข้าบวชโดยไม่มีพิธีใด ๆ ทั้งสิ้น

แต่ในสังคมชนบทซึ่งคนส่วนใหญ่ยังมีเวลาเหลือเพื่อในการทำกิจกรรมใด ๆ ได้ ซึ่งไม่มีผลกระทบมากมายนัก ดังนั้นในการบวชนาคของคนในสังคมชนบทจะใช้เวลาถึง ๒ วัน ๒ คืน เป็นวันสุกดิบซึ่งใช้ในการทำวิทยุแนนก่อน ๑ วันและอีก ๑ วัน หลังจากที่อยู่สมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์แล้วจะมีการฉลองพระอีกด้วย

๔. ลดความเชื่อถือในหมอทำวิทยุแนน

หมอทำวิทยุแนนก็เป็นอีกจุดหนึ่งที่ทำให้คนทั่ว ๆ ไปเริ่มเสื่อมความนิยมลงเป็นอันมากทั้งนี้เพราะหมอทำวิทยุแนนบางคนทำให้ความเชื่อถือและศรัทธาลดน้อยถอยลงเป็นอันมาก ดังเช่น การเรียกร้องเงินทองจากเจ้าภาพมากจนเกินความจำเป็น การปล่อยเวลาให้ยืดเยื้อโดยไร้เหตุผล การเลือกคนทำวิทยุแนนและผู้ช่วยไม่เหมาะสม เป็นต้น ด้วยเหตุดังกล่าวแล้วนี้เป็นผลทำให้คนโดยทั่วไปขาดความเชื่อถือในการทำตัวของหมอทำวิทยุแนนจึงทำให้คนหมดศรัทธาที่จะทำพิธีทำวิทยุแนนแก่บุตรหลาน ซึ่งในอดีตที่ผ่านมานั้นหมอทำวิทยุแนนจะเป็น

บุคคลที่ได้รับความเคารพนับถือ และยกย่องจากคนในสังคมของผู้ที่จะบวชเป็น
 นาค และหมอบท้าววิญจะต้องเป็นบุคคลที่สามารถสั่งสอนบุตรหลานที่จะเข้าสู่
 พิธีอุปสมบทให้ครองตนในสมณเพศที่ดีได้ หมอบท้าววิญต้องเป็นผู้ที่อยู่ในศีลธรรม
 ปฏิบัติธรรมเป็นนิจ แต่ในปัจจุบันนี้หมอบท้าววิญบางคนก็ยังไม่ได้อยู่ในลักษณะ
 ดังกล่าว หมอบท้าววิญบางคนยังดื่มเหล้าและสูบบุหรี่ ติดการพนัน ทำให้ประชาชน
 เสื่อมศรัทธาลงเป็นมาก และหมอบท้าววิญส่วนใหญ่เห็นแก่เงินรางวัล ที่มีจะ
 ขอจากเจ้าภาพในขณะที่ทำพิธี โดยไม่คำนึงถึงความพร้อมและศรัทธาของเจ้าภาพ
 ซึ่งถ้าเจ้าภาพหรือพ่อนาคไม่ยอมให้เงินรางวัลในขณะที่ขอหมอบท้าววิญก็ยังคง
 ร้องขอต่อไปจนกว่าจะได้โดยไม่คำนึงพิธีต่อไปสำเร็จลุล่วง และในบางราย
 หมอบท้าววิญก็จะขอเงินรางวัลเป็นรางวัลเงินก้อนใหญ่ ๕๐๐-๑,๐๐๐ บาท
 โดยไม่เกรงใจเจ้าภาพ จึงทำให้เกิดความน่าเบื่อและน่ารำคาญ เป็นผล
 พลอยให้เกิดความเสื่อมศรัทธาลงเป็นอันมาก

นอกจากสาเหตุดังกล่าวมาข้างต้นแล้วความเชื่อและค่านิยมของคน
 รุ่นใหม่ที่ได้มีโอกาสเรียนหนังสือในระบบไม่คอยให้ความสำคัญกับการทำขวัญนาค
 มากเท่าที่ควร เพราะในยุคก่อนเชื่อว่าการทำขวัญนั้นเป็นการสอนและกล่อม
 เกลาผู้ที่จะเข้าบวชให้ซึ่งในคณของบิดามารดา ผู้ที่จะเข้าบวชนั้นต้องได้รับการ
 อบรมสั่งสอนตามขั้นตอนและตามพิธีกรรมจึงจะซึมซาบความรู้สึกซึ่งนั้นได้ แต่
 ในสังคมอีกระดับหนึ่งผู้ที่ผ่านการร่ำเรียนมาย่อมสามารถเข้าใจในสิ่งซึ่งหมอบท้าว
 วิญจะทำการอบรมสั่งสอนโดยไม่จำเป็นต้องให้หมอบท้าววิญมาอบรมหรือสั่งสอน
 อีก และในสังคมปัจจุบันการบวชในพรรษาเริ่มลดน้อยลงเพราะคนส่วนใหญ่ต้อง
 ใช้เวลาในการศึกษา การทำงาน ซึ่งถ้าจะบวชต้องลาศึกษา หรือลาทำงาน
 ทำให้เกิดเป็นข้อต่อรองในสังคมขึ้นว่าถ้าคนที่มีการศึกษาแล้วไม่จำเป็นต้องบวช
 เรียนในศาสนาก็ได้ เพราะเมื่อคนมีการศึกษามากขึ้นเท่าใดก็ทำให้มีการบวช
 ลดน้อยลงมากเท่านั้น และนี่ก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้หมอบท้าววิญเองจะประ
 กอบอาชีพทำขวัญอย่างเดี๋ยวนั้นไม่ได้ จึงต้องประกอบอาชีพอย่างอื่นควบคู่ไปด้วย
 เพื่อความอยู่รอดในสังคม บางคนอาจรับราชการ เป็นนักดนตรีอาชีพ หรือ
 ทำนาเป็นอาชีพหลักโดยมีอาชีพการทำขวัญนาคเป็นอาชีพรองเพิ่มพูนรายได้พิเศษ

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาและค้นคว้าการทำขวัญภาคจากจังหวัดในภาคกลาง แสดงให้เห็นว่าในสังคมไทยยังคงยึดถือประเพณีการทำขวัญกันอยู่ คนในสังคมไทยยังมีความเชื่อถือในเรื่องของขวัญ การทำขวัญภาคเป็นการบำรุงขวัญของชายที่จะเข้าไปสู่รุ่มกาสาวพัสตร์เพื่อความ เป็นสุขสวัสดิ์และเพื่อความเป็นสิริมงคล การทำขวัญในแถบภาคกลางมีความคล้ายคลึงกันโดยส่วนใหญ่ มีหมอลำทำขวัญเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมมีเครื่องพิธีต่าง ๆ ครบถ้วนคือ ใบตอง ไม้ขนาน ผ้าห่มบายศรี ชันใส่ข้าวสาร ชันใส่น้ำเปล่า เทียนขาว ใบพลู แป้งเจิม ของหวาน (ฝอยทอง ทองหยิบ ทองหยอด) มะพร้าวอ่อน กล้วยน้ำ บายศรีปากชาม ไช้ยอด สายสิญจน์ ดอกไม้ธูปเทียน พานครูและม็อง

หมอลำทำขวัญจะเริ่มทำพิธีตามขั้นตอนต่าง ๆ คือ บูชาพระรัตนตรัย สักเคมคช สักเคแปล นะโมแปล เคารพคุณ ปฏิสนธิ นามนาค สมมติบายศรี แกะบายศรี สอนนาค เคารพผ้าไตร เชิญขวัญและเวียนเทียน

ขั้นตอนต่าง ๆ เหล่านี้ หมอลำทำขวัญจะทำเหมือน ๆ กัน แต่อาจมี แยกรายละเอียดปลีกย่อยต่างกันในตอนปฏิสนธิ โดยหมอลำทำขวัญบางคนและบางสถานที่นั้นจะมีการแห่ก่าเน็ด แห่ปฏิสนธิ แห่แพ้ท้อง แห่ทำคลอด เป็นต้น แต่ในหมอลำทำขวัญบางรายจะไม่เน้นรายละเอียดในส่วนนี้แต่จะเน้นเรื่องของพิธีกรรมเพียงอย่างเดียว การที่หมอลำทำขวัญแต่ละคนจะให้รายละเอียดต่าง ๆ ในการทำขวัญนั้นขึ้นอยู่กับเจ้าภาพ สภาพแวดล้อม สถานที่และเวลาในขณะนั้นด้วยตามความเหมาะสม ในบางงานหมอลำทำขวัญมีโอกาสและเวลามากพอที่จะทำขวัญได้จนครบกระบวนการความ แต่ในบางงานเวลาไม่เอื้ออำนวยให้จึงจำเป็นต้อง

ตัดทอนในรายละเอียดปลีกย่อยลงไป เพื่อให้กระชับทันต่อเวลาในขณะนั้น ในขณะเดียวกันบางสถานที่ เช่น ในสังคมเมืองสถานที่ไม่เอื้ออำนวยให้การทำขวัญเป็นไปได้อย่างเต็มที่นัก เพราะเสียงที่เกิดจากการทำขวัญจะไปรบกวนเพื่อนบ้านข้างเคียง ทำให้การทำขวัญนั้นต้องลดและตัดทอนในรายละเอียดลงไปเป็นจำนวนมาก

ผลจากการศึกษาพบว่าในปัจจุบันนี้คนโดยทั่วไปเริ่มให้ความสำคัญกับการทำขวัญลดลงน้อยลงไปมากทั้งนี้เนื่องจากเหตุผลหลายประการคือ สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายโดยไม่จำเป็น สถานที่ไม่เอื้ออำนวย เวลาในการทำขวัญนานเกินไป และความเชื่อถือในตัวหมอทำขวัญลดลง (เพ็ญศิริ ภักดีอุทธรณ์ สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘)

ผลจากการศึกษามาทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้จึงสรุปผลการวิจัยได้ ๕ ข้อ ดังนี้

๑. เพลงที่ใช้ในการทำขวัญภาคเป็นเพลงที่มีทั้งเพลงไทยเดิม เพลงทำนองแหล่และเพลงที่ใช้ทำนองเพลงสากลในสมัยปัจจุบันโดยเฉพาะเพลงลูกทุ่ง
๒. การสืบทอดการทำขวัญภาคทำโดยการเลือกผู้ที่เหมาะสมและมีใจรักในการทำขวัญภาคอย่างจริงจัง
๓. ความเปลี่ยนแปลงของเพลงที่ใช้ในการทำขวัญภาคที่เกิดขึ้นโดยกระแสความนิยมของคนในสังคมนั้น ๆ
๔. ความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมการดนตรีที่มีในการทำขวัญภาคกับวัฒนธรรมการบวชนาคยังเป็นสิ่งที่คู่กับสังคมไทยไม่เปลี่ยนแปลง

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากข้อสรุปทั้ง ๔ ข้อดังกล่าว นำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

๑. เพลงที่ใช้ในการทำวิทยุภาคเป็นเพลงที่มีทั้งเพลงไทยเดิม เพลงทำนองแหล่และเพลงที่ใช้ทำนองเพลงสากลในสมัยปัจจุบันโดยเฉพาะเพลงลูกทุ่ง

เพลงที่ใช้ประกอบในการทำวิทยุภาคของหมอท่าชววิทยุเป็นเพลงไทยเดิมในอัตราจังหวะ ๓ ชั้นและชั้นเดี่ยว มีดนตรีบรรเลงรับ เพลงที่เป็นหลักคือเพลง นางนาค เพลงเข็และเพลงปิ่นดั่งนอก ส่วนเพลงอื่น ๆ นั้นหมอท่าชววิทยุสามารถเลือกใช้ได้ตามความเหมาะสม ทำนองเพลงแหล่เป็นทำนองหลักที่ใช้ในการทำวิทยุภาคหมอท่าชววิทยุทุกคนจำเป็นต้องร้องเพลงแหล่ได้ ส่วนความแตกต่างในการร้องนั้นขึ้นอยู่กับเทคนิคของหมอท่าชววิทยุแต่ละคนที่จะทำให้อรรถรสตรงตามเพียงใจ ส่วนเพลงที่ใช้ทำนองเพลงอื่น ๆ นอกจากเพลงไทยเดิมและทำนองเพลงแหล่นั้น เป็นความคิดพลิกแพลงของหมอท่าชววิทยุที่จะไม่ให้เป็นการเบื่อหน่าย และเพื่อเป็นการเอาใจเจ้าภาพซึ่งเป็นคนสมัยใหม่ การร้องเพลงประเภทนี้ส่วนใหญ่จะใช้ทำนองเพลงลูกทุ่งมาดัดแปลงเนื้อร้องให้เกี่ยวข้องกับการทำวิทยุภาคในบทต่าง ๆ หรืออาจเป็นเพลงตามที่เจ้าภาพต้องการฟังเพื่อความสนุกสนานก็ได้

๒. การสืบทอดการทำวิทยุภาคทำโดยการเลือกผู้ที่เหมาะสมและมีใจรักในการทำวิทยุภาคอย่างจริงจัง

การทำวิทยุภาคเป็นพิธีกรรมหนึ่งซึ่งมีการสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน หมอท่าชววิทยุจะได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษโดยตรงหรืออาจได้รับการถ่ายทอดจากครูอาจารย์ที่เป็นที่เคารพนับถือ การคัดเลือกบุคคลที่จะมารับการถ่ายทอดนั้น หมอท่าชววิทยุที่เป็นครูต้องคัดเลือกลูกศิษย์ที่มีใจรักทางด้านนี้อย่างจริงจัง และมีความประสงค์จะใช้วิชาการทำวิทยุภาคเป็นอาชีพต่อไป ลูกศิษย์ต้องมีความพร้อมในด้านของเสียงร้อง สติปัญญาในการท่องจำ ความสามารถใน

การด้นกลอนสดและสุภาพร่างกาพย์ที่แข็งแกร่งสมบูรณ์พอที่จะประกอบอาชีพนี้ได้ต่อไปในอนาคต และหลังจากที่ครูถ่ายทอดวิชาการทำขวัญนาคนให้ศิษย์เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ครูต้องทำพิธีครอบครูให้แก่ลูกศิษย์เพื่อที่จะเป็นผู้ทำพิธีการทำขวัญนาคนต่อไป

๓. ความเปลี่ยนแปลงของเพลงที่ใช้ในการทำขวัญนาคนที่เกิดขึ้น โดยกระแสความนิยมของคนในสังคมนั้น ๆ

ในสังคมสมัยปัจจุบันทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เข้ากับสังคมยุคใหม่ การทำขวัญนาคนต้องมีการเปลี่ยนแปลงบ้างในส่วนของเพลงที่ใช้ในการทำขวัญ เพื่อให้เข้ากับคนสมัยใหม่ได้ ถ้ายังคงใช้การร้องโดยเพลงไทยเดิมและเพลงแห่ในแบบเดิม ๆ อยู่ก็จะมีคนฟัง จึงต้องมีการปรับปรุงเพลงที่ใช้ในการร้องให้ทันสมัยขึ้นมากกว่าที่ใช้ร้องกันอยู่ เพลงที่เป็นที่นิยมและยอมรับมากที่สุดคือเพลงลูกทุ่ง ทำนองเพลงลูกทุ่งที่ได้รับความนิยมนั้น หมอทำขวัญจะนำมาใส่ในเนื้อร้องที่เกี่ยวกับการทำขวัญนาคน เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความสนุกสนานและไม่เบื่อหน่ายในพิธีทำขวัญ หรืออาจเป็นทำนองเพลงอื่น ๆ ที่ผู้ที่อยู่ในงานต้องการฟัง หมอทำขวัญจำเป็นต้องร้องให้ได้เพื่อที่จะได้รับความนิยมต่อไป และอาจได้รับเงินรางวัลที่ทางเจ้าภาพจ่ายให้ด้วย

๔. ความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมการดนตรีที่มีในการทำขวัญนาคนกับ วัฒนธรรมการบรรพชาบวชยังเป็นสิ่งที่คู่กับสังคมไทยไม่เปลี่ยนแปลง

การบวชนาคนเป็นประเพณีไทยที่ได้รับการปลุกฝังมาเป็นเวลานานว่าบุตรต้องบวชเพื่อตอบแทนพระคุณของบิดามารดา และเพื่อให้บิดามารดาได้รับส่วนกุศลที่บุตรได้บวชให้ การทำขวัญนาคนเป็นการบอกกล่าวแก่ผู้ที่จะเข้าบวชให้ซาบซึ้งถึงพระคุณของบิดามารดาที่ได้ลำบากเลี้ยงดูบุตรมาตั้งแต่เกิดจนโต การทำขวัญนาคนเป็นการร้องบรรยายความทุกข์ยากของพ่อและแม่ ที่ได้อดทนลำบากเพื่อลูกมาจนกระทั่งโต และบรรยายถึงความสำคัญของการบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา การสอนให้ผู้ที่จะเข้าบวชได้ซาบซึ้งนั้น จำเป็น

ต้องใช้การขับกล่อมด้วยภาษาที่ไพเราะงดงาม สามารถสื่อให้ผู้ฟังเกิดความประทับใจ และต้องใช้ลีลาการร้องเป็นทำนองเพลงและทำนองแหล่เพื่อเกิดความประทับใจมากยิ่งขึ้น เพลงและดนตรีที่ใช้ประกอบในการทำวิทยุขนาดนี้ช่วยกระตุ้นและเร้าความรู้สึกของผู้เข้าพิธีให้คล้อยตามคำที่หมอบททำวิทยุขับกล่อมเสียงที่มีอำนาจของวงดนตรีประกอบกับเสียงขับกล่อมที่เอือกเย็นและไพเราะช่วยสร้างบรรยากาศในงานให้ศักดิ์สิทธิ์และน่าเลื่อมใส รวมทั้งทำให้ผู้ที่เข้าร่วมอยู่ในพิธีได้เห็นความสำคัญของผู้ที่เป็นบิดามารดา และพลอยปลื้มปีติกับพ่อนาคที่จะบวชเพื่อตอบแทนพระคุณบิดามารดาด้วยจะเห็นได้จากการที่พ่อนาคชาวซึ่งจนร้องให้ ดังนั้นดนตรีจึงมีส่วนสำคัญมากในการทำวิทยุขนาดนี้ ซึ่งจัดได้ว่า เป็นวัฒนธรรมอันดีงามอย่างหนึ่งที่มีคู่สังคมไทยตั้งแต่โบราณจนกระทั่งสืบทอดมาจนปัจจุบัน และสมควรที่จะต้องคงอยู่คู่สังคมไทยต่อไปในอนาคต

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง "การทำวิทยุขนาดภาคกลาง : การศึกษาทางดนตรี วิชาและการศึกษาทางมานุษยวิทยา" นี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลงานการวิจัยไปใช้ในด้านต่าง ๆ ทั่วไป และข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยต่อไปดังต่อไปนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากการที่ได้ศึกษาและค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับการทำวิทยุขนาดภาคกลางนี้ผู้ศึกษามีความเห็นว่าการทำวิทยุขนาดนี้ต้องมีการปรับปรุงและพัฒนาการทำวิทยุให้เข้ากับสถานการณ์ในสมัยปัจจุบัน เพื่อมิให้การทำวิทยุขนาดสูญหายไปกับคนรุ่นเก่าโดยเริ่มเปลี่ยนแปลงทีละเล็กทีละน้อย จนสามารถดำเนินรูปแบบการทำวิทยุขนาดใหญ่เป็นที่ยอมรับของคนรุ่นใหม่ในสังคมปัจจุบันซึ่งอาจจะต้องมีการแทรกหลักสูตรการทำวิทยุขนาดลงในระบบการศึกษาเพื่อให้เด็ก ๆ รุ่นใหม่ได้เข้าใจถึงความสำคัญและที่มาของการทำวิทยุขนาด ขึ้นตอนพิธีต่าง ๆ ในการทำวิทยุ โดยต้องรักษารูปแบบเดิมไว้เป็นมาตรฐานส่วนหนึ่งและอีกส่วนหนึ่งต้องประยุกต์เพื่อ

ให้ใช้ได้ สถานการณ์ปัจจุบัน รวมทั้งต้องย่นระยะเวลาในการทำวิทยุภาคให้ลดน้อยลงเพื่อให้ทันกับเวลาที่เร่งรัดในสังคมเมืองด้วย

การทำวิทยุภาคแต่เดิมทำกันตามประเพณีอันดีงามแต่ในบางครั้งก็ไม่ได้แทรกคุณค่าที่สำคัญจริง ๆ มากมายนัก และการทำวิทยุเป็นเพียงส่วนหนึ่งของงานบรรณาคเท่านั้น เพื่อให้เกิดความครึกครื้นรื่นเริงแบบไทย ๆ การทำวิทยุภาคจริง ๆ แล้วเป็นการทำให้ญาติพี่น้องได้เห็นคุณค่าในการบวชเพื่อทดแทนพระคุณบิดามารดา และเป็นการรวบรวมญาติพี่น้องของผู้ที่จะบวชที่อยู่ห่างไกลกันได้มานัดพบปะสังสรรค์กันครั้งหนึ่ง มีการขอขมาลาโทษ และการขออโหสิกรรมให้กันและกันเท่านั้น

ในอนาคตการทำวิทยุภาคอาจจะเหลือแต่เพียงความทรงจำถ้าหากยังไม่ได้รับการอนุรักษ์หรือปรับปรุงให้เข้ากับสภาพสังคมในปัจจุบันได้ และในอนาคตสังคมอาจเปลี่ยนแปลงไป สังคมของพ่อ แม่ ลูก อาจหายไป เป็นไปได้ว่าการบวชภาคเพื่อทดแทนคุณบิดามารดาอาจจะเริ่มสูญไปด้วย ดังนั้นเราจึงสมควรที่จะอนุรักษ์มรดกพื้นบ้านอันสำคัญนี้ไว้ให้ดำรงคงอยู่คู่กับสังคมไทยตลอดไป แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงก็ยังดีกว่าให้การทำวิทยุหายไ้จากสังคมนี้

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

ผู้สนใจด้านงานวิจัยที่เกี่ยวกับการทำวิทยุภาคหรือการทำวิทยุอื่น ๆ ที่นอกเหนือไปจากการทำวิทยุภาค สามารถนำเอาวิธีและผลการวิจัยจากเรื่องนี้ไปปรับปรุงหรือประยุกต์ใช้ในการวิจัยในแนวอื่น ๆ ได้ เช่น การใช้บทเสภาในการทำวิทยุ การใช้บทร่ายยาวในการทำวิทยุ เป็นต้น

นอกจากนี้การทำวิทยุเท่าที่ปรากฏมีทั้งการทำวิทยุคน สิ่งของ และสัตว์ เช่น ควาย ช้าง ซึ่งเป็นสัตว์ที่ทักคุณประโยชน์กับคนมากที่สุด จึงน่าที่จะมีผู้ศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับการทำวิทยุสัตว์ต่าง ๆ เหล่านี้บ้างในโอกาสต่อไป

บรรณานุกรม

- กาญจนา อินทรสุทธานนท์. การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องเพลงพื้นบ้านภาคกลางในระดับปริญญาตรีโดยใช้บทเรียนโมดูล. ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๖.
- กรมศิลปากร. เพลงชุดทำขวัญ. กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดตั้งวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๗.
- กองบรรณาธิการ. "ใครว่าผู้หญิงเป็นควายผู้ชายเป็นคน." ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ ๑๕ (มีนาคม ๒๕๓๖): ๘๖-๙๑.
- จ. เปรี๊ยะ. ประเพณีพิธีมงคลของไทย. กรุงเทพมหานคร: อำนวยสาส์น, ๒๕๓๐.
- _____. ตำราสูตรขวัญโบราณต่าง ๆ. กรุงเทพมหานคร: อำนวยสาส์น, ๒๕๓๒.
- จิตร ภูมิศักดิ์. "นาคคือใคร." ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ ๑ (กันยายน ๒๕๓๓): ๑๐-๑๓.
- ชอง บวลเชอเลียร์, ศาสตราจารย์ ดร. "พระพุทธรูปขนาดปรก." ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๙ (ธันวาคม ๒๕๓๐): ๑๒๗-๑๒๙.
- ณรงค์ชัย ปิฎกฤษต์. สารานุกรมเพลงไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้ว การพิมพ์, ๒๕๓๕.
- นิชรา อิศววิบูลย์. "ไต้จิตร ภูมิศักดิ์เรื่องนาค." ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ ๑ (พฤศจิกายน ๒๕๓๓): ๖๖-๖๗.
- นริศรานุวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาและดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าคุรุสภา, ๒๕๐๕.
- นริศรานุวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาและอนุমানราชชน, พระยา. บันทึกความรู้เรื่องต่างๆ เล่ม ๕. กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา, ๒๕๒๑.
- นิธิ เอี้ยวศรีวงศ์. ปากไก่และใบเรือ. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๗.
- ทองสืบ ศุภะมาร์ค. พระราชพงศาวดารเขมร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๒๖.
- ปรัตตา เฉลิมเผ่า. "พุทธศาสนานับตบตาของผู้หญิงผู้ชายและเศรษฐกิจไทย." ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ ๗ (พฤษภาคม ๒๕๒๙): ๒๔.

- พญาสิทธิ. ไตรภูมิพระร่วง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๕.
พิมพ์ร่ำไพ เปรมสมิทธิ. ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาระหว่างไทยกับลังกาตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระบรมโกศจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. ปรินิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.
- พูนพิศ อมาตยกุล. ดนตรีวิจิตร. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสยามสมัยจำกัด, ๒๕๒๙.
- พูนพิศ อมาตยกุลและคณะ. นามานุกรมศิลปินเพลงไทยในรอบ ๒๐๐ ปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๒๖.
- พระธัมมทัตโตภิกขุและพ.ณ.ประมวญมารค. ตำนานต้นผีไทย. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๓.
- พรธมพจน์ ปานทองคำ. คติชนวิทยา. ลพบุรี. วิทยาลัยครูเทพสตรี, ๒๕๒๘.
- เพลินพิศ กำราญ. "นาคหลวง"ใน ที่ระลึกพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินีในสมัยรัชกาลที่ ๗.
หน้า ๑๒๓-๑๒๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๘.
- มณี พยอมยงค์. วัฒนธรรมล้านนาไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๘.
- มนตรี กู๋งาม. สังคีตนิยม. นครราชสีมา :โครงการตำราวิชาการเผยแพร่วิทยาลัยครูนครราชสีมา. , ๒๕๓๐.
- ไมเคิล ไรท์. "ภูพระบาทอุทยานประวัติศาสตร์ที่แสนบริสุทธิ์ที่ชุ่มนุมนุชทุกแลผี."
ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ ๑๓ (มีนาคม ๒๕๒๘): ๑๙๕-๒๐๕.
- _____ . "ความเป็นมาของคำว่าไทย ความเป็นมาของคำว่าคน." ศิลปวัฒนธรรม.
ปีที่ ๖ (เมษายน ๒๕๒๘): ๙๑-๙๓.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕. พิมพ์ครั้งที่ ๕.
กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘.
- ล้อม เฟื่องแก้ว. "จดหมายเหตุฉบับเขลยศักดิ์ ครึ่งรัชกาลที่ ๑ ให้พระลาวลิกบวชใหม่ด้วยเหตุออกเสียงอักษรไม่ชัด." ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ ๙ (ธันวาคม ๒๕๓๐): ๘๗-๘๘.

วิภัลย์ พงศ์พนิตานนท์. "สังคมในกรุงเทพฯสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น." ใน ดนตรีไทยอุดมศึกษาครั้งที่ ๒๕. หน้า ๘๓-๘๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗.

ว. จินประดิษฐ์. พิธีทำขวัญนาคน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กิจเจริญ, ๒๕๓๔.

_____ . พิธีการทำขวัญบาศีพิธีเทพ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กิจเจริญ, ๒๕๓๓.

สิทธิพร ณ นครพนม. "พญานาคลุ่มแม่น้ำโขง." ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ ๑๖ (กุมภาพันธ์ ๒๕๓๘): ๘๓-๘๕.

สุกรี เจริญสุข. "ดนตรีสยามประจำชาติชุดพิธีกรรม." ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ ๑๕ (เดือน พฤษภาคม ๒๕๓๗): ๑๓๔-๑๓๖.

สุกัญญา สุขฉายา. เพลงปฏิพากย์: บทเพลงแห่งปฏิภาณของชาวยุคบ้านไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๑.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. ร้องรำทำเพลง. ดนตรีและนาฏศิลป์ชาวสยาม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์เนชั่น, ๒๕๓๒.

_____ . "เรื่องทำขวัญ." ใน เพลงชุดทำขวัญ. หน้า ๓-๑๓. นครปฐม: โครงการจัดตั้งวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๗.

สุพิตรา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรมไทย คำนิยม ครอบครัวยุค ศาสนา ประเพณี. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑.

สุมาลย์ เรื่องเดช. เพลงพื้นบ้านจากพนมทวน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๘.

_____ . เพลงพื้นบ้าน. เอกสารเผยแพร่ความรู้ อันดับ ๕. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้านแห่งชาติ, ๒๕๓๕.

สุเมธ เมฆาวิทยกุล. สังข์กับพิธีกรรม. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖.

ส. พลายน้อย. เล่าเรื่องพม่ารามัญ. กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา, ๒๕๒๕.

_____ . เทวนิยาย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรพิทยา, ๒๕๓๔.

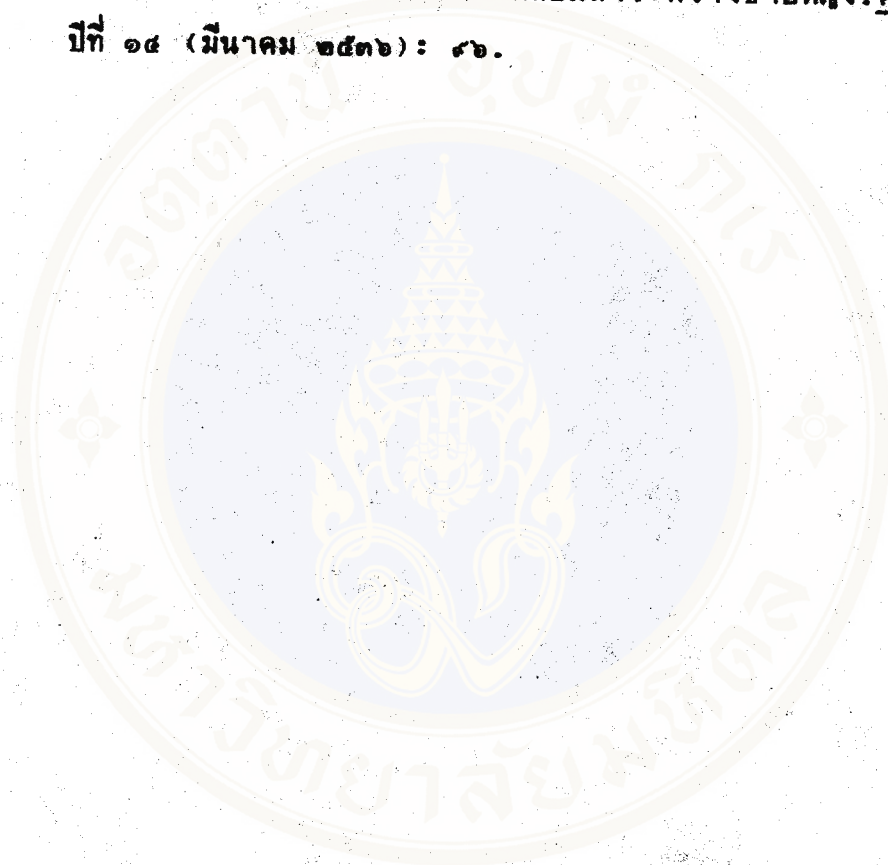
_____ . เล่าเรื่องมังกร. กรุงเทพมหานคร: ท้าวฟาง, ๒๕๓๕.

สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์. ปราสาทเขาพนมรุ้ง. กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๓๕.

สัจด์ ภูเขาทอง. การดนตรีและทางเข้าสู่ดนตรีไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๖.

ศิลปากร, กรม. ขุนช้างขุนแผน. กรุงเทพมหานคร: ศิลปাবรรณการ, ๒๕๑๓.

อลิน รพีพัฒน์. "ความเชื่อศาสนากับความเหลื่อมล้ำระหว่างชนชั้น". ศิลปวัฒนธรรม.
ปีที่ ๑๕ (มีนาคม ๒๕๓๖): ๙๖.

สัมภาษณ์

- จำเอกชู้ชีพ ม่วงศรีจันทร์. สัมภาษณ์. ๙ กรกฎาคม ๒๕๓๘.
- จิรภา วงศ์ขวัญ. สัมภาษณ์. ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๘.
- จักรกฤษ คุ้มทรัพย์. สัมภาษณ์. ๒๕ มิถุนายน ๒๕๓๘.
- เชื้อ ดนตรีรส. สัมภาษณ์. ๕ พฤศจิกายน ๒๕๓๗.
- ชวน อยู่สุวรรณ. สัมภาษณ์. ๑๕ มีนาคม ๒๕๓๘.
- ชม พรสมบูรณ์. สัมภาษณ์. ๒๕ มิถุนายน ๒๕๓๘.
- ชิต แสงกลิ่น. สัมภาษณ์. ๕ เมษายน ๒๕๓๕.
- ชินกร ไกรลาศ. สัมภาษณ์. ๗ กรกฎาคม ๒๕๓๘.
- ช้อย ลิมมังกร. สัมภาษณ์. ๓,๑๗ มิถุนายน ๒๕๓๘.
- ทองเปลว ยอดยิ่ง. สัมภาษณ์. ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๓๘.
- ทะเปียน มาลัยเล็ก. สัมภาษณ์. ๒๕ สิงหาคม ๒๕๓๘.
- ธัญ บุณยรัตน์พันธุ์. สัมภาษณ์. ๑๖ มีนาคม ๒๕๓๘.
- บรรพต ปานจันทร์. สัมภาษณ์. ๒๕ มิถุนายน ๒๕๓๘.
- พร สงแจ้ง. สัมภาษณ์. ๘ กรกฎาคม ๒๕๓๘.
- พวงทอง จันทร์วงศ์. สัมภาษณ์. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๓๘.
- เพ็ญศิริ ภัคดีอุทธรณ์. สัมภาษณ์. ๑๕ มีนาคม ๒๕๓๘.
- ลำเจียก ขวัญเสียงเสนาะ. สัมภาษณ์. ๑๐ มิถุนายน ๒๕๓๘.
- เหลื่อม บุณยโชติ. สัมภาษณ์. ๓,๑๗ มิถุนายน ๒๕๓๘.
- ลำเจียก ดีบริสุทธิ์. สัมภาษณ์. ๒๕ มิถุนายน ๒๕๓๘.
- ลักขณา ศกุนสิงห์. สัมภาษณ์. ๑๖ มีนาคม ๒๕๓๘.
- สมพงษ์ ชาราทรม. สัมภาษณ์. ๑๗ กันยายน ๒๕๓๘.
- ศิลป์ แดงอ่อน. สัมภาษณ์. ๕ เมษายน ๒๕๓๕.

ภาคผนวก ก

นาคพิภพในไตรภูมิพระร่วง	๑๑๓
บทสี่ศ เคนแปล	๑๑๔
บทนะโมแปล	๑๑๖
บทเคารพคุณ	๑๑๗
บทปฐิสนธิ	๑๑๙
บทนามนาถ	๑๒๐
บทแหล่งนามนาถ	๑๒๓
บทแหล่งสมมุติบาศศรี	๑๒๖
บทแหล่งกะบาศศรี	๑๒๘
บทแหล่งแปลบาศศรี	๑๓๐
บทสอนนาถ	๑๓๒
บทเคารพผ้าไตร	๑๓๓
บทเชิญวิญ	๑๓๔
บททำขวิญนาถ (อีกบท)	๑๓๖
บทร้องแหล่งเชิญวิญของชินกร ไกรลาศ	๑๓๘
บทแหล่งกำเนิด	๑๓๙
บทแหล่งกำเนิด (อีกบท)	๑๔๑
บทแหล่งแพ้ท้อง	๑๔๒
บทแหล่งลูกอยู่ในท้อง	๑๔๓
เนื้อร้องเวียงนเกียน	๑๔๕

ภาคผนวก ก

นาคพิภพในไตรภูมิพระร่วง (บทที่ ๒ หัวข้อ ๒.๑.๑)*

"... เมื่อไฟไหม้กลับแล้วแลตั้งแผ่นดินใหม่ บัมิได้ตั้งทุกแห่ง บัมิเป็นโดยธรรมดาแต่ก่อนมีที่เปล่า ยังมีบางแห่งเปล่าโดยกว้างโดยสูงได้แล ๓๐๐ โยชน์ก็มี บางแห่งโดยกว้างโดยสูงได้ ๗๐๐ โยชน์ก็มีแลที่นั่นกลายเป็นแผ่นดินเสมอกันทุกแห่ง เหลื่อมขวางามตั้งแผ่นดินขวางมีหญ้าแพรกเขียวมันเหมือนตามกัน โดยสูง ๕ นิ้วมือ ๓ นิ้วมือเขียวขวางมตั้งแผ่นดินแก้วไพฑูรย์ฉนั้นแล ดุรุงเรื่องทั่วแผ่นดิน มีเหมือนตั้งนั้นทุกแห่งแล มีสระหลายอันเขียวร่มดาศไปด้วยบัว ๕ สิ่ง แลดูงามนิกหนา มีฝูงต้นไม้ทั้งหลายเป็นต้นเป็นลำงามแลมิได้เป็นดั่งเป็นแลงแลเป็นลูกเป็นดอก ดูตระการงามนิกหนา แลมีเขือกเขาเถาว์วัลย์กลางสิ่งเป็นดอกแดง บางสิ่งเป็นดอกขาว บางสิ่งเป็นดอกเหลือง ดูรุงเรื่องงามแต่ที่นั่นทุกแห่งตั้งท่านสั่งแต่งไว้แล แห่งนั้นเรียกชื่อว่า นาคพิภพแล เป็นที่อยู่แก่ฝูงนาคทั้งหลายแล แลมีปราสาทแก้ว แลมีปราสาทเงิน แลมีปราสาททองงามนิกหนา แลมีที่อันเปล่าอยู่โน้น บางแห่งหาสิ่งอันจะอยู่บัมิได้เป็นที่กลวงอยู่เปล่าอยู่ใ้ในใต้ เขาพระหิมพานต์กว้างได้ ๕๐๐ โยชน์เป็นเมืองแห่งนาคราชจำพวกหนึ่งอยู่แห่งนั้นแลมีแก้ว ๗ ประการ เป็นแผ่นดินงามตั้งไตรตรึงษ์อันเป็นที่อยู่แห่งพระอินทร์เจ้านั้นแล มีสระใหญ่ ๆ นั้นหลายอันอยู่ทุกแห่งแลเป็นที่อยู่แห่งฝูงนาคแต่ไปเหล้นทุกตาไป แลน้ำนั้นใสงามบัมิชำระไซร้ ดูแผ่นดินแก้วอันใหญ่แลท่านขัดหลายครา แลมีทำอันราบนิกหนา ที่นาคแรงอาบแรงเหล้นนั้น มีฝูงปลาใหญ่ไหลไปชบปลาเล็ก แผงจอก ดอกบัว ๕ สิ่งบานอยู่ดูตระการทุกแห่งดอกบัวหลวงดวงใหญ่เท่ากงเก็ยน ผิเมื่อน้ำสะเทือนไหวไปมาดูงามนิกหนาดั่งสั่งแต่งไว้แล

นาคจำพวกหนึ่งในสมุทรถ้าแลเมื่อใด ฝูงนาคตัวเมียแลมีครรภ์แก่แลเขาค่าในใจ เขาว่าฉนั้น ฉิแลว่าออกลูกในกลางสมุทรนี้ สมุทร

* หมายถึงบทและหัวข้อในวิทยานิพนธ์ที่มีข้อความอ้างถึงในภาคผนวก

นี้พี่ฟองนักหนาแลอีกทั้งนกน้ำก็ตีฟองด้วยลมปีกครุฑโสด ฟองตัวมีครุฑอีก
 แก่นั้น เขาก็ดำน้ำลงไปออกจากแม่น้ำใหญ่ ๕ อัน อันหนึ่งชื่อว่าคงคา
 ยมนา อจิรวดี สรรภู มหิมหันทิ อันไหนไปสู่มหาสมุทรใหญ่นั้นจึงดำ
 น้ำนั้นไปขึ้นไปถึงป่าใหญ่ อันชื่อพระหิมพานต์นั้น มีถ้ำคูหาถ้ำหมู่ครุฑ
 ไปปมีถ้ำถึง จึงคลออดลูกไว้ในที่แห่งนั้น แล้วแลอยู่เลี้ยงดูลูกในที่นั้นต่อ
 เมื่อลูกตนนั้นกล้าแล้วจึงพาไปยังน้ำลึกเพียงหน้าแค่ง แลสอนให้หว้ายน้ำ
 แร่งหว้ายขวนแร่งพาไป ถึงที่น้ำลึกแลน้อยถ้วน ๒ ครั้นว่าเห็นลูกตนนั้น
 ใหญ่แลรู้หว้ายดีแล้ว จึงพาลูกนั้นหว้ายแม่น้ำใหญ่ข้ามไปข้ามมา ผิดว่า
 ลูกนั้นข้ามพลันแล้ว นาคนั้นจึงนฤมิตรให้ฝนนั้นตกหนัก แลให้น้ำนั้นนอง
 เต็มป่าพระหิมพานต์ ข้ามน้ำสมุทรแล้วจึงนฤมิตรปราสาททองคำ อันประ
 ดิบนิลด้วยแก้วสัตตพิชรรัตนะ อันรุ่งเรืองงามนักหนา แลในปราสาท
 นั้นมีเครื่องประดับนิลแลเครื่องบริโภค ทั้งเครื่องกินเครื่องอยู่นั้นก็ยร
 ย่อมเป็นทิพย์ทุกประการ ตั้งวิมานเทพดาในสวรรค์นั้นแลนาคนั้นจึงเอา
 ลูกตนขึ้นอยู่บนปราสาทนั้นแล้ว แล้วจึงเอาปราสาทนั้นลอล่องน้ำลงมา
 ถึงมหาสมุทรที่ลึกได้ ๑๐๐๐ วา จึงพาเอาปราสาทแลลูกตนนั้นดำน้ำ
 ลงไปอยู่สมุทรนั้นแล

นาคนั้นยังมี ๒ สิ่ง สิ่งหนึ่งชื่อถลชะ สิ่งหนึ่งชื่อชลชะ นาคอันชื่อ
 ถลชะนั้น นฤมิตรตนได้แต่บนบกได้ แลในน้ำนั้นนฤมิตรบมิได้ นาคอัน
 ชื่อชลชะนั้นนฤมิตรตนได้แต่ในน้ำแลบนบก ได้ตนนฤมิตรบมิได้ ที่เขาเกิดที่
 เขาตายก็ดีที่เขานอนก็ดี ที่เขาสมาคมด้วยกันก็ดี ที่เขาลอกครายเขา
 ก็ดี แลในสถานทั้งนี้แล เขาอยู่แห่งใดแห่งหนึ่งก็ดี เขาบมิอาจนฤมิตร
 ตนเขาให้เป็นอันอื่นไป แลแม้ว่าเขาจะนฤมิตรตนให้งามดังเทพดาก็ได้
 แล ฝินาคตัวเมียจะนฤมิตรตนให้งามดังนางเทพยธิดาอัปสรก็ได้แล ฝิ
 เมื่อนาคนั้นจักไปล่าหากินแลเป็นสิ่งใดอันหาเหยือกินได้ง่ายนั้นได้ เขา
 ก็ยอมนฤมิตรตนเขาเป็นเช่นนั้นแล แล้วเขาจึงเที่ยวขึ้น มาล่าหากินใน
 แผ่นดินนี้ ลางคาบเขาเป็นงูไซ ลางคาบเขาเป็นงูกระสา ลางคาบ
 เขาเป็นงูเห่า ลางคาบเขาเป็นงูเขียว ลางคาบเขาเป็นงูอื่น ลาง
 คาบเขาเป็นสัตว์อื่น แลเขาล่าหากินแล เหตุว่าเขาขึ้นชาติดิรัจฉานแล
 แต่แผ่นดินอันเราอยู่นี้ลงไปถึงนาคพิภพ อันชื่อว่าดิรัจฉานภูมินั้น
 โดยลึกได้โยชน์หนึ่งแล ฝิจะนับด้วยวาได้ ๘๐๐๐ วาแล (๒๕๓๕ : ๕๕-๕๘)

บทสวดเศสแปล (บทที่ ๒ หัวข้อ ๒.๒.๑)

ณ บัดนี้ข้าพเจ้าจะขอน้อมเกล้า ประดิษฐานนมัสการอัญชลีประณม
น้อมขึ้นเหนือเศียรสิโรตม์ เทพยดาเจ้าจงปรีเปรมปราโมทย์มโนสารจำนง
แห่งองค์พระมหากษัตริย์ขัตติยะวงศ์อันเรืองเดช อิกท้าวไทยเทเวศร์ท้าวทิวศา

สาธุ สักเค อยู่ในช่องฉกามาพจรสวรรค์ กาเมออยู่ในภพอันจังหวัด
วงศ์ จะรูป เทพยดาดำรงค์อยู่ในรูปภพ คิริลิตะระเตเถ อยู่ในห้วงมหรณพ
สิงขรเขตและขุนเขา จันตะลิกเข เทพเจ้าอยู่เบื้องแน่นในอากาศ วิมาน
อยู่ในวิมานมาศรัตน์มณเทียรทอง ที่เปรี๊ญฐู เทพเจ้าที่อยู่ในพิชัยราชรถแก้ว
และเรือนหลวง จะคาเม เทพเจ้าทั้งปวงที่อยู่บ้านน้อยและเรือนใหญ่ ตะรุวะนะ
คะหะเน เทพเจ้าสิงสถิตย์อยู่บนต้นไม้พฤษาสานต์ เคหะวัดถุมหิเขตเต เทพยดา
เจ้าอาศัยตามบ้านเรือน ไร่และโรงนา ภูมมา เทพยดาเจ้าอาศัยอยู่ในพื้น
ภูมภาค จายันตุทวา เทพยดาเจ้าทั้งหลายเอ๋ย วันนี้ข้าพเจ้าจะขออัญเชิญท่าน
ให้เสด็จลงมาสมโภชประชุมช่วย ชะละละละวิมะเส เทพยดาเจ้าที่อยู่ในห้วง
เหวผาทั้งฝั่งน้ำและบนบกมิได้เสมอกัน ยักกะคินธัพพะนาคา ไซ้แต่เท่านั้นอีก
ทั้งยักษาคณธรรพ์และนาคราชผู้เป็นใหญ่ ตัญฐันตาสันติเกยง เทพยดาเจ้าที่มี
ความสุขทุกตำบล มุนีวะระจะนัง อิกทั้งถาษีมุนีนาคทุกแห่งหน ท่านที่ศักดิ์สิทธิ์
ฤทธิณด้วยตบะเดชา สาชะโว คู่ก่อนเทพยดาเจ้าทั้งหลายทั้งปวง เม จง
เกษมสำนัดตามลำดับ สุนัตตุ จงเจียรโสตตัสดับอรรณอันล้ำเลิศ ทัมมีสสะวะ
นะกาโล ซึ่งธรรมของพระพุทธรเจ้าอันแหล่แสนประเสริฐในโลกีย์ อะชัยมกะทันตา
วันนี้ข้าพเจ้าจะขออัญเชิญท่านให้ลงมาช่วยอวยพร ซึ่งพ่อนาคจะได้บวชเป็น
พระภิกษุขอให้ตัดบ่วงลวงลุลละจากกิเลส ให้ข้ามขั้นชขอบเขตคิวาโลก กว่า
จะพ้นซึ่งโอชะสงสาร พ่อเอ๋ยพ่อจงสลัดห้วงบ่วงมารในคราวนี้ ให้ล้นฆ้องขึ้น
๓ ที ใครเสี่ยงดีดีให้ด้วยช่วยอำนวยการพระพรชัย

(ว.เงินประดิษฐ์ ๒๕๓๕ : ๒๐-๒๒)

บทนะโมแปล (บทที่ ๒ หัวข้อ ๒.๒.๑)

ตั้งนะโม ๓ จบ นะโมสิบนิ้ว ข้าพเจ้าจะขอขอร้องอุทิศหัวใจ พระ
ศรีรัตนตรัยโมลีโลก ซึ่งอุบัติอยู่ในโอชะทั้งสามภพ ไม่เทียมเทียบเปรียบ
ปรารภครบถึงสอง ตัสสะภะคะวะโต แห่งองค์ทรงเครื่องลิกขาภท ข้าพเจ้า
จะขอขอร้องขึ้นเหนือเกศ ต่างประทุมเมศประทุมทอง เนตรของข้าพเจ้าทั้ง
สองจะต่างประทีปแก้ว อระหะโศ แห่งพระองค์ทรงหักเสี้ยนแล้วซึ่งกิเลส
สัมมาสัมพุทธยัสสะ ท่านตรัสรู้เนยยะธรรมด้วยพระองค์เอง ทรงพระปัญญา
เล็งพระสัพพัญญู เป็นพระบรมครูผู้หลักโลก หวังจะพาสัตว์ให้ข้ามจิตุโลก โอชะ
สงสารมาประหารหัก ซึ่งสารประจักษ์อันประกอบไปด้วยกรรมและกง มิให้
สัตว์นั้นเวียนวงอยู่ในรูปภพทั้งสาม ซึ่งได้ทรงพระนามชื่อว่า อระหังสัมมา
สัมพุทธโย ดับซึ่งโทโสโมโหหาย โลภะละลาชในทางบาป ทรงอิสระภาพ
เรื่องพระเดช ทรงลิกขาภทเป็นชินโรส ย่อมจะเปลื้องปลดตัดกิเลส เล็ง
เห็นเหตุแล้วหลบหนี ส้ารวมอินทรียัมมยัส อมระนิกร ทรงศีลสังวรณันงาม
ดี ทรงพระบารมีปัญญามั่น ตั้งพระขรรค์เพชรเด็ดบัวงมาร มาแผ้วพาลตัด
ด้วยพระจอบแก้ว ช้อนขึ้นแล้วด้วยพระปัญญาชน เห็นอาการสามสิบสองส่วน
เป็นเหล่าล้วนเครื่องอสุภะสาหาร อันที่ว่าจะจะเป็นแก่นสารนั้นหามิได้ ย่อมจะ
มีเวรภัยมาปีทา มีแต่ความชรามามรณาไม่ประจักษ์แจ้ง ให้นายแห่งไปใน
ทางฆราวาสอย่างเด็ดขาด โยพุทธโย อันว่าพระสรพรทุกพระองค์ ผู้ทรง
พระนามสี่ประการ นามคุณเบื้องต้นเป็นประธานคือ อระหังสัมมาสัมพุทธโย
พระองค์ทรงสถิตยังรัตนบัลลังก์อันวิจิตร ก็บังเกิดด้วยบุญกฐิ์บารมี วาระโพธิ-
มุเล ใต้ดวงไม้พระศรีมหาโพธิ์พฤษภามงคล มารังสะเสนัง ยังพระขามารกับ
พวกพล ให้พิณาศหลักหนี ส้ารวมอินทรียัสของพระองค์ ตั้งปะนะมามีพุทธัง
ข้าพเจ้าจะขอน้อมเศียรศรีโรตม์ ใหว์บูชาไปพร้อมด้วยกายและวาจา มะโน
สุจริต โยชัมโม อันว่าพระนะวะโรกุตตะระเจ้าเก่าประการ ลิปทั้งพระปริยัติ
เป็นปริโยสารเป็นอย่างยิ่ง นิยานิกัสสะธรรมนี้แหละจะนำชายหญิงให้มีสุข ดับ
สังขารทุกขให้สิ้นโคก เข้าสู่พระคิวาโมกข์นิพพานเมือง โยสังโฆ ข้าพเจ้าจะ
ขอน้อมกายถวาชบูชา พร้อมไปด้วยความสัจจาอันถ้อมมั่น แห่งพระสงฆ์ผู้ทรง
พรหมจรรย์จารีตธรรม จงมาช่วยอุปถัมภ์ค้ำชูกิจ ซึ่งพื่อนาคจะได้สละสิทธิ์
ฆราวาส จะบรรพชาเพศเสมออาสน์สังฆกรรม ด้วยพื่อนาคเล็งเห็นสว่าง

ในทางธรรมชรีระคุณ จึงยึดเหนี่ยวพระพุทธคุณเป็นบันไดเดิน จงตั้งใจมิให้เห็น
 ท่างหาย โดยน้ำจิตคิดผ่องใสศรัทธากลับ หวังจะใคร่บรรพชาในครั้งนี ให้สิ้น
 มัจฉัน ๓ ที่ ใครเสี่ยงดีดีให้ด้วย ช่วยอำนวยการพระพรชัย

(ว. จินประดิษฐ์ ๒๕๓๕ : ๒๕-๒๖)

บทเคารพคุณ (บทที่ ๒ หัวข้อ ๒.๒.๑)

โศภุโธ อันว่าสมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธองค์ อันทรงพระคุณนาม
 ลิปประการ พระคุณนามเบื้องต้นเป็นประธาน คือพระอรหันต์ สุนนินฺโน
 พระองค์ทรงสถิตนั่งเหนือรัตนบัลลังก์อันวิจิตร อันเกิดกับบุญฤทธิบารมี วรร-
 โภธิมูล ในดงไม้พระศรีรัตนมหาโพธิ์พุกกมลทล มารุ สเสณิ ยังพระสยามาร
 แลหม่อมพลพระสยามารพ่ายแพ้นายหนี พระสมตริยติงบารมีที่สร้างสมพระองค์ไว้
 ตัปณมา มิพุกข์ ข้าขอน้อมเศียรลิโรดม ให้อันนนิชบุชชาด้วยภาษา วาจา มโน
 จานง พระองค์นั้นนอชั ทุมโม อนึ่งนพพระโลกุตตรธรรมเจ้าเก่าประการ ลิปทั้ง
 พระปริยัติเป็นปริโยสานอย่างยิ่ง นิชยานิก จะนำสรรพมณุษย์ชახหญิงได้เสวย
 สุข ตัปชชาติชราพยาธิมรณะทุกข์ให้สิ้นโศก เข้าสู่วิงคปาโมกข์วิมานเมือง ตัปณมา
 ทุมม ข้าขอถวายทศนัชประนมเนื่องน้อมเศียร ต่างสุวรรณบุษบงประจงเจียน
 แจ่มจาร์ส

สงุโธ อนึ่ง อชฎางค์อริยสงฆ์บรรพชิตสาวก เวไนย วิสุทโธ
 ทรงศีลผ่องใสวิสุทติเศก สุนตินุทริโย สारวมอินทริย์เอี่ยมเอกสวชงาม ช่อม
 ประพฤติต้องพุทธบัญญัติ วรรกชัณเฑสุโย ควรจะนำมาซึ่งศรัทธาให้มนัสสนอง
 ผลแห่งอมรเมืองบนแลมณุษย์ ตัปณมามิ สงฆุ ข้าขอน้อมกายมนินทริย์วิสุทติ อู
 ทิศถวากายบุชชา เป็นข้าในไตรรัตน์ ด้วยเดชะความสัตย์ที่ถ้อมัน จงมาค้อม
 ครองป้องกันสรรพภัยจักรไรรอน ขจิตเสี่ยซึ่งอกุศลนิวรรณทางมรรคผล ข้าพเจ้า
 จะชอกกล่าวสารพุทธภาษิตมวงคล แก่พ่อนาคผู้แสวงผลในบรรพชา ขอพระเดช
 พระคุณจงตกแต่่งวาจาซึ่งข้าพเจ้าได้ประกาศิต จะอวยชัยพรอูทศประการใด
 ขอให้มีเตโชชัยทุกสิ่งสิ้น เหมือนนโษษฐ์องค์อินทร์โกสิย์ ลิตทิพระพรให้พระผู้สดี
 จอมนาง พระพรนั้นไม่เสื่อมสร้างสุญหาย ข้าพเจ้าจะอวยพรทั้งหลาย ขอให้

เหมือนฉะนั้น แล้วจะขออัญเชิญเทพเทวาวันทุกชั้นฟ้า มีพระอิศวรเจ้าโลกาเป็นประธาน ทรงโคอุสุภเป็นพยานอย่างยิ่ง เชิญพระยาขันธะกุมารมิ่งโอรสราชทรงมยุระเป็นพาหนะอสนีอุดมดี เชิญพระยาธรรมจักรกฤษณ์ฤทธิ์เรื่องศรีทรงครุทโอบยบินเวหาเทียร ไม่มีผู้จะล่วงเกินประมาทหมิ่น เชิญองค์อัมรินทร์เจ้าเวชยันต์ พระเวสสุกรรมกับพระยาทาดลีเทพเจ้า ณ จักรราศีทุกแห่งหล้า พระอาทิตย์เทวาอันเรื่องเดช อันทรงยานวันประเวศเทียวเวียงวงขอเชิญมาช่วยชูดำรงในพิธีกรรม มารับเอาอานิสงส์ ในบรรพชากรรมที่เกิดผลให้เจริญทิพโสภณพลสวัสดิ์ แล้วจงมีจิตโสมนัสศรัทธาตรัสช่วยแนะนำนิเทศขอมอบเครื่องกุศลเหตุแก่หมู่ญาติของพ่อนาค ซึ่งล้มหายตายจากไปทนทุกข์ให้ได้เสวยทิพสุขบำบัดบาป ด้วยส่วนกุศลผลบุญลากที่อนุโมทนา ข้าแต่เทพยดาเจ้าทั้งหลายเอ๋ย เชิญมาสู่ที่โสมนัสสันนิบาต ด้วยถ้อยคำข้าประกาศอัญเชิญชวน อันเนกขัมมะบารมี นี้ควรค่านับด้วยต้อง นับเยี่ยงอย่างแบบฉบับพุทธประเพณี เมื่อครั้งสมเด็จพระชินศรีศาสดาจารย์ จะสำเร็จโพธิญาณด้วยบรรพชาจริยวัตร ขึ้นแต่ว่าสมบัติจอมจักรพรรดิมาถึงแล้ว พระทูลกระหม่อมแก้วก็ไม่เอื้อเฟื้อ อุปมาเหมือนกับอยากเอื้อเฟื้อขอยกอยู่ในพระบาท อีกพระพิมพาราหุรราชโอรส พระองค์ก็ทรงเปลื้องปลดสลละละ ตั้งพระทัยหมายเป็นพระจะโปรดสัตว์ พระองค์ออกบวชจึงได้ตัดสมประสงค์ ตามจารีตพุทธวงศ์ประเพณี เทพยเจ้าทุกราศีอินทร์พรหม ชวนกันแซ่ร้องร้องนิมม นมัสการบูชาเหตุฉะนั้น จึงร้องเป่าเทวดาตามแบบอย่าง กุลบุตรที่บวชเล่าก็ยิบเข้าในพิธีทางมหาภิเนษกรรมณ์ฯ

พ่อนาคเอ๋ย บารมีของพ่อได้สร้างสมมามากแล้ว น้ำจิตของพ่อผ่องแผ้วยินดีนึก ปัญญาซึ่งพระไตรลักษณ์จึงประกอบเกิด พ่อเห็นว่าขราวาสน์ไม่ประเสริฐแสนเทวษ บรรพชิตนี้แลวิเศษสง่างาม พ่อจึงพากเพียรพยายามไม่หยุดหย่อน จะใคร่เป็นหน่อเนื้อเชื้อชินวรในพระศาสนา ครั้นกุลบุตรศรัทธาไม่หวาดหวั่น พ่อเห็นว่าอานิสงส์พรหมจรรย์เป็นจอมบุญ จึงยึดเหนี่ยวเอาพระพุทธรูปเป็นบันได ไม่เอื้อเฟื้ออาลัยปลิวโพธิ ด้วยบรรพชานี้เป็นมหาประโยชน์อย่างวิเศษ อาจข้ามเขื่อนเขตไปพ้นภัย กาสาวพัตร์เล่าก็เป็นหงษ์ชัยเฉลิมโลกจะดับทุกข์ให้สิ้นโศกแสนเทวษ เข้าสู่ศิวิงคประเทศสมทานิพพาน พ่อนาคเอ๋ย

ยากที่บุคคลจะมีอิทธิพลเหมือนตัวเจ้า มีแต่จะมีวามาไปด้วยกามฉันท์ อัน
 วิมังสาธิปติปัญญาย่อมไม่บังเกิด จึงเห็นพ่อนั้นแลประเสริฐเลิศกว่าบุคคลทั้ง
 หมด พ่อได้ออกบวชอุปสมบทครั้งนี้ เชิญเทพยดาทวารวดีมาช่วยป้องกันสรรพ
 ภัยอันตราย อย่าได้มากล้ำกรายบังเกิดมี ให้สำเร็จในพิธีบรรพชากิจ เหมือน
 หนึ่งวาจาข้าพเจ้าประสิทธิ์ไว้ในครั้งนี้ ให้สิ้นฆ้องชั้น ๓ ที่ โห่ร้องอวยชัย

(พระมหาทองใบ ฎีกาโณ ๒๕๒๔ : ๓๒-๓๖)

บทปฏิสนธิ (บทที่ ๒ หัวข้อ ๒.๒.๑)

ศรี ศรี บวรวิเศษ ข้าพเจ้าจะขออัญเชิญเทพยดาเจ้า ทุกวิมานแมน
 เมืองสวรรค์ เทพยดาเจ้าอันทรงมหารณพ เรืองฤทธิ์ พระองค์ทรงอาศัยสิงสถิต
 ในจักรวาล จงมาช่วยอวยพรเพิ่มโพธิสมภารแห่งพ่อนาค ให้พ่อภิญโญโสภาค
 เจริญผล อีกทั้งวงศ์ประชาชนทั้งชายชวา มีท่านบิดรและมารดาเป็นประธาน
 ล้วนแต่มีน้ำจิต เบิกบานด้วยยินดี จึงให้พ่อนาคบวชเป็น เชื้อชีชินวงศ์ พ่อนาค
 เอ๋ยวันพรุ่งนี้แล้วหนอ พ่อก็จะได้สอดทรงซึ่งกาสาวัตร ข้าพเจ้าจะขอกำจัด
 ชันษมารห้าอย่าเบียดเบียน อย่าได้มาแวงเวียงนราวี ชันษมารอย่าย้ายีในอาพาธ
 มีจจุราชอย่าพิฆาตให้ถึงชีวิต อีกทั้งกิเลสมารทำดวงจิตให้จิตจาง ประหาร
 ชันษมารให้เห็นห่างอย่ายินยอม ให้พ่อจงบวชสำเร็จผลสถาพร จิตของพ่ออย่าย่อ
 หย่อนให้พ่อองแล้ว ประดุจน้ำในคณโทแก้วที่ใสบริสุทธิ์ พ่อเอ๋ยอันที่ว่าจะเกิดมา
 เป็นมนุษย์มิใช่ง่าย โดยที่พระอาจารย์ท่านบรรรยาไว้ในบาลี พระอภิธรรมเจ็ด
 คัมภีร์ก็แสดงไว้ ท่านกล่าวถึงปฏิสนธิในครรภ์ ปริณทลแห่งพระชนนี ประดุจ
 ชนทรายจามจู้รอันแข็งชูป น้ำมันสลัดเสร็จเสียเจ็ดหน น้ำมันนั้นที่เหลือติดอยู่ที่
 ปลายขนแห่งฝูงสัตว์ พระบาลีท่านกล่าวชัดอีกเจ็ดทิวา เป็นค้ำมูลโลหิตานั้นชั้น
 ก่อน ต่ออีกเจ็ดวันจึงผันพ่อนเป็นเปลือกสาย ถ้ามันว่าจะเกิดมาเป็นชายแล้ว
 เวียงนชา หากเป็นสตรีเวียงนมาทางเบื้องซ้าย ตั้งแต่นั้นแล้วอันตรายก็จะย่อ
 หย่อน ต่ออีกเจ็ดวันจึงผันพ่อนวัฒนา แล้วจึงก่อก้อนมังสา ตั้งแต่หน้าผาก
 ก่อนพอเห็นเหตุเป็นดวงเนตรทั้งสองเหมือนฟองไข่ แล้วก็แตกออกไปเป็นปัญจ
 สาขา มีหูตาและเล็บผม มีมือถือสาयरกอมต่างคำข้าว นิ่งกับอาหารเก่ากอง

กาบูล ศรีษะทูนอาหารใหม่ คู้เข้าเข้าหนุนคางไว้ทั้งสอง ผินหลังเข้าอิงพิงหน้า
 ท้องพระมารดา ประดุจหนึ่งว่าวานรหนาวที่หนีฝน เข้าซ่อนตนอยู่ในโพรงพฤษภา
 ถ้ามารดาเสพของต้องแผ่ร้อน ถูกผิวหนังลูกอ่อนอ่อนดังจะพองไปทั้งกาย ดัน
 อยู่กระวนกระวายไม่เป็นสมประดี ดังว่าอัครีอันรุ่งโรจน์มาเผาผลาญ แสน
 เวทนาในอุทร เมื่อมารดานอนเจ้าก็ลุกนั่ง กระทบกระทั้งสารพางค์พ้าวเพียง
 จะขาดใจ ดังบุคคลเอาท่อนไม้มารูมริน ถึงยามปลอดจะคลออดออกมาจากครรภ์
 พระมารดา ก็บังเกิดลมกัมมชิวาตมาผาดผัน ให้ศรีษะนั้นลงไปเบื้องต่ำ ดัง
 ว่าตกเหวลิ้าอันลึกสุด กำหนดได้หลายร้อยชั่วบุรุษความกลัวไม่มีชิวัญ หวาด
 ประหวั่นเพียงว่าจะวอดวาย ยามเมื่อคลายก็จะคลออด ให้ขัดขวางในครรภ์
 พระมารดาดังว่าจะจุด กุญชรป่าออกมาจากถ้ำ พระมารดานี้ก็แสนจะเจ็บช้ำ
 ค่อยค่อยขลุบค่อยค่อยคล่า มิให้ห่างไปไกลเนตร ถึงแม้ว่าจะระเหระหนทน
 เทวษแทบจะมรณามีได้คิด ขอเพียงแต่ให้ลูกน้อยน้อยได้มีชีวิตอยู่รอดตลอดไป

(ว. จินประดิษฐ์ ๒๔๓๔ : ๒๙-๓๑)

บทนามนาค (บทที่ ๒ หัวข้อ ๒.๒.๑)

ศรี ศรี สิทธิวิเศษ ท่านทศปาโมกข์สังเกตุ ประกอบเอิกเกริก
 ทำการกุศลพิธี เทพชดาเจ้าทศราศีพร้อมสะพรั่ง หมู่ญาติที่ชวนกันนั่งแน่นับ
 เอนก นัยมีจิตอันเลื่อมใสศรัทธาด้วย ชวนกันช่วยอนุโมทนา ท่านทั้งหลายนั่ง
 อยู่ด้านหน้า ข้าพเจ้าขอภักดิ์ ด้วยคำบุราณท่านกล่าวไว้ว่ามีมาก ว่าพระยา
 นาคฝากชื่อ กิตติศัพท์ก็เล่าลือสนั่นก้อง แต่ความอันนี้ไม่ถูกต้องตามพระพุทธรูป
 ต้องคัมภีร์มหาวัดนั้นว่า พระยานาคตนหนึ่งมีศรัทธา นิमितกาศาเหมือนมนุษย์
 มาบวชในพระพุทธศาสนา ครั้นนานมาผู้เป็นเจ้าประมาท รูปนิमितนั้นก็เคลื่อน
 คลาด กลับกลายเป็นพระยานาค สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคทรงพระโสด
 จึงมีพุทธรูปโปรดประทานนาม ชื่อว่าสัตว์ดิรัจฉานมีชาติอันต่ำช้า มิให้บวช
 ในพระศาสนาตถาคต ความในพระศาสนาหมดแต่ท่านนี้ ทั้งอรรถบาลีก็ดูหมด
 คำที่ว่าพระยานาคฝากชื่อไว้ นั้นมิได้ปรากฏคัมภีร์ใด ท่านทั้งปวงพึงเข้าใจ
 ฉะนั้นเถิด

นามชื่อว่าเจ้านาคนั้นเกิดแก่กุลบุตร เพราะเหตุท่านสมมติเมื่อจะ
บวช แต่พอได้เปลี่ยนปากสวดนั้นง่ายง่าย กับอึ่งได้อธิบายในนาคศัพท์ มี
อรรถรับตามกระแสท่านแปลว่าไม่กระทำบาป ท่านจึงจัดให้เห็นเป็นนามลากแก่
ผู้อุปสมบท นามชื่อว่านาคจึงปรากฏเหตุดังนี้ พ่อผู้ภักดีศรัทธาทักจงตรึกตรอง
ตามกระแสพุทธโอวาทว่า เราท่านจะได้ชาติเป็นมนุษย์นั้นสุดยาก ถึงเกิดได้
หลายชาติมากมักว่างเปล่า แสนยากเจ็ยวณะเจ้าผู้ใจบุญ หนึ่งท่านผู้เป็นเชื้อ
หน่อพุทธางกูรมีสามอย่าง คือปัญญาธิกะผู้ทรงสร้างพระโพธิญาณนั้น นับได้สี่
อสงไขยแสนกัลป์โดยสังเกตุ พระศรัทธาธิกะนั้นวิเศษปานกลาง มีพระบารมี
นั้นกว้างขวางยิ่งขึ้นไป นับได้แปดอสงไขยแสนกัลป์ พระวิริยาธิกะนั้นเป็น
อย่างยิ่ง กว่าพร้อมด้วยพระสมมติสภารเมศ พระพุทธฎีกาสังเกตกำหนด
ไว้ว่า สิบหกอสงไขยแสนกัลป์พุทธภูมิ บารมีทั้งสามพระองค์นั้นเน้นนานถึง
เพียงนี้ จึงได้สำเร็จแก่พระศรีสรรเพชญดาญาณ ทรงสร้างพระบารมีนั้นเน้น
นาน เราท่านจึงได้พานพบประสบสม

พ่อนาคเอ๋ย บารมีของพ่อได้อบรมได้มากพอแล้ว อารมณ์พ่อจงผ่อง
แผ้วชินดีนักรักใคร่ในบรรพชา ผูกสัตว์ในโลกเกิดมานี้ยากแก่ที่จะเห็นอันสังส์
ในกระแสเนกขัมมบารมี ด้วยตัณหาโลภก็กำสัจโยค มักบ้าไปด้วยบริโภค
กามฉันท์ ยากที่จะต้องอารมณ์ให้หันห่าง กระเด็นปลงลงให้เห็นทุกขัง อนิจจัง
อนัตตาพ่อนาคเอ๋ย เจ้าสิประกอบด้วยวิมังสาญาณสัมประยุต อาจนำตนให้หลุด
ลุดออกจากภพ บุญพ่อนี้เลิศลบล่วงบุคคลแล้วในโลกา วันพรุ่งนี้พ่อจะได้บรรพชา
ในพระอุโบสถ อุปสมบทเป็นสมมติสงฆ์ นับว่าเป็นหน่อเนื้ออริยวงศ์ชินโรส
จงรักษาลิกขาบทพ่ออย่าประมาท จงตั้งอยู่ในโอวาทพระอุปัชฌาย์ ถ้าสงสัย
ในลิกขาบงใต้ถาม สิ่งใดที่ห้ามปรามพ่ออย่าดูหมิ่น อันสมณนี้มีศีลเป็นอารมณ์
ถึงจะเอาเครื่องอลงกรณ์แก้วแก้วเนาวรัตน์ เป็นเครื่องประดับสำหรับจักรพรรดิ
พิเศษศรี เครื่องประดับของกุมารกุมารีที่เคยทรง คือประหลังก่าโลวงสร้อย
สังวาลย์ ถ้าคนแก่เกินกาลเอามาประดับกาย เหล่าโลกทั้งหลายไม่เห็นเหมาะ
จะพากันเย้ยเยาะแหย่มสรรวล ว่าอารมณ์นี้ไม่คู่ควรกับตนทรง สิ้น อารมณ์ เสอฐ์
ศีลนี้แลตามแต่จะประดับลงไม่เลือกหน้า ถึงเด็กหนุ่มแก่ชราประการใด ถ้า
รักษาศีลพระชินวรไว้ได้ทั้งามหมด ต้องตามบทบาทพระพุทธฎีกา กุลบุตร

ที่บวชในพระพุทธศาสนาเหมือนตัวเจ้า มีแต่ประเสริฐไม่รู้เส่ร้าเพราะศีล เป็นอายุ ท่านที่ล่วงธรรมวิเศษ เข้าสู่สังคประเทศสมทานิพพาน ย่อมชำระสันดานให้ผ่องมุด ทรงศิลป์วิสุทธิไว้ตั้งแต่เดิม มรรคผลจึงเพิ่มเติมต่อภายหลัง พ้อจงจำนงตั้งปฏิบัติตามเยี่ยงอย่างอย่างอดุเบา จะได้เป็นนิสัยของเจ้าไปภายหลัง หน้า อนึ่งเล่าพระอุปชฌาย์พ้ออย่าละ เอาเป็นภารุระทุกเข้าค่า สิ่งใดที่ท่าน จะกระทำพ้อจงช่วยกระทำการแทน ด้วยพระคุณท่านสุดแสนเหลือที่จะพรรณนา ท่านเป็นผู้ให้สำเร็จบรรพชาอุปสมบท ตัวพ้อได้เป็นหน่อเนื้อเชื้อชินอรสอริยมุนี พ้อจงตั้งจิตกตเวทิตอดแทน ส่นองคุณบิดามารดาบังเกิดเกศ เหตุด้วยบรรพชา เพศนี้ใหญ่หลวง กุศลสร้างทั้งปวงไหนจะเทียบเท่า ด้วยคุณพระมารดาเจ้านี้ สุดแสน เหล่าบุคคลทุกวันนี้ย่อมดูแคลน คือคำปรัมปราว่า พระคุณบิดานี้ยี่สิบสอง คำนั้นนี้ไม่ถูกต้องในพุทธฎีกา ในมงคลที่ป็นั้นท่านว่าไว้เหมาะสมหมดว่า พระคุณมารดาหากกำหนดที่สุดมิได้ จะเอาดินและฟ้าอากาศเมรุไกรมาเทียบเทียบ พระคุณท่านยิ่งใหญ่ไม่เปรียบได้ จะแบ่งพระคุณออกไปเป็นสิบหก ถ้าจะหยิบชกเอาแต่พระคุณมารดาแต่กึ่งส่วน มาซึ่งดินกับฟ้าอากาศเมรุมาศล้วนอันใหญ่หลวง พระคุณท่านยิ่งหนักหน่วงแสนทวี

เหตุตั้งนั้นสมเด็จพระชินศรีศาสดาจารย์ จึงเสด็จสู่สถานดาวดึงส์ พิภพ ทรงปรารภจะสนองพระคุณพระมารดา จึงยังพระปัญญาทรงสอดส่อง ลึนทั้งสามแห่งห้องพระไตรปิฎก จึงหยิบชกเอาคุณพระสูตร พระวินัยทั้งสองชั้น เป็นที่ประคองเคียง คุณพระสูตรพระวินัยนั้นก็ยิ่งเบากว่าคุณพระชันนี้ แต่คุณพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์นั้นก็พอเพียงเสมอกัน พระองค์จึงเทศนาพระธรรมทางปรมัตต์ โปรดพระมารดาแลเทวบริษัท ได้แสนโกฏิจักรวาล องค์สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ จึงพันหนของพระมารดา

พ่อนาคเอี้ยพ้อจงตรีกตรองด้วยปรีชาให้หนักแน่น พระคุณของมารดา ท่านมากสุดแสนถึงเพียงนี้ เมื่อเจ้าได้บวชเป็นชี เชื้อพระภิกษุศากยบุตรในศาสนา ก็ได้ชื่อว่าผู้สนองพระคุณของมารดาไปครั้งหนึ่ง แต่ยังหาเท่าถึงพระคุณไม่ ต่อเมื่อใดพ้อมีใจเลื่อมใส ด้วยความเพียรอดส่ำห์เล่าเรียนพระไตรปิฎก แล้วพ้อจงหยิบชกข้อปรนนิบัติ มาอธิบายแจ้งชัดให้ท่านเข้าใจ แล้วปรามานให้ท่าน เลื่อมใสยินดีนัก ตั้งอยู่ในทางอัฐังคิกมรรคตามอริยประเพณี พ้อจึงพันหนของพระมารดา

พ่อนาคเอ๋ย บวชอยู่ในพระพุทธศาสนานี้สุดยาก ด้วยลักษณะที่นี้มีมาก ถึงสองร้อยยี่สิบเจ็ด ถ้าน้ำใจนั้นไม่ขามเข็ด หมั่นปฏิบัติได้ตามพระพุทธฎีกา ก็ จัดได้ว่าเป็นรากแก้วในพระศาสนา อันประเสริฐสุดหายาก ถึงมีผู้มีศรัทธา มากจักถวายเป็นปัจจัยทาน แก่พระศาสตราจารย์และพระอรหันต์ อานิสงส์เป็น เอนกอนันต์ไม่นับได้ พระพุทธฎีกาโปรดประทานไว้ว่า เป็นอามิสบูชาไม่สู้วิเศษ อันรักษาศีลสมณเพศให้ผ่องใส ตามกิจพระวินัยนับว่าเป็นหน่อเนื้ออรिवงศ์ นี้ แลมีอานิสงส์นั้นหนักหนา จัดได้ชื่อว่าเป็นปฏิบัติบูชาอันล้ำเลิศ

พ่อนาคเอ๋ย พ่ोजมนสิทธิการกำหนดเกิดอย่าท้อแท้ กำหนดสติตั้งให้ แน่วแน่ วางอารมณ์ข่มเสียดซึ่งบาปกรรม! พ่ोजงหน่วงเอาอานิสงส์ในบรรพชา กรรม ตามอริยประเพณีให้โห้ขึ้นสามที่ ลั่นฆ้องอวยชัย ฯ

(พระมหาทองใบ ปฏิภาโณ ๒๕๒๕ : ๓๖-๔๓)

บทเหล่านั้นนาค (บทที่ ๒ หัวข้อ ๒.๒.๑)

ขอเกริ่นสำเนาเรื่องราวของนาค	เรื่องราวมีมากเหตุการณ์เกิดมี
ประวัติเก่าแก่เรื่องราวครั้งก่อน	จะขอกล่าวย้อนอย่าเพิ่งร้องยี้
เหตุการณ์บ่งชี้ประวัติกล่าวชี้	ทิ้งในบาลีที่ของโบราณ
โบราณสมัยกล่าวไขกันมา	ว่ามีนาคตัวใหญ่เข้าชั้น
ปลอมตัวมาบวชครั้งติดดาบรพ	อยู่ในวัดนั้นรักษาวินัย
เมื่อนาคผนวชมาบวชแล้วนะ	ก็ยึดธรรมะสมดังใจหมาย
สำรวมใจนั้นถือนวินัย	โบราณว่าไว้ถึงเจ็ดทิวา
ถึงคราววิบัติก็เกิดวิบาก	เวรตามตัวนาคเสียแล้วละหนา
อยู่ในอวาสจำวัดจำวา	เจ้านาคนั้นหนาจึงเปลอหลับนอน
มิได้สำรวมหละหลวมหลับไหล	ร่างก็กลับกลายเป็นนาคเหมือนก่อน
ก็เพราะเจ้านาคสักแต่ว่านอน	มิได้สังวรลี้มความระวัง
เลยกลายเป็นนาคตัวใหญ่นักหนา	นอนซดหมดท่าไปจนกระทั่ง
พระเณรเห็นเข้าบ้างเฝ้าร้องคราง	หมมนาคใหญ่จึงพากันตกใจ
จึงได้ไปเล่ากับพระเณระ	ด้วยความสังจะซีแจงแจกจ่าย
พระเณรซีแจงจนแจ้งจิตใจ	เณระจึงได้พากันไปดู

เห็นนาคชนดนอนชดใหญ่หนัก
 ขนาดตัวดีเจ้าน้ำคูลูก
 นาคตกใจตื่นค่อยฝันล้มตา
 ยิงให้ตกใจเป็นอัศจรรย์
 จึงรับกลายเพศกลับคืนเป็นพระ
 ฝ่ายพระทั้งหลายมิได้รอร่า
 มาปลอมเป็นพระมานะแปลงเพศ
 ตัวนั้นเป็นนาคถือหลักวินัย
 จงไปให้พ้นอย่าปนกับพระ
 นาคน้ำตาหลังลงนั่งใจลอย
 จะต้องจำจากหนักในดวงจิต
 พระเณรขับไล่ยิ่งให้ร้อนรน
 หวังจะผนวชบวชให้นานนาน
 ใ้อักรกรรมตามบังหมดหนทางบุญ
 จะต้องไกลเนตรจากเขตวัดนี้
 ตัวเราเป็นสัตว์ท่านจัดว่าทราวม
 ขึ้นชื่อว่าสัตว์ห้ามบวชเป็นสงฆ์
 พระยานาคเส้าพระเฝ้าเข้าชี้
 ต้องกลับบาดาลให้พาลอาตุร
 ต้องกลับถิ่นเก่าที่สุดแสนไกล
 เป็นเรื่องยุ่งยากแทบจะยับเยิน
 มีอุปสรรคแหม่นน่าสงสาร
 ต้องเลิกแล้วนะจากพระเป็นนาค
 เคยได้สวดมนต์ท่องบ่นมากมี
 เคยบิณฑบาตรโปรดสัตว์ตามบ้าน
 เคยห่มผ้าเหลืองรุ่งเรืองวิไล
 จำใจต้องจากพรากพรหมจรรย์
 ถูกเนรเทศเป็นเหตุสุดทนต์
 ลาหมู่พระสงฆ์ที่เคยสั่งสอน

ก็แจ้งประจักษ์แล้วก็โงมจู่
 พระเณรวิงกรูเป็นเสียงเดียวกัน
 แทบหมดปัญญาที่จะยืนยั้น
 พระเณรหมายมั่นต่างก็มุ่งมา
 ด้วยมุนะในศาสนา
 ต่างก็ร้องว่านาคทำวุ่นวาย
 ดูช่างก่อเหตุหาเรื่องมาให้
 จะถืออย่างไรมันไม่เข้ารอย
 จงอย่าเอะอะมาทำเสียงอ่อย
 ทำผิดไปหน่อยต้องขอมจ่านน
 เรานี้หมดสิทธิ์จะสร้างกุศล
 เจ้านาคพร่าบ่นว่าเราหมดบุญ
 บุญของเรานั้นมิได้อุดหนุน
 ขาดคนเกื้อกูลก็เพราะแรงกรรม
 พระเณรท่านตีค่าตัวเราต่ำ
 หาว่าชุ่มซำลุ่มสามลุ่มสี่
 อย่าได้ลุ่มหลงมาเรียนบาลี
 ให้จากถิ่นที่นาคถอนฤทัย
 นาคเอ๋ยหมดบุญต้องเบนหน้าบ้าย
 อยู่อีกไม่ได้ต้องไปบาดาล
 ช่างโดยบังเอิญไม่ทันคิดอ่าน
 บวชได้เจ็ดวันเวรหันราวี
 ใจยังคิดหนักอยากอยู่วัดนี้
 อยู่ในกุฎีสุขกว่าสิ่งใด
 ใจยังเห็นเป็นหวังไม่หาย
 เสียตายผ้าไตรสามผืนของตน
 จิตใจฟุ้งช่านสิ้นแล้วกุศล
 ลาแล้วทุกคนเพราะนาคถึงคราว
 นาคต้องชอกชอนไปด้วยความเศร้า

ต้องเบนหน้าบ่าเสียใจไม่เบา
 จะขอฝากชื่อที่ลือกระฉ่อน
 เจ้านาจันหนอต้องขอฝากนาม
 ลูกใครบวชหนอจงเรียกพ่อนาค
 ชื่อนาคยั้งตั้งคำบรรยาย
 ศรีษะของนาคฝากไว้แน่นเหนียว
 ถลกบาตรนามตั้งพรรณา
 ให้เป็นกรวยทองเอาไว้วันทา
 ส่วนว่าเชี้ยวแก้วของนาคโดยตรง
 อุตีศเป็นเทียนไว้จุดวันทา
 ทั้งเกล็ดทั้งคราบส่วนของนาคี
 เสรีจากฝากนามนาคน้ำตานอง
 ต้องร้างนิราศต้องตัดอาลัย
 กลับเมืองบาดาลสถานถิ่นเดิมบุญ
 มิได้เว้นวายอาลัยอาวรณ์
 แล้วตัดใจลามทาเถระ
 มีความอาลัยจะไกลอาราม
 เสียดาบผ้าเหลืองเป็นเรื่องต้องลา
 อยากรจะห่มตนไปจนวันตาย
 ยังเสียดาบดาตรเคยบิณฑุกุ๊กบ้าน
 ยังเสียดาบยามผ้ากำมะหยี่
 ลาตาละบัตร์ที่เคยปกปิด
 ลามุ้งลาหมอนอีกทั้งเสื้อใหม่
 ต้องขอลาโบสถ์ที่นาคเคยบวช
 ลาพระลาเณรลาภิกษุณี
 ลาหมूंพระสงฆ์ที่เคยสั่งสอน
 มิได้กระเดื่องกลับเมืองบาดาล

รวบรวมสำเนาแล้วบอกฝากนาม
 เป็นอนุสรณ์ในไตรรัตน์สาม
 ขอจงจดจำให้ต้องติดใจ
 เพราะเขาได้ฝากด้วยจิตฝักใฝ่
 จึงมีความหมายต่อเนื่องกันมา
 เป็นอุงตะเคียวคลุมของมีค่า
 ส่วนหงอนนั้นหน้าตั้งใจจำนงค์
 ต่างคนอุตุสำหรับกราบไหว้พระสงฆ์
 จิตมุ่งประสงค์มิได้เสื่อมศรี
 ด้วยเจตนามาจากเรื่องนี้
 ก็มีไมตรีฝากไว้เป็นไตร
 นาคต้องเศร้าหมองสิ้นแล้วความหมาย
 ต้องตัดสินใจแล้วจึงลาจร
 ไม่สั่งเสริมเวรกรรมตามชื่อน
 ขอกราบลาก่อนสิ้นแล้วบุญกรรม
 นาคต้องสละผ้าเหลืองอร่าม
 ผ้าเหลืองอร่ามก็ยิ่งอาลัย
 หมดवासนามิใช่เพื่อหน่าย
 โอกาสที่หมายก็ไม่เห็นมี
 ต้องลาบาตรนั้นไว้จะหน่ายหนี
 ตอนเป็นหลวงพี่ได้เคยสพาย
 ตอนนี้หมดสิทธิ์ที่จะได้ใช้
 ที่นาคเคยได้นอนในกุฏิ
 อุปีษณย์คู่สวดมิได้เสียดสี
 ลาเถรลาชีวีชาเพื่อชาวญ
 นาคต้องลาก่อนเสียใจสุดกลั้น
 ฝากชื่อนาคนั้นเอาไว้เป็นนาม นั้นแล

(ว. จินประดิษฐ์ ๒๕๓๔ : ๖๓-๗๑)

บทแหล่งสมมติบายศรี (บทที่ ๒ หัวข้อ ๒.๒.๑)

ศรี ศรี ศุภวารมหามหุต เทวดามนุษย์เอ็กเกริก มีสนั่นจะอัญเชิญ
 บายศรีทั้ง ๓ ชั้น อันอุดมงามโลกสมมติตามพิธีไตรเทพ ทิศาปาโมกษ์ซึ่งเกิดว่า
 เขาพระสุเมรุราช ท้าวสทิมปตีพรหมาประสาท ประสิทธิ์ไว้สำหรับมงคลการ
 นายช่างผู้ชำนาญจึงกระทำเป็นท่วงที กระทำด้วยตองตานีเป็นกระจิง เสียบ
 ไม้กลัดจัดตั้งงามสะอาด กาบกล้วยลาดเป็นทองไม้ เหน็บนมใส่สุ่มามาลย์
 งามตระการดูเจิดฉาย มาลารายเรียงประดับ บานไม้รู้โรยรับรองรูจีสอด
 สลับสีประสมเสียบตามระเบียบบุราณ ช่างชำนาญสันทัดแกะรูปสัตว์ด้วยมะละกอ
 แลลออเอี่ยมสะอาด เหมราชร่อนร่าร่าลงเล่นชลชี เทพประนมทอองค์แอนอัด
 รูปสิงห์สัตว์อัศวรา ผูกช่าเชิงขึ้นเชี้ยว อรุณรุทเกี่ยวกินนรนาง พระราม
 ร้างแรมสีดา ยกทัพมาทำสงคราม เมรีตามพระรถหนี ตามแต่จะมีแลหลาก
 หลายตามนิยายบุราณ มีบายศรีที่อย่างนี้ดีเหมือนว่า เราทำนกระทำมาทุกวันนี้
 พอเป็นที่ทำได้ จัดแจงใส่เครื่องกระบายศรี ล้วนแต่มีครบครัน ยอดข้าวขวัญ
 ไข่มุกใส ตองสามใบเอาแต่ดี หุ้มบายศรีตามบุราณ เครื่องตระการใส่ทุกสิ่ง
 ฝ้ายอย่างยิ่งลายเข็มช่า เขี้ยวจรรยาอย่างดีดี หุ้มบายศรีดูงดงาม เทียนชัย
 ตามจุดบูชา เป็นสง่าตามวิสัย แวนปักไว้ทั้งสามอัน ปักในชั้นขอบข้าวสาร
 สำหรับการจะเวียน มะพร้าวเทียนใส่พานรอง ซ่อนเงินทองวางเรียงเรียง
 ตามระเบียบทุกสิ่งอัน ทำนจึงให้อัญเชิญขวัญเจ้านาคหน่ออริยวงศ์

แต่ก่อนขวัญเจ้าเคยลุ่มหลง ด้วยโลกีย์เกิดกำดัด ย่อมอาลัยในสมบัติ
 ทุกสิ่งสรรพอันอุดม พระขวัญเจ้าเอ๋ย เชิญมาเซยชมเครื่องสมณบริหาร แม้อัน
 ว่าไตรจักรบริหารวิเศษสุดประเสริฐ บาตรเหล็กเลิศสลักลาย ย่อมตะพายกำ
 มะหยี่แดง ดอกก้านแย่งลายคมช่า กาน้ำน้ำเครื่องถมปิด เสื่ออ่อนพัดจ่าน้ำชา
 ป้านถ้วยชาน้ำชมเซย ขวัญเจ้าเอ๋ย อย่าหลงเล่นในแนวหนองคลองละหาร
 ตามท้องธารที่โกรกโกร มีชลใสไหลรินริน อีกลมุลินท์อนินดาต แสนสะอาดด้วย
 ถ้ำธาร เป็นที่สร้างสถานในนิเวศ ตำแหน่งนั้นก็วิเศษแสนสนุกถึงเพียงนี้ ก็เป็น
 อนิจจังไม่จีรังกาล จะได้เป็นแก่นสารนั้นก็หามิได้ เชิญขวัญพ้อมาชมแก้วอันสุก
 ใสสะอาด กล่าวคือพระพุทธรูปศาสนาอันบริสุทธิ์ เป็นโยคาพจรกุลบุตรบวชแล้ว

ย่อมยินดี ขอเชิญขวัญพ่อนาคในวันนี้ จงมาสถิตประจำกาย ปราศโรคอันตรราย
 ทั้งปวงหมด พ้องจงกำหนดสติยิ่ง อย่าเตร็จเตร่ป่วนทเส วันพรุ่งนี้พ้องจะออกบรรพชา
 จงระวังองค์อาตมาไว้หนักแน่น ด้วยครั้งนี้สุดแสนเหมือนสงคราม พ้องหมายมุ่งจะ
 เข้าแข่งขันจตุรโฆฆแฉ่ง อันเป็นเกาะแก่งกั้นสุดกั้นดาร มาเกิดภัยคือหม่อมมาร
 จลาจลพ้องเจอเอาสิทธิ์ลักษณะศรัทธาตัวตนเป็นสำเภา เอาพระสติปัญญาเจ้า
 เป็นจังกูด คัดท้ายหมายให้ตรง เอาพระสมาธิอันมั่นคงเป็นเสากระโดง
 สัมปัทญะเป็นสายระโยงระนางแย่งสุด เอาสติตั้งให้บริสุทธิ์เป็นทวนธง เอา
 แขนอันอุดมลงเป็นลำเลียง เอาพระเมตตาธรรมอันเกลาเกลี้ยงเป็นทาสชาติ
 โยธา จงจัดเอาปัญญาเป็นพระขรรค์แก้วฤทธิรม บรรดาธรรมที่เป็นกุศลจัด
 เป็นทหาร แห่เสียงระเบียงแข็งแค้นทั้งซ้ายขวาหน้าหลัง ล้วนแต่ด้วยโยธาธรรม
 สุจริต พ้องอย่าท้อแท้ต่อปัจจามิตรติดหม่อมมาร ถึงโทโสโมโหจงเป็นลมกาลเกิด
 ในปัจจุบัน จะยังสำเภาคือศรัทธาของพ้องนั้นให้หันระเห็จ พ้องเจอเอาพระขรรค์
 แก้วคือองค์ปัญญานั้น ตัดให้ขาดกระเด็น ตามพระโยคาเชื่อเช่นบำเพ็ญญาณ
 พ้องจงหวังเอาพระนิพพานเป็นที่ตั้งตามจริยพิธี เยี่ยงอย่างมีในพระศาสนา
 ตนุเตชสา ข้าพเจ้าขออวยพรบรมมงคลอันวิเศษ แห่งสมเด็จพระพุทธองค์
 ผู้ทรงเดชอดุลโลกาจารย์ พระองค์ผจญพระยามาร ให้พ่ายแพ้พินาศหน้าขานี้
 ด้วยพระสมเด็จสภารมีเป็นโยธา ขอให้เจ้านาคนี้มีเดชา อันอีกผจญสรรพ ข้า
 ศึกให้สิ้นสุด อนึ่งจะขอพรพระสารีบุตรองค์อัครสาวก พระพุทธเจ้ากาชภเป็น
 เบื้องขวา ยิ่งด้วยพระปัญญาอันไวว่อง ผู้เป็นที่สองรองสัพพัญญู ขอให้พ่อนาค
 ได้ตรัสรู้พระไตรปิฎกโดยวิตถาร อนึ่งจะขอพระโมคคัลลาน์พระยานฤศับสาวก
 พระพุทธองค์ทรงยกฝ่าข้างฤทธิเดชา อันพระสาวกในพระศาสนาไม่ถึงสอง
 ผู้เป็นที่สองรองพระพุทธองค์ ขอให้พ่อนาคนี้จงเปรี๊ยะโปรงปลอดภัยด้วยเดชา
 ข้าศึกออกระอาไม่ทานทน อนึ่งจะขอพระอานนท์พุทธอุปัฏฐาก พระพุทธองค์ทรง
 สรรเสริญว่ามากด้วยพระปริชา พระองค์ตรัสเทศนาอันใด พระอานนท์ก็จำได้
 เหมือนฉนั้นนั้น ขอให้ปัญญาของพ่อนาคนั้นจงมั่นคงเรืยนรู้ อย่าลืมหงในพระปริยัติ
 แก่ไข อธิบายอรรถให้ชัดชัด จงบอกกล่าวแก่ค่านุศิษย์สามเณร อนึ่งจะขอพร
 พระกัศปมหาเถรผู้เฒ่าในพระศาสนา พระชนม์พรรษาร้อยสี่สิบปีปลาย ที่ท่าน
 ได้ทำสังคายนาในครั้งก่อน ให้พระปริยัติได้ถาวรถ้วจนถึงทุกวันนี้ ขอให้พ่อนาค
 ประกอบมีพระชนมายุให้ตลอดล่วงลุลงถึงร้อยปี ทั้งชราโรคอย่าได้มีมาปีทา ได้

เป็นรากแก้วสี่บอายุพระศาสนาหน้าพระมุนี อนึ่งจงขอพรพระฉิมพลีอันล้ำเลิศ
 ลากสักการะประกอบเกิดเป็นเนื่องนิത്യ ไหลมาทั้งสี่ทิศไม่ขาดสาย เหล่าโลก
 ทั้งหลายย่อมนับถือ กิตติศัพท์กิตติยศก็เล่าระลือเลื่องดิน ฟ้ากระเดื่องนิยมมา
 อภิวันทนนิยมนบูชาไม่รู้ขาด ขอให้พ่อผู้ใจบุญปราษฎ์ จงปรากฏเป็นพระสังฆราช
 เรื่องยศ ยิงบุคคลลากสักการให้ไหลล้น จนเหลือแหล่ไหลมาตั้งกระแสนที่ธาร
 ทั้งศฤงคารบริวารจงมั่งคั่ง อายุ วรรณ สุขี พลี ขอเชิญพระธรรมทั้งสี่ที่อายุ
 จงเกิดแก่ตัวเจ้า วรรณละเล่าให้ผ่องใสสว่างาม อริยทรัพย์สมบัติตามส่งเจริญ
 ให้เฟลิดเฟลนในอริยาบถ กำลังยศอย่ารู้หย่อน ไฟระคะรอนอย่ารู้ไหม้ ความ
 ทุกข์อย่ารู้ได้ ความไข้อย่ารู้มี ให้สิ้นฆ้องชั้น ๓ ที่ โห้ร้อง อวยชัยฯ

(พระมหาทองใบ ปฏิภาโณ ๒๔๒๔ : ๔๓-๔๙)

บทเพลงแกะบายศรี (บทที่ ๒ หัวข้อ ๒.๒.๑)

แกะบายศรีขึ้นต้น	เลิศล้ำงามโสภา
บวรสลึงไปด้วยนางมยุรา	ดูสว่างามโสภณ
ช่างประดิษฐ์คิดประดับ	แซมสลึงดั่งสร้อยสน
กุดันดวงพวงจงกล	ดั่งจะหล่นลงเรียงราย
ขึ้นสองรองขึ้นต้น	งามสกลมณีฉาย
มีทั้งแก้วกรองทองประไพ	เลิศวิไลดั่งจะลอย
เป็นสี่รู้งดงามระว่าง	ประดับเป็นพวงระย้าข้อย
มังกรคู่กู่ห้อย	โชนแผ่นลอยตามมณี
เหนียวตระหวัดรัดเครือวัลย์	แนบกระสันต์สลึงสี่
โพล่งสายชลดันดินนที	แหวกสายชลาศรีย้อมมา
ขึ้นที่สามงามไพบลึง	สลึงเป็นหุ่นงามเลิศล้ำ
สุบรรณฉาบคาบนาคา	แล้วโผผวาโบกบิน
ฉีกกระชากปากก็กัด	นาคก็รัดสุบรรณก็ดัน
ได้ทำดีฉลาดจับฟาดแผ่นดิน	นาคก็สิ้นชีวิต
ขึ้นที่สี่เป็นที่ถิ่น	กระแสดสลึงกระเช็นชาน
แสนจะสุขสนุสนาน	โอฬารอายุเรียงรมย์

หมูมีจฉาคราคร่ำ
 เทียวแหวกว่ายกินไค้โคลนตม
 เห็นปีกษาทำท่าจะจิก
 ว่ายหนักก้นออกนิ้ว
 ขึ้นที่ท่าโอฬารเลิศ
 ล้วนแล้วแก้วกมล
 จะแกะเป็นสัตว์ทวิบาท
 โทมดป่าผีป่า
 ลิงร้องครอกครางครืดครืด
 เสียงหยดหย้อลละห้อยหวล
 ราชสีห์ต้นไผ่สาสน์
 ไชลมขานพาลคนอง
 แกะเป็นกวางช่างเหาะ
 ตกใจจริงวิ่งโทงโทง
 ราชสีห์ขยับย่อ
 เมืองเข้าไปข้างไผ่แขนง
 กวางทรายกายประเปรี้ยว
 วิ่งเตลิดเปิดตุตโคง
 ผมจะแกะแกะสลัก
 ผูกเทวัญสิ้นทั้งนั้น
 จับระบาราเข้าแบบ
 เข้าคลอเคลียกันไปมา
 ช้อด้วงก็ขึ้นเสียงดี
 อ้ออ้ออ้ออ้อ
 ขิมขยับจับมัน
 ว่าเป็นจัมป็นจัมป็นจัม
 ตะเต้ตึงชิงเส้นรวด
 ว่าทुरาทูริงทูราง
 แสนเสนาะเพราะพรึง

ผุดคำเสียงขรม
 แล้วแผ่งร่มบังใบบัว
 ขยับหลักแล้วช้อนตัว
 แล้วเอาหัวเข้าชุกโคลน
 แสนประเสริฐสภาพผล
 สิงวาลษ์วนเวียนวง
 ดูหลากหลายเดินดง
 ชะนิกี่ส่งเสียงครวญ
 เดือนก็มีดชิเมื่อจวน
 สุริยาก็ต่วนส่องแสงทอง
 ดูนองอาจไวว่อง
 แผ่นลำพองเข้าสู่ดง
 เขี่ยขบไม้หักเผาผางโผง
 เข้าในดงไม้แดง
 ด้วยท้องกำลังจะแห้ง
 แยกเขี้ยวแดงกระโดดโผง
 ช่าเลื่องเหลี้ยวท่าตาโพลง
 วิ่งเข้าดงไม้มะดัน
 แกะเป็นปากเมืองสวรรค์
 จึงชวนกันรื้อนุรา
 รู้จักเดินแบบแบบเมืองฟ้า
 เครื่องสาชก็พากันพิลวัล
 ว่าอ้ออ้ออ้อ
 ขยับที่คมสัน
 ตีตะบันแล้วอมยิ้ม
 อมยิ้มไม่จิตจาง
 เปิดนิ้วรวดดังกว่างกว้าง
 ทูริงทูรางทูรางทูริง
 ตีตติงนำดู

สอดสลับกับโทนทับ
 ป๊ะท่อนโตนโตนโตนโตนป๊ะ
 เสียงซอ้อ้อออกเสียงสอด
 ซยับลอดเข้าแก้วหู
 หน้าก็สำรระบายนิ้วคู่
 ฝีมือนิ้วชลุ่ยคล่องแคล่ว
 ฟังเจ็ยแจ้วจับใจแย้
 ตะริดตึดแต่ตะริดตึดตี
 ฟังให้แน่นเกิดทำนนา
 เข้ามาประชิดติดให้มัน
 จะมีศรัทธากันใหม่ละแม่
 ป๊ะทึงเนงทึงเนงเต่งเต่ง

แล้วซยับทำหน้าอยู่
 ปุปะปึงปะปุปะนำดู
 ว่าอ้อ้อออกว่าอ้อ้อออก
 เสียงชลุ่ยตลุ่ยอ้อ
 เสียงระดู่ระดู่ระดู่ย
 เสียงซยับเข้ากับป๊ะแก้ว
 ว่าอ้อ้ออ้ออ้ออ้ออ้อ
 เสียงป๊ะเพราะแท้
 เชิญทำนนาฟังกันให้แน่น
 จงมารางวัลเป็นค่ากาแพ
 ผมต้องยอมแพ้เพราะไม่มีรางวัล
 ดึงเต่งเต่งเต่งเต่งเต่ง นั้นแล

(ว. จันประดิษฐ์ ๒๕๓๕ : ๓๔-๔๐)

บทแปลแปลบาศศรี (บทที่ ๒ หัวข้อ ๒.๒.๑)

จะขอถลงแจ้งคดี
 ผมจะขอยกข้อไว้พอประมาณ
 เมื่อก่อนนั้นพราหมณ์นำเอามาใช้
 โบราณโบราณได้ทำกันมา
 มาถึงทุกวันนี้เราทำกัน
 ทำกันงามแท้ยิ่งแลวิไล
 บ้านอยู่ที่ไหนผมใคร่อยากแจ้ง
 ทำดีเสียด้วยช่างสวยงามดู
 บวชลูกบวชหลานทางบ้านผมนี้
 ไปไหว้ฝีมือให้เขารู้กัน
 บาศศรีสดสดนั้นมีแก่นสาร
 ผิดบ้างถูกบ้างผมหวังอภัย

ในเรื่องบาศศรีเป็นแก่นสาร
 อดีตกาลเขาได้มีมา
 มาเข้าเครื่องช้ายกับศาสนา
 จงฟังวาจาผมให้เข้าใจ
 ห้าขึ้นเก้าขึ้นไปตามวิสัย
 แหมช่างที่ไหนทำได้น่าดู
 จงบอกตำแหน่งแจ้งให้ผมรู้
 จงบอกให้ตามที่ต้องการ
 ต้องการบาศศรีจะขอเชิญทำน
 หากใครมีงานแล้วต้องได้ไป
 ที่เขาทำกันฟังฉับบรชราย
 บาศศรีทั้งหลายทำด้วยใบตอง

พับกันเป็นกรวยเสียบด้วยไม้กลัด
 ดอกไม้สลัปลับเสียบกับใบตอง
 เป็นช่องเป็นชั้นเข้านับเสียบแต่ง
 ดอกรักลีขาวพวงขาวระย้า
 ในเรื่องบายศรีเรามีทำไม
 จะกล่าวย่อย่อไว้พอประมาณ
 บายศรีเก้าชั้นที่ตั้งดูเด่น
 ให้เห็นว่ามรรคนั้นมีองค์สี่
 ส่วนไข่ที่ขอดเปรี๊ยพระนิพพาน
 นิพพานดังกล่าวยากเข้าไปถึง
 หากไปไม่ถึงซึ่งพระนิพพาน
 ก็เกิดทั้งแก่ทั้งเจ็บทั้งตาย
 อีกไม้สามอันที่ขนาบบายศรี
 คือภพทั้งสามติดตามเวียนวน
 ส่วนผ้าที่คลุมห่อหุ้มบายศรี
 ตัวอวิชามันพาไกล
 แวนที่เวียนเทียนอีกทั้งสามแวน
 ส่วนว่าเวียนชัยที่ได้จุดนำ
 ขนมห่มแดงขนมห่มขาว
 เป็นของคู่กันผมจะบรรยาย
 เมื่อมีกลางวันก็มีกลางคืน
 พินิจกันดูก็จะรู้กัน
 ส่วนว่าข้าวสารที่อยู่ในชั้น
 เพียงเม็ดละชาติพิจารณา
 เงินทองสองต้นที่วนสายสิญจน์
 เมื่อตอนแรกกำข้อมต้องวาชปราณ
 ตักขวิญบายศรีพิธีมงคล
 เงินทองท่วมทันหล่นลงเรี่ยราย
 การเจิมหน้าผากนั้นก็สำคัญ

พวกเขาช่างจัดบายศรีทั้งผอง
 ดูช่างผูกผ่องงดงามโสภา
 ดอกไม้เหลืองแดงเสียบทั้งซ้ายขวา
 จำปีจำปารับรองป้องกัน
 ควรรู้กันไว้ให้เป็นแก่นสาร
 ให้เป็นหลักฐานในการพิธี
 มองไปให้เห็นนั่นแหละบายศรี
 ส่วนผลก็สี่นิพพานอีกหนึ่ง
 ช่างงามตระการสดสวยสุดซึ่ง
 เป็นเขตแดนซึ่งไม่เกิดไม่ตาย
 ก็จะไม่ราญแสนสุขสบาย
 ก็จะไม่หลีกหายไม่มาเวียนวน
 คิดดูให้ดีแล้วอย่างมงาย
 เป็นที่ทุกคนเราได้อาศัย
 ทำชั่วทำดีก็ทำกันได้
 ห่อหุ้มจิตใจโปรดจงจดจำ
 ก็เปรี๊ยได้แม้มันรัตนทั้งสาม
 ก็คงได้ทำให้สว่างไสว
 จัดเข้าพิธีนี้เพื่ออะไร
 เกิดแก่เจ็บตายเป็นของคู่กัน
 เมื่อมีเกิดขึ้นก็ต้องดับขันธ
 มีความสุขสันต์ยังต้องสร้างชา
 เวียนว่ายแปลผันมากมายหนักหนา
 นับไปจนกว่าจะถึงนิพพาน
 ว่าทรัพย์ทั้งสิ้นไม่เป็นแก่นสาร
 ของทุกอย่างอื่นเอาไปได้เมื่อไร
 ตักตั้งแต่ต้นขึ้นไปหาปลาย
 ดูเกลื่อนกระเจาในงานพิธี
 เพื่อจะป้องกันอุปาทว้อปรีช

ตั้งสติตรึกนึกแต่ดีดี
 จะบวชเป็นพระตั้งสมาธิ
 พ้อจงมานะสู่พระนิพพาน
 มะพร้าวอ่อนนั้นเปรียบกับน้ำใจ
 น้ำใจใสสะอาดปราศจากราคี
 ขอให้เจ้าภาพท่านจงรับพร
 จะคิดสิ่งใดได้ตามต้องการ
 ในนามพระอมว. จันประดิษฐ์
 หากผิดพลาดพลั้งผมหวังอภัย
 ในทางด้านศิลป์ยังไม่ค่อยดี
 มีงานข้างหน้าถ้าท่านนิยมน

โทษภัยอย่ามีเข้ามาแผ้วพาน
 ให้คุณสติให้เห็นแก่นสาร
 จงทำสันดานให้เป็นผู้ดี
 ท่านทำอะไรไม่เคยตระหนี่
 บวชลูกทั้งที่มีใจเบิกบาน
 ขอให้ถาวรตั้งมโนสาร
 โทษภัยไม่พานศัตรูผ่านเลยไป
 ที่ได้ลิขิตในน้ำคำไซ
 หรือไม่ถูกใจก็ควรตีขม
 เรียนแค่ป. ลือย่าเพิ่งด่าผม
 ทั้งท่านและผมคงได้พบกัน นั้นแล

(ว. จันประดิษฐ์ ๒๕๓๔ : ๘๑-๘๗)

บทสอนนาค (บทที่ ๒ หัวข้อ ๒.๒.๑)

ศรี ศรีวิสุทธิโชค ข้าพเจ้าจะขออุปโหลกขอย่อ ขออุทิศร้องปาวแต่
 หมู่ฝูงเทพยดาทั้งสิบหกห้องชั้นฟ้า แม่พระคงคา แม่พระธรณีแม่พระพายแม่พระ
 เพลิง แม่พระโพสพ ข้าพเจ้าขอบนอบเคารพถึง พระชัยมงคลพระภูมิเจ้าที่
 อีกรทั้งท่านท้าวชมพูทวีปและเจ้ากรุงพาลี นายนริชบาลทั้งสี่ เที่ยวตระเวนคอย
 จดบัญชีซึ่งคนที่เคยทำการกุศล ฝ่ายฝูงเทพยดาในเบื้องบนก็มาร้องสาธุการ
 ชมโพธิสมาธด้วยท่านทั้งสอง ที่ได้เลี้ยงลูกมาจนบรรลุน บวชเป็นภิกษุในพระ
 พุทธศาสนา พระกุศลที่จะคณานั้นหามิได้ จึงจัดเอาแผ่นดินและแผ่นฟ้าสุลาลัย
 มาเป็นใบลาน เอาเขาพระสุเมรุอันตระหง่านเป็นปากกา เอาน้ำในมหานคร
 ประเทศมาเป็นหมึกดำ น้ำนั้นก็แห้งเหือดหายแล้ว จนสิ้นหมดยังไม่ถึงอานิสงส์
 กำหนด ที่ตนได้บวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา

พ่อนาคเอ๋ย เมื่อพ่อจะย่างเท้าก้าวลงมาจากเคหาบ่าสหน้าเข้าสู่
 วัด พระอานิสงส์ก็จะตามปรนนิบัติ ไปด้วยก้าวละกัลป์ จนถึงเขตชั้นอุโบสถ

จงกำหนดยังอารมณ์ข่มเสี้ยซึ่งบาปและกรรม เพื่อจะนำตัวท่านออกจากสงสาร โทษะ โมหะ โลกะ จงประหารเหตุ ก็จะทำท่านสู่พระนิเวศน์เมืองแก้ว อันกล่าวแล้วคือพระมหานิพพานอันยิ่งใหญ่ พ่อเอ๋ยพ่ออย่าประวิงด้วยโลกีย์ ย่อมจะยึดหน่วงเอาตัวพ่อนี้จมลงในสาคร ห้วงหนึ่งคือลูกอ่อนเป็นที่รัก ย่อมประจักษ์จงสละเสี้ย อีกห้วงหนึ่งคือเมียเป็นที่หลง มักพะวงด้วยความรักเสน่หา พ่อภาคเอ๋ย พ่อจงเอาปัญญามาประหารเป็นพระขรรค์แก้ว จะได้แผ้วถางทางทูเรศที่อาศัย กาสาวพัตร์เล่าคือธงชัยเฉลิมโลก คงได้ป้องกันซึ่งทุกซ์โศกอันตราย พ่อจงเกี่ยวกายตั้งปณิธาน หน่วงพระนิพพานไปภายหลัง ข้อศึกษายังไม่หมด ขอละลดแต่เพียงนี้

พ่อภาคเอ๋ย ข้าพเจ้าจะชี้ช่องให้ซัด บวชแล้วหมั่นปรนนิบัติรักษากิจอย่าให้ผิดกิจวินัย เข้าชั้นไชร้หมั่นครองผ้า กวาดวัดวาปลงอาบัติ ตามบัญญัติของพระพุทธเจ้า รุ่งขึ้นเข้าได้เวลา จงหมั่นผ้าไปโปรดสัตว์ อย่าให้เคลื่อนคลาด วันแต่อาพาธไปไม่ได้ บังสกุลเล่าไชร้อ้อเข้าได้วัน ปลงให้เห็นทางพระทุกขัง จงระวิงข้อสิกขา อย่าเข้าบ้านให้ผิดเวลา อย่าคบสีกาท่ากาเม อย่าริเรียนเสน่ห้ไปเกี่ยวสาว อย่าเอาลูกศิษย์ขึ้นนอนเตียง พุดจาเลียบเคียงขอพี่สาว ความมั่นจะอ้อฉาวขึ้นปลายมือ เขาจะล้อด้วยลูกศิษย์ มิใช่กิจพ่ออย่าทำ อย่าพุดจาให้มันพรวดังคฤหัสถ์ อย่าได้ออกนอกวัดรัตประคตคาดพุง เดินหมายมุ่งเที่ยวไปมา พ่อภาคเอ๋ย พ่อจงเอาตัวของพ่อมาเป็นสำเภาทองธรรมชาติ

(ว.เงินประดิมขันธ์ ๒๕๓๕ : ๘๘-๙๐)

บทเคารพผ้าไตร (บทที่ ๒ หัวข้อ ๒.๒.๑)

ศรี ศรี วันนี้เป็นวันดีคือศรีพระชาวัน ข้าพเจ้าได้เรียกมิ่งสิ่งขวัญ ก็จบสิ้นในคราวนี้ ข้าพเจ้าจะขอเคารพผ้ากาสาวิงอันอย่างดี สมเด็จพระชินศรีองค์พระทศพลญาณ พระองค์ได้โปรดประทานบัญญัติไว้ ว่าผ้าทั้งสามผืนนี้ไชร้มีในพระพุทธฎีกา มีมาแต่ครั้งต้นพุทธศาสนา สมเด็จพระพุทธองค์ พระองค์ก็ได้ตรัส ให้สงฆ์ผู้ใหญ่ที่อยู่ในบริเวณอันช้านาญชาญเจนพระศาสนา ให้ทรงโปรดสัตว์ตามอันดับมา จึงได้ทรงบัญญัติไว้ บุคคลผู้ใดจะได้บริโภค นุ่งห่มบรรพชาบวช

เป็นที่ก็จะสำเร็จด้วยผ้าทั้งสามผืนเป็นแน่ มั่น หาด้านอื่นสักหมื่นพันจะเปรียบ
ปานก็มีได้ จึงมีพระพุทธรูปโปรดประทานไว้ว่า คือธงชัยอรหันต์ถ้าจะถึงซึ่ง
สวัสดิวินิจฉัยโลกโปรดให้พนมมณฑลพิษณุ ฌ วันพรุ่งนี้เช้าจะเข้าโบสถ์ เป็นกุศลผล
ประโยชน์โปรดบิดาและมารดาทั้งหลาย พ่ออนาคตเอ๋ย พ่อจะต้องรักษาศีลของ
พระพุทธรูปองค์จึงได้ผลานิสงส์นั้นแสนกัลป์ พ่อจงอุตสาห์เพียรเรียนพระธรรมชั้น
ทั้งครู หลุ ผัน วิปัสสนาญาณนะพ่ออนาคต จะได้บุญเบื้องหน้ามากมรรคผล คง
จะข้ามพ้นจากสงสาร ไก่ปลา กัดนกเขาไม่เข้าการ เย็นอย่างหมื่นเข้าบ้านใช้
กิจสงฆ์ พ่อจงดำรงปาริสุทธิศีล ในบาลีท่านมีมาจะพรรณนาให้ประจักษ์แจ้ง
ศีลที่หนึ่งอาชีวะปาริสุทธิศีล อย่าแห่งหน้าอยู่เป็นนิจ ศีลที่สองสำรวมอินทรีย์
ทั้งหกท่านหยาบยก ศีลที่สามนามพระปาฏิโมกข์ล่านำเสด็จ ได้แก่ศีล ๒๒๗ ที่รักษา
ศีลที่สี่คือปัจเจกขณะ แบ่งเป็นสามให้พิจารณาตามนิจกาล ศีลจะพาเข้าสู่
นิพพานมุตสวัสดิ ขอให้พ่อบวชขึ้นหยัดได้หมื่นปี เป็นพระศรีสังฆราชาอย่าได้คลาด
แคล้ว จะได้เป็นสายบันไดแก้ว อันกล่าวแล้วคืออมตะมหานฤพาน ขอให้พ่ออนาคต
ได้สำเร็จ แก่พระศรีสรรเพชญ์ญาณดาญาณ ในอนาคตกาลก็มี ฌ กาลบัดนี้ ให้
ลั่นฆ้องขึ้น ๓ ที ใครเสียงดีดีให้ด้วย ช่วยอำนวยการพระพรชัย

(ว. จันประดิษฐ์ ๒๕๓๘ : ๘๑-๘๒)

บทเชิญขวัญ (บทที่ ๒ หัวข้อ ๒.๒.๑)

ศรี ศรี สวัสดิเดโชชัย ข้าพเจ้าขอัญเชิญขวัญพ่ออนาคตหน่อพุทธเวไนย
อันโคจรจากไกลไม่ประจำองค์ ด้วยว่าแต่ก่อนขวัญระเริงหลงแล้วไปในทาง
ฆราวาส ย่อมปรามาทมิ้วเมาด้วยเหี้ยาเรื่อน ขวัญพ่อพันเพื่อนหลงโลกก็ยกเกิด
กำหนด อย่าได้อาศัยในสมบัติ ทุกสิ่งสารพัดอันอุดมเชิญพ่อมาเชยชม เครื่อง
บริวารตระการเนตร เป็นต้นว่าไตรจีวรอันวิเศษสุดประเสริฐ บาตรเหล็ก
เลิศตะหลกแต่ง ยามก่ามะหยี่แดงสดสะอาด อีกรูปจักรณ์เครื่องลาดอันบวช ทั้ง
เสื่ออ่อนและหมอนอิงตาลปัตรชิงวาววixin ทั้งคนที่ถ้วยกระโถน อีกริมติดโกนถ้า
ใส่ซ่า จอกน้อยฝากาเครื่องกรองน้ำ กล่องเข็มด้ายธรรมกะโหลก รูปเทียน
ทำกนกเบ็จรงค์ ทุกสิ่งสรรพอันบรรจงให้ฉายเจิด เชิญขวัญพ่ออนาคตเข้ามาเถิด
มาชมเครื่องสมณะ ขวัญเอ๋ยอย่าเลยละหลงระเริงเล่น ในแนวหนองคลอง

และห้วย ไกรกไคร ไกรกรวยชา เราะธาร มุจลินทร์สินธุสนาน น้ำใสสะอาด
 ชมแนวโนดาดอันใหญ่กว้าง เป็นที่เทพยดาเคยสำอองค์อาบกินอยู่อัตรา มี
 กระแสชลตั่งน้ำแก้ว อันแพรวพรายมีทั้งมัจฉา เต่าปลาแหวกว่ายในวาริ
 แสนสนุกถึงเพียงนี้ ก็เป็นอนิจจังไม่จีรังกาล อันจะเป็นแก่นสารนั้นหามิได้
 เชิญขวัญพ้อมมาชม สระแก้วมณีอันสุดสอาด กล่าวคือพระพุทธศาสนาอันเกษมศรี
 เป็นที่พระโยคีเคยสำอองค์อาบ ย่อมชำระซึ่งซากสาปสรรพกิเลส ประกอบไป
 ด้วยรสพระธรรมอันวิเศษ กล่าวคือประเภทศีลวิสุทธิสุดสอาด มีทั้งมัจฉาชาติ
 เต่าและปลา สัญจรในชลาระเริงเล่น กล่าวคือภิกษุสามเณรพรหมจารีย์ พ้อ
 นาคเอ๋ย สระแก้วมณีเกษมสุขในพระนิพพาน

ขวัญพ้อเอ๋ยอย่าหลงเล่นในสถาน ที่บรรพตคุดาหิมเวศน์ มีประเทศ
 ทั้งสามเรื่องรู้ ถ้าหนึ่งแล้วไปด้วยแก้วมณีศรีสว่าง ถ้าหนึ่งแจ่มกระจ่างจำรูป
 เรื่อง ด้วยแสงสุวรรณอันประเทืองเทือกอร่าม ถ้าหนึ่งงามด้วยเงินอันวิจิตร
 ล้ำของขวัญพ้อเอ๋ย ไม่ควรเลยที่จะคนองปองประเวศน์ ด้วยว่าโลกีย์ไม่วิเศษ
 อจจริงเชิญขวัญพ้อมมานั่งนิยชม ซึ่งถ้าทองอันอุดมสิ้นทั้งสาม กล่าวคือไตรปิฎก
 งามบริสุทธิ์ เป็นที่พระโยคราวจรกฤษทุรท่านอันดี ขวัญพ้อเอ๋ยจงอย่าลืมา
 ประจำองค์ พ้อจงดำรงจิตอย่าเตรีดเตร่ ปุณะทีวะเส วันพรุ่งนี้พ้อจะขาดรา
 เข้าไปอุปสมบท นับว่าเป็นหน่อเนื้อชินโรสพรหมจารี เกลือกกว่าจะมีมารมาย้าย
 ให้พ้อเพื่อน พ้อนาคเอ๋ยคราวนี้ก็เหมือนเข้าสู่รงค์ พ้อจงตระเตรียมองค์ให้
 เหมาะมั้น จะได้ทันปัจจามิตรคือหม่มมาร เอาพระศรัทธาเป็นทหารแห่ไปเบื้อง
 หน้า เอาพระสมาบัติอันแน่นหนา เป็นภาชีสำหรับทรง เอาพระวิริยะความ
 เพียรอันมั่นคงเป็นอานนึ่งหลังภาชี เอาหิริโอดปปะอย่างดีเป็นแส้ถือ เอาพระ
 ปัญญาเป็นพระขรรค์ถือต่างอาวุธ เอาพระสมุทัยวิมุตติต่างคิลป์ศร สำหรับจะ
 ได้ต่อต้านมารนิกรมิให้เกิด จลาจลบรรดาธรรมที่เป็นกุศล จัดเอามาเป็น
 ทหารแห่ประดั่ง ข้างซ้ายข้างขวาหน้าหลัง พร้อมสะพรั่งไปด้วยโยธาธรรม
 สุจริต มิได้ยอ้อปัจจามิตรคือหม่มมาร พ้อจงขับที่ภาชีชาญไปในทางตรง อย่า
 โลกกลากลุ่มหลงด้วยโลกีย์ ให้พ้อบวชเป็นชีศรีสวัสดิ์ อย่าให้ผิดเคืองข้องขัด
 ด้วยขันธมาร ให้พ้อสำเร็จพระนิพพานในคราวนี้

บททำขวัญนาค (อีกบท)

ศรี ศรี เจริญสิริสวัสดิ์ ในเวลาวันนี้เป็นพิธีหม่อมมงคล ข้าพเจ้า จะขอแผ้วผลทุกขอบเขต ข้าพเจ้าขอเชิญเทเวศร์และอำมรา ทั้งปู่เจ้าห้วยเขา โป่งป่าทะเลหลวง และเทพยดาเทพเจ้าทั้งปวง ซึ่งสถิตอยู่ทุกตำแหน่งปริมณฑล จนถ้วนทั่วทุกตำบล ทั้งขอบเขตจักรวาล ทั้งทั่วจตุโลกบาลสี่ทั้งสี่ ยิ่งอีกทั้ง นางธรณีและพระคงคา ทั้งนางอัปสรเมฆลามาหาสมุทร ทั้งทั่ววาคาพระยาครุฑ ที่เรื่องฤทธิ์ขอเชิญมาสถิตในพิธี วันนี้เป็นวันฤกษ์ดีหม่อมมงคล ข้าพเจ้าขอแผ้ว กุศลโพธิสมภาร ทั้งพระสามารถอย่าหาญมาประจัญ จงมารับส่วนกุศลอนุโมทนา ที่อุทิศด้วยจิต ขอจงช่วยป้องกันสรรพภัยที่พ้องพาน จะได้อุปสมบทกุมารหน่อ พุทธานุกร มิให้สิ้นสูญในพระพุทธานุศาสน์ พระองค์ได้ทรงสรรนามว่าชื่อเจ้านาค เข้าสู่อาวาสปราศจากซึ่งโรคภัย จงตั้งใจให้สละทรัพย์สิ้นทั้งกิเลส ตัดห่วงหมด ทรงพรตเป็นเพศพรหมจรรย์ จงตั้งหฤทัยไว้ให้มั่นในสันดานถือให้เคร่งขำ- เพ็ญญาณส่วนกุศล เปรียบปานกับได้ผ่านมหาสายชลทะเลลึก อันสิ่งใดที่ชั่วช้า พ้ออย่าประพฤติ จงยังหยุดอย่าเงโกรับไว้वादในพระพุทธานุศาสน์ อย่างวอยง หลงราคะไปด้วยกามราคะ แม้สิ่งใดให้เกิดโทษะมากแล้ว จงดบให้หักจิตคิด กลับหามรรคผล ได้ก่อสร้างทางกุศลด้วยศรัทธา สิ่งอันใดไม่ดีที่เป็นพาลบ่ามัด ยั้ง หน่วงน้ำจิตคิดตั้งจากกิเลส จะได้แทนคุณพระบิดุเรศพระมารดา เสียแรง ทำนอ้อมุทรรป้อนข้าวมาตั้งแต่ยังเยาว์ คุณของแม่เจ้านั้นเป็นยอดยิ่ง ทุกอันสรรพ สิ่งไม่เปรียบได้ ถึงว่าจะเอาแผ่นดินดอน สิงขรเขาพระเมรุมาศ เข้ามาซึ่ง ก็ยังมีอาจเปรียบได้ เว้นแต่พระธรรมเจดีย์แก้ว มีนิสัยตามกำหนดกับที่พอได้ อุปสมบทในพระพุทธานุศาสน์ พ่อภาคเฮย ควรพ่อจะต้องบรรพชาจะได้แทนคุณ บิดาพระชนนี แต่พอได้มหาพิชัยฤกษ์ ก็ให้เบิกบายศรีแก้วชัชวาล เทพยดาเจ้า ทุกสถานก็แวดล้อมอยู่พร้อมหน้า ต่างก็ชวนกันสักการบูชาประณมกร แสนสนุก สโมสรเปรมปรีดา ขึ้นต้นโสภณเจริญตางามบวร สลับสล้างไปด้วยนางกนิษฐ มยุรา ขึ้นที่สองผ่องโสภางามโสภา มีแก้วทองเป็นต้นงามวิไล จำรัสสาย ระบายนาคนาสีต่างต่าง ระย้อยห้อยสล้างแลสลับ ปนมังกรร่อนรับคาบมณี ขึ้นที่ สามงามโสภาวิเชียรช่วง สี่ข้อยดั่งจะลอร่วงตกลงมา เป็นสุบรรณฉาบคาบนาคา แล้วโผผินขึ้นที่สี่เป็นถีนอนไอนดาต มีกระแสนไหลใสสะอาดด้วยน้ำเพชร บรรจง ด้วยแก้วรุจีมีเสด็จเป็นรุกขชาติ ทั้งดอกผลหรือก็หล่นกลาด หม่อมภรรยาหรืออีก

มาร้อนประคองเคียง โลกาลันสนั่นเสียงไปด้วยสิ่งสัตว์ ขึ้นที่ห้าเป็นพนัสแนว
 สิงขร ฟังแต่เสียงชะนีวีเวกวอนสนั่นพง มีทั้งหมูละมั่งกวางดงและเนื้อทราย
 พระขวัญพ่อเอ๋ย จงผันผายกลับคืนมา ชมเครื่องทิพย์โอชาปริมณฑล ล้วนสารพัด
 โสภณทุกสิ่งมีแก้วแก้วาวสิ่งงามอุดม ตั้งโต๊ะถาดทองของนาถคม เครื่อง
 ประดับแว่นมณีสีระยับพูนชะแซน ทั้งพานพุ่มตลุ่มแสนที่มีราคา บรรจงใส่ไตร
 แพรผ้าสวมมาลี มีลั่นทุกสิ่งปั้งจีเครื่องโอชา มะพร้าวอ่อนช้อนจินดาใส่ถาด
 ทอง ครั้นได้ฤกษ์พาบรรดาญาติพี่น้อง คลาคลาดจุดเทียนชัย อวยสวัสดิ์กำจัด
 เอาฤกษ์มา พร้อมบิดามารดาญาติวงศ์ ให้จับแว่นเวียนเทียนเวียนส่งตาม
 โบราณ มโหรีปี่กลองแตรขับประสานเสียงไพเราะ ยิ่งเพลินฟังก็ยิ่งเพราะ
 เครื่องสี่ เมื่อเสร็จสรรพก็ดับเทียนแล้วบอกวันอัคคี ให้ลั่นฆ้องขึ้นสามทีแล้ว
 โห่ร้องเอาชัย

ศรีศรีสวัสดิ์มงคล ข้าพเจ้าจะขอเจริญผลไปทั่วแหล่งหล้า ทั้งเทพยดา
 เจ้าในเขาเขินเนินภูเขา ห้วยชอกธาร ทั้งเทพยดาเจ้าในพิมานเบืองบน ทุก
 ถ้วนทั่วปริมณฑลนับแสนโกฏิขออัญเชิญเสด็จมาปราโมทส่วนกุศล จำเดิมแต่พรุ่ง
 นี้ข้าจะเข้าสู่ปริมณฑลพระอาวาส ขอจงสลัดตัดขาดด้วยบ่วงมาร จะได้เข้า
 สู่ณพาลไปภายหน้า ขอเทพยดาจงช่วยอำนวยการ ข้าจะขออัญเชิญเทพทุก
 สถานทั่วสากล สัพพเทวา เทพยดาเจ้าเบืองบนสิ้นทั้งหลาย จงมาช่วยป้องกัน
 อันตราย อ้ายอ้ายจงเจริญสุขทุกข้ออ้ายมาผิวพาน ข้าพเจ้าจะขอบทมาลัย
 พระสารีบุตร อีกทั้งพระฉิมพลีที่สดอันล้ำเลิศ จงมาช่วยเอ็นดูเชิดแก่เจ้านาค
 ผู้จะละสมบัติปราศจากทางโลกีย์ จะได้เป็นหน่อเนื้อพระชินศรี แล้วก็ลั่นฆ้อง
 ขึ้นสามทีโห่เอาชัย

สาธุโว เม สุนนตุ ข้าแต่เทพยดาทั้งหลายอันมีฤทธิ์ ขอจงมีพระ
 ฤทธิ์ในจิตเจตนา สักเคกาเม ที่เสด็จอยู่ในชั้นกามาพิมานมาศ ขออัญเชิญ
 เทวราชทุกพระองค์อันศักดิ์สิทธิ์ ตามที่ข้าพเจ้าได้น้อมเศียรอัญชลิต ทั้งในชั้น
 ยามาตุสิต ปริณมิตถ้วนทุกพระองค์ เชิญเสด็จช่วยแต่งสรรพบรรจงงามโอฬาร
 พอเสร็จสรรพเชิญรับสักการบูชาแก่เจ้านาค วันนี้จะเป็นวันกำจัดจากยังสถาน
 ขอให้มิสุขทุกข้ออ้ายพานสักราตรี จะรูปะ พรหมทั้งสิบหกห้องขึ้นมหาปราศรัยภาภาศ

ศิริคะระตะเต ซึ่งสถิตอยู่ในห้วงแหวนาดอินคีรี ที่เปรี้ยวฐะ เทวราชซึ่งรักษา
 พระมหากษัตริย์ สวัสดิ์ทุกคืนวัน จะคาเม ซึ่งสิงสถิตอยู่ในเคหาหน้าบรรณ
 ตระวันนะคะหะเนเคหะ วัตถุมหิเขตเต ซึ่งสถิตอยู่ในร่มรุกษาเป็นช่อขึ้นกับ
 เทพเจ้าทั้งนั้น ซึ่งสถิตอยู่ทุกตำบล ภูมมาจายันตเทวา ข้าพเจ้าจะขออัญเชิญ
 เทพเจ้าเบื้องบนทุกหน้าที่ อีกทั้งนางพระธรรณี พระคงคา ทั้งพระภูมิเจ้าที่
 กรุงพาลีศักดิ์ดาทั่วทุกทิศ ยักชะงัพะพะนาคา ข้าพเจ้าจะขออัญเชิญทั้งมหาฤษาซึ่ง
 ยืนนอกจักรวาล อีกทั้งหม่นาคาในบาดาลซึ่งมีศักดิ์ อีกทั้งข้าพเจ้าขออัญเชิญ
 เทพเจ้าทุกสำนักทั่วราศี จงมาพร้อมพรุ่งนี้ในพิธิ แล้วก็นั่งมองสามที่ โห้ร้อง
 เอาชัย

(พวงทอง จันทรวงศ์ สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘)

บทร้องแหล่งเชิญขวัญของชินกร ไกรลาศที่ใช้คำประพันธ์เป็นกาพย์ยานี ๑๑

(บทที่ ๓ หัวข้อ ๓.๓.๑)

ขวัญเอชไอ้ขวัญอ่อน	ขวัญอย่าจรจากไปไกล
ขวัญเอชอยู่ไหนใด	หรืออยู่ในไพรพนา
ป่าเขาลำเนาไพร	สัญจรไปในคูหา
หินห้อยย้อยลงมา	ดูจเทวามันดาล
กรรมชาติงามบาดตา	มีคุณค่ามหาศาล
วิจิตรพิศดาร	แก้วแกมกาญจน์เป็นประกาย
น้ำซึมสะสมสร้าง	มองห่างห่างดูคล้ายคล้าย
แสงเพชรเกร็ดประกาย	เหมือนท่าทาสายตาเรา
ต้นไม้เรียงรายรอบ	ขึ้นตามขอบรอบขุนเขา
สัตว์นานาอาศัยเนาไว้	มีทั้งเหล่ารุกขเทวา
หากขวัญสัญจรไป	โปรดจงได้อารักขา
บันดาลให้ขวัญมา	สู่กายอย่าช้านาน
สถิตอยู่ประจำ	เหมือนตั้งคำที่รำชาน
อย่าเหลือเริงสำราญ	กลับสถานสกลกาย
เป็นมิ่งมงคลสุข	นิราศทุกซ์โศกสร้างหาย

ขวัญจำมาสู่กาย	อย่าให้สายเกินเวลา
มาลตันบาศศรี	ล้วนเป็นที่เสนาหา
ระย้งงามจับตา	สุดสง่าอลังการ
ห้าชั้นงามช้อยชด	ดอกไม้สดแซมประสาน
นายช่างผู้ชำนาญ	ประกอบการตุกลมกลืน
ขวัญเอษเชยบาศศรี	ในวันนี้ให้ชุ่มชื่น
เคียงคู่อยู่ขงฮิน	ขวัญจงคืนมาคู่ใจ
วันเริงบันเทิงจิต	มาสถิตอย่าไปไหน
มีขวัญอันเกรียงไกร	ต่อต้านภัยไม่ยำเกรง
ศัตรูหม่อมมิตร	มีอาจคิดมาข่มเหง
สิ่งร้ายพ่ายไปเอง	ด้วยอย่าเกรงบารมี
อัญเชิญเทพทุกทิศา	เสด็จมาทุงราศี
ลุ่มณฑลแห่งพิณี	สุดดีจำเริญใจ
หม่อมมิตรมาค้ำคิง	รวมพลังอันยิ่งใหญ่
มาช่วยอำนาจขีซ	พลังใจในศรัทธา
ได้ฤกษ์เบิกบาศศรี	ต่างยินดีกันทั่วหน้า
ไซโยโมทนา	ด้วยศรัทธาสาธุการ
นำพรพุทธพจน์	ทิ้งสืบทมากล่าวขาน
ขององค์พระทรงญาณ	ทรงประทานแก่ปวงชน
ขอพรอันเลิศล้ำ	จงน้อมนำสัมฤทธิ์ผล
พรท่านบันดาลดล	เกิดมงคลขึ้นโดยพลัน

(ชินกร ไกรลาส สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘)

บทเพลงกำเนิด (บทที่ ๓ หัวข้อ ๓.๓.๒)

จะแห่ไปเขาเขาขอกล่าวกำเนิด	เมื่อก่อนจะเกิดขึ้นมาเป็นกาย
ตั้งคำโบราณกล่าวขานกันไว้	ดวงดาราฉายจุติลงมา
เข้าสู่ในครรภ์ของพระมารดร	เริ่มตั้งอุทรนะพ่อนาคเจ้า

ลำบากยากไร้พุงกางเรื้อยมา
 ต้องทนระกำต้องกล้ำกลืนกลืน
 ฝ้าแต่เป็นทุกข์หนึ่งลูก เป็นลม
 พอได้สามเดือนเขื่อนเขื่อนแช่แช่
 ของหมักของดองเลือกของดีดี
 มัวยังอยากใหญ่หน้าลายสอสอ
 จะแพงอย่างไรขอให้ได้ชิม
 หากมันไม่ได้ตามที่ตั้งใจ
 อยากกินแป๊ะชะตัมย่ำปลาช่อน
 อยากกินทุเรียนที่ลูกโตโต
 อยากกินขนุนงุ่นแตงไทย
 อยากกินมะพร้าวที่น้ำหอมหอ
 หมูเห็ดเป็ดไก่กินได้ทั้งวัน
 ไข่ของเป็รียวเป็รียวยังเคี้ยวยังเพลิน
 อยากกินจุกจิกน้ำพริกปลาร้า
 อยากกินของสดอยากกินของคาว
 กินเหล้ากลัวเพลียเป็นเบียร์ก็ได้
 อยากกินสับปะรดที่ศรีราชา
 องุ่นสามพรานเขว้ารสหวานดี
 อยากกินมังคุดที่อุตรดิตถ์
 แป้งทองของฉันทันไม่เหมือนใคร
 ว่านี่แหละหนาหาว่ามารยา
 เหมือนเอาพินมาใส่เอาไฟมากอง
 เป็นของเผ็ดร้อนหยุดหย่อนการกิน
 ผิวหน้าอ่อนอ่อนจะร้อนรำคาญ
 ทะนุถนอมละม่อมละไม
 เหงื่อโทรมไบนาน้ำตาร่วงริน

หัวอกมารดาที่เริ่มระทม
 ของเป็รียวของหวานมันยังพาลชม
 เงยงยกก้มก้มไม่สมประดี
 ก็ด้วยความแพ้อยากกินโน่นนี่
 ลำไยลื่นจี๋สลีที่บิทม
 ได้กินแล้วหนอค่าเดี๋ยวก็อ้ม
 ขอกินเพียงอ้มแล้วไม่แ่งงอน
 เห็นผิวขึ้นขวางก็ยังทำค้อน
 ชดน้ำร้อนร้อนจึงจะชื่นใจ
 อยากกินส้มโอที่ลูกใหญ่ใหญ่
 มะเฟืองมะไฟมะม่วงหิมพานต์
 อยากกินหม้อล่อมตรงกลางใส่ถ่าน
 ึ่งหวานทั้งมันมีรสโอชา
 ถึงจะเปลืองเงินฉันทันก็ไม่ว่า
 ฝอยทองสังขยาฉันทันก็ชอบใจ
 อยากกินทั้งเหล้าอยากกินทั้งว้าย
 ได้กินแบ่งก็สีกบายก็จะกลายเป็นดี
 อยากกินน้อยหน้าทีสระบุรี
 อยากลองสักทีว่าเป็นอย่างไร
 เพื่อต่อชีวิตให้รอดต่อไป
 กินแล้วก็คายออกมาเป็นกอง
 หัวอกมารดาแทบจะเป็นหนอง
 ต้องฝ้าหม่นหมองทุกวี่ทุกวัน
 กลัวลูกจะตื่นในท้องป่วนปั่น
 แม้ต้องอดกลืนแล้วสู้ไม่กิน
 ไม่ยอมเผลอไหลไปเสียทั้งสิ้น
 ไม่เป็นอันกินไม่เป็นอันนอน นันแล

(ว. จินประดิษฐ์ ๒๕๓๕ : ๓๓-๓๗)

แหล่งกำเนิด (อีกบท) (บทที่ ๓ หัวข้อ ๓.๓.๒)

ผมจะเริ่มกล่าวเรื่องราวกำเนิด
 ปฐมจินดาท่านว่าเอาไว้
 ประติดประต่อเป็นข้อเตือนตน
 เมื่อก่อนนาคนั้นไม่ใช่มนุษย์
 รูปร่างงามผ่องวงศ์ของเทวา
 เคยรักษาศีลไม่หมิ่นทางพระ
 กลัวบาปอ้ายบาปไม่หยาบสาธารณ์
 เป็นเทพบุตรเหนือมนุษย์ทั้งหลาย
 อยู่เป็นเทวัญกึ่งนานนับปี
 ล่องทิพย์เนตรเห็นเหตุการณ์ไกล
 พ่อแม่ของนาคบุญมากประมาณ
 เคยเป็นแม่พ่อของเทพบุตร
 เป็นพ่อแม่ลูกกันทุกชาติมา
 เป็นเทพบุตรสุดสุขแน่แท้
 ควรช่วยพ่อแม่แล้วแต่เหตุการณ์
 ฝ่ายว่าภูมินทร์วงศ์อินทรา
 จึงตรัสบัญชาขึ้นมาทันที
 จงถือกำเนิดเกิดเมืองมนุษย์
 เข้าครุฑมารดาอย่าช้ารำไร
 เกิดเมืองมนุษย์ให้แสนสุดหล่อ
 ช่วยบิดรมารดาสร้างบารมี
 ฝ่ายเทพบุตรที่สุดมีศีล
 จึงรับบัญชามิช้าอยู่นาน
 ไปถือกำเนิดเกิดในมนุษย์
 รับคำอวยพรขององค์อินทรา
 เป็นแสงประทีปเรืองเรือเหลืองเรืองรอง
 เหมือนกับสีทองพุ่งจากสวรรค์
 แม่จึงนิมิตรบพันพิศดาร

พ่อนาจจะเกิดกำเนิดเป็นคน
 ดังผมจะได้กล่าวปฏิสนธิ
 ให้หน้าคตราบผลแต่ต้นเดิมมา
 เป็นเทพบุตรอยู่ในเมืองฟ้า
 มีวาสนาได้อยู่วิมาน
 มีใจสัจจะทางพระยัดมัน
 ศีลธรรมบันดาลให้กลายเป็นดี
 สว่างไสวเปล่งรัศมี
 ฤกษ์งามยามดีทำวามัชวาฬ
 คณะคุณได้ที่เป็นสิณฐาน
 ได้เคยสร้างสรรค์บุญทานทำมา
 เมื่อเป็นมนุษย์สร้างวาสนา
 บุญนาคมากกว่าเกิดบนวิมาน
 แต่ว่าพ่อแม่อยู่ห่างสงสาร
 ควรเสวยสร้างทานเพิ่มบารมี
 ได้แจ้งกิจจาปัญหาข้อนี้
 เจ้าอย่ารอรีจึงรีบลงไป
 ให้เทพบุตรไปสู่จุดหมาย
 ที่ได้สั่งไปจงแจ้งคดี
 แล้วช่วยแม่พ่อสร้างบุญราศี
 จุดเสียที่ไปจากวิมาน
 ได้ฟังองค์อินทร์ท่านกล่าวบรรหาร
 นมัสการแล้วจึงกราบลา
 ที่ดีที่สุดตามวาสนา
 จุดลงมาไม่ช้าอยู่นาน
 เพราะเทพบันดาลจุดลงมา

เข้าสู่ในครรภ์ของพระมารดา
กระทั่งโคมฉายท้องใหญ่ขึ้นมา

มิได้ย่อหย่อนดังปรารถนา
จะพรรณนาไปตามบทกลอนนั้นแล

(ว. จันประดิษฐ์ ๒๕๓๔ : ๓๖-๓๘)

แหล่งแพ้ท้อง (บทที่ ๓ หัวข้อ ๓.๓.๒)

แสนสงสารพระมารดานัก
ไม่เคยมีสุข เป็นทุกข์เป็นร้อน
กระปลกกระเปลี้ยละเหี่ยละห้อย
จะลุกจะนั่งกำลังวังชา
กินก็ไม่ได้นอนก็ไม่หลับ
ทั้งโหยทั้งหิวทั้งหิวทั้งเบ้ออาหาร
อยากสดอยากคาวกินเข้าไปขึ้น
อาหารถึงท้องแม่ต้องอาเจียน
พอได้สามเดือนพอดีพอดี
คนที่แพ้ท้องไม่ค่อยได้ทาน
ในเรื่องความอยากผมจะขอหยิบ
ผมเคยเห็น เขาจะเล่าให้ฟัง
บางคนอยากเปรี้ยวบางคนอยากหวาน
ในการแพ้ท้อง เป็นของแน่นอน
กินของสดสดกินของคาวคาว
อยากแต่ละอย่างต้องนั่งร้องไห้
ทั้งดินสอพอง เป็นของไทยเรา
ของดีมีมากไม่อยากจะกิน
อยากโยกอยากโย้โย้โหดุร้าย
ไม่ซื้อมาให้ เป็นได้เห็นดี
ความอยากไม่หยุดมันสุดระอา
หากไม่ได้กินแทบสิ้นวางวาย

ตั้งครรภ์ประจักษ์ขึ้นมาช่อมช่อม
เริ่มตั้งอุทรพ่อนาคขึ้นมา
เร็ววแรงก็บอชปวดแข็งปวดชา
เร็ววแรงโรยรา สุดจะประมาณ
กระส่ายกระสับโกลน่าสงสาร
เห็นข้าวในจานเป็นต้องอาเจียน
ไม่มีสดขึ้นทั้งคลื่นทั้งเหียน
เป็นลมวิง เวียนตลอดทั้งวัน
อยากกินไฉนอยากกินไฉนนั้น
เหมือนกับคนพาลอัสจรรย์เสียจิง
หลายร้อยหลายสิบอยากกินทุกอย่าง
ขอภัยสักครั้งอย่าว่าปากบอน
บางคนอยากมันอยากเผ็ดอยากร้อน
ความอยากขอกอื่นอยากจะบรรหาย
อยากกินดินเผาจนน้ำลายไหล
ดินหิวเตาไฟยังเอามากิน
กินได้กินเอา ร่อยปลาลิ้น
ชอบนักก่อนดินว่าเป็นของดี
ต้องกินให้ได้สิ่งนั้นสิ่งนี้
ขอกินสักทีแล้วก็ชื่นใจ
เหมือนคนมารยาแกล้งทำทั้งหลาย
ถ้ากินเสียได้ เร็ววแรงก็มี

ที่เรียนเมืองนนท์ที่ผลโตโต
 ทั้งส้มบางมดที่รสหวานดี
 อยากกินลิบประดที่ศรีราชา
 อยากกินข้าวโพดที่เมืองสุพรรณ
 ทั้งลูกงุ่นที่ผลงามงาม
 ลิ้นจี่ลำไยมะไฟมะเฟือง
 ทั้งมะละกอแม่ก็อยากกิน
 อยากจนพร้อมกล้วยหอมกล้วยไข่
 จะเป็นสีแดงหรือว่าสีม่วง
 สงสารคนท้องขอให้ได้กิน
 การซื้อของกินหมอไม่จำกัด
 ไม่รบกวนขนาดพื่อนั้นมากมาย
 ต้องขออาศัยหญิงชายทุกท่าน
 ถึงที่เหมาะสมต้องเคาะกันดู
 ต้องขออภัยหญิงชายที่หนึ่ง
 ผมเคาะพื่อนาคหอมปากหอมคด
 จะให้หรือไม่ตามใจพื่อนาค
 พื่อนาคมีจิตคิดจะศรัทธา
 การแหลแพ้ท้องร้องบอกให้ทราบ
 ห้าสิบหรือร้อยอย่างน้อยหนึ่งใบ
 พอได้กินบางก็มีแรงไม่น้อย
 เคี้ยวบางก็เข้าไปข้างให้มันดี

อยากกินส้มโอนครชัยศรี
 ถึงแพงเต็มก็ให้ได้รับประทาน
 ลูกเงาะน้อยหน้าตองที่เมืองจันทร์
 อยากกินเผือกมันชื่อที่ดอนเมือง
 อยากกินข้าวหลามกระบอกเขื่องเขื่อง
 ที่สุกสีเหลืองมีอยู่มากมาย
 ลูกจันทร์ลูกอินทร์อยากกินให้ได้
 แบนก็เป็นใบใบฉันก็อยากกิน
 ก็ไม่ต้องห่วงของดีทั้งสิ้น
 คงไม่หมดสิ้นไม่ควรเสียตาย
 ห้าบาทสิบบาทก็ซื้อกันได้
 ไม่ควรเสียตายจงคิดเอ็นดู
 อ้อว่าหมอขวัญร้องรำคาญ
 ไม่เคาะแล้วครุท่านคงหักคอ
 เมื่อท่านได้ฟังอ่าหนึ่งดำหมอ
 เป็นทางของหมอที่ได้เรียนมา
 ถ้าให้ก็ควักเกิดพื่อนาคจำ
 ร้องขอมารดาที่ไม่เป็นไร
 ใช้กวนเจ้าภาพควรจ่ายก็จ่าย
 ตามแต่ที่ใจสร้างบารมี
 คงแหลหรือยได้อีกหลายที่
 สงสารแม่นี้ตอนแพ้อุทรนั้นแล

(พร สงแจ้ง สัมภาษณ์ , ๒๕๓๘)

แหลลูกอยู่ในท้อง (บทที่ ๓ หัวข้อ ๓.๓.๒)

แต่พอคลายเคลื่อนขึ้นเดือนที่สี่
 ตั้งเป็นหน้าผากปฐมเหตุ

ตามพระบาลีได้พรรณา
 แล้วก่อดวงเนตรทั้งชายและชาว

ห้าเดือนเป็นร่างวิญญะสังขาร
 ตะโลว่าหนึ่งมั่งสังว่าเนื้อ
 พอได้หกเดือนก็เคลื่อนออกไป
 พอได้เจ็ดเดือนทะวัสติษา
 เป็นเด็กอ่อนอ่อนลงในโอง
 หนึ่งกับกองทานบนอาหารเก่า
 อาหารใหม่ทูนไว้บนเกศา
 เปรียบเหมือนตัวหนอนที่มีกำเนิด
 ออกจากไข่ชาตก็ผาดแผดเผา
 เปรียบก็เสมือนกับเนื้อก้อนหนึ่ง
 ให้แสงร้อนลุ่มทุกขุมเส้นขน
 พอได้แปดเดือนเจ็บเดือนบ่อยบ่อย
 ทั่งอู้ทั้งอ้ายเดินไปเดินมา
 บางคนคลออดบุตรแม่ต้องมาตาย
 ตัวแม่นั้นไซ้รีไม่ได้ไกวเปล
 อันทุกข์ของสัตว์ที่ไว้จัดสรร
 ที่คลออดลูกยากลำบากกระไร
 เปรียบกับเรือน้อยล่องลอยหันเห
 แล่นข้ามทะเลมาเพียงเอกรา
 ถ้าคลออดลูกง่ายแม่ไม่ลำบาก
 ออกของมารดาเพียงว่าจะพึง
 เขามีลิเกมีภาพยนตร์
 แม่แสนรักลูกนั้นเพียงแก้วตา
 ไปไหนมาไหนแม่คอยระวัง
 ทุกวันเวลาแม่มากังวล
 อาหารการกินทั้งสิ้นประหยัด
 กินข้าวกับเกลือแถมเจือน้ำเปล่า
 พอได้เก้าเดือนเจ็บเดือนบ่อยบ่อย
 ช่างเจ็บแท้แท้แม่สุดรำพรรณ

แตกแยกออกมาเห็นเป็นร่างกาย
 เสโทว่าเหยื่อเมโทว่าไคล
 ท้องแม่นั้นไซ้รีรู้สึกว่าได้
 ก็นับกันว่าปาชะสุชโท
 อยู่ที่คัพโพของพระมารดา
 ของพระแม่เจ้าปาเวทนา
 คิดดูเถิดหนาใช้ปัญญาเอา
 มาประกอบเกิดในท้องของเรา
 ทารกนั้นเล่าก็เร่งร้อนรน
 ที่เอามาหนึ่งในหม้อคนน
 สุดที่จะค้นมาพรรณนา
 เจ็บแถมท้องน้อยหน้าแข็งหน้าขา
 แสนเวทนาแม่เริ่มรวนเร
 เห็นอยู่มากรมายมีกันถมเถ
 กลัวไม่ได้เห็นพ่อนาคชื่นใจ
 ผู้หญิงมีครรภ์แสนลำบากหลาย
 ถ้าหากคลออดง่ายสบายอุรา
 อยู่กลางทะเลนะพ่อนาคเจ้า
 กลัวว่าชีวาจะมรณัง
 หากคลออดลูกยากลำบากหลายครั้ง
 ปวดท้องบางครั้งต้องนั่งโศกา
 แม่ก็ต้องทนเฝ้าอยู่เคหา
 กลัวล้มถลาลูกจะวายชนม์
 กลัวจะพลาดพลั้งวันละหลายหน
 รักลูกของตนลำบากไม่เบา
 ทุกสิ่งสารพัดทั้งหวานทั้งคาว
 คุณของแม่เจ้าจะหาใครปาน
 เจ็บแถมท้องน้อยแข็งขาช้ำกสัน
 สุดที่จะกลั่นมาพรรณนานั้นแล

เนื้อร้องเวียงเทียน (บทที่ ๓ หัวข้อ ๓.๓.๒)

ครั้นได้เวลามหาฤกษ์
 หมัญญาตินั่งล้อมพร้อมเพรียงกัน
 จากซ้ายซ้ายกลับมารับขวา
 ทั้งโรคาปวงเสนียดอย่าเบียดเบียน
 แว่นปฐมพระพรหมอันเรื่องเดช
 แว่นที่สองผ่องงามนามนารายณ์
 แว่นที่สามนามบัลลังก์วาสุกรี
 ทั้งสามแว่นเรียงกันเป็นหลั่นมา
 ให้พ่อนาคไถลจากโรคาพาธ
 ให้คุณพระไตรรัตน์ยอดฉัตรชัย
 พร้อมปีพาทย์ดนตรีสังข์เสียงแซ่ซ้อง
 ครบสามรอบตามระบอบพิธีการ
 รวมเทียนดับชัยภัสโล่อุบาทว์
 โบกควันเทียนบังหวลถ้วนสามครา
 มะพร้าวอ่อนป้อนให้อวยชัยเพิ่ม
 ก็ครบเสด็จสำเร็จการพิธี
 พุทธานุกาพนำผล
 เทวอารักษ์ทั่วไป
 ธรรมานุกาพนำผล
 เทพช่วยเมตตาปราณี
 สิ่งขานุกาพนำผล
 เทเวศร์คุ้มครองป้องกัน
 ขออวยพรเจ้าของงานบันดาลสุข
 เทพจงช่วยป้องกันอันตราย

จุดเทียนเวียงเบิกบาศศรีขวัญ
 คอขรับแวงสุวรรณโปกควันเทียน
 ทักษิณาวิญจนบนน้อมเศียร
 โปกควันเทียนป้องกันอันตราย
 ให้ชื่อแวงพระเกตุงามเจิดฉาย
 พระหัตถ์ซ้ายทรงสังข์มิ่งคลา
 ตามคัมภีร์ไตรเพทเทศนา
 เสียงเชิงซ่าโห่ร้องซ้องอวยชัย
 ด้วยอำนาจน้ำจิตคิดเลื่อมใส
 หวังจะใคร่สืบสร้างทางนิพพาน
 บันลือช้องคึกโครมประโคมขาน
 โหราจารย์อ่านเวทย์วิชา
 เสียงปีพาทย์รัวลิ้นนำहरขร
 เจิมพิศตราตามกิจของพิธี
 สมมุติเดิมตัวขวัญขึ้นบาศศรี
 ต่างแปรมปริดีร์นรวยอานวยชัย
 เกิดสรรพมงคลน้อยใหญ่
 ขอให้เป็นสุขสวัสดิ์
 เกิดสรรพมงคลเสริมศรี
 ขอให้สุขสวัสดิ์ทั่วกัน
 เกิดสรรพมงคลมั่นมั่น
 สุขสวัสดิ์สรรพทั่วไป
 ให้ห่างภัยไกลทุกข์สิ้นทั้งหลาย
 ขอให้เจ้าของงานเป็นเศรษฐี

(ว. จินประดิษฐ์ ๒๕๓๔ : ๑๐๓-๑๐๕)

ภาคผนวก ข

เพลงไวพจน์ลาวบวช	๑๔๗
เพลงไวพจน์กล่อมนาค	๑๔๗
เพลงไวพจน์ลานพน	๑๔๘
เพลงนาคกำพว้า	๑๔๙
เพลงให้พี่ชายบวชเสียก่อน	๑๔๙
เพลงหนุ่มน้อยลาบวช	๑๕๐
เพลงโห่ ๓ ลา ไวพจน์กลองยาว	๑๕๐
เพลงแม่	๑๕๑
เพลงทำขวัญนาค	๑๕๒
เพลงเบิกบาศศรี	๑๕๒
เพลงแห่ นาคเข้าโบสถ์	๑๕๒
เพลงทำขวัญนาค	๑๕๓
เพลงบวชพระดีกว่า	๑๕๔
เพลงบวชแทนค่าน้ำนม	๑๕๔
เพลงเป็นชายต้องบวช	๑๕๕

ภาคผนวก ข

เพลงไวพจน์ลาบวช (บทที่ ๓ หัวข้อ ๓.๑.๓)

<p> ชีสิบ เอ็ดมิถุนาที่ผมลาครั้งก่อน เพราะว่าแฟนแฟนบอกลาแฟนให้ที่ ไม่ว่าจะใครใครลาให้ทุกคน ถึงวันกำหนดไวพจน์ลาแทน แทนคุณบิดาแทนค่าน้ำนม ชั่วดีมีจนทุกคนตัดสินใจ คุณลุงคุณป้าคุณตาคุณยาย ลาเอี้ยลาเจ็ลลิกอนตรี ลาน้องลาพี่ที่มีสัมพันธ์ ลาหมอต้าแม่ที่แก่ชรา บอกทั้งชาวนาขอลาชาวไร่ ลายอดที่วันและแม่ขวัญชีวิต ไปบวชรวมบุญเกอหนุกันหน่อข ทหารตำรวจมาบวชร่วมกัน </p>	<p> แม่สิบวชแน่นนอนบวชกันต่อไป ไวพจน์หวังดีลาให้ทั่วแดน ร่วมการกุศลก็ดีเหลือแสน บอกไปทั่วแดนทั่วถิ่นเมืองไทย ทุกคนนิชมผลบุญคงยิ่งใหญ่ ไม่ว่าจะผู้ใดก็บวชได้แหละดี ลาทั้งคุณนายที่เป็นเจ้าหนี้ อาหมวยอาต๋ที่มีเมตตา ผู้ใหญ่กำนันบอกไปที่หน้า ที่ทำคลอดมาหลายคนยังมี ทั้งไกลและใกล้ทั้งทุกถิ่นที่ อ้อ่าเมินหน้าหนีถ้าบวชนานนาน ไวพจน์จะผอขเหมือนคนเพื่อฝัน ลูกเขอลูกหลานก็คือลูกไทย </p>
---	---

เพลงไวพจน์กล่อมนาค

<p> พ่อนาคเอ๋ยทำใจให้ดี จะคิดอุ้มชูอุ้มชูเสริมส่ง จะเสียใจทำไร่ทำนา พ่อรวบรวมเงินให้ใช้เป็นก้อน พ่อนาคเจ้าอย่าร้องไห้เลย ทำขวัญแก้วตาเสียงครวญ ผู้หญิงคนไหนชอบบพอ </p>	<p> แม่่นาคไม่มีแต่พ่อนี้ยังอยู่ บวชลูกจนเป็นองค์ได้แน่นอน กู้เงินเขามาไม่อนาทร เห็นลูกห่มจีวรพอกี่ชั้นอุรา ปลอขจิตอย่างเคยนาคลูกเอ๋ยฟังว่า นี้ก็เวลาจวนจะแห่ไป เขามาคอยชวสปลอบใจ </p>
--	--

ถ้าหากสามเดือนเขารอได้
 นาคบ้านเหนือ เขามีหนึ่งร่าง
 จะคิดประชันกันทั้ง
 ออย่าทกใจปล่อยจิตรวนเร
 บวชทั้งที่ต้องให้มีสง่า

แม้้นลูกสักเมื่อไหร่พอจะให้แต่งงาน
 พอภาคก็คงจะประสงค์หมายมัน
 พ้อก็มีใบแดง เป็นปีกหนา
 นั้นแน่ะลิเกขอปลามากิน
 ทั้งเครื่องชยาไฟฟ้าตั้งแจ่มจ้าสุขใจ

เพลงไวพจน์ลาแฟน

พี่ขออ่าลาแก้วตาขวัญใจ
 ไม้ใช่ทอดทิ้งคิดอิงรักใหม่
 เรื่อง เบียดก่อนบวชแต่บวชเสียก่อน
 บวชแล้วได้บุญพระธรรมเหลืออัน
 เพียงหนึ่งพรมมาแก้วตาเจ้าเอย
 โปรดได้อ่าลืมหูทุกคืนวันพระ
 แก้มเอยแก้มทองแก้มน้องที่เคยหอม
 ผากนิตพี่จุมพิตบ่อยบ่อย
 กระทั่งร่างกายเคยกายเคยกอด
 โปรดจงระวังใครแต่ะอ้งได้
 พี่มีใจเด็ยรักเด็ยวเท่านั้น
 ให้สวยใจโลกก็ไม่แลเหลือย
 ฤกษ์งามยามดีพี่ลืกมาวันใด
 แล้วเดือนสิบสองจะแต่งงานกัน
 สิ้นสอดทองหมั้นกัพันกัหมั้น
 พ้อแม่ตาชายจงดีดลูกคิด
 รูปพี่ไม่หล่อพ้อพี่ไม่วาย
 หากแม่ชายแกล้งเรี่ยกแพงหลี่

ไม้ใช่ห่างแรมร้างจากไกล
 ไม้ใช่เปลี่ยนใจไปจากแก้วตา
 จะได้สุขี่ในรสพระธรรม
 แต่ไม่เคยพ้อให้หมมา
 ออย่าได้ละเลยเมินเจยเพียงนึ่ง
 ใส่บาตรทีนะอ่าละสักครา
 จงถนอมคอกหมนอช
 ให้น้องอ่าได้ปล่อยให้ใครล้ำสุดเข็ยหนา
 สองแขนเคยสอดพ้อพรอดแอบไว้
 ถ้าใครกล้ากายเป็นไม่วายหน้า
 หลิงอื่นหมั้นพันสาบานไม่เคยยุงเก็ย
 สุดหล้าฟ้าเข็ยรักเด็ยวบรูชา
 วันนั้นจะให้ผู้ใหญ่มาหมั้น
 จะได้สุขสันต์สวรรคบ้านนา
 ขอให้ทรามขึ้นจยสินโนติจ
 ได้โปรดอ่าดีดมาโก่งราคา
 ขอให้คนสวยโปรดเอ็นดูใจ
 จะเล่นวิธีพาหนีวิวาร์

เพลงนาคภาพร้ำ

สิบนิ้ววันทา สมน้ำหน้าโบสถ์	สลัดใจตัว เหลือวมองจนที่หาญาติไม่มี
หยาดน้ำตาหลังรินไหลปรี่	ทุกหยดท่วมกันทวี่มีแต่ความเศร้าครองใจ
เกิดเป็นชายมาหลายปีนี้มีหรือเจวีญวีส	ไม่เคยเห็นหน้าทั้งพ่อและแม่ให้ท้อแท้ใจ
คิดถึงพ่อให้ท้อแท้	หวนถึงแม่น้ำตาไหล
โอดอกเอษหัวอกเรา	ช่างเปลี่ยนเปลวเปล่าเศร้าดวงใจ
หากพ่ออยู่อุ้มชูลูกคงเป็นสุขลูกเป็นชาย	เฝ้าพมพิกรักลูกแน่นเพราะใจแม่แผ่กว้างไพ
เชฎวิญญานมารับรู้	แม่จะอยู่แห่งไหน
บวชบำเพ็ญเป็นกุศล	โปรดจงดลผลส่งให้
ทำนทั้งสงจงครองสุข	ปลดเปลื้องทุกข์สมตั้งใจ
เสพวิมานอันอ้าไพ	สมหมุ่งหมายได้แทนคุณ

เพลงให้พี่ชายบวชเสียก่อน

พี่จะขอลาหน้าตางามแก้ว	ถึงคราวแล้วพี่จะลาไป
พี่ขอลาก่อนบึงอรชวัญจิต	แม่สอดชีวิตที่รักใคร่
อยู่ดีเกิดหนาแก้วตาของพี่	ขอจากน้องนี้ไปห่มผ้าไตร
ขอบวชเอาบุญแทนคุณพ่อแม่	ไปบวชจนแก่กันไปเมื่อไร
เกิดเป็นชายนี้ชีวิตเลิศล้ำ	ต้องบวชเอากุศลทุกคนไป
ก่อนจะคิดเบียดต้องบวชเสียก่อน	ครองไตรจีวรถึงค่อยบวชได้
ถ้าเบียดก่อนบวชคนเขาสวดว่าไม่ดี	พี่ขอให้น้องนี้จงโปรดเข้าใจ
พี่น้องแฟนหวงพุ่มพวงของพี่	กลัวน้องจะหนีไปหารักใหม่
ขอให้เชื่อใจเชื่อฮึดถือคำมั่น	อย่าแปรอย่าผันอย่าเปลี่ยนดวงใจ
ใครมาขอรักแม่จงหักอารมณ์	อย่าขึ้นอย่าข่มอย่าชอบใคร
อย่าเชื่อคำวอนอย่าอ่อนใจตาช	อย่าหลงคนงามโปรดจำไว้
พี่บวชเป็นพระให้สัจจะแก่น้อง	เห็นสีดาพี่จะไม่มองใคร
พี่บวชเป็นพระสละเป็นสงฆ์	ใจพี่มั่นคงไม่อ่อนไหว
พี่บวชเป็นพระอย่าผละหน้าหนี	เตรียมใส่บาตรพระพี่ทุกวันไป

หมั่นคิดถึงพี่คนดีนั้นน้อง
ขอให้กุศลจงตลอดทุกพัน
พี่สักพระมาจะพาน้องพี่

พี่จะบ่นพี่จะท้องสาวมนต์ให้
ให้พี่อยู่คู่กันไม่ห่างไกล
สิ้นวิมานฉิมพลีให้ชื่นหัวใจ

เพลงหนุ่มน้อยลาบวช

ถึงหน้าบวชนี้
พี่จะบวชแทนคุณพ่อแม่
จะเบียดก่อนบวชหรือก็กลัวไม่ได้บุญ
คิดไม่ตกกลุ้มในอกของตัว
คิดไม่ตกกลุ้มในอกของตัว
จะไม่บวชหรือก็ไม่ดี
หวงและห่วงยอดขวัญใจ
ต้องตัดใจบวชสักพรรษา
แสนห่วงแก้วตา
อย่าเป็นอันไปเชียวนะ
สัญญาพี่ก่อนคนดี ขอให้สัญญาพี่ก่อนคนดี
สัญญาพี่ก่อนแม่คุณ
อย่าให้พี่เหมือนคนอื่นเขาเลย

อายุพี่ครบบวชและขวัญใจ
เป็นห่วงน้องแต่กลัวจะแปรเปลี่ยนไป
จะบวชก่อนกลัวแม่คุณจะรอพี่ไม่ได้
จะบวชก็กลัวแม่คุณจะรอพี่ไม่ได้
จะบวชก็กลัวไม่บวชก็กลัวไม่รู้จะทำอย่างไร
บุญคุณพ่อแม่แสนจะยิ่งใหญ่
นึกถึงประเพณีไทย
ถึงหน้าบวชแล้วน้องแก้วพี่จะต้องขอลา
อยู่ดีเถิดหนา ขวัญชิวาคนดี
ถ้าพี่บวชเป็นพระอย่าลืมใส่บาตรพี่
ถ้าพี่บวชนานปีจะรอพี่ได้ไหม
ระหว่างพี่บวชเอาบุญน้องรอพี่ได้
พอพี่สักมาหวังเชยน้องก็เลยเป็นอันไป

เพลงโห่ 3 ลา ไวพจน์กลองยาว

" พี่น้องทั้งหลาย เราจะวนรอบโบสถ์แล้ว พวกเราจัดขบวนกันหน่อย เอ้า หัวโต้นำหน้า
กลองยาวตามหลัง ทิดอิน ทิดอัน แม่สนแม่สี เอ้าพวกสาว ๆ แม่หน้าตาดี ๆ เดินเรียบแถว
ให้สวยหน่อย เอ้า เจ้าหอขลุ่ยเสียงเอกโห่สี เจ้าหอขลุ่ยเอ๋ย" "เอ้าโห่เลยเจ้าหอขลุ่ย"

หุ่ย ฮ่า เรามาโบสถ์
ขอร้องหนุ่มสาว
สำรวมมาช่วยอุ้มเทียน
พ้อมาถือตาลปัตร

ไวพจน์มาแห่กลองยาว
รำขลุ่ยเรารำได้รำเลข โห่ โห่ โห่
สังเวียนมาถือดอกไม้
แม่จ่ารัสก็มาอุ้มผ้าไตร

ทิดมากี่ให้นาคช็อค	ทองหล่อเดินน้ำตาไหล
ทิดค่าแหมร่านวชนาค	กางเกงก็ขาดก็ถึงอกถึงใจ
หุฮฮ่า เรามาที่โบสถ์	ไวพจน์มาแห่กลองยาว
ขอร้องหนุ่มสาว	รำซิพวกเรารำได้รำเลข โส้ โส้ โส้
แห่นาคมาจากบ้านเรา	ถึงเมาก็แจ่มใส
บวชแล้วอยู่คู่กันก่อน	แม่สาวบ้านคอนอ่าด่วนกลับไป
คืนนี้มีหนังลิเก	ฮ่าเฮ้ สนุกถึงใจ
เจอะกันวันบวชนาค	เอาบุญมาฝากเอารักฝังใจ
หุฮ ฮ่า เรามาที่โบสถ์	ไวพจน์มาแห่กลองยาว
ขอร้องหนุ่มสาว	รำซิพวกเรารำได้รำได้ โส้ โส้ โส้
เอ้ามาละเหวย เอ้ามาละวา เอ้ามาละเหวย เอ้ามาละวา	

เพลงแม่

แม่จ๋าแม่แม่ไอ้แม่แม่แม่จ๋า	คิดขึ้นมาน้ำตารินร่วง
แม่ยังอยู่คงขยับยังทุกขี้ทิ้งปวง	คงตามห่วงหัวใจไม่หม่นหมาง
แม่เลี้ยงลูกที่คนก็เลี้ยงได้	ลูกคนไหนเลี้ยงแม่ตอนแก่บ้าง
เมื่อมีเม็ชเลี้ยงเม็ชเลี้ยงทุกทาง	เป็นแบบอย่างกันมาหน้าแปลกใจ
แม่อดอยากปากแห้งจนไส้เสียว	กินแต่เปรี้ยวควาวหวานทานไม่ได้
แม่ถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงลูกไว้	ตั้งแต่ในท้องแม่ตั้งแต่เก้าเดือน
ทิ้งสายเปลและสาขใจเหมือนสาขเลือดแม่หอม	เชือดให้ได้ไม่พินเพื่อน
หุดน่านมหยาดน้ำตาแม่ยังเดือน	แม่เป็นเหมือนแม่พระผู้อารี
เมื่อเติบโตไกลลูกลมแม่	บางคนแสร้งค่าน่าบัดสี
แม่ของจันแม่ท่านจะขี้ดี	ก็ยังมึชื้อว่าแม่แน่ที่รันดร์
เมื่อจะรู้ว่าแม่รักประจักษ์จิต	จะได้คิดเหมือนมีลูกปลุกรักมัน
เรารักลูกอย่างไรแม่เหมือนกัน	กงกรรมนั้นกง เกวียนเวียงหมุนไป
พระคุณแม่ล้ำค่ามหาสมุทร	ขริสกุณีเกินกว่าค่าปราศรัย
ขออุทิศร่างกายขาสหัวใจ	ที่แม่ให้ลูกนี้พลีสังเวช
ลูกขอบวชแทนพระคุณคุณแม่แล้ว	ร่วมโพธิ์แก้วโพธิ์ทองของลูกเอ๋ย
อันกุศลผลบุญที่คุ้นเคย	ขอขดเชยให้แม่พลันกตัญญู

เพลงทำขวัญนาคน

ถึงวันสัญญาญาติพี่น้องก็มา	ด้วยความศรัทธาใช้ไหม
บวชลูกหลานเสียที	น้องและพี่ร่วมใจ
สิ้นห่วงใย	บ้านเหนือบ้านใต้เข้ามา
แม้งานของเราแจกอาหารของเมา	แวะมาบ้านเราเถิดหนา
ร่วมบุญสามัคคีคนทุกที่ก็มา	บ้านนอกบ้านนาถึงงานก็มาทุกที่
โศคดีเรามีแม่พ่อ	อย่าทุกข์ เลสหนอขอให้ทำใจให้ดี
พวกเราได้บวชคราวนี้	โศคดีเห็นคนมากมายหลายท่าน
นาคนเราได้ดูหนึ่งคูลิเก	แม่เมาอย่าเซ่งสาร
ดื่มแต่เพียงหอมคอบ	ใครอย่าก่อเหตุการณ์
บวชลูกบวชหลาน	ครั้งนี้เป็นงานมงคล

เพลงเบิกบาศศรี

เชิญพี่น้องในงานเรา	ถึงคราวได้ฤกษ์เบิกบาศศรี
โศคดีลูกเราได้บวชอวดใครเขา	ลูกของเราก็นั่งในบุญคุณ
อันน้ำนมมารดา	พระคุณยิ่งกว่าสิ่งใดเราอย่าทิ้งประเพณี
ขอเชิญน้องพี่ช่วยอวยชัย	ตั้งใจล้อมวงในกรอบรอบบาศศรี
โศคดีวันนี้เรามาพร้อมพริ่ง	เราพร้อมกันหรือยังขอเชิญมานั่งเวียนเทียน
พอเสร็จแล้วเตรียมกันไป	วัดไกลหรือใกล้ได้บวชเวียน
พากเพียรติดตามรอยบาท	พระศาสดากวาวนากุศลลลใจ
ให้ทุกท่านคนที่มาร่วมงาน	ขอให้ทุกท่านจงโศค

เพลงแห่หน้าเข้าโบสถ์

มารำกับพี่สีกนิต	แล้วจะติดใจจนวันตาย
มาซิมาว่า่าง่างาย	อย่าทำเหนียมอายอยู่เลขคนดี
ลองรำสีกนิตเถิดน่า	มาซิมารำกับพี่

พี่รำเก่งนะคนดีน้องเองก็รำได้ดี   เคยรำกับพี่ตั้งแต่เห็นขึ้นเข้า
 มารำกับพี่หน้าหอ   ตามจังหวะรำวงกลองยาว
 มาซิมาซิมารำท่าเก่าท่าใหม่น้องมีใหม่เล่า   ถ้ามีแล้วเจ้ามาสอนให้ที
 เชิญมารำนิดเถิดน้า   แม้ขวัญตามารำกับพี่
 พี่รำท่าไหนไมดีน้องจงช่วยสอนให้ที   ถ้าน้องรำดีพี่จะให้พี่คอบ

เพลงทำขวัญนาคนาค

ศรี   ศรี   สวัสดิ์มงคล   พ่อนาคเอษ   ขวัญพ่อเคยเร่ร้อนสี่จรไกล
 เคยเที่ยวไปทุกถิ่นที   นับแต่ต่อไปนั้นพ่ออย่ามัวหลง   พ่อจะอุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์
 ในบวรพระพุทธศาสนา

โธ่ โธ่ โธ่	เฮี้ยว
จะกล่าวสุนทรพจน์ว่าเป็นกลอนแห่	ว่าเอากันแต่พ่อเข้าใจ
ขอเชิญพ่อนาคจงจำไว้	ผมจะใคร่ขอแนะนำ
เกิดเป็นชายต้องหมาบวชเวียน	เร่งพากเพียรเรื่องพระธรรม
ทดแทนพระคุณอันเลิศล้ำ	ค่าของน้ำนมมารดา
ยากจะหาอะไรมาเปรียบ	อยากหาอะไรมาเทียบในโลกา
เร่งบวชเวียนเข้าเกิดหนา	ก็เพราะว่ามีอยู่ทางเดียว
ที่จะแทนพระคุณนั้นได้	โปรดจำไว้อย่าได้เฉลียว
ยึดถือพระธรรมนั้นอย่างเดียว	ช่วยโน้มน้าวด้านจิตใจ
ไม่มีอะไรที่จะล้ำเลิศ	ที่จะประเสริฐสุดใส่
เหมือนพ่อนาคได้ห่มผ้าไตร	อยู่ในใต้ร่มโพธิ์ทอง
พ่อนาคเอ๋ยจงตั้งใจ	ให้สุดใส่อย่ามัวหมอง
สนใจแล้วก็พ่อเนื้อทอง	เป็นชายแล้วต้องบวชแทนคุณ
ทำจิตใจให้แน่น	อย่าพ่ายแพ้ความวิ้าวุ่น
จงหัดจิตคิดแต่บุญ	พ่อเนื้ออุ่นอย่าละเลย
ในพระธรรมเจ็ดคัมภีร์	นี้เขามีชื่อเฉลย
ควรศึกษาอย่าละเลย	พ่อนาคเอ๋ยจงใส่ใจ
เพราะพระธรรมเจ็ดคัมภีร์	จะเป็นที่แทนคุณได้
ค่าน้ำนมคุณแม่จง	จงจำไว้พ่อนาคเอษ

เพลงบวชพระดีกว่า

โลกนี้ไม่มีอะไรแน่นอนแปรเรื่อยไป   ลำบากยากใจไม่วายเว้นวัน
 วุ่นวายเหลือดีไม่มีสงบบมีแต่รบราฆ่าฟัน   อาซุงสิ้นเข้าไปทุกที
 ขอยึดธรรมะบวชพระดีกว่า   ทาทางสงบใจตัดโลกหลงไม่ขอไฮดี
 ดังพุทธองค์ท่านทิ้งสมบัติ   สู้ดแทนชั้ดตัดใจหนีขอบวชอีกทีหาที่สงบใจ
 บวชให้พ่อแม่ให้แต่ผู้มีพระคุณ   พี่ป้าหน้าอาทำบุญขอขอบคุณบวชยกบุญให้
 อ่าคิดว่าผมเป็นชายสามโบสถ์ใช้บวชหนีใคร   บวชพึ่งพระไตรเพื่อความสุกซ่า
 บวชพระแหละดีไม่มีเรื่องวุ่น   ได้บุญสุขใจต้องสวดมนต์ไปให้บุญครอบงำ
 บวชพระแล้วได้เป็นหลวงพี่ถ้าสบายดีขอบวชประจำ   แม่มีบุญนำบวชเป็นหลวงพ่อ

เพลงบวชแทนค่าน้ำนม

ฟังเถิดฟังสักนิดคิดสักหน่อย   โอ้ลูกน้อยของแม่แม่นักหนา
 พระคุณของน้านมบ่มอุรา   เติบโตมาด้วยน้านมแม่แม่จุนเจือ
 ผมก็เป็นลูกแม่อีกคนหนึ่ง   ที่ข้าบั้งพระคุณอันอ่อนเหลือ
 ลูกกินนมกินปลาแม่กินเกลือ   พระคุณเหลือคณานับกว่าเม็ดทราย
 ลูกบางคนตะโกนด่าว่าพ่อแม่   มีนบาปแท้มีเอเท่าใบตาลใหญ่
 ปากจะเท่ารูเข็มยังน่าอาย   เพราะบาปร้ายรุมแทงแผลงลึก
 บางคนรู้พระคุณอันอ่อนลึก   สร้างเป็นตึกเจดีย์ถวญวัด
 บางคนจนเหลือแค้นแสนสาหัส   ยังใส่บาตรข้าวเปล่าเฝ้าประจำ
 บางคนใกล้จะเป็นสงฆ์องค์พระนั้น   แม่ก็พลันดีใจได้ลากั้ง
 เห็นผ้าเหลืองเรื่องสตรสพระธรรม   ลูกได้นำให้แม่แม่เมตตา
 บวชสักหนึ่งพรรษาเขาว่าสม   ได้น้านมสามหยดเท่านั้นหนา
 แต่บางคนไม่บวชยังแทบด่า   อนิจจาตาเป็นเปรตทุเรศจริง
 อ่าคุณหมื่นว่าผู้มีคุณ   แล้วผลบุญจะสนองต้องทุกสิ่ง
 จะทำมาค้าขายสมใจจริง   อ่าประวิงจงนิกรวิกตรองดู

อย่าเป็นคนทรพีไม่ดีทรอก
เทพเจ้าเบื้องบนท่านย่อมรู้
อันความจริงเป็นสิ่งที่ไม่ตาย
ถ้าหากคคนเขาว่าค่าประนาม

คนเขาหลอกค่าแห่งแสงหุ
ใครผิดถูกท่านดูอยู่ทุกยาม
ชื่อเอาไว้สักหนคนบ่นถาม
เขาเหยียดหยามสาปแห่งเป็นรังกา

เพลงเป็นชายต้องบวช

ลูกผู้ชายต้องมองตรงให้หนัก
อย่าได้เป็นชาติบิดคนเขาวอน
อันพระคุณอันเหลือของพ่อแม่
แก่ถนอมกลมเกลี้ยงเลี้ยงเรามา
ค่าน้ำนมบ่มลูกจนเติบโตใหญ่
ถ้าพ่อแม่ได้อุ้มไทรเหมือนได้โช้ว
เลี้ยงหมอบัญชิ่งกังวลหวัดในหู
พอตั้งครรภ์ใจแม่สิ้นจนอาเจียน
ค่าน้ำนมแต่ละหยดที่แม่กลืน
เลี้ยงโพ่ร้องก้องเพราะเคาะกันนุง
แม่แกหนึ่งดีใจเหมือนได้แก้ว
ปลื้มขิ่งนักปลื้มกุศลในผลบุญ
ใจฉันมันแทนคุณให้พ่อแม่
บิณฑบาตรโปรดสัตว์เหมือนพระองค์
จึงขอเตือนรุ่นหลังยังไม่บวช
ท่องไว้เถิดไม่ไปไหนได้กับตน
ถ้าพร้อมบวชรีบบวชเถิดท่านเอ๋ย
โบราณว่าใกล้บวชมักอันเป็น

ถึงมีรักก็ต้องตัดผลัดไปก่อน
ขอให้พรญาติมิตรคิดเมตตา
บวชให้แก่คราวนี้ดีหนักหนา
รอดปากเหยียดปากกาปากชโตะ
จำกันได้บ้างหรือเปล่าเล่าลูกโค
ดีใจไอ้ลูกโคได้บวชเรีสน
ว่าเจ้าหนูคุณนมแม่เจ็บดังเสียน
พ่อก็เพียรหามาบาบารุง
ลูกส่งสารพระคุณท่านดังเขาสูง
ทิ้งเพื่อสผู้เงาะนาคอชากได้บุญ
พอบวชแล้วพ่อก็ยิ้มเหมือนท่านขุน
ฉันทันวันด้วยผ้าเหลืองของพระองค์
แล้วก็แผ่กรวดน้ำตามคำสงฆ์
กุศลส่งคืนในชะตาคน
จงพรา่สวดเจ็ดตำนานวันละหน
เกิดเป็นคนไม่ได้บวชเขาว่าเวร
อย่าให้เลยไปมากจะชากเทญ
อย่าเดินเล่นสามวิกาลมารคของ

ภาคผนวก ค

ประวัติหมอกำขวัญโดยย่อ

๑. นายบรรพต ปานจันทร์	๑๕๗
๒. นายชินกร ไกรลาศ	๑๕๗
๓. นายพวงทอง จันทรวงศ์	๑๕๗
๔. นางจีรภา วงศ์ขวัญ	๑๕๗
๕. นายศิลป์ ดองอ่อน	๑๕๗
๖. นายชิต แสงกลิ่น	๑๕๘
๗. นายล่าเจียก ดีบริสุทธิ์	๑๕๗
๘. นางชัมมอย ลิ้มมังกร	๑๕๘
๙. นายทองเปลว ยอดยิ่ง	๑๕๘
๑๐. นายเหลื่อม บุษยโชติ	๑๕๘
๑๑. นายล่าเจียก ขวัญเสียงเสนาะ	๑๕๘
๑๒. จำเริญชีพ ม่วงศรีจันทร์	๑๕๘
๑๓. นายพร สงแจ้ง	๑๕๙

นายบรรพต ปานจันทร์

อายุ ๓๘ ปี มีอาชีพรับราชการครูที่วิทยาลัยเซนต์จอห์น เป็นหัวหน้าฝ่ายส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม วิชาการทำขวัญภาคจากอาจารย์สนั่น วัฒนศรี ซึ่งเป็นหมอกำขวัญประจำหมู่บ้าน อยู่บ้านที่ตำบลลาดยาว อำเภอบางเขน กรุงเทพมหานคร อาชีพเสริมคือทำไร่มะม่วงและขนุนอยู่ที่ อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

นายชินกร ไกรลาศ

อาชีพเดิมทำนา เป็นบุตรของนายฉายและนางไทย ฝ่ายเทศ เป็นลูกคนสุดท้าย มีพี่น้อง ๘ คน บ้านเดิมอยู่ที่ตำบลแกรนอก อำเภอ กงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย เดิมร้องเพลงตามงานวัด ร้องเพลงร่ำวงตามหมู่บ้าน ได้พบกับครูพงษ์ดี มุกดา แนะนำให้เข้าวงการดนตรีโดยเป็นนักร้อง จนกระทั่งประสบความสำเร็จจากเพลงขอยศพระลอ ซึ่งเป็นเพลงประกอบภาพยนตร์เรื่องพระลอของคุณไถง สุวรรณทัต วิชาการทำขวัญภาคจากคุณประทวน ฝ่ายเทศ

นายพวงทอง จันทร์วงศ์

ภรรยาชื่อ บานเย็น มีบุตร ๕ คน ชาย ๔ หญิง ๑ อยู่ที่ตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ วิชาการทำขวัญภาคกับครูพ็อน (เล็ก ลาดบันเทิง) ครูสังเวียน โรจนวิชัย

นางจิรภา วงศ์ขวัญ (เล็กศรีงาม)

อายุ ๓๓ ปี เรียนจากนายพวงทอง จันทร์วงศ์ น้าชาย ที่จังหวัดสมุทรปราการ ร้องเพลงลูกทุ่งได้เป็นอย่างดีและนำมาประยุกต์ใช้กับการทำขวัญภาค ปัจจุบันรับราชการครูที่โรงเรียนพระหฤทัยคอนแวนต์ กรุงเทพมหานคร

นายศิลป์ ตองอ่อน

ครูทำขวัญภาคอาวุโส ที่อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ปัจจุบันเสียชีวิตแล้วเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๖

นายชิต แสงกลิ่น

ครูทำขวัญภาคอาวุโส ที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว
เมื่อ พ.ศ.๒๕๓๖

นายลำเจียก ดีบริสุทธ์

อาชีพทำนาและเลี้ยงเป็ด เป็นบุตรของนายทิมและนางเชื้อ ดีบริสุทธ์
เรียนการทำขวัญภาคจากครูเหลื่อม บุญโชติ ปัจจุบันอยู่บ้านที่บ้านทางยาว
อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี

นางช้อย ลิมมังกร

เริ่มทำขวัญภาคตั้งแต่อายุ ๑๗ ปี โดยเรียนจากบิดาคือนายเหลื่อม
บุญโชติ สามารถร้องกล่อมตอนปฏิบัติได้ดีเป็นพิเศษ ปัจจุบันรับราชการครู

นายเหลื่อม บุญโชติ

อายุ ๖๘ ปี บิดาชื่อนายหลาบ มีพี่น้อง ๙ คน เป็นคนที่ ๘ เรียน
การทำขวัญภาคจากพี่ชาย

นายทองเปลว ยอดยิ่ง

เป็นบุตรของนายปลิวและนางปิ่น ยอดยิ่ง เป็นหมอทำขวัญภาคทั้ง
ตระกูล เรียนการทำขวัญภาคจากบิดา สามารถคิดบทได้เองทั้งหมด ปัจจุบัน
ลูกสาวสามารถทำขวัญภาคได้แล้ว

นายลำเจียก ขวัญเสียงเสนาะ

อายุ ๖๐ ปี เรียนทำขวัญภาคจากครูเหลื่อม บุญโชติ มีอาชีพทำ
ขวัญภาคเพียงอย่างเดียว

จำเอกฐิ์พ ม่วงศรีจันทร์

อายุ ๕๕ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๖ หมู่ ๕ ตำบลบ้านใหม่ อำเภอปากเกร็ด
จังหวัดนนทบุรี เป็นหมอทำขวัญภาคจากจังหวัดอ่างทอง เรียนการทำขวัญภาคกับ
ครูลำเจียก ขวัญเสียงเสนาะ มีอาชีพหลักคือรับราชการทหาร

นายพร สงแจ้ง

อายุ ๓๘ ปี เป็นบุตรของนายนาคและนางลิ สงแจ้ง ที่อยู่ ๖๗/๒
หมู่ ๘ ตำบลวังจิก อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร เรียนทำวิทยนาค
จากบิดา จบการศึกษาจากวิทยาลัยครูสวนสุนันทา ปัจจุบันมีอาชีพรับราชการครู

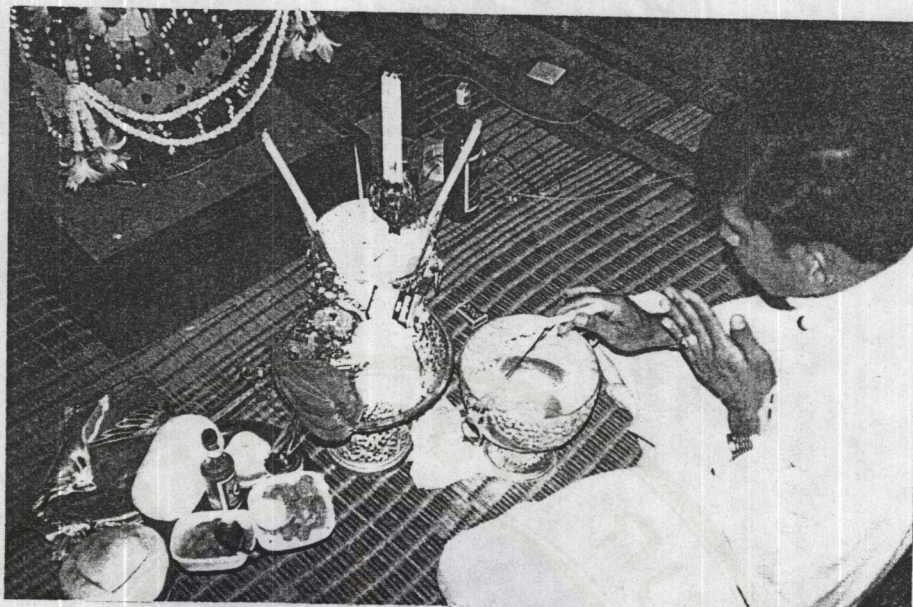

ภาคผนวก ง

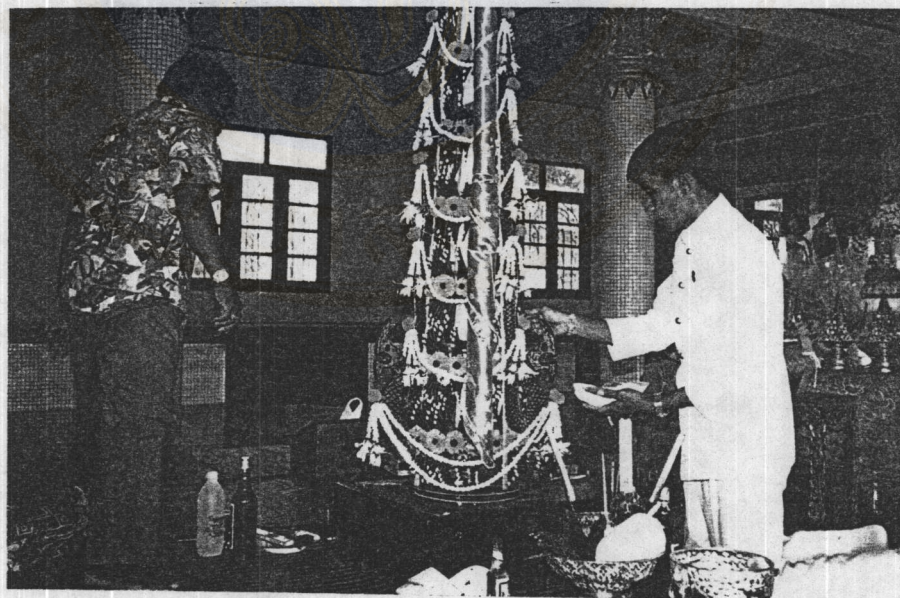
ภาพการทำวิทยานาด

๑๕๑-๑๕๖

เจ้าเอกชูชีพ ม่วงศรีจันทร์กำลังทำน้ำมนต์

จัดต้นบายศรี

ผ้าห่อใบตอง ๓ ทาง หรือผ้าห่อขวัญ

หมอทำขวัญนาคร้องเพลงแหล่สอนนาค

หมอลำทำขวัญเบิกบายศรี

หมอลำทำขวัญใช้ใบพลูรองเทียนเสยควันเทียนไปยังบายศรี

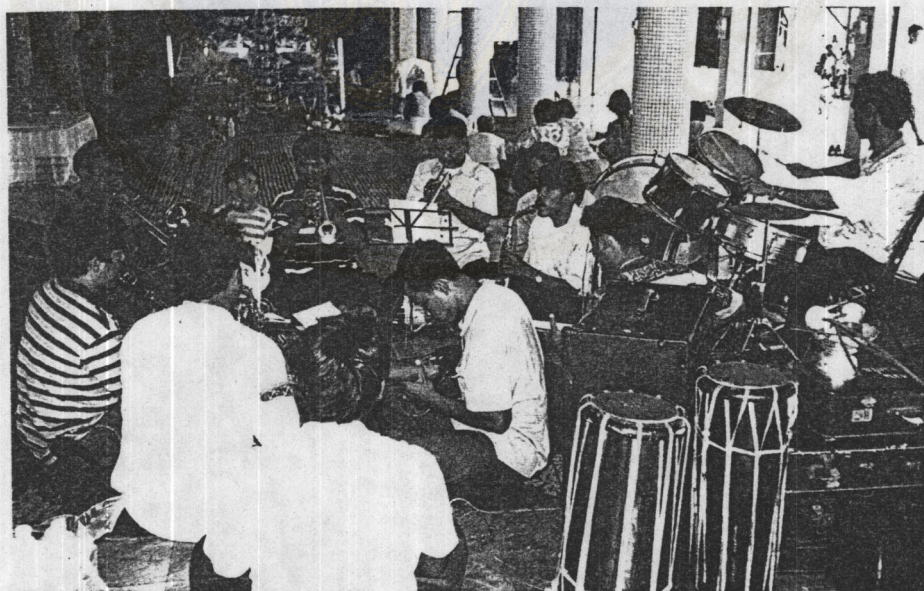
หมอทำขวัญป้อนน้ำมะพร้าวแก่พ่อนาค

พ่อนาคอมควันเทียน

วงดนตรีปี่พาทย์ไม้แข็งบรรเลงรับขวัญนาค

วงแตรวางและวงสตริงบรรเลงรับขวัญนาคร่วมกัน

วงกลองยาวบรรเลงในการทำขวัญนาค